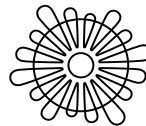

SVEUČILIŠTE U ZADRU

MALI ISTARSKI LEKSIČKI ATLAS (MILA)

*Geolingvističke studije iz građe
Atlas Linguarum Histriae et Liburniae*

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Uspomeni Gorana Filipija
(Zadar, 18. 1. 1954. – Medulin, 8. 1. 2021.)

Nikola Vuletić
Hrvoje Bazina
Dunja Brozović Rončević

MALI ISTARSKI LEKSIČKI ATLAS (MILA)

Geolingvističke studije iz grada
Atlas Linguarum Histriae et Liburniae

Nakladnik
Sveučilište u Zadru

Za nakladnika
Josip Faričić, rektor

Povjerenstvo za izdavačku djelatnost
Lena Mirošević, predsjednica

Recenzenti
Silvana Vranić
Lucija Šimičić

Lektor
Ivan Magaš

Grafičko oblikovanje i prijelom
Sveučilište u Zadru

ISBN
978-953-331-483-9 (tisak)
978-953-331-540-9 (web)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Znanstvene knjižnice Sveučilišta u Zadru
pod brojem 170407007

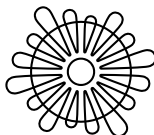
Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

The work is published under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND), which allows for the use, sharing, and reproduction of the work, but only for non-commercial purposes and provided that the work and the author are properly credited, and the source is referenced. Sharing the work in a modified or adapted form is not permitted.

Nikola VULETIĆ • Hrvoje BAZINA • Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ

MALI ISTARSKI LEKSIČKI ATLAS (MILA)

Geolingvističke studije iz građe
Atlas Linguarum Histriae et Liburniae

Zadar, 2024.

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	8
<i>Kratice</i>	13
1. UVOD	15
1.1. Polazište, cilj i ograničenja	17
1.2. Mreža punktova	19
1.3. Metodologija obrade građe	23
1.4. Karte	28
1.5. Komentari	30
2. KOMENTIRANE LEKSIČKE KARTE	35
3. ZAVRŠNA RASPRAVA	305
4. KAZALO LEKSIČKIH TIPOVA	317
5. DODATNE KARTE	331
6. GRAĐA IZ DODATNIH ANKETA	359
7. LITERATURA	367

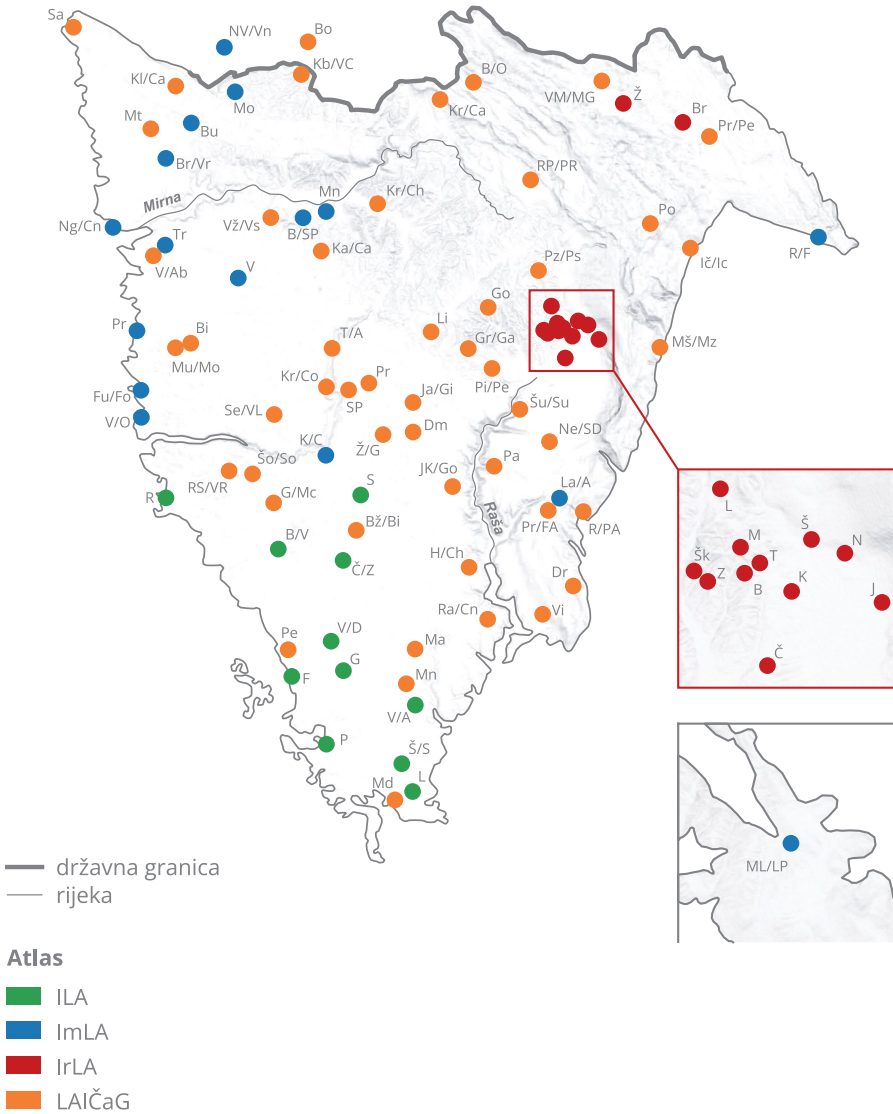
Predgovor

Ovaj je svezak jedan od rezultata projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (*LinGeH*, HRZZ IP-2019-04-3688), što ga je od 1. siječnja 2020. do svog iznenadnog odlaska 8. siječnja 2021. vodio akademik Goran Filipi. Projekt je, uz suglasnost Hrvatske zaklade za znanost, nastavljen pod vodstvom Dunje Brozović Rončević. Pisati o tome kako smo nastavili bez neprežaljenoga prijatelja i blagog, ali nespornog autoriteta još uvijek je teško. Nismo dvojili da moramo provesti u djelo njegove zamisli, među kojima je središnje mjesto zauzimala izrada *Malog istarskog lingvističkog atlasa*. Trebao je to biti prvi korak u kartografiranju građe njegova životnog projekta *Atlas Linguarum Histriae et Liburniae (ALHeL)*, koju je, mahom u suradnji s Barbarom Buršić Giudici, objavio u obliku popisa u pet svezaka (*ILA, IrLA, ImLA, LAPTIG, LAIČaG*), od 1998. do 2019.¹ Temeljni istraživački instrument sastojao se od 1898 pitanja. Anketama je obuhvaćeno 86 naselja u hrvatskoj Istri i dva sa slovenske strane, s time da su u Funtani i Labinu provedene dvojezične ankete, izvan Istre još i Rijeka i Mali Lošinj. Na taj je način prikupljena izdašna leksička građa iz 53 istarska čakavska govora, 19 istromletačkih, 11 istrorumunjskih, šest istriotskih, dva istarska slovenska i jedinoga crnogorskoga govora u Istri. Mreža *ALHeL*-a vrlo je gusta u nekim dijelovima istarskoga poluotoka, napose na području južnih istrorumunjskih govora, ali u cjelini neujednačena (usp. karta I).² Do toga je došlo uslijed primjene koliko racionalna, toliko i riskantna koncepta prikupljanja građe: Goran Filipi i Barbara Buršić Giudici najvećim su se dijelom oslonili na lokalne suradnike, mahom studente koji su terenska istraživanja obavili u sklopu svojih završnih i diplomskih radova. Može se reći da je, osim u slučaju istriotskih i istrorumunjskih anketa, porijeklo suradnika diktiralo strukturu mreže. Je li mogla biti skladnija? Naravno da jest, no Goran Filipi s jedne se strane vodio imperativom što izdašnjijega dokumentiranja ugroženih jezika, a

¹ O idejnim začecima projekta *ALHeL*, njegovoj provedbi i razlozima preliminarna objavljivanja građe u dijelovima čitatelji se mogu informirati u jednom od zadnjih objavljenih radova njegova voditelja (Filipi 2020a).

² Na karti I punktovi su označeni kraticama, kao u odnosnim svescima *ALHeL*-a, pri čemu različite boje točaka odgovaraju različitim svescima (*ILA, ImLA, IrLA, LAIČaG*), a ne jezicima. Južno područje mreže sveska *IrLa* prikazano je uvećano u okviru sa strane, zbog izvanredne gustoće punktova. Mali Lošinj također je prikazan u zasebnom okviru.

I. Mreža punktova ALHeL-a

s druge načelom *Il meglio è nemico del bene*. Na taj je način u četvrt stoljeća proizveo dragocjen radni instrument koji nam omogućuje izdašan uvid u leksik velikoga broja istarskih govora.

Goranu Filipiju bilo je jasno da će se pri kartografiranju građe morati odustatati od nekih punktova u područjima gdje je mreža *ALHeL*-a odveć gusta za praktičan tiskani format. U osmišljavanju *Malog istarskog lingvističkog atlasa* posegnuo je za kriterijem kvalitete anketa, svjestan toga da nisu svi njegovi suradnici bili jednako dorasli zadatku.³ Nažalost, preliminarni popis punktova u kojima su provedene, po njegovoj nespornoj upućenosti, osobito uspješne ankete te dalekovidna odluka da se prvo pozabavimo rodbinskim nazivljem sve je što smo imali u rukama kada nas je Goran Filipi neočekivano napustio. Koji je i koliki dio građe primjeren za jedan manji svezak, a opet dovoljno ilustrativan? Kako se kriterij kvalitete anketa primjenjuje na građu koju valja prikazati na kartama? Koliko punktova odabrati za „mali atlas“? Kakve karte izraditi i kako ih opremiti, vodeći računa kako o znanstvenoj, tako i o divulgativnoj namjeni djela? Te su odluke bile na nama, a čitatelji će procijeniti koliko smo u tome bili umješni. Tješilo nas je povjerenje koje nam je Goran Filipi ukazao: već prije pokretanja projekta *LinGeH* obznanio je da će zadatak prenošenja građe *ALHeL*-a u jezične karte biti povjeren ekipi Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Sveučilišta u Zadru.

U svome smo odabiru krenuli od izbora koncepata za koje građa, po našoj procjeni, dobro ilustrira dinamiku jezičnih dodira i leksičku varijaciju na području hrvatske Istre, kao i leksičku specifičnost pojedinih dijalekata ili skupina govora, hrvatskih i romanskih.⁴ Taj je posao podrazumijevao proučavanje preko 5000 stranica građe iz pet svezaka *ALHeL*-a. Uslijedio je proces dijalektološkoga vrednovanja građe (usp. 1.3.), u cilju odabira punktova, jer je preliminarni popis osobito uspješnih anketa ostavljao neprihvatljive praznine na karti. Pokazalo se da je udio korisnih anketa, barem kada je riječ o konceptima koje smo odabrali za kartografski prikaz,

³ Ne zanemarujući iskusnije istraživače koji su dali svoj obol izradi svezaka *ALHeL*-a, valja odati priznanje desecima mladih ljudi koji su se uhvatili u koštac s upitnikom što je vrvio njima dalekim konceptima tradicionalnoga života u ruralnim sredinama.

⁴ Napominjemo, ukoliko je to potrebno, da izraz *hrvatska Istra* ovdje ima političku, a ne jezičnu vrijednost. Analogno tome, u komentarima karata redovito ćemo koristiti i izraz *slovenska Istra* za onaj dio Istre koji se nalazi u sastavu Republike Slovenije.

viši no što smo mislili, iako se primjetne razlike u kvaliteti ne mogu zanijekati. Rezultat je našeg odabira mreža od 61 punkta u kojoj smo proveli interpretativno kartografiranje građe za 128 koncepata (123 koncepta iz temeljnog upitnika *ALHeL*-a i pet iz posebnog upitnika za maritimni leksik). Ukupan je broj istarskih karata 130, od toga 128 onomasioloških karata, jedna semasiološka karta za leksički tip 'teta' u hrvatskim govorima te jedna sintetska karta posvećena hrvatskim dijalektnim nazivima za mjesece u godini. Svaka je karta popraćena komentarom, odnosno interpretacijom arealne i/ili dijalektne distribucije leksičkih tipova za koncept iz naslova. Osim toga, ovaj svezak sadrži nekoliko uvodnih karata te 13 dodatnih karata koje pružaju uvid u distribuciju pojedinih leksičkih tipova u hrvatskim govorima izvan Istre, ograničen na mreže projekata *LinGeH* i *JAPRK*.

U našoj je izvedbi *Mali istarski lingvistički atlas* postao *Mali istarski leksički atlas*. Između toga da ostanemo vjerni prvotnome naslovu što ga je predložio Goran Filipi i toga da budemo precizni, odlučili smo se za potonju opciju. *ALHeL* je izrijekom osmišljen s ciljem dokumentiranja leksika, i to ponajprije leksika tradicijske kulture, u jednoj višejezičnoj regiji. Naravno, leksička građa po naravi jezika sadrži vrijedne podatke za proučavanje drugih jezičnih razina pa je tako i s građom *ALHeL*-a, iako njegov upitnik ne smjera na glasovne, prozodijske i morfološke pojave, na našem terenu toliko raznolike kolika je jezična raznolikost hrvatske Istre. Analitički je potencijal *ALHeL*-a upravo u otkrivanju dinamike leksika istarskih idioma, u vidu međudjelovanja dviju temeljnih silnica svakoga leksičkog sustava, otvorenosti s jedne strane i konzervativnosti s druge (usp. Вендина 2014: 5), uz širok raspon različitih rješenja između tih dviju krajnosti. Nadamo se da će ovaj svezak to pokazati kroz 130 sadržajno i metodološki povezanih geolingvističkih studija.

Preostaje nam zahvaliti onima koji su nas u ovome poslu zadužili svojim znanjem i vremenom. To su: akademkinja Silvana Vranić i akademik Ranko Matasović, u svako doba na raspolaganju za konzultacije dijalektološke odnosno etimološke naravi; Alvišana Klarić i Ivan Miškulin koji su proveli dodatne ankete; Matteo Rivoira koji je spremno rješavao naše dvojbe oko građe *ALI*-ja; Martina Bašić koja nam je svesrdno pomagala s bibliografijom; suradnici projekta *LinGeH* koji su prikupili građu za dodatne karte, ponajprije Filip Galović, Ivan Magaš i Nataša Šprljan. Sa zahvalnošću se valja prisjetiti suradnika projekta *SHDA* koji su nam u svoje vrijeme nesebično ustupili preslike rezultata svojih istraživanja, napose pokojnog akademika

Petra Šimunovića. Goran Filipi i Barbara Buršić Giudici uvijek su posebno zahvaljivali ispitanicima, ističući ih kao jedine prave autore građe *ALHeL*-a. Zato još jednom hvala ljudima Istre, svih jezika i nacionalnosti, čiji su glasovi zastupljeni u ovoj knjizi. Bez Gorana i Barbare, međutim, ne bi bilo ni *ALHeL*-a ni ove knjige. Njima najveća hvala.

Kratice

ar. – arapski	njem. – njemački
b.o. – bez odgovora	o.t. – ostali tipovi
buz. – buzetski	psl. – praslavenski
čak. – čakavski	rom. – romanski
dalm. – dalmatinski	rrom. – retoromanski
dalmrom. – dalmatoromanski	rum. – rumunjski
eng. – engleski	SI – sjeveroistok, sjeveroistočni
fr. – francuski	sjčak. – sjevernočakavski
furl. – furlanski	sjdalm. – sjevernodalmatinski
gl. – glagol	sjtal. – sjevernotalijanski
grč. – grčki	slav. – slavenski
hr. – hrvatski	slov. – slovenski
imlet. – istromletački	s.o. – sintagmatski odgovor
istr. – istriotski	srčak. – srednjočakavski
itrom. – italomanski	stfr. – starofrancuski
jčak. – južnočakavski	stmlet. – staromletački
JZ – jugozapad, jugozapadni	strum. – starorumunjski
jzi. – jugozapadni istarski	stvnj. – starovisokonjemački
kajk. – kajkavski	SZ – sjeverozapad, sjeverozapadni
kslat. – kasnolatinski	štok. – štokavski
lat. – latinski	šp. – španjolski
mlet. – mletački	tal. – talijanski
mn. – množina, množinski	tršč. – tršćanski
m. r. – muški rod	zrom. – zapadnoromanski
niz. – nizozemski	ž. r. – ženski rod
n.o. – neprimjeren odgovor	

1

uvod

1.1. Polazište, cilj i ograničenja

Leksik je, kako se to obično kaže, otvoren sustav, za razliku od glasovnog i morfološkog, u smislu da inventar njegovih jedinica nije konačan. Nije naodmet podsjetiti da se i u idiomima čija je komunikacijska funkcionalnost u bitnom ograničena na lokalnu razinu leksičke jedinice broje u tisućama. Kako ističe Polguère (2016: 111), leksik nekoga jezika, a isto *mutatis mutandis* vrijedi i za leksik „najmanjega“ lokalnoga govora, teorijski je entitet koji je nemoguće sasvim precizno opisati. S tim se nezahvalnim zadatkom hvataju u koštac autori rječnika, u nastojanju da što izdašnije popišu i opišu leksičko bogatstvo pojedinoga jezika ili govora, ponekad i skupine govora. S druge strane, jezični atlas daju preglednu sliku leksika u većem broju govora na širem prostoru koji može biti određen geografskim, političkim, kulturno-povijesnim ili jezično-genetskim kriterijima. Ta je slika bogata s obzirom na broj potvrda, ali je sadržajno ograničena na izbor koncepata koje autori atlasa, temeljem određenih kriterija i prethodnih spoznaja, smatraju važnima i indikativnima.⁵

Ključno je kako koristimo građu jezičnog atlasa. Kako je istaknuo Jaberg (1955: 7), „odlučujući korak od *tehnike* prema *znanosti* činimo kada granice prostiranja jezičnih pojava dovedemo u vezu s topografskim, političkim, kulturnim i povijesnim granicama jer tek tada lingvistička kartografija postaje lingvistička geografija“.⁶ Poželjno je i moguće obraditi ukupnost leksičke građe jezičnog atlasa oslanjajući se na statističke metode. No, kako ističu i najgorljiviji zastupnici dijalektometrije, kvantitativnu analizu valjalo bi dopuniti filološkom i lingvističkom analizom kvalitativnoga tipa (Goebel/Smečka 2022: 373). Prvi pokušaji interpretacije leksičke građe jezičnih atlasa, s povijesno-kulturnom kontekstualizacijom, pokazali su da je povodom jezične karte za samo jedan koncept moguće ispisati desetke stranica (usp. npr. Gilliéron/Mongin 1905; Gilliéron 1918). Daljnja nastojanja išla su za nešto sažetijim komentarima reprezentativna izbora karata. Klasični model

⁵ U tom je smislu dovoljno usporediti opširne upitnike projekata *ALI* (u maksimalističkoj verziji 6612 koncept, bez dijela posvećena morfologiji, usp. *ALI-Questionario*), *OLA* (3454 koncepta, usp. *OLA-Upitnik*) ili *ALEPO* (6038 koncepata, usp. *ALEPO-Questionario*) s nekima od naših bogatijih dijalektnih rječnika (npr. Galović/Valerijev 2021 ili Bonić/Šprljan/Zorović 2023, oba s preko 12 000 natuknica).

⁶ I Kovačec (2007: 57) napominje: „Istom se tumačenje karata može nazvati lingvističkom geografijom u pravom smislu riječi [...]“.

u tome smislu predstavlja Terracinijeva studija 59 karata iz građe *ALI*-ja za Sardiniju (Terracini/Franceschi 1964), u kojoj je nastojao protumačiti temeljne tendencije u prostornoj dinamici sardskog leksika. Kritički odmak od tradicionalnih komparatističkih pogleda omogućio je primjerenije vrednovanje leksika u procesima prvobitne dijalektne diferencijacije. Egzemplarne studije toga tipa u poredbenoj romanistici i slavistici također se temelje na manjem broju leksičkih karata (100 karata u Rohlfs 1971; 235 karata u Вендина 2014).

U taj se pravac istraživanja uklapa i naš svezak, sa 130 interpretativnih leksičkih karata popraćenih komentarima. Njegov je primarni cilj, istaknut u *Predgovoru*, metodološke naravi: pokazati analitički potencijal građe *ALHeL*-a za proučavanje dinamike leksika unutar jezičnoga mozaika hrvatske Istre. Obradeni koncepti pripadaju različitim semantičkim poljima: od prirodnih pojava, preko društvenoga života, ljudskoga tijela, rodbinskih odnosa, kalendara, kuće, hrane, odjeće i tradicionalnih seoskih djelatnosti, do flore i faune. To je, vjerujemo, i sadržajno i količinski reprezentativan izbor za raspravu o nizu pitanja koja se tiču leksika. Kako se jezični dodiri odražavaju na leksičke sustave različitih idioma u Istri? Kakva je u tome uloga horizontalnih, a kakva vertikalnih odnosa, napose kada je riječ o utjecaju standardnih jezika, hrvatskog i talijanskog, na organske govore? Koja su semantička polja otvorenija a koja otpornija, kada je riječ o posuđivanju leksika, te koji izvanjezični čimbenici utječu na to? Pri tome pitanje posuđivanja između govora istoga jezičnog kontinuuma nije ništa manje zanimljivo. Koji su obrasci širenja, povlačenja i otpora leksičkih areala? U kojoj se mjeri prostorna proširenost leksika može povezati ne samo s prirodnim i povijesnim državnim granicama već i sa stupnjem kompaktnosti kulturnih identiteta? Postoji li specifični istarski leksik, bilo da se nalazi širom poluotoka, bilo da se čakavski ili mletački govori u Istri leksički razlikuju od matičnih dijalektnih kontinuuma? Jasno je da se, uslijed genetske raznolikosti istarskih idioma, u građi *ALHeL*-a bilježe stotine jezično specifičnih leksičkih tipova. Što je, međutim, s dijalektno specifičnim leksičkim tipovima? Što leksik govori o procesima koji su stubokom izmijenili jezičnu kartu Istre, ponajprije o formiranju jugozapadnoga istarskog dijalekta čakavskoga narječja, ali i o venecijanizaciji istriotskoga prostora? U tome smislu nije naodmet napomenuti da su neki hrvatski dijalektolozi posezali za leksikom kao pokazateljem izvornih odnosa u migracijama temeljito presloženu krajoliku čakavštine (npr. Ribarić 1940; Jurišić 1973).

Prije nego na odgovore, naš rad smjera na metodološku raspravu o ovim pitanjima. Na njih se u komentarima karata osvrćemo u različitoj mjeri, onako kako to diktira građa za svaki od odabranih koncepata, svjesni stare maksime lingvističke geografije koja uči da „svaka riječ ima svoju povijest“, no isto tako odlučni u namjeri da u arealnoj distribuciji leksika identificiramo obrasce koji se opetuju, možda i obrise sustava. Čitatelji će primijetiti da, kada to građa omogućava, inzistiramo na jezičnoj ili dijalektnoj specifičnosti pojedinih leksičkih tipova, pri čemu osobitu pozornost poklanjamo razlici između starinačkih i preseljeničkih hrvatskih govora te istriotskom, a s druge strane kontinuitetu leksičkih areala unutar južnoslavenskoga ili italomanskoga jezičnog prostora. U nekim pak slučajevima skrećemo pozornost na prirodne granice (Učka, Mirna, Raša) ili povijesne političke jedinice (Pazinska knežija, mletačka Istra), ali i na kulturne identitete, u kojima jezična pripadnost nesumnjivo igra važnu ulogu (usp. npr. heuristički koncept mreže hrvatskih govora). S obzirom na to da se temelji na izboru leksika iz odabranih punktova, naša analiza može imati samo *indikativnu vrijednost*, a isto važi i za zaključke koji iz nje proizlaze. U tome smislu, ovaj se svezak nedvojbeno može nazvati pokusnim: riječ je o prvome pokušaju tumačenja dinamike leksika organskih idioma u Istri iz *arealne* perspektive, uzimajući u obzir sve ovdašnje jezike, odnosno dijalekte. Nadamo se da će kolegama jezikoslovcima poslužiti kao metodološki poticaj i podloga za konstruktivnu kritiku, studentima kao pomagalo u primjeni niza jezikoslovnih disciplina koje tek upoznaju, a najširoj publici kao pristupačan instrument uvida u jezičnu i dijalektnu raznolikost Istre, iako neizbježno opterećen stručnom terminologijom.

1.2. Mreža punktova

Mreža na kojoj počiva naša analiza broji 61 punkt.⁷ Uključuje 57 od 88 punktova iz mreže *ALHeL*-a te četiri dodatna punkta koja smo istražili za ovu priliku: Livade (Nikola Vuletić), Nugla (Alvijana Klarić), Grdoselo (Alvijana Klarić; Ivan Miškulin), Lupoglav (Ivan Miškulin). Maksimalna redukcija provedena je na području istrorumunjskih govora, sukladno uputama Gorana Filipija, tako da taj idiom u konačnici predstavljaju dva punkta: Žejane kao

⁷ Prostire se na 3130 km², što je površina dijela istarskog poluotoka koji pripada Republici Hrvatskoj. To daje gustoću od 51,31 km² po punktu.

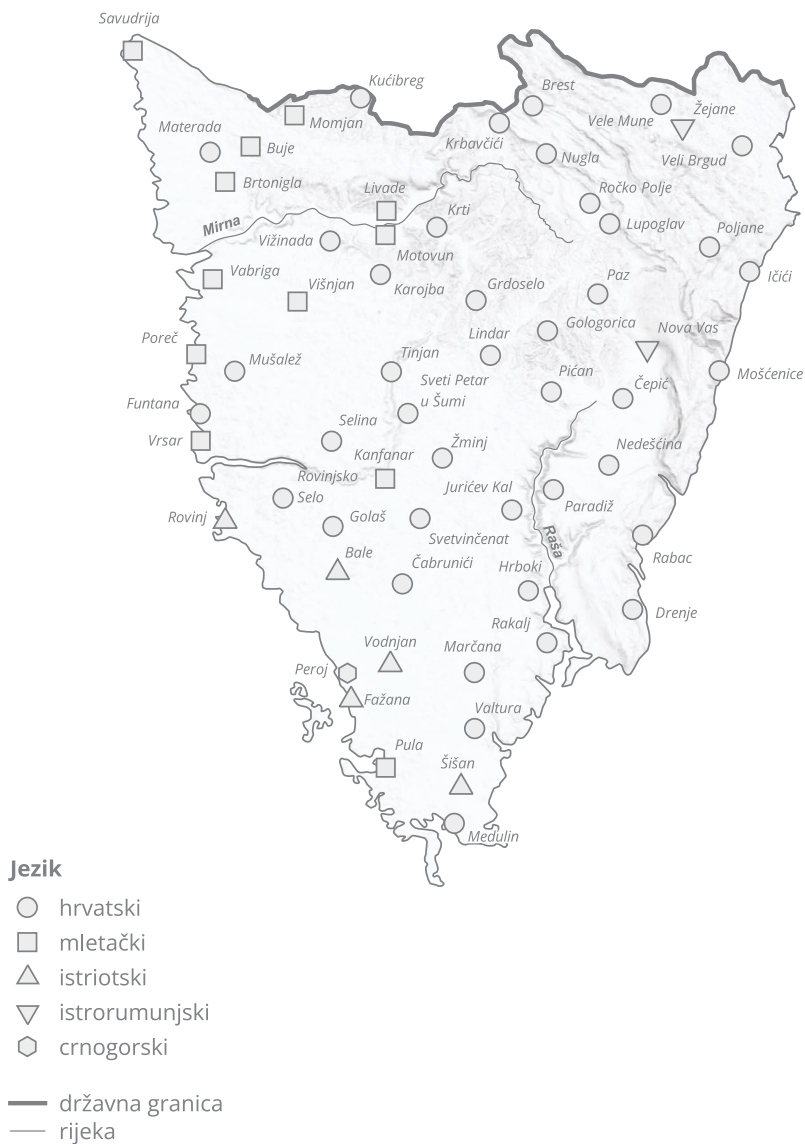
jedini mogući izbor u sjevernoj istrorumunjskoj enklavi i Nova Vas u južnoj. Razlog su dodatnim istraživanjima praznine u mreži *ALHeL*-a koje su otežavale generalizaciju kakvoj u načelu teži svaka geolingvistička interpretacija. Mletački govor Livada popunjava, iako ne idealno, s obzirom na neznatnu udaljenost od Motovuna, prazninu sjeverno od rijeke Mirne, u trokutu Motovun – Kućibreg – Brtonigla. Nugla pak skladno dopunjuje potvrde s područja buzetskoga dijalekta. Grdoselo predstavlja krajnju istočnu točku južnočakavskoga dijalekta u Istri, dok je Lupoglav idealno smješten na granici sjevernočakavskoga s buzetskim dijalektom. Nugla, Grdoselo i Lupoglav punktovi su projekata *SHDA* i *LinGeH* pa se uklapaju u kontinuitet između starijih i novijih istraživanja. I pored našeg angažmana, na karti su očite neke praznine, napose u unutrašnjosti Poreštine, no za ovu smo priliku učinili koliko smo mogli. U konačnici, jezični je raspored naših punktova kako slijedi (karta II):

- hrvatski čakavski (41), od toga, od sjevera prema jugu:
- buzetski dijalekt (5): Brest, Krbavčići, Nugla, Ročko Polje, Krti;
- sjevernočakavski dijalekt (12): Lupoglav, Ičići, Poljane, Paz, Lindar, Mošćenice, Tinjan, Žminj, Nedeščina, Paradiž, Rabac, Drenje;
- južnočakavski dijalekt (5): Kućibreg, Materada, Vižinada, Karojba, Grdoselo;
- srednjočakavski dijalekt (5): Vele Mune, Veli Brgud, Gologorica, Pican, Čepić;
- jugozapadni istarski dijalekt (14): Mušalež, Funtana, Sv. Petar u Šumi, Selina, Rovinjsko Selo, Jurićev Kal, Svetvinčenat, Golaš, Čabrunići, Hrboki, Rakalj, Marčana, Valtura, Medulin;⁸
- crnogorski (1): Peroj;
- istromletački (12): Savudrija, Momjan, Buje, Brtonigla, Livade, Motovun, Vabriga, Višnjan, Poreč, Vrsar, Kanfanar, Pula;
- istriotski (5): Rovinj, Vodnjan, Bale, Fažana, Šišan;⁹
- istrorumunjski (2): Žejane, Nova Vas.

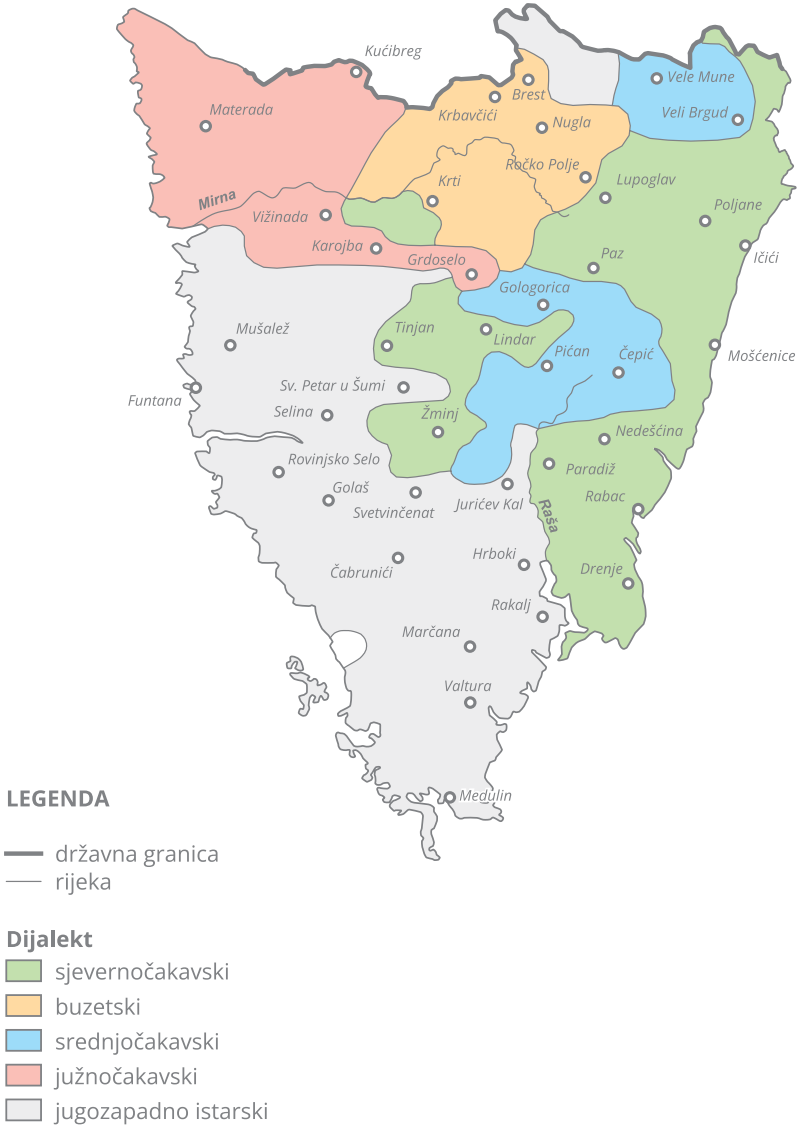
⁸ Napominjemo da je na preglednoj karti u svesku *LAIČaG* (str. 10) krivo smješten buzetski punkt Brest. U popratnome je tekstu pogrešno navedena dijalektna pripadnost nekih govora (str. 12). Te su omaške u našem popisu ispravljene.

⁹ Prema podacima iz istraživanja provedena 2010., istriotski je govor Fažane izumro (Cergna 2014: 317, bilj. 1). Građa prikupljena 90-ih godina 20. st. odaje već duboko venecijaniziran govor koji je zadržao neke tipične istriotske značajke. Zbog toga Fažanu ovdje tretiramo kao istriotski punkt.

II. Mreža punktova MILA-e

III. Dijalektna distribucija čakavskih punktova

Raspored čakavskih punktova po dijalektima prikazan je na karti III, izrađenoj temeljem dijalektoloških radova ključnih za utvrđivanje dijalektne podjele hrvatskih govora u Istri (v. 1.1.). Na toj je karti iz praktičnih razloga zanemarena zastupljenost romanskih govora.

Istaknuto je već da se naša mreža prostire samo na području hrvatske Istre. Slika distribucije leksičkih tipova bila bi bez sumnje potpunija da su u nju uključeni još mletački i slovenski govori slovenske Istre.¹⁰ Međutim, u mreži *ALHeL*-a nalaze se samo dva istarska slovenska punkta koja svojim položajem ne doprinose u bitnom slici proširenosti pojedinih leksičkih tipova na slovenskom jezičnom području. Mletački govor Izole za *ALHeL* nije istražen temeljnim upitnikom, već dodatkom za maritimni leksik. Činilo se stoga korisnijim u komentarima karata sustavno upozoravati na građu iz različitih atlasa koji pokrivaju prostor slovenske Istre.

1.3. Metodologija obrade građe

Tradicionalni oblik prikazivanja građe u jezičnim atlasima počiva na postupku pridruživanja dijalektnih oblika brojevima na karti koji označavaju punktove u kojima su dotični oblici zabilježeni. Pritom se građa redovito donosi u nekom sustavu fonetske transkripcije. Tako je, prema zamisli Gorana Filipija, trebala izgledati i kartografirana inačica *ALHeL*-a. Pored te prakse, česti su atlasi s interpretativnim kartama i popratnim popisima građe (npr. *OLA*, *SLA*). U njima je, slijedom prethodne analize, građa za danu jezičnu varijablu razvrstana na tipizirane odraze koji su na karti predstavljeni simbolima, dok se konkretni dijalektni oblici u fonetskoj transkripciji donose u prilogu karata.¹¹ Treći tip čine jezični atlasi čiji su svesci podijeljeni u dvije serije: građa se prvo objavljuje na kartama tradicionalnog oblika, a potom na interpretativnim kartama. Takav je, na primjer, slučaj rumunjskih serija *ALR SN* i *ALRM SN* ili katalonskih serija *ALDC* i *PALDC*.¹²

¹⁰ Nastavno na to, može se primijetiti da bi Vele Mune bile manje usamljene da je mrežom *ALHeL*-a obuhvaćen barem jedan srednjočakavski govor sa slovenske strane granice (usp. npr. Vranić 2013, s uputama na druge relevantne radove).

¹¹ Tako, na primjer, u *OLA* 'SĚn-ic-a' pokriva sve oblike koji odgovaraju tome leksičko-tvorbenom tipu, bez obzira na dijalektno diferencirane odraze jata (*OLA LS* 1, 26, L 73).

¹² Pritom *ALRM SN* sadrži karte s tipiziranom građom bez komentara, a svesci *PALDC*-a interpretativne karte i pripadajuće komentare.

Naš je svezak u metodološkom smislu kombinacija drugoga i trećega od gore navedenih tipova. Sastoji se od interpretativnih karata s građom razvrstanom u leksičke tipove (v. dalje) i od popratnih komentara, no ne sadrži popise konkretnih dijalektnih oblika po konceptima i punktovima, već samo kazalo leksičkih tipova. Htjeli smo da naš svezak bude u praktičnome formatu. Onako kako je koncipiran, karta je na lijevoj stranici, a pripadajući komentar na desnoj, što omogućuje čitatelju da tijekom analize prati na karti, kao u zrcalu. U takvoj strukturi nema mjesta još i za prijepis građe u fonetskoj transkripciji.¹³ Čitatelji zainteresirani za konkretne odraze određenih leksičkih tipova u pojedinim punktovima imaju na raspolaganju popise građe u odnosim svescima *ALHeL*-a. Ipak, odabir leksičkoga tipa nerijetko je u tekstu komentara popraćen primjerima iz građe.¹⁴ Prijepis građe iz dodatnih anketa u Livadama, Nugli, Grdoselu i Lupoglavu, provedenih za ovu priliku za 125 koncepata iz temeljnog upitnika, donosi se na kraju sveska.

U postupku leksičke tipizacije ključnu ulogu ima etimologija: u načelu, istome leksičkom tipu pripadaju oblici istoga postanja, pri čemu se ne smiju zanemariti ni semantički aspekti. Onkraj toga, nema općeprihvaćenih načela leksičke tipizacije pa je i praksa različitih geolingvističkih projekata u tome različita.¹⁵ Lexički tip može tako biti predstavljen: odgovarajućim likom iz referentnoga standardnog jezika; najčešćom dijalektnom varijantom, osobito kada u odnosnom standardnom jeziku nema odgovarajućega lika; praezičnim likom, kakva je praksa projekta *OLA*. Izbor ovisi koliko o dijakronijskoj dubini analize, toliko i o onome što se analizom želi pokazati. Tako se različite tvorbe od iste leksičke osnove mogu razvrstati u različite leksičko-tvorbene tipove, što je u svescima projekta *OLA* i iz njega proisteklim radovima redovit postupak.¹⁶ Naš je pristup leksičkoj tipizaciji u ovoj svesku maksimalno prilagođen onome što smo htjeli pokazati u analizi

¹³ Postoje i drukčija rješenja. Tako, na primjer, svesci *SLA* u zrcalnoj strukturi kombiniraju prijepis građe na lijevoj stranici s interpretativnom kartom na desnoj stranici, dok se komentari karata objavljuju u zasebnome svesku.

¹⁴ Pritom smo, imajući u vidu i divulgativnu funkciju ovoga sveska, takve primjere bilježili ne u sustavu fonetske transkripcije *ALHeL*-a, koji sadrži i neka kontroverzna rješenja, već kako je uvriježeno u hrvatskoj i talijanskoj dijalektnoj leksikografiji (fonoortografsko načelo), dok smo u slučaju istrorumunjskih likova primijenili grafiju akademika Kovačeca.

¹⁵ Za raspravu o različitim aspektima leksičke tipizacije, v. npr. Cerruti/Regis 2008.

¹⁶ Usp. npr. lučenje tvorenica iz korijena **pěg*- prema različitim tvorbenim morfemima na karti hrvatskih dijalektnih naziva za koncept 'pjegav' u Vranić 2019.

pojedinih karata. Načela koja smo primijenili su sljedeća:

- Svaki se leksički tip u tekstu komentara bilježi u tipizacijskim navodnicima, npr. 'mavrica', čime se ističe da je riječ o liku koji proizlazi iz postupka leksičke tipizacije. U legendama karata i u kazalima leksički se tipovi bilježe bez tipizacijskih navodnika.
- Leksički tip je semantički jedinstven. Na primjer, 'baba' 'baka, očeva ili majčina majka' i 'baba' 'punica, suprugina majka' nisu isti leksički tip.
- Za leksički tip odabire se najčešća dijalektna varijanta, kada god je to moguće i formalno održivo. Hrvatski se leksički tipovi donose bez prozodijskih obilježja, s obzirom na razna duljenja i gubitak opreke po intonaciji. Mlađe glasovne promjene, kao što su, na primjer, diftongacije dugih vokala u nekim čakavskim govorima, također su apstrahirane u prikazu leksičkog tipa.
- Leksički tip predstavljen je likom iz standardnoga jezika, u odgovarajućoj standardnoj grafiji, samo onda kada je očito da su dijalektni likovi posuđeni iz standardnoga jezika (usp. brojne talijanizme u istromletačkom). Ponekad je glasovna podudarnost standardnih i dijalektnih likova potpuna na razini grafije, no iz komentara karte razvidno je o čemu je riječ.
- Kada kod slavenskih oblika glasovna varijacija odražava procese prvotne dijalektno diferencijacije (odraz jata, poluglasa i sl.), leksički je tip predstavljen rekonstruiranim praslavenskim likom. Tako su, na primjer, čakavske varijante *sēcanj*, *sīčun*, *sīčanj*, *siēcan*, *šēčon* itd. svedene na tip '*sěčъnjъ'. Sasvim rijetko, kada za leksički tip nije moguće odabrati najčešću dijalektnu varijantu, posežemo za rekonstrukcijom, pri čemu nije nužno riječ o formalnoj projekciji u prajezik, već o apstraktnom predstavniku glasovno diferenciranih oblika iz organskih govora (npr. '*motovильсь'). Taj se postupak tiče mahom leksika slavenskoga porijekla, ali nije na njega ograničen (usp. npr. '*strepođo'). Praslavenski se likovi, kada stoje za leksički tip, redovito preuzimaju iz *ERHJ*, a u slučaju potrebe iz drugih etimoloških priručnika.
- U svim se ostalim slučajevima kod uspostave leksičkoga tipa slijedi načelo bliže etimologije, dok se upute na prvu razinu dalje etimologije (praslavenski, latinski) donose u komentarima. To znači da su mletačke posuđenice u hrvatskim govorima i u perojskom svedene pod mletački leksički tip, hrvatske u istrorunjskom, mletačkom i istriotskom pod

hrvatski, istrorumunjske u hrvatskim govorima pod istrorumunjski i tome slično. Predmletački romanizmi u hrvatskim govorima, bilo da su specifično istarski, bilo da su dalmatoromanski, predstavljeni su većinskom čakavskom realizacijom jer se u ovoj prilici nismo željeli upuštati u rekonstrukciju ranoromanskih oblika. Za leksičke tipove njemačkoga porijekla također stoji najčešći čakavski lik, a u komentarima se naglašava da je riječ o germanizmu.

- Kod tipova koji se uvijek realiziraju kao tvorenice od neke osnove s različitim morfemima, formula za leksički tip je *osnova/+*, a kod tipova koji se realiziraju kako u osnovnom obliku, tako i u tvorenicama, *osnova(+)*.¹⁷ Na primjer, tip ¹*zqbat/+¹ ostvaruje se samo kao *zobatka*, *zubatka*, *zobatica* i *zubatica*, a tip ¹javor(+)¹ u varijantama temeljnoga leksema (*javor*, *jarov*) te u izvedenicama *javorika*, *javorinka*, *javorička*, *jagorinka* i sl. Pritom osnova može biti predstavljena rekonstruiranim likom ili većinskom dijalektnom realizacijom, ovisno o glasovnim aspektima građe (v. gore). Razlozi za ovakav postupak praktične su prirode: nismo htjeli umnažati tvorbenu različite tipove ukoliko ne doprinose u bitnom pitanjima kojima se bavimo u analizi pojedinih karata. Kada je pak tvorenica arealno ili jezično ili pak dijalektno specifična, izdvaja se kao zaseban leksički tip, usp. npr. odnos tipova ¹volpina¹ i ¹volpe¹.
- Istriotski likovi s *-e > -o* uzdignuti su na razliku zasebnoga leksičkog tipa i onda kada su koetimološki mletačkome tipu jer su jezično specifični s formalnoga stajališta, usp. npr. odnos tipova ¹bolpo¹ i ¹volpe¹.
- Istromletački i istriotski leksički tipovi bilježe se Dorijinom grafijom (Doria 1991), istrorumunjski Kovačecovom (Kovačec 1998), a hrvatski i crnogorski, uključujući predmletačke romanizme (v. gore), standardnom hrvatskom latinicom.

O metodologiji obrade građe valja reći još nešto. Goran Filipi je preliminarno objavljenu građu smatrao upravo preliminarnom. Uvod u svaki svezak *ALHeL-a*, osim *IrLA*, sadrži poziv čitateljima da autorima upute primjedbe i

¹⁷ Ovakvi se slučajevi svode mahom na sufiksne tvorbe. Fakultativni prefiksi tiču se samo tipova ¹(+)sunce/+¹ i ¹(na)pršnjak¹. Kod tipa ¹(+)sunce/+¹ znak (+) stoji za *pr-*, *pra-*, *pre-*, *pri-*. Kod tipa ¹(na)pršnjak¹ *na*, kao jedini u građi zabilježen prefiks, stoji u zagradi. Da je u građi bilo više različitih prefikasa, ovaj bi tip bio predstavljen kao ¹(+)pršnjak¹.

dopune. Smisao je tih dopuna izrijekom sročćen u trećem, četvrtom i petom svesku: „kako bi u planiranom konačnom kartografiranom izdanju [...] bilo što manje grešaka“ (usp. npr. *LAIČaG*, 32). Na tome tragu nastalo je drugo, popravljeno i dopunjeno izdanje *Istriotskoga lingvističkog atlasa* za koje su provedena i dodatna terenska istraživanja.¹⁸ Ta nam je praksa dala legitimitet da u ovome svesku popunimo neke praznine i ispravimo očite greške, najviše temeljem kasnijih radova samoga Gorana Filipija iz serije *Istrorumunjske etimologije* (monografije i članci), a u manjoj mjeri temeljem provjera na terenu, kada nam se za to pružila prilika. I pored toga ostalo je praznina u građi, a oblike koji se opravdano mogu smatrati neautentičnima nismo uključili u analizu. Na to upozoravamo u uvodnome dijelu komentara svake pojedine karte. Ondje će čitatelj naći i naše argumente za izbor dijalektno autentičnijega lika kod višestrukih odgovora.

Sve je ovo u dubokoj suprotnosti s metodološkim načelima koja je zastupao Gilliéron (1902), rodonačelnik moderne lingvističke geografije, u prikupljanju građe za *ALF*, napose s imperativom prvoga odgovora i strogom zabranom ispravljanja građe. Naša je pozicija u bitnom drukčija. Prvo, govornici od kojih je prikupljana građa za *ALHeL* nisu neuki seljaci s početka 20. st., koji su nerijetko muku mučili s razumijevanjem pitanja postavljenih na standardnom jeziku. Geolingvistički i sociolingvistički kontekst Istre s kraja 20. i početka 21. st. takav je da je lokalni govor ispitanikâ tek jedna od sastavnica njihova kompleksnog jezičnog repertoara, kao uostalom u najvećem dijelu Europe. Čak i kada se istraživači u posredovanju upitnika služe indirektnim metodama (slikovni materijal, pokazivanje, geste i sl.), za što u slučaju *ALHeL*-a nemamo sustavnih pokazatelja, razumno je očekivati da će se barem neki ispitanici prilagođavati jezičnom kodu koji koristi istraživač. Ako je pritom riječ o standardnom hrvatskom ili standardnom talijanskom, eto povoda za heterogeni sastav leksičke građe, da ne govorimo o interferencijama na drugim razinama jezika. Drugo, prikupljanje građe za jezični atlas nije puka metodološka vježba, a ispitanici nisu jezični automati. U tom je smislu Gilliéronovoj krutoj percepciji standardizirane metodologije geolingvističkih istraživanja, koja jamči maksimalnu usporedivost građe, uputno suprotstaviti kriterij pouzdanosti di-

¹⁸ Njime se, a ne prvim izdanjem, ovdje koristimo kao izvorom za građu iz istriotskih govora, mletačkoga govora Pule te čakavskih govora Svetvinčenta, Čabrunića i Vulture.

jalektne građe.¹⁹ Ako već govornicima tijekom anketa nije dana prilika da uspostave hijerarhiju među svojim različitim odgovorima i tako aktivno iskažu svoj jezični identitet, onda je na redaktorima građe da, temeljem relevantnih spoznaja, vrednuju odgovore i daju prednost onome koji je primjereniji cilju istraživanja.²⁰ U ovome slučaju taj je cilj leksik lokalnih govora ili bazilekata (tzv. *base dialects*). Procesu vrednovanja građe obuhvaćene ovim sveskom pristupili smo u skladu sa svojim najboljim znanjem, oslanjajući se na širok popis literature i savjete stručnjaka, uz jedno metodološko ograničenje: na kartama distribucije leksičkih tipova svakome pojedinom punktu može biti pridružen samo jedan leksički tip. Na dvostruke se ili višestruke odgovore upozorava u tekstu komentara, tako da čitatelji mogu samostalno ocijeniti ispravnost našeg odabira u svakom pojedinom slučaju.

1.4. Karte

Karte smo izradili u programu QGIS. Prethodno smo leksičku građu, tipiziranu prema gore iznesenim načelima, unijeli u bazu koja je u osnovi jednostavna tablica izrađena u programu *Excel*. Bazu smo potom povezali s tablicom georeferenciranih točaka (puntova). Završni je korak bilo generiranje karata, uz prilagodbu svih njihovih elemenata dimenzijama tiskanoga medija. Format sveska u kombinaciji sa značajkama naše mreže omogućio nam je da na kartama svaki punkt bude identificiran ne brojem, kako je to uobičajeno u jezičnim atlasima, već svojim službenim imenom na hrvatskom jeziku. Prostorni smještaj svakoga punkta označen je geometrijskim likom koji upućuje na jezičnu pripadnost: hrvatski su punktovi predstavljeni krugom, mletački kvadratom, istriotski trokutom, istrorumunjski obrnutim trokutom, a crnogorski punkt predstavljen je šesterokutom. Ti su likovi na svakoj karti ispunjeni bojama koje odgovaraju leksičkim tipovima u legendi karte. Na taj su način na leksičkim kartama zastupljena tri temeljna podatka: ime punkta, njegova jezična pripadnost i leksički tip kojemu pripada potvrda iz toga punkta. Kada

¹⁹ Za kritički pregled empirijskih standarda i rješenja usp. npr. König 2010; Seiler 2010.

²⁰ Korisnika atlasa ne valja ostavljati u iluziji da linearni slijed odgovora odražava njihovu učestalost u spontanoj jezičnoj praksi, ni pojedinoga ispitanika ni odnosnoga govora koji predstavlja, uza sve metodološke probleme koji se tiču reprezentativnosti.

smo htjeli istaknuti da su dva različita leksička tipa ili više njih motivacijski ili etimološki povezani, na karti smo ih označili istom bojom uz umetanje različitih bijelih simbola (usp. npr. kartu 1. Duga). U rijetkim slučajevima, kada broj tipova prelazi spektar boja koje se bez poteškoća mogu razlikovati, oni s jednom potvrdom svedeni su pod kategoriju *ostali tipovi (o.t.)*. Ostali su slučajevi izostanka leksičkoga tipa kategorije *bez odgovora (b.o.)*, *neprimjeren odgovor (n.o.)* i *sintagmatski odgovor (s.o.)*. Sve su na kartama označene sivom bojom. Ovakvi su slučajevi istaknuti u legendi svake pojedine karte, kao i u pripadajućem komentaru. S tehničke strane, prema karte podsjeća na sveske iz rumunjske serije *ALRM*, no izravna nam je inspiracija za izradu i obradu karata bio *PADLC*, s tom razlikom da je u našem svesku mreža punktova predstavljena likovima, a u *PADLC*-u poligonima.

U opremu karata spadaju još kratice jezičnih atlasa koji se tiču našega terena ili su važni za širi kontekst arealne analize. Te reference, smještene u tablicu u donjem desnom uglu karata, obuhvaćaju samo objavljenu građu. Riječ je o sljedećim atlasima: *AIS*, *ALE*, *ALI*, *ALR I i II*, *ALR SN*, *ALRM I i II*, *ALRM SN*, *ASLEF*, *IsJAsIS*, *MALGI*, *OLA*, *SDLA-SI* i *SLA*. Podaci u komentarima koje ne crpimo iz građe *ALHeL*-a i *LinGeH*-a, starije građe za *SHDA* ili citiranih rječnika, potječu iz navedenih atlasa. Za svaki atlas navodi se svezak i broj karte, dok se u slučaju *ASLEF*-a puna referenca sastoji od broja sveska, broja odnosnoga koncepta, broja odnosnoga lista i broja karte (npr. *ASLEF III*, 3103, 575, 403).²¹ Reference na karte iz navedenih atlasa koje po formulaciji odnosnoga koncepta ne odgovaraju sasvim konceptima iz upitnika *ALHeL*-a, ali sadrže građu korisnu za našu analizu, uvedene su kraticom *usp.*

²¹ U *ASLEF*-u je referenca na broj koncepta i lista neophodna za konzultiranje nekartografrane građe.

1.5. Komentari

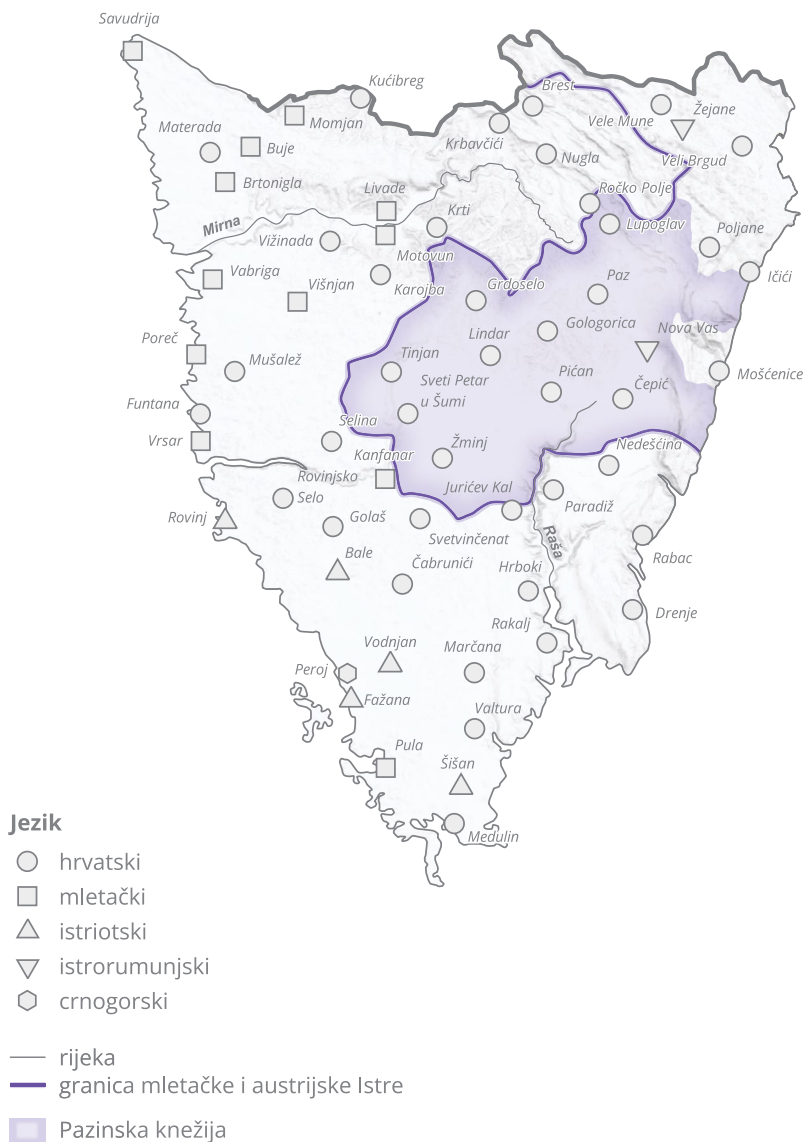
Komentari karata predstavljaju arealnu analizu²² na njima zastupljenih leksičkih tipova, inspiriranu heurističkim načelima torinske škole lingvističke geografije.²³ O pitanjima koja takva analiza otvara već je bilo riječi u poglavlju 1.1. Ona se, dakle, ne zaustavlja na identifikaciji područja koja zauzimaju pojedini leksički tipovi, već nastoji tumačiti razloge njihove prostorne distribucije. Takvo tumačenje u bitnom smjera na rekonstrukciju kulturnih odnosa u prostoru (usp. Jaberg 1936: 43; Telmon 2016 [1989]: 95–97; Terracini/Franceschi 1964: 138). Leksički areali interpretiraju se kao odraz procesa širenja, povlačenja i otpora (usp. Goebel 2017: 126;), kao „izbor do kojega u istovrsnim uvjetima dolazi između više punktova, na poticaj zajedničke kulturne i društvene sredine“ (Terracini/Franceschi 1964: 167). *Izbor* je ovdje ključna riječ jer stavlja u prvi plan ulogu govornika, odnosno govornih zajednica, u formiranju jezičnoga krajolika. Pritom se, međutim, treba čuvati plošne projekcije leksika u prostor. Leksik nekoga govora svoju referencijalnu funkciju vrši upravo unutar toga govora koji je sustav i dijelom je nekoga dijasistema. Zato je, unutar dijalektnoga kontinuuma, arealnu distribuciju leksika uputno sagledati u svjetlu prostiranja sustavnih jezičnih obilježja koja čine temelj dijalektne klasifikacije.²⁴ Jednostavnije rečeno, dijalektno specifični leksik

²² Arealnu analizu ne treba brkati s arealnom lingvistikom: naši se komentari tiču kako dinamike dijalektnih area, s primjenom na prostornu varijaciju leksika unutar jednoga jezika, tako i leksičke interferencije između različitih jezičnih sustava unutar istoga prostora (usp. Léonard 2012: 15).

²³ Ta su načela, na tragu Gilliéronovih i Terracinijevih radova, nastojali sistematizirati Telmon (2016 [1989]) i Grassi (2001). Za našu su analizu od osobite koristi koncepti geografske koherencije, dinamičnosti jezičnih inovacija, afinitetnoga područja i reaktivnosti. Načelo geografske koherencije sugerira da se prostorno izolirana potvrda nekoga leksičkog tipa interpretira kao prethodnica ili odstupnica stanja u susjednim zonama. Načelo dinamičnosti jezičnih inovacija vodi računa o prisutnosti ili odsutnosti središta inovacija na danom jezičnom ili dijalektnom području, a važno je za tumačenje relativnoga leksičkog jedinstva ili nejedinstva. Koncept afinitetnoga područja označava zajednički kulturni prostor koji nije jezično jedinstven. Reaktivnost se odnosi na jezično ponašanje punktova ili zona izloženih pritisku središta širenja jezičnih pojava.

²⁴ U tome su naše uporište referentne dijalektološke sinteze i radovi posvećeni utvrđivanju jezične karte Istre (za hrvatske govore, Maček 1930; Ribarić 1940; Ivić 1961; Hraste 1966 i 1967; Šimunović 1985; Lukežić 1990 i 1997; Vranić 1995 i 2005; Pliško 2000; Lisac 2009; Pliško/Mandić 2011 i 2019; Klarić 2023; za istromletački i istriotski, Tekavčić 1976, Crevatin 1982 i 1989, Ursini 2002; za istrorunjski, Kovačec 1998).

IV. Mletačka i austrijska Istra (1535. – 1797.) s punktovima MILA-e

predstavlja relevantno istraživačko pitanje.²⁵

Komentar svake karte sadrži prikaz i interpretaciju prostorne distribucije leksičkih tipova, s relevantnim zaključcima. Pritom smo nastojali ravnomjerno voditi računa kako o dijalektnoj ili arealnoj specifičnosti pojedinih leksičkih tipova, tako i o izvanjezičnim čimbenicima koji bi mogli imati utjecaja na prostorni raspored leksika – prirodnim, administrativnim i kulturnim.²⁶ U tom smislu, skrećemo pozornost čitateljima na povijesnu austrijsko-mletačku granicu u Istri (karta IV). Ona je, kako pokazuje naša analiza, u određenim razdobljima odigrala nezanemarivu ulogu u formiranju i opstanku ne samo leksičkih i dijalektnih areala, već i kulturnih identiteta.²⁷ U raspravi se, nekad sumarnije, nekad detaljnije, osvrćemo na građu punktova *ALHeL*-a izvan naše mreže. Taj je postupak metodološki opravdan, vjerujemo i znanstveno pošten, jer otkriva koliko je naš izbor mreže pogođen. Opaske o širem kontekstu distribucije pojedinih leksičkih tipova u hrvatskim govorima izvan Istre počivaju na građi *LinGeH*-a te na izboru iz čakavske i štokavske dijalektne leksikografije, po potrebi i na drugim radovima.²⁸ Rasprava uključuje redovite reference na stariju istarsku građu za *SHDA* i na atlase koji se tiču našega terena i šireg arealnog konteksta, napose slovenske, kao i na dijalektne rječnike istarskih čakavskih govora, koji su nam omogućili potpuniji pregled stanja na terenu.²⁹ Etimološke uputnice na prvu razinu dalje etimologije koncizno su svedene na temeljnu literaturu, budući da o etimologiji ne raspravljamo, osim u iznimnim slučajje-

²⁵ Stimulativna monografija u kojoj je Léonard (2012) posvetio dosta prostora kritici geolingvističkih teorija 20. st. tek se rubno dotiče leksika. Neki od koncepata na kojima inzistira, kao što su stupanj kompaktnosti kulturnih identiteta, važnost kontakata ili primjena parametara humane geografije u analizi građe, zapravo su prisutni i u radovima torinske škole lingvističke geografije.

²⁶ Za spoznaje o političkoj, gospodarskoj i demografskoj povijesti Istre u kritičnom razdoblju migracija koje je izmijenilo jezičnu sliku poluotoka, usp. ponajprije Bertoša 1986 i Vrandečić/Bertoša 2007.

²⁷ Indikativno je što se prostiranje sjeveročakavskoga dijalekta u središnjoj Istri u velikoj mjeri podudara s granicama Pazinske knežije.

²⁸ Što se tiče kajkavskih i slovenskih govora, procijenili smo da je za ovu priliku dovoljno koristiti građu referentnih geolingvističkih projekata.

²⁹ To su Kalsbeek 1998 (Orbanići), Kalčić/Filipi/Milovan 2014 (Roverija), Francetić 2015 (Bojlun), Gagić 2017 (Pazin), Crnobori 2018 (Premantura), Kranjčić 2021 (južna Žminjština). Rječnik međulinskoga čakavskoga govora (Peruško 2010), kao i rječnici naših istriotskih i mletačkih punktova (Cernecca 1986; Pellizzer/Pellizzer 1992; Dussich 2008; Buršić Giudici / Orbanich 2009; Cergna 2015), citiraju se samo kada njihova građa odudara od naše. Isto vrijedi za rječnike labinskoga čakavskoga govora i istriotskoga govora Galizane (Milevoj 1992; Balbi / Moscarda Budić 2003).

vima.³⁰ U slučaju hrvatskih i slavenskih leksičkih tipova prvi je izbor *ERHJ*, s obzirom na pouzdanost praslavenske rekonstrukcije, potom Skokov *ERHSJ*, ponajprije za dijalektne likove koji nisu našli mjesta u *ERHJ*, za tipove koji su i slovenski Snojev *SES*, a po potrebi se pozivamo i na *ESSJ* i *ESSJa*. Za etimologiju mletačkih i istriotskih tipova prvi je izbor Doria (1991), najpouzdaniji etimološki izvor za mletačke i susjedne govore, potom Prati (1968) i *VEV*, uz klasične reference *REW* i *LEI*. Gdje se to pokazalo nužnim, služili smo se i drugim etimološkim radovima. Napominjemo da se u komentarima izdašno koriste kratice za jezike, dijalekte i regionalne odrednice te za odgovarajuće pridjeve u svim rodovima te u jednini i množini, uvriježene kratice za neke jezične kategorije te kratice za sporedne strane svijeta, kako bi tekst stao na jednu stranicu. Taj ideal nije postignut samo u slučaju komentara karte 35., koji se proteže na tri stranice.

³⁰ Usp. npr. komentar karte 94. Plug s jednim razom.

2

komentirane
leksičke karte

Uvodne napomene uz pojedine serije karata

Karte 26. – 34.

Nazivi mjeseci predstavljaju sustav u kojem vladaju određeni motivacijski i tvorbeni principi, iako se na istarskom terenu izvorno stanje mijenja uslijed više ili manje intenzivnih jezičnih dodira. Dok mletački i istriotski govori baštine latinske nazive mjeseci iz rimskoga kalendara, uz veći ili manji utjecaj standardnoga talijanskog jezika, u hrvatskim je govorima stanje vrlo složeno. Neki su preuzeli mletački sustav naziva mjeseci gotovo u potpunosti. U drugima su se, uz prisutnost crkvenolatinskih, mletačkih ili talijanskih naziva, u različitim omjerima sačuvali i domaći nazivi, motivirani klimatskim uvjetima, poljodjelskim radovima ili pučkim kršćanskim kalendarom. Istrorumunjski govori su nazive za mjesece preuzeli iz susjednih hrvatskih govora, uz morfološku prilagodbu svome sustavu imenske fleksije. Nazivi za ožujak, travanj, svibanj i kolovoz u svim istarskim idiomima potječu od lat. *martius*, *aprilis*, *maius*, *augustus*. To ne znači da je, kada je riječ o hrvatskim govorima, bliža etimologija u svim slučajevima ista, no temeljem formalnih kriterija to je gotovo nemoguće pokazati. Odras od *martius* u gotovo je svim hrvatskim govorima *mar(a)č* (cakavski *mar(a)c*). Uvriježeno je mišljenje da ovdje hr. /tʃ/ odaje predmletački izvor posuđivanja (*ERHSJ* II, s.v. *marac*), no ne manjka primjera u kojima /tʃ/ stoji za mlet. /ts/ pa po tome *mar(a)č* formalno može biti i od *marzo*. Dok su nazivi za travanj formalno zanimljiviji (28), za svibanj svi hrvatski govori imaju oblik *maj*, što je vjerojatno bizantski latinizam iz crkvenoga jezika (usp. *ERHSJ* II, s.v. *madž*; Rocchi 1990, s.v. *majus*). Formalno se taj, međutim, ne razlikuje od internacionalizma *maj* (*ERHJ* I, s.v.). Kod naziva za kolovoz tipa *a(n)guš(t)* teško je reći u kojim je govorima u pitanju crkveni latinizam, a u kojima venecijanizam. Sve u svemu, kada ne možemo pouzdano utvrditi bližu etimologiju kao temelj leksičke tipizacije, karte naziva za ožujak, svibanj i kolovoz u bitnom bi se svele na prikaz očekivanih glasovnih razlika između mletačkih i istriotskih govora s jedne strane te hrvatskih i istrorumunjskih s druge, koje su očigledne i laiku. Te bi karte eventualno još mogle poslužiti kao dokaz leksičke difuzije u mreži hrvatskih govora. No, kada smo sve ovo rekli, za izradom i komentarom tih karata nema osobite potrebe. Nešto je drukčije stanje, kako ćemo vidjeti, s posuđenim na-

zivima za siječanj (26), veljaču (27), lipanj (29) i srpanj (30). Problem utvrđivanja bliže etimologije tiče se i naziva koji potječu od lat. *september, october, november, december*. Tu je nemoguće razlikovati autentično mletačke od talijanskih odraza, osim za *december*. Kada je riječ o posuđenicama u hrvatskim govorima, može se samo reći da nazivi *dičembar, dečembar* pokazuju talijanski glasovni utjecaj. Nedvojbeno je da munsko *oh̄tòbar* i brgudsko *oktòbar* nikako ne mogu biti posuđenice iz mletačkog ili talijanskog. To ipak ne znači da su nazivi *otobar, otubar* i sl. svugdje talijanizmi ili venecijanizmi, napose ne na sjeveroistoku Istre, gdje nalazimo gustu koncentraciju netalijanskih naziva *jun(i), jul(ij)*. Zbog svega smo ovoga na kartama naziva za rujanj (31), listopad (32), studeni (33) i prosinac (34) odlučili prikazati i komentirati samo razmještaj onih naziva koji ne potječu od lat. *september, october, november, december*. Ovu seriju zaključuje kumulativna karta (35) proširenosti isključivo hrvatskih leksičkih tipova za sljedeće mjesece: siječanj, veljača, lipanj, srpanj, rujanj, listopad, studeni, prosinac.

Karte 86. – 88.

Upitnik *ALHeL*-a u potpoglavlju „Ptice“ sadrži 125 koncepata (761–886), od kojih se 122 odnose na različite vrste divljih ptica. Već i letimičan pogled na građu za te koncepte pokazuje da je u nekim slučajevima ona vrlo zahvalna za geolingvističku analizu. Međutim, upućeniji će se čitatelj upitati koliko je produktivno kartirati i analizirati ornitonimijsku građu prema *ALHeL*-u kada je istovrsna građa za *Istarsku ornitonimiju* (Filipi 1994) kvantitativno i kvalitativno iscrpnija, kako u gustoći potvrda, tako i u metodologiji terenskog rada. Odgovor je potvrđan, i to ne samo zato što je takvome postupku dao legitimitet sam Filipi uvrštavanjem spomenutih koncepata u upitnik *ALHeL*-a. Od 125 punktova u mreži *Istarske ornitonimije* s područja hrvatske i slovenske Istre samo ih se 27 podudara s punktovima *ALHeL*-a koje smo odabrali za ovu analizu. Drugim riječima, za polovicu punktova koje smo odabrali za analizu nema građe u *Istarskoj ornitonimiji*. Kako bismo pokazali da građa *ALHeL*-a ima što doprinijeti poznavanju istarske ornitonimije i na kvalitativnoj razini, dovoljno je posegnuti za primjerom naziva za jarebicu (*Alectoris graeca*). Filipi (1994: 29) je nazive tipa 'erēbica' (u njega tipovi *je(a)rebica* i *ore(i)bica*) zabilježio samo na Krku. U mreži *ALHeL*-a oni se javljaju ši-

rom Istre, i to u naglasnim i glasovnim varijantama koje isključuju recentnije preuzimanje toga leksičkoga tipa iz standardnoga hrvatskog jezika (*jarebica*, *jerebica*, *orebica*). Naš je izbor iz ornitonimijske građe *ALHeL*-a ilustrativan i obuhvaća samo tri karte. Pritom smo se vodili kombinacijom kriterija iscrpnosti građe i leksičke varijacije. Valja napomenuti da u nekim slučajevima ta varijacija doseže vrtoglave razmjere, npr. u nazivima za palčića (*Troglodytes troglodytes*), gdje nalazimo čak dvadeset različitih leksičkih tipova: 'balotica', 'carić', 'cirulin', 'cré', 'čikalica', 'činč(+)', 'ficeto', 'kodranič', 'kraljić', 'krancić', 'palčić', 'pišinić', 'podestarić', 'piciopare', 'prčić', 'scriciolo', 'snižić', 'svrčak', 'trlj', 'županić'. Ti se tipovi mogu povezati u manji broj motivacijskih skupina, ali se po etimološko-leksikološkom kriteriju tipizacije na karti moraju prikazati svi. Takva bi karta bila nepregledna, a u slučaju svođenja likova s jednom potvrdom pod kategoriju *ostali tipovi* bila bi neinformativna jer bi kompaktni mikroareali pojedinih tipova, kao što su 'carić', 'krancić', 'palčić' i 'prčić', ostali odvojeni prostranim područjima za koje karta ne nudi podatke. Tome valja pribrojiti i relativno visok udio punktova bez odgovora, što je čest problem u ornitonimiji. Zbog toga smo se u ovoj prilici odlučili na koncepte 'jarebica', 'čiopa' i 'crvendać'. Riječ je o nazivima triju prepoznatljivih ptičjih vrsta za koje je građa u punktovima naše mreže potpuna ili vrlo dobro popunjena, a usto zahvalna za analizu leksičke varijacije i jezičnih dodira.

Karte 89. – 93.

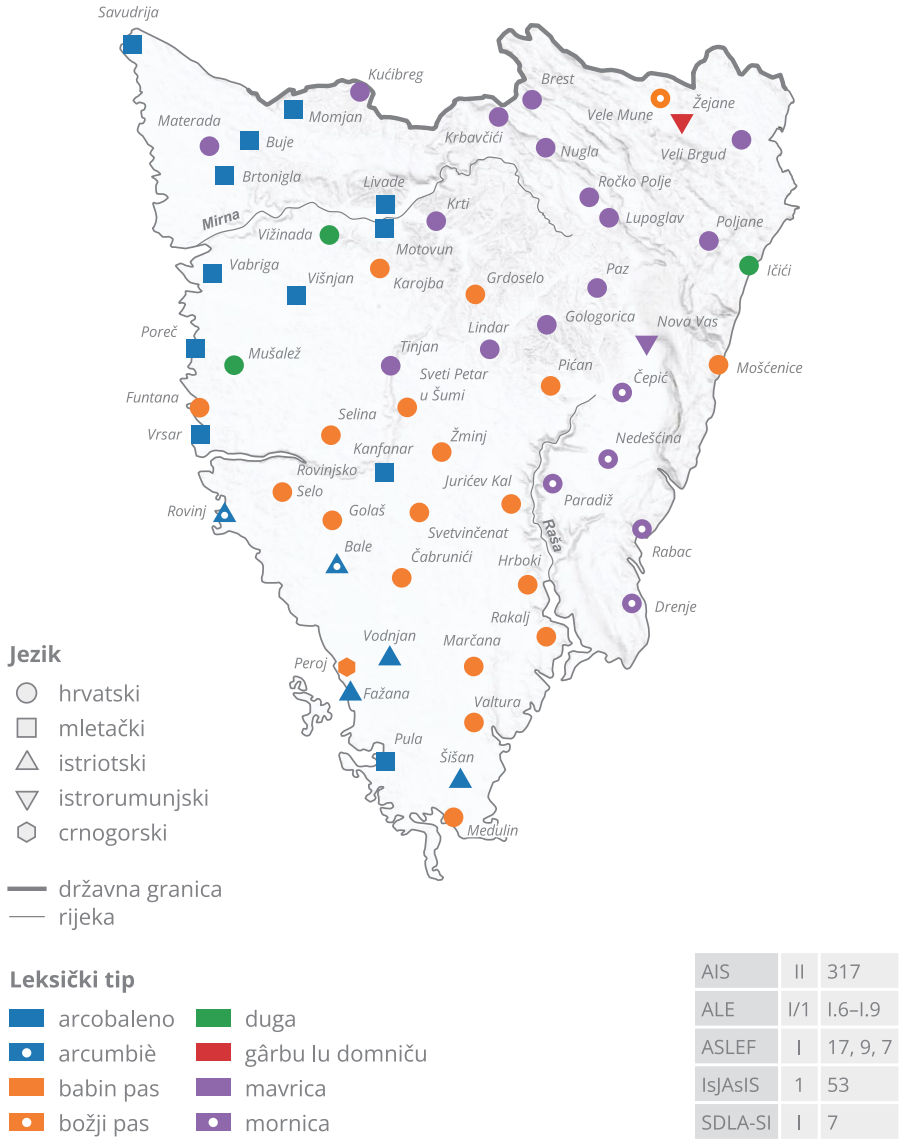
Za nazive kukaca u građi *ALHeL*-a stoji u velikoj mjeri ono što smo već pisali o nazivima ptica, s tom razlikom da su na monografskoj razini obrađeni samo istrorumunjski entomonimi (Filipi 2009) koji, zbog sastava istrorumunjskoga leksika, uključuju velik broj čakavskih i posredstvom čakavskih govora preuzetih mletačkih posuđenica. Naš je izbor i ovdje ilustrativan. Uključuje koncepte 'obad' i 'komarac' koji su višestruko zanimljivi, kako zbog semantičke diferencijacije odraza psl. **komarъ* u hrvatskim govorima, tako i zbog utjecaja mletačkih posuđenica u tome procesu; koncept 'cvrčak' koji predstavlja karakterističan slučaj arealno ili dijalektno specifične distribucije leksičkih tipova; isto vrijedi i za koncept 'posteljna stjenica', kod kojega u hrvatskim govorima nalazimo tri dijakronijski izdiferencirana sloja posuđenica iz istoga mletačkog izvora; konačno, koncept 'leptir', zanimljiv zbog leksičke varijacije i seman-

tičke ekspanzije izvornih naziva za noćne leptire u velikom dijelu hrvatskih govora, mahom preseljeničkih. Ni ovdje, kao ni kod ptica, nismo se upuštali u interpretativno kartiranje koncepata koji sadrže toliko visoku razinu leksičke varijacije da bi se karta pretvorila u teško prohodnu šumu simbola i boja. Takav je, na primjer, koncept 'bubamara', za koji je prethodna analiza, samo na punktovima u našoj mreži, urodila zbirom od čak petnaest leksičkih tipova, od kojih je deset potvrđeno u jednom jedinom punktu: 'baco', 'božji volić', 'bubamara', 'coccinela', 'farfalis', 'galeina uorbula', 'galignona', 'galineto volante', 'kaulinica', 'litorina', 'pavenka(+)', 'pikopolonca', 'pimpinela', 'zgiolamadona', 'zlatica'. Širenjem potvrda na punktove izvan naše mreže dolazi se još do tipova 'prpavica', 'zlatna mara', kao i do nekih hibridnih tvorbi, primjerice *prpònčica*.

Karte 126. – 130.

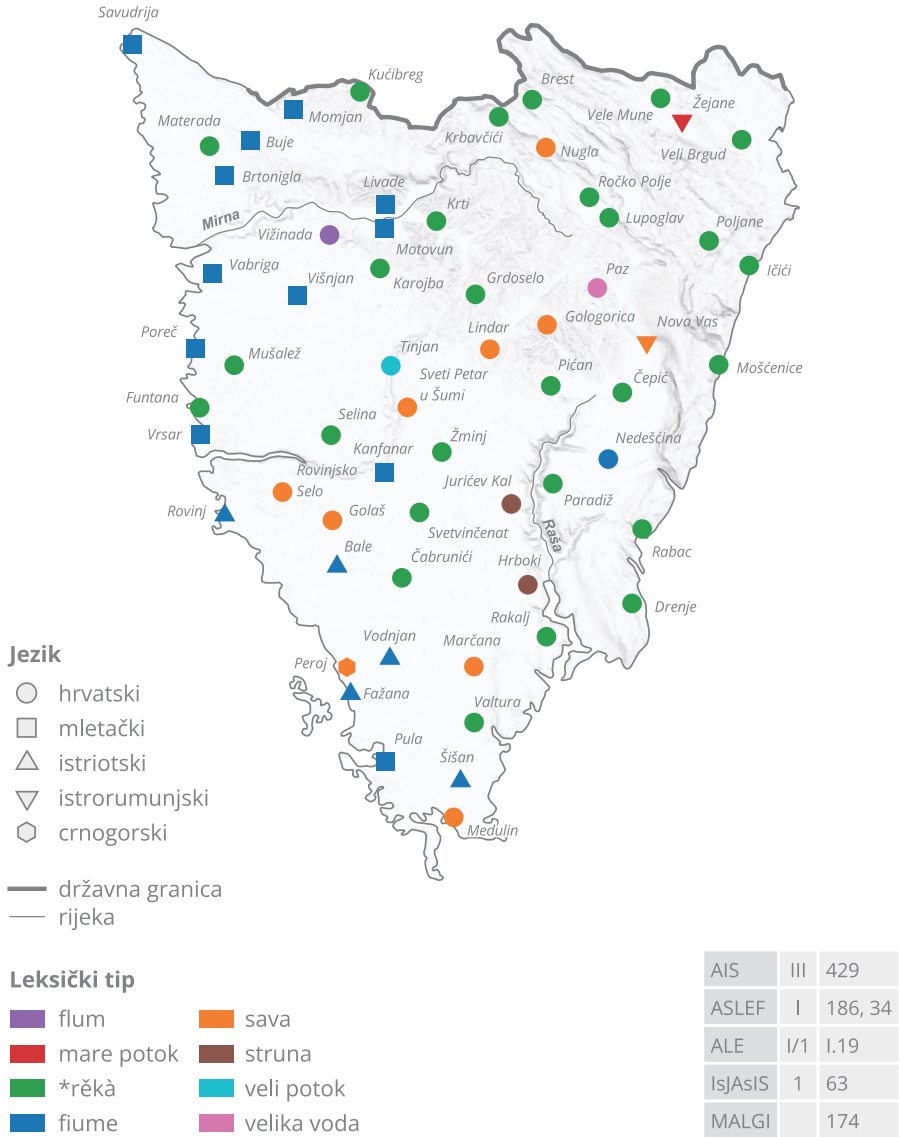
Maritimna je kultura u Istri u mnogočemu drukčija nego na obližnjem Kvarneru, a pogotovo u Dalmaciji. Nepostojanje otočkih naselja u Istri tu kulturu ograničava na obalu, sa svim njezinim prirodnim i antropološkim specifičnostima. U Dalmaciji su turski ratovi prouzročili neviđen demografski pritisak na obalu i otoke, koji su dalmatinske migracije u Istru tijekom 16. i 17. st. samo dijelom ublažile. Imalo je to za posljedicu prenapučenost otoka, a na dalmatinskoj obali razvoj relativno guste mreže ruralnih naselja koja su u većoj ili manjoj mjeri bila upućena na more, u dinamičnoj leksičkoj razmjeni s otocima. Nenaseljen obalni pojas kakav i danas postoji između Rovinja i Peroja u dalmatinskim je povijesnim prilikama teško zamisliti. U takvim uvjetima u Dalmaciji je prvenstvo u razvoju ribarstva pripalo manjim, ponajprije otočnim naseljima, dok su neki gradovi funkcionirali kao središta brodogradnje. Dalmatinski ribarski leksik, iako otvoren mletačkom utjecaju, u tome je smislu ostao kulturnim prerogativom dominantno ruralna i kroatofona krajolika. Nasuprot tome, na zapadnoj istarskoj obali nositelji su maritimne kulture tradicionalno romanska urbana naselja, dok na istočnoj obali ona počiva na mreži ruralnih naselja koja su kroz povijest zadržala hrvatski jezični identitet. Usprkos ovoj temeljnoj geografskoj i jezičnoj podjeli, Istra je u pogledu maritimnoga leksika mnogo ujednačenija od Dalmacije, pri čemu je odlučujuću ulogu imao mletački utjecaj. Leksička je nivelacija izrazita, ne samo u poljima brodogradnje i plovidbe, koja i u Dalmaciji pokazuju slabiju arealnu razno-

likost, već i u poljima ribarstva i morske faune. Istočna obala od Preluka do ušća Raše, u mjeri u kojoj njezin maritimni leksik odudara od ostatka poluotoka, zapravo i nije dijelom Istre, već Kvarnera i njegovih složenih odnosa s Hrvatskim primorjem i Dalmacijom. U cjelini, malobrojni su koncepti sa stajališta varijacije leksika zahvalni za geolingvističku analizu, isključe li se oni kod kojih je opstojnost slavenskoga leksika u hrvatskim jadranskim govorima općeprisutna i utoliko banalna činjenica, kao što su ‘jedro’, ‘more’, ‘mreža’, ‘osti’, ‘veslo’ i neki drugi. Neke od tih rijetkih koncepata obradit ćemo u ovoj svesku. U njihovoj analizi središnje mjesto zauzimaju punktovi jugozapadnoga dijalekta, kao i istromletački punktovi *ALHeL*-a sa snažnom hrvatskom preseljeničkom komponentom, poput Vabriga. Bez daljnega, njihov se položaj u leksičkome krajoliku istarske maritimne kulture ostvaruje mahom kroz preuzimanje dominantnih leksičkih tipova, no u nekim slučajevima oni svojim dalmatinskim elementima i kreativnim odnosom prema mletačkome leksiku doprinose diferencijaciji jezične slike poluotoka. Ovim metodološkim opaskama valja dodati još jednu. *LAPTIG*, maritimna komponenta *ALHeL*-a, najmanje je uspio dio ovoga geolingvističkog projekta. Većinu anketa provedli su istraživači koji su, sudeći po rezultatima, bili prilično nesavršeno upućeni u maritimnu kulturu uopće, a napose u tradiciju pojedinih punktova. Udio odgovora koji se mogu odbaciti kao neadekvatni relativno je visok. Usprkos tome, *LAPTIG* sadrži imponantnu količinu korisne leksičke građe. Čitatelje molimo da nam vjeruju kada tvrdimo da smo, temeljem svog iskustva u istraživanju maritimnoga leksika, za analizu odabrali kvalitetno dokumentirane koncepte. Mreža potvrda tiče se, naravno, samo obalnih punktova, i to onih koje smo odabrali i za analizu ostaloga leksika.

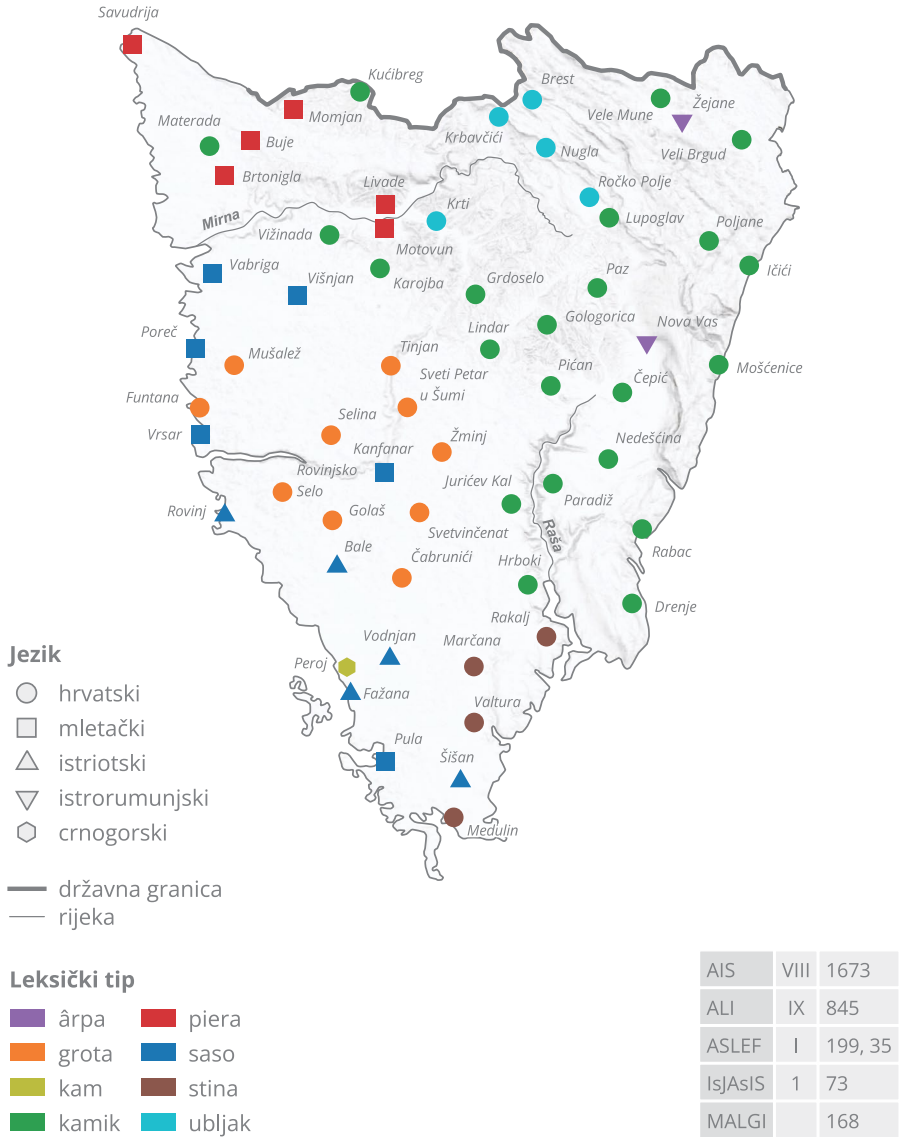
1. Duga (ALHeL, 47)

U mlet. i istr. govorima prevladao je tal. tip 'arcobaleno', ponegdje venecijaliziran u *arcobalen*. Stariji mlet. tip 'arcombè' (usp. Doria 1991: 34; Manzini/Rocchi 1995: 5–6) u varijanti 'arcumbiè' u građi se ALHeL-a bilježi samo u istr. govorima Rovinja i Bala. Za usporedbu, Todorović 'arcombè' kao drugi odgovor bilježi u Bujama, dok ga na slovenskoj strani ima samo mlet. govor Pirana. Da je prodor talijanizma 'arcobaleno' u Istru star više od stoljeća, pokazuje i građa AIS-a, gdje taj tip kao jedini odgovor imaju Motovun, Rovinj i Vodnjan. Tip 'babin pas' bilježi se u svim punktovima jzi. dijalekta, s izuzetkom Mušaleža, u jčak. govorima Karojbe i Grdosela te u cg. govoru Peroja. Potvrđen je i za Premanturu (Crnobori 2018: 18). Od srčak. punktova ima ga Pićan, a od sjčak. samo Žminj i Mošćenice, izvan naše mreže i Domijanići. Sudeći po distribuciji, prisutnost ovoga tipa na Žminjštini (usp. i Kalsbeek 1998: 514; Kranjčić 2021: 174) duguje se utjecaju govora dalmatinske provenijencije. U većini sjčak. punktova u središnjoj Istri i u svim našim buz. punktovima bilježi se 'mavrica', što je i slov. tip, od *mavra* < lat. *maura* (usp. ERHSJ II, s.v. *Mavar*; SES, s.v. *mavrica*). Potvrđen je i za Pazin (Gagić 2017: 149). U srčak. govorima Gologorice i Veloga Brguda taj je tip preuzet iz sjčak. govora (usp. *màvrice* u obližnjim Peranima, izvan naše mreže, te *mâvrice* u Rukavcu, Mohorovičić-Maričin 2001: 156). Isto vrijedi za južne irum. govore, dok u jčak. govorima Kućibrega i Materade na sjeveru 'mavrica' može biti buz. ili slov. posuđenica. Istoga je postanja, uz glasovnu prilagodbu prema mlet. *mora*, tip 'mornica' na Labinštini. U varijanti *morica* ima ga i srčak. govor Čepića. Izoliran je u našoj mreži munski naziv *bôžji pas'ic*, k tipu 'božji pas' koji je potvrđen na kvarnerskim otocima (usp. npr. Mahulja 2006: 29; Velčić 2003: 49). Na njega se motivacijski naslanja žejansko *γərbu lu domniču*, doslovno 'božja leđa', od strum. *gàrb* 'leđa' (DEX, s.v.) i *domnu* 'Bog, Gospod' (usp. Kovačec 1998: 70–71). O tome svjedoči i ranije zabilježena varijanta *bàrvu lu domniču*, doslovno 'božji pojas' (usp. Frățilă/Bărdășan 2010: 358). Tip 'duga' rastrkan je u govorima različitih hr. dijalekata, što otežava interpretaciju. Nije isključeno da je u novije vrijeme preuzet iz standardnoga hrvatskog jezika.

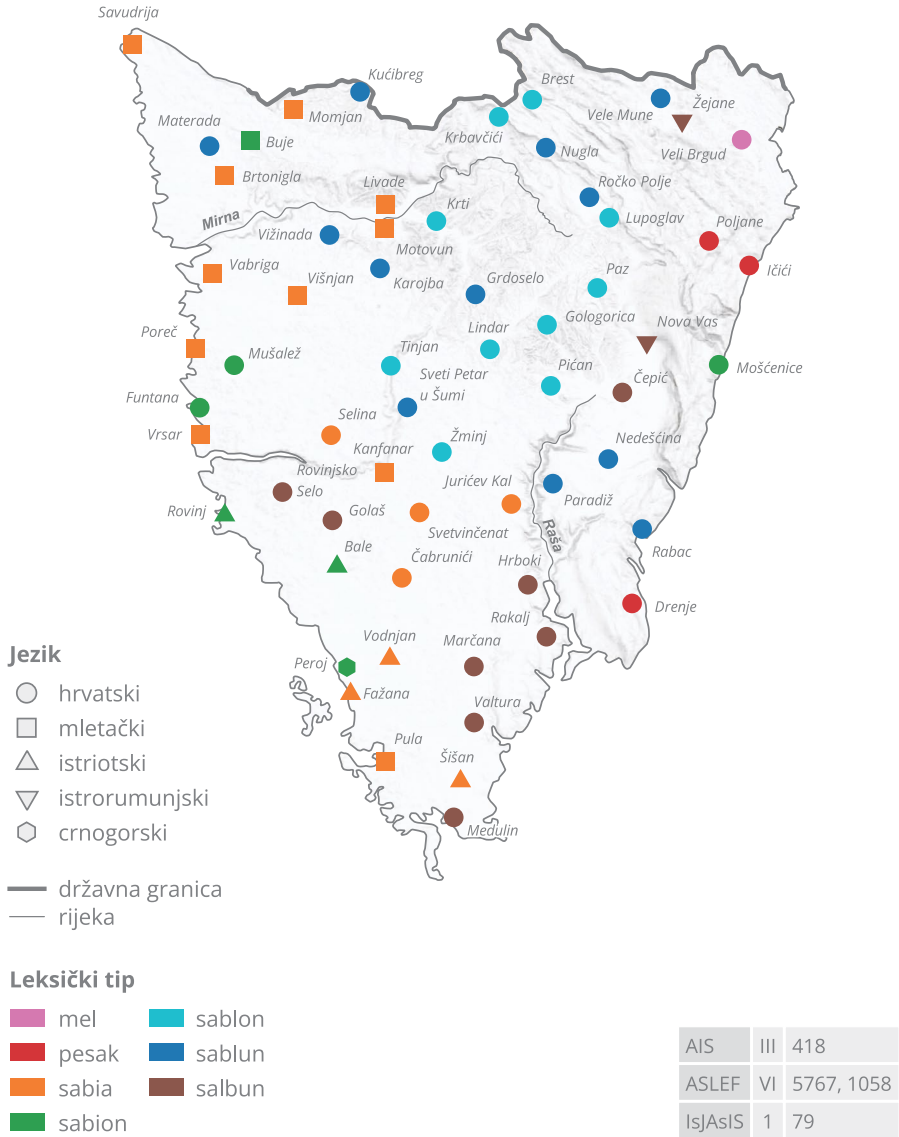
2. Rijeka (ALHeL, 53)

Dijakronijsko prvenstvo pripada tipu 'flum' koji imamo u jčak. govoru Vižinade, a izvan naše mreže, kao drugi odgovor, u mlet. govoru Tara. Riječ je o odrazu lat. *flumen*, ostatku iz autohtone romanštine, kako je pokazala Furlan (2016) povodom dijalektnog slov. *flum*. I potvrde izvan naše mreže su sa sjeverozapadnog areala: *flum* u jčak. govoru Kaštelira (Simonetti 2012: 44), a *flym* u Borštu, *fləm* u Dragonji sa slovenske strane. Ovaj su tip jčak. govori sjeverozapadne Istre primili po doseljenu. Lat. *flumen* nastavlja i tip 'fiume' koji se bilježi u svim našim mlet. i istr. punktovima, a kao posuđenica u sjčak. govoru Nedeščine. Od slav. je tipova najprošireniji '*rěkà', s očekivanim odrazima jata, zabilježen u većini buz. i jčak. punktova, zatim na Čićariji, Liburniji i Labinštini, u srčak. području oko Pićna i Čepića, u dijelu govora jzi. dijalekta, a najmanje u sjčak. govorima središnje Istre (usp. i Kalsbeek 1998: 538). Tip 'sava', tipičan slučaj apelativizacije poznata hidronima (ERHSJ III, *Sava*²), na našoj se karti javlja u središtu poluotoka, na jugozapadu te, izolirano, u Nugli. Kada se, međutim, slika obogati potvrdama iz drugih izvora (Ribarić 1940: 189; Alerić 1987; Francetić 2015: 241; Crnobori 2018: 192; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 242; Kranjčić 2021: 242), postaje razvidno da se kontinuitet ovoga tipa proteže od jugozapadne obale poluotoka do Čićarije. Naknadnim ciljanim provjerama (Alvijana Klarić) utvrđeno je da tip 'sava' kao arhaizam postoji i u većini govora buz. dijalekta. Kako za njega nema dalmatinskih paralela, može se s oprezom pretpostaviti da su ga preseljenički govori preuzeli u Istri. Na to upućuje i distribucija konkurentnih tipova '*rěkà' i 'struna' (od psl. **strúna*, ERHJ II, s.v. *struna*), od kojih je potonji, kako se zasad čini, karakterističan za Barbanštinu. Proziran tip 'veli potok', u našoj mreži zabilježen u sjčak. govoru Tinjana, dolazi kao drugi odgovor u buz. govoru Bresta. Kao kalk, po tome je modelu nastalo i irum. 'mare potok' u Žejanama. Na sličnoj konceptualizaciji, koja se duguje nepostojanju većih vodenih tokova u danom etnojezičnom okruženju, počiva i tip 'velika voda' u sjčak. govoru Paza.

3. Kamen (ALHeL, 57a)

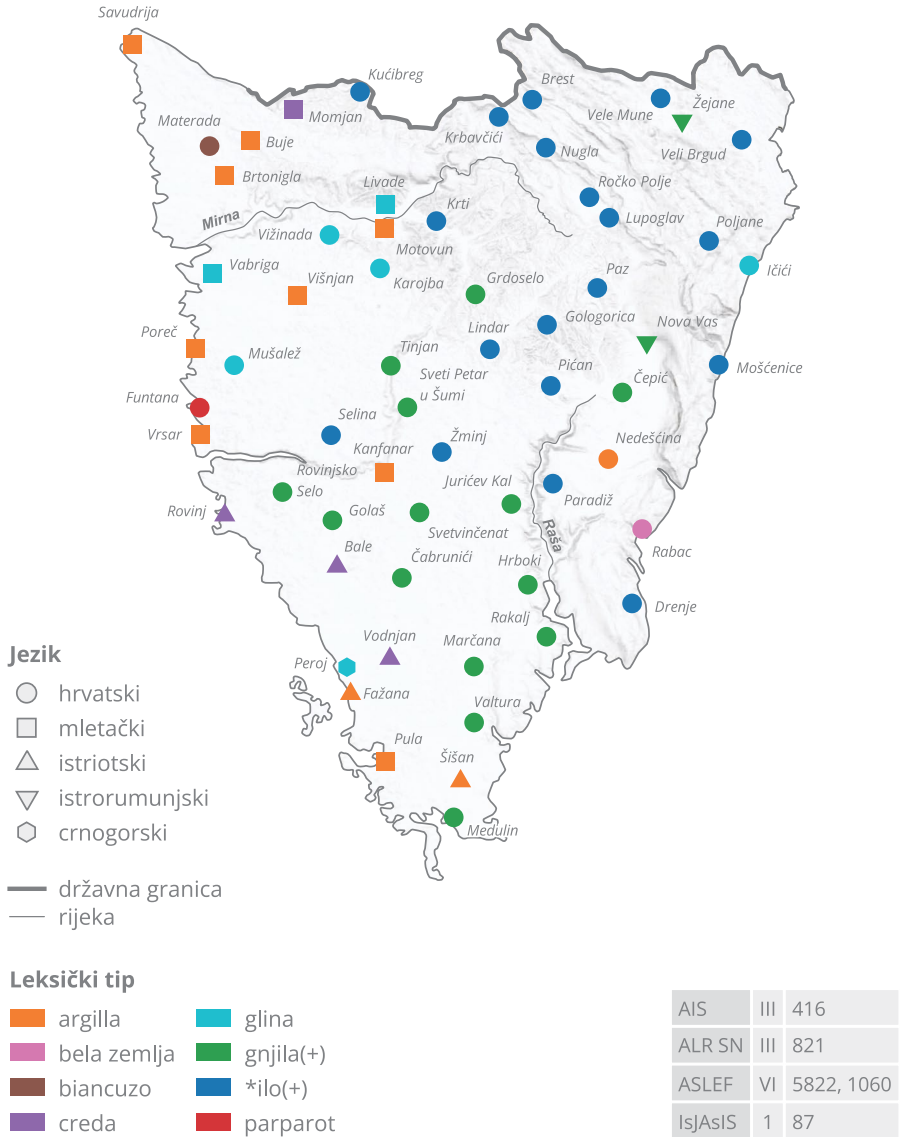
Mlet. govori sjeverno od Mirne i oko Motovuna imaju tip 'piera', glasovno pravilan odraz lat. *pētra*. Ovaj se areal nastavlja na područje tipa 'piera' u mlet. govorima slovenske Istre. Kao drugi odgovor 'piera' dolazi još u Višnjanu, Vrsaru, Kanfanaru, a od istr. punktova u Šišanu te, u varijanti *pera*, u Rovinju. Južno od Mirne u mlet. i istr. govorima vlada tip 'saso' < lat. *saxum*, koji je tu, čini se, autohton (usp. Doria 1991: 553–554). Takva se podjela na sjever i jug opaža i u starijoj rom. građi (*AIS*, *ALI*). U hr. govorima nazivi za 'kamen' pripadaju četvorima leksičkim tipovima. Tip 'ubljak', od pridjeva *obal* (*ERHSJ* II, s.v. *obao*), isključivo je buzetski. Od odraza psl. **kamy* u cg. govoru Peroja bilježi se *kām*, dok u čak. govorima dolazi samo izvedenica na *-bk* 'kamik' (*ERHSJ* II, s.v. *kamen*). Ovaj tip nije dijalektno specifičan. Najistočniji punktovi jzi. dijalekta imaju dalmatinski tip 'stina' < psl. **stěna* (*ERHJ* II, s.v. *stijena*), što ga Crnobori (2019: 200) potvrđuje i za Premanturu. Tip 'grota' po postanju je romanski. Vinja (*JE* I, s.v. *grota*) i Doria (1991: 283) smatraju ga talijanizmom (*grotta*). U prilog tome govorio bi podatak da je širenje značenja od „*ampia cavità nella roccia*“ u „*roccia*“ najranije potvrđeno u toskanskim izvorima (v. *TLIO*, s.v. *grotta*). Put i etape posuđivanja ovoga odraza lat. *crypta*, odnosno *crupta*, u hr. govore u Istri i izvan nje tek treba proučiti, napose s obzirom na različita značenja. Značenje 'kamen' javlja se u kompaktnoj skupini govora na središnjem području jzi. dijalekta, u susjednim sjčak. govorima Tinjana i Žminja te drugdje na Žminjštini (Kalsbeek 1998: 450; Kranjčić 2021: 73), gdje je to recentniji element, vjerojatno preuzet iz preseljeničkih govora. Od mlet. punktova ALHeL-a ovaj tip ima samo Tar izvan naše mreže, čiji čak. govor također pripada jzi. dijalektu. Čini se da je riječ o izvorno dijalektno specifičnoj inovaciji koja se proširila nauštrb tipova 'kamik' i 'stina'. U značenjima 'stijena' ili 'gromada' *grota* dolazi na širem području, kako u istr. i mlet. punktovima, tako i u hr. punktovima izvan područja jzi. dijalekta, ali i na Kvarneru i u Dalmaciji (*JAPRK*). Naši irum. punktovi imaju tip 'ârpa', po ustaljenu tumačenju odraz lat. *ripa* (Frățilă/Bărdășan 2010: 110).

4. Pijesak (ALHeL, 60)

Napomena: građa za kartu dopunjena je odgovorima za Rabac i Drenje na 37. pitanje iz *LAPTIG*-a, koji bolje pristaju konceptu iz naslova, nego odgovori iz *LAIČaG*-a.

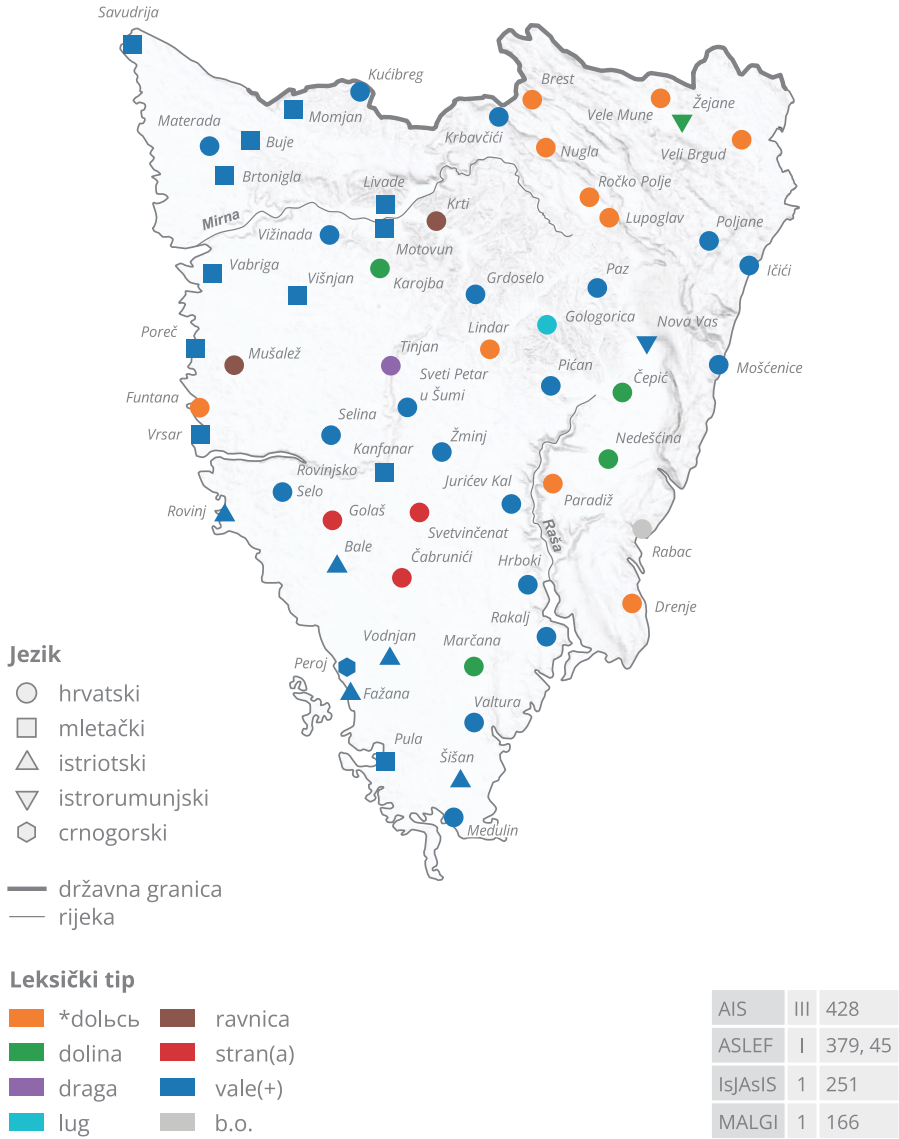
S formalne strane, bilo bi moguće 'sablon', 'sablun' i 'salbun' podvesti pod isti tip, budući da je riječ o odrazima lat. *sabulōne* s očuvanom skupinom *-bl-* (*ERHSJ* III, s.v. *sablun*). Ipak, uputno ih je razlikovati jer zauzimaju dobro definirane, u neku ruku dijalektno specifične areale. U *ALHeL*-u nema potvrda sjdalm. varijante 'sabun' koju Crnobori (2018: 191) bilježi u Premanturi, nastalu od 'salbun' (usp. *salpa* > *sapa*). Za tip 'sabria' Doria (1991: 541) s pravom pomišlja na posuđivanje tal. *sabbia*. Nalazimo ga u svim mlet. punktovima, prevladao je i u dijelu istr. punktova, a bilježi se i u nekim govorima jzi. dijalekta. Mlet. tip 'sabion' danas imaju istr. govori Rovinja i Bala, čak. govori Funtane i Mušaleža, cg. govor Peroja te, izolirano, sjčak. govor Mošćenica. Tipovi 'sablon', 'sablun', 'salbun' zastupljeni su samo u čak. punktovima. Od njih je 'sablon' karakterističan i za slov. govore. U hrvatskoj Istri taj tip zauzima kompaktan areal na području sjčak. dijalekta i buz. dijalekta, a nalazimo ga i u nekim srčak. govorima u koje je preuzet iz starinačkih. Rječnici ga potvrđuju za Orbaniće (Kalsbeek 1998: 541), Boljun (Francetić 2015: 239) i Pazin (Gagić 2017: 254), s diftongom *uo* < *o*. Riječ je nedvojbeno o posuđenici iz nekadašnjih autohtonih rom. govora. Na obodu toga područja dolaze punktovi tipa 'sablun'. Ribarić (1940: 189) ga potvrđuje u Vodicama. Razliku između tipova 'sablon' i 'sablun' moguće je povezati s različitim odrazima dugog **o* u čak. govorima (usp. Vranić 2017). Tip 'salbun', s metatezom koja je potvrđena na kvarnerskim i šibenskim otocima te u srednjoj Dalmaciji (ovdje i u varijanti *sarbun*), bilježi se u govorima jzi. dijalekta te u srčak. govoru Čepića, a kao čak. posuđenica i u istrorumunjskom. To je bez sumnje preseljenički tip, donesen iz Dalmacije kao stariji romanizam. Tip 'pesak' < psl. **pěsəkъ* (*ERHJ* II, s.v. *pijesak*) bilježi se samo u sjčak. punktovima: Drenju, Ičićima i Poljani, a kao drugi odgovor u Lindaru. Veli Brgud uklapa se u kvarnerski areal tipa 'mel' (*ERHSJ* II, s.v. *mel*¹). Za distribuciju tipova 'mel', 'salbun' i 'sabun' drugdje na hrvatskom Jadranu, usp. dodatnu kartu 1.

5. Glina (ALHeL, 63b)

Napomena: tip ^{*}ilo(+)¹ obuhvaća osnovni lik (j)ilo te izvedenice *ilovača*, *jelovača* i sl.

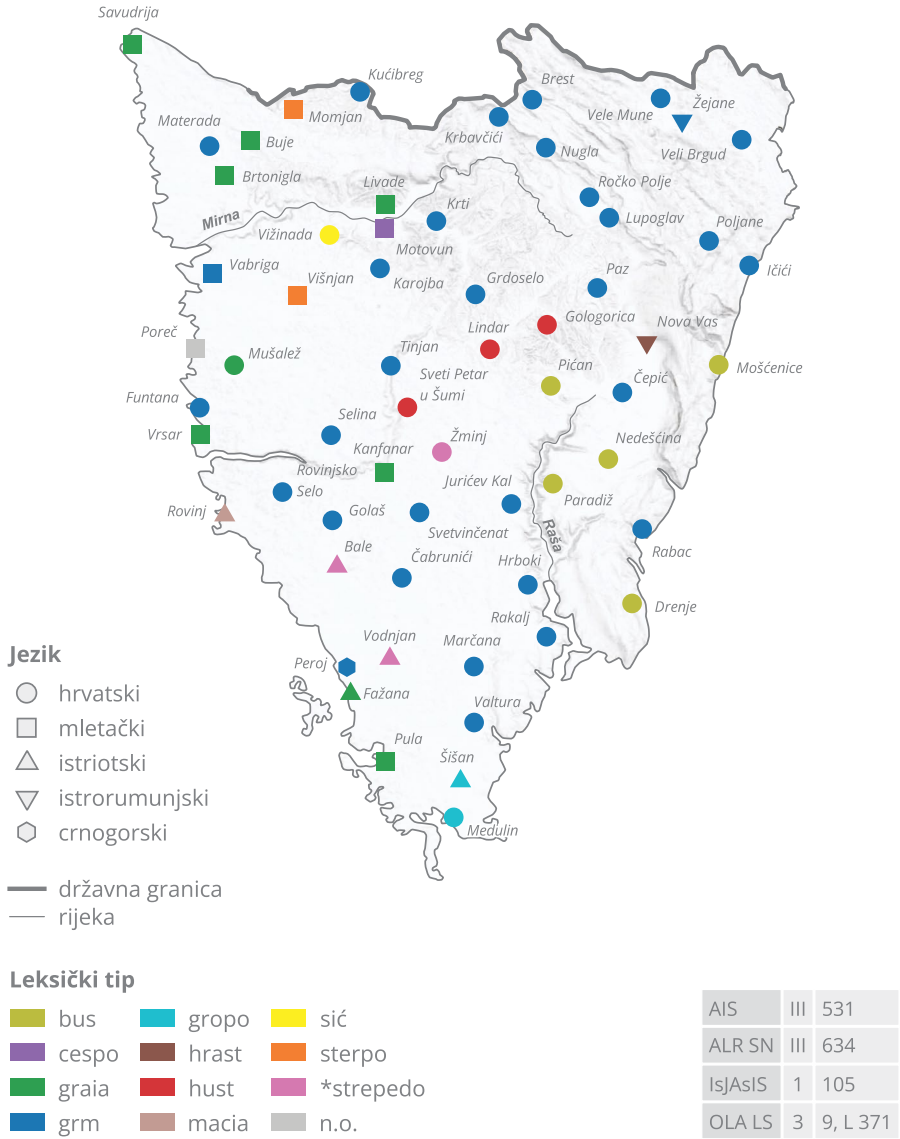
U mlet. govorima hrvatske Istre prevladava tip ^{*}argilla¹. Dok Doria (1991: 39) dopušta da bi tršć. *aržila* moglo biti izravan odraz lat. *argila*, istarske potvrde u kojima na mjestu lat. *g* dolazi [dʒ] (ALHeL: ĝ) predstavljaju noviji talijanizam koji se proširio nauštrb mlet. tipa ^{*}creda¹ koji još odolijeva u mlet. govorima slovenske Istre. Potonji u našoj mreži imaju istr. punktovi Rovinj, Bale i Vodnjan, izvan nje i Galižana, a od mlet. govora samo Momjan. U hr. govorima je dominantan tip ^{*}ilo(+)¹. U osnovnome obliku ili u izvedenicama nalazimo ga u svim buz. govorima, u većini govora istočne Istre te u središtu poluotoka, na području nekadašnje Pazinske knežije. U jčak. govoru Kućibreg bit će to buz. element. Slabo je zastupljen u govorima jzi. tipa, gdje ga ima samo Selina, a izvan naše mreže još Muntić. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 455; Kranjčić 2021: 81) i Pazin (Gagić 2017: 99). Tip ^{*}gnjila(+)¹ je preseljenički, karakterističan mahom za govore jzi. dijalekta, a nalazimo ga i u srčak. Čepiću te u jčak. Grdoselu. U rubnome sjčak. govoru Tinjana *gnjilāča* je zasigurno plod dodira s govorima doseljenika. U irum. govorima *gnjila*, *gnjilovača* hrvatski je element koji je, s obzirom na distribuciju, posuđen još u Dalmaciji. Dok Skok (ERHSJI, s.v. *glina*) u liku *gnjila* gleda formalnu inačicu od *glina*, s metatezom *l - n > n - l* i razvojem *n > nj* (kao *gnoj > gnjoj*), mi ne bismo isključili mogućnost ukrštanja s (j)ilo. Relativno kompaktno područje tipa ^{*}glina¹ nalazimo u preseljeničkim čak. govorima između Linskoga zaljeva i Mirne, dok je u mlet. govorima Vabriga i Livada to ostatak iz lokalne čakavštine. Od sjčak. punktova na istoku poluotoka u našoj mreži tip ^{*}glina¹ imaju samo Ičići, izvan nje i Permani. Perojski govor ima varijantu *glin*. Lokalni su tipovi, pri ovome stanju istraženosti, *bjankȳc* ^{*}biancuzo¹ u Materadi (usp. Rosamani 1999: 89), proziran tip ^{*}bela zemlja¹ u Rapcu te *porporòt* ^{*}parparot¹ u Funtani. Funtanjansku potvrdu valja uzeti s rezervom jer Selman (2006: 60) za isti lik donosi značenje ^{*}boksit¹ (usp. i JE II, s.v. *pamparot*). Važna je za utvrđivanje migracijskih kretanja jer je ^{*}parparot¹, koliko se znade, riječ karakteristična za sjever Dalmacije.

6. Dolina (ALHeL, 69)

Napomena: iz praktičnih razloga, pod tip 'stran(a)' svedeni su odrazi psl. **stornb* i *stornà* (usp. ERHJ II, s.v. *strana*).

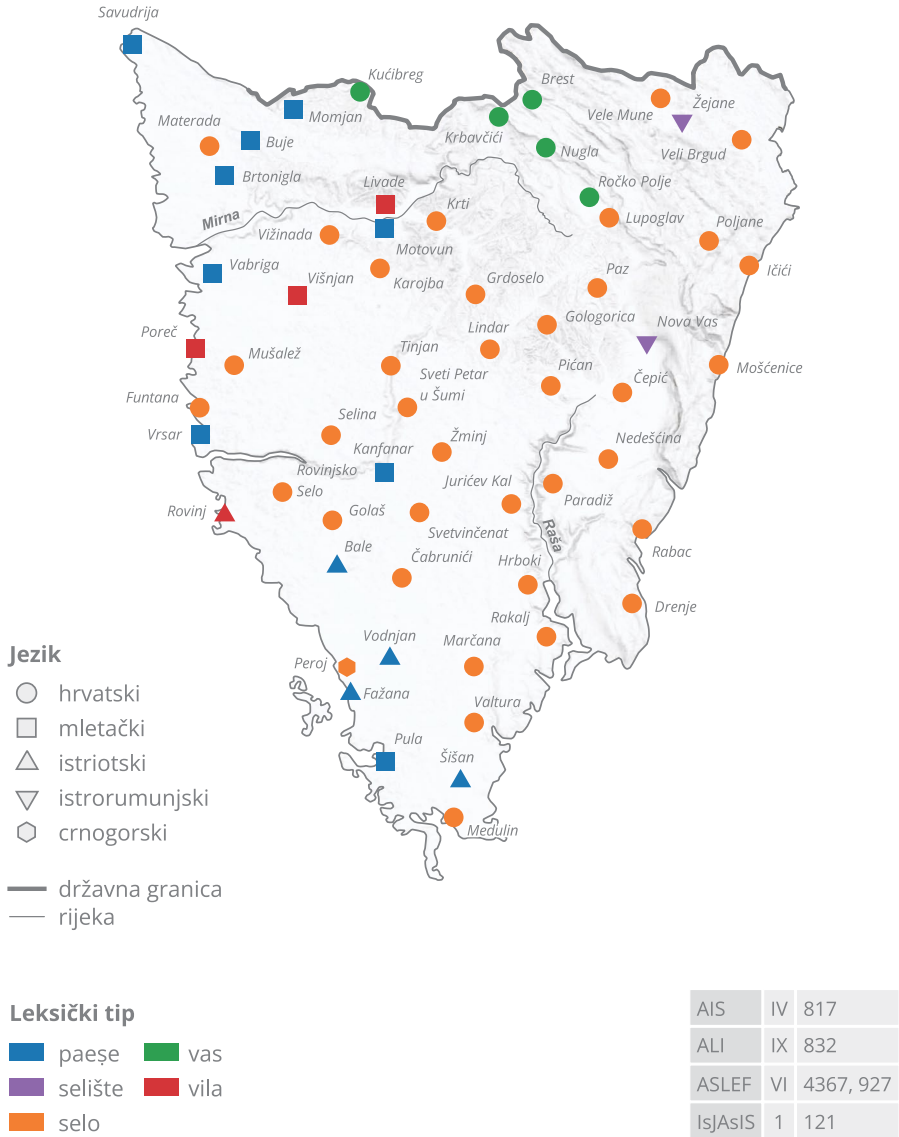
Upadljiva je proširenost rom. tipa 'vale(+)' (uključujući izvedenicu *valada*), od lat. *vallis*. Osim u svim mlet. i istr. punktovima, potvrđen je i u velikome broju hr. govora u Istri, bez obzira na dijalektnu pripadnost. U njima je došlo do morfološke prilagodbe *vala*. Istu sliku odaje građa iz slovenske Istre, gdje slov. punktovi imaju *vala*, a mlet. punktovi *vale*. Lik *vala* bilježi se i u mlet. govorima Motovuna i Livada, što ukazuje na njihov hrvatski supstrat. Irum. potvrda iz Nove Vasi *vàle* svodi se na *vala*, pri čemu *-a > -e* odgovara glasovnim zakonitostima lokalnoga govora (usp. Kovačec 1998: 263–264). U preseljeničkim čak. govorima *vala* mora biti leksički element primljen u Istri, jer u Dalmaciji *vala* znači samo 'uvala'. To govori u prilog scenariju leksičke difuzije unutar slav. jezičnog prostora u Istri. Distribucija slav. leksičkih tipova morala je biti drukčija prije primanja posuđenice 'vale(+)' . Oni su danas raspoređeni po mrežama koje su, od tipa do tipa, relativno kompaktne ili sasvim raspršene. Najučestaliji je tip '*dolьсь', od *dol* < psl. **dòlь* (ERHJI, s.v. *dol*). Taj, s očekivanom glasovnom varijacijom (*dolac*, *dulac*, *duvóc*), nalazimo na istočnome rubu buz. područja te u srčak. govorima na Čićariji, izolirano i drugdje (Funtana, Lindar, Drenje). Potvrđen je za južnu Žminjštinu, gdje je *vàla* samo „vrtača“ (Kranjčić 2021: 49, 319). Raspršen je tip 'dolina' (ERHJI, s.v.), unutar naše mreže potvrđen u Karojbi, Marčani, Nedešćini, Čepiću i Žejanama, a izvan nje još u sjčak. govoru Permana. Kalsbeek (1998: 437, 580) ga bilježi za Orbanice, gdje je *vàla* „small round valley“, dakle vrtača, kao na jugu Žminjštine. Proziran tip 'ravnicā' < psl. **orvьnica* (ERHJ II, s.v. *ravnica*) potvrđen je u buz. govoru Krta i u jzi. govoru Mušaleža. Tip 'draga' < psl. **dórga* (ERHJI, s.v. *draga*), inače čest na Kvarneru i u Dalmaciji, ovdje se bilježi samo u Tinjanu. Semantički odmak u odnosu na glavninu odraza psl. **lugb* (usp. ERHSJ II, s.v. *lug²*; ERHJ I, s.v. *lug²*) pokazuje tip 'lug', potvrđen u Gologorici, a izvan naše mreže u Šumberu. Nešto kompaktiju distribuciju na području jzi. dijalekta pokazuje tip 'stran(a)' koji obuhvaća oblike *i*-osnove ž. r. *stràn* (Svetvinčenat), *strân* (Čabrunići) te oblik *strāna* (Golaš).

7. Grm (ALHeL, 77)

Napomena: odgovori za bliske koncepte u upitniku ALHeL-a – 76. Šikara, 79. Šiprag, 80. Grmlje, makija i 81. Živica – pokazuju metonimijske procese pa većinu ovdje obrađenih tipova karakterizira polisemija. Istu sliku odaju dijalektni rječnici.

Tip 'grm' < psl. **grъmъ* (ERHJI, s.v. *grm*) javlja se u svim hr. dijalekatima u Istri, no slabije je zastupljen na području Žminjštine, Pazinštine i Labinštine. Bilježi se i u Peroju te, kao čak. posuđenica, u govoru Žejana. U relativno kompaktnoj zoni na istoku dolazi tip 'bus', s jasnim semantičkim razvojem (ERHSJI, s.v. *bus*; ERHJI, s.v. *bus*). OLA ga bilježi i u Rukavcu. U središnjoj Istri područje je tipa 'hust' (ERHSJI, s.v. *hvošt*; SES, s.v. *hosta*) koji se javlja u govorima različitih dijalekata. Kako pokazuje izolirana potvrda iz Muntića, izvan naše mreže, ovaj je tip nekoć morao biti prošireniji. OLA ga bilježi i u Žminju, gdje prvi odgovor pripada tipu '*strepedo'. Potonji smo tip, od lat. *stīrpētum* (ERHSJ III, ss.vv. *strpla*, *štrpljina*), rekonstruirali prema porečkoj latiniziranoj potvrdi *strepedum* iz 1293. (Di Mauro 1981–1982: 22). Na našoj je karti zastupljen samo u Balama (*štropè*), Vodnjanu (*štrupi*) i Žminju (*štr̕pet*). Rječnička građa pokazuje da je njegov areal u hrvatskim govorima širi (Kalsbeek 1998: 564; Mohorovičić-Maričin 2001: 286; Francetić 2015: 276; Gagić 2017: 293; Kranjčić 2021: 286). Da je bio karakterističan i za SZ poluotoka, vidi se iz lika *sterpat* 'šiprag' u Motovunu (*ImLA*, 79), očito preuzeta iz čakavskog s obzirom na apokopu s pratećom desonorizacijom *-d* > *-t*, te iz toponima *Štrped*/*Sterpet* (usp. Rosamani 1999 [1958]: 1092). Tip 'gropo' imaju samo istr. govor Šišana i čak. govor Medulina (*gröp*). Lokalnoga je značaja, kako se zasad čini, tip 'sić', potvrđen u Vižinadi, također u značenjima 'grmlje', 'šikara' i 'šiprag'. Nastao je širenjem značenja od fitonima *sit(a)* (usp. ERHSJ III, s.v. *sita*; SES, s.v. *sitje*). Stari je rum. slavizam tip 'hrast' u Novoj Vasi. Za analizu semantičkoga razvoja psl. **xvorstъ*, v. ERHSJ I, s.v. *hrast*. U mlet. govorima najčešći je tip 'graia'. Po svojoj je prilici riječ o odrazu slov. i čak. lika (*o*)*graja* (Doria 1991: 276; Manzini/Rocchi 1995: 94). Momjan i Višnjani imaju tip 'sterpo', što je izvorno 'suh grm' (usp. Rosamani 1999 [1958]: 1092), uz 'graia' kao drugi odgovor, a Motovun ima talijanizam 'cespo'.

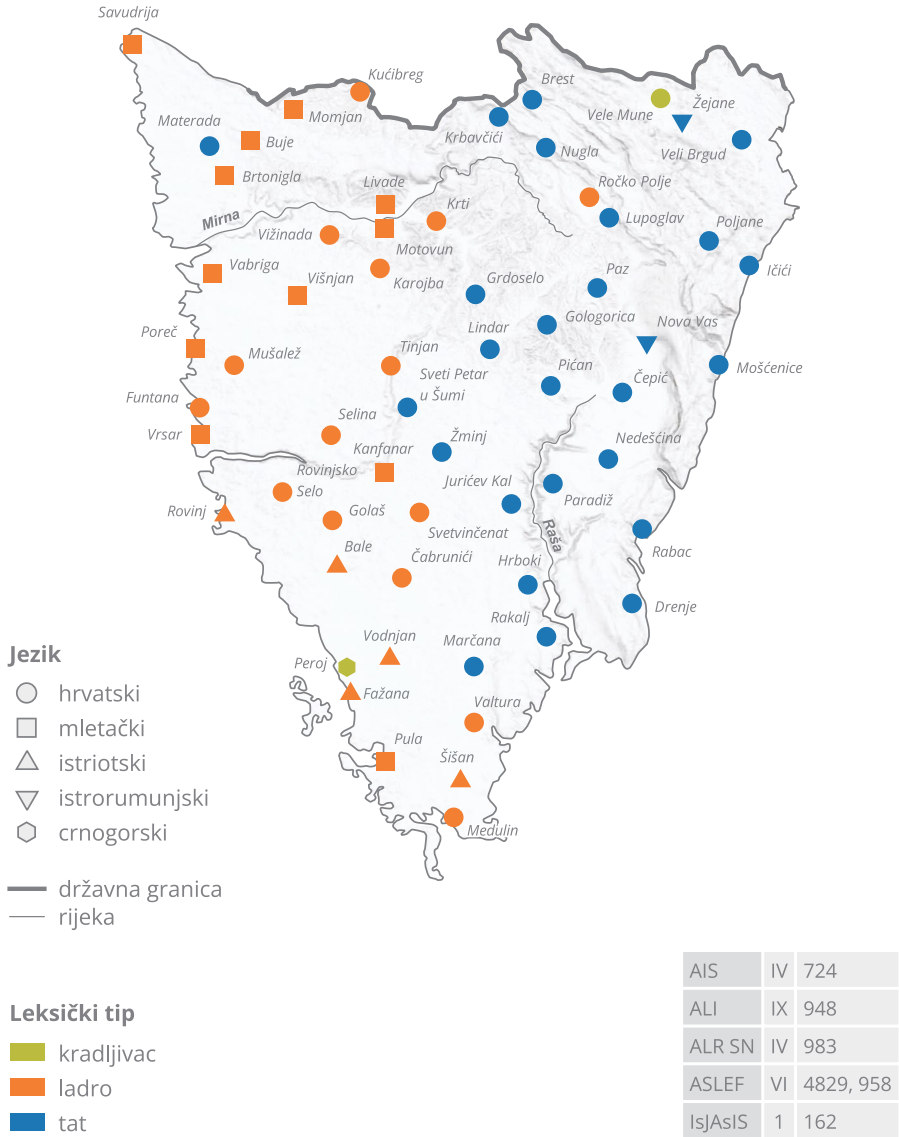

8. Selo (ALHeL, 91)

Nijedan od tipova ne prelazi etnojezične granice. Tipovi 'paese' i 'vila' dolaze isključivo u mlet. i istr. govorima: prvi je većinski, dok drugi u našoj mreži imaju samo Višnjan, Poreč i Rovinj. U srednjovjekovnom je mletačkom lik *vila*, uz prvotno značenje „dimora di campagna circondata da terreni“, već 1253. potvrđen i u značenju „piccolo centro abitato situato in campagna“, dakle upravo 'selo' (TLIO, s.v. *villa*). To je značenje u lika *paese* mnogo recentnije i nije potvrđeno u srednjovjekovnim itrom. idiomima (usp. TLIO, s.v. *paese*). Zato je teško prihvatiti Dorijino mišljenje da je *vila* „superficiale adattamento di ital. *villa*“ (Doria 1991: 785). Valja ipak napomenuti da je prevlast tipa 'paese' potpuna i u starijoj građi koja se tiče našega terena: tip 'vila' bilježi se samo u mlet. govoru Labina (ALI).

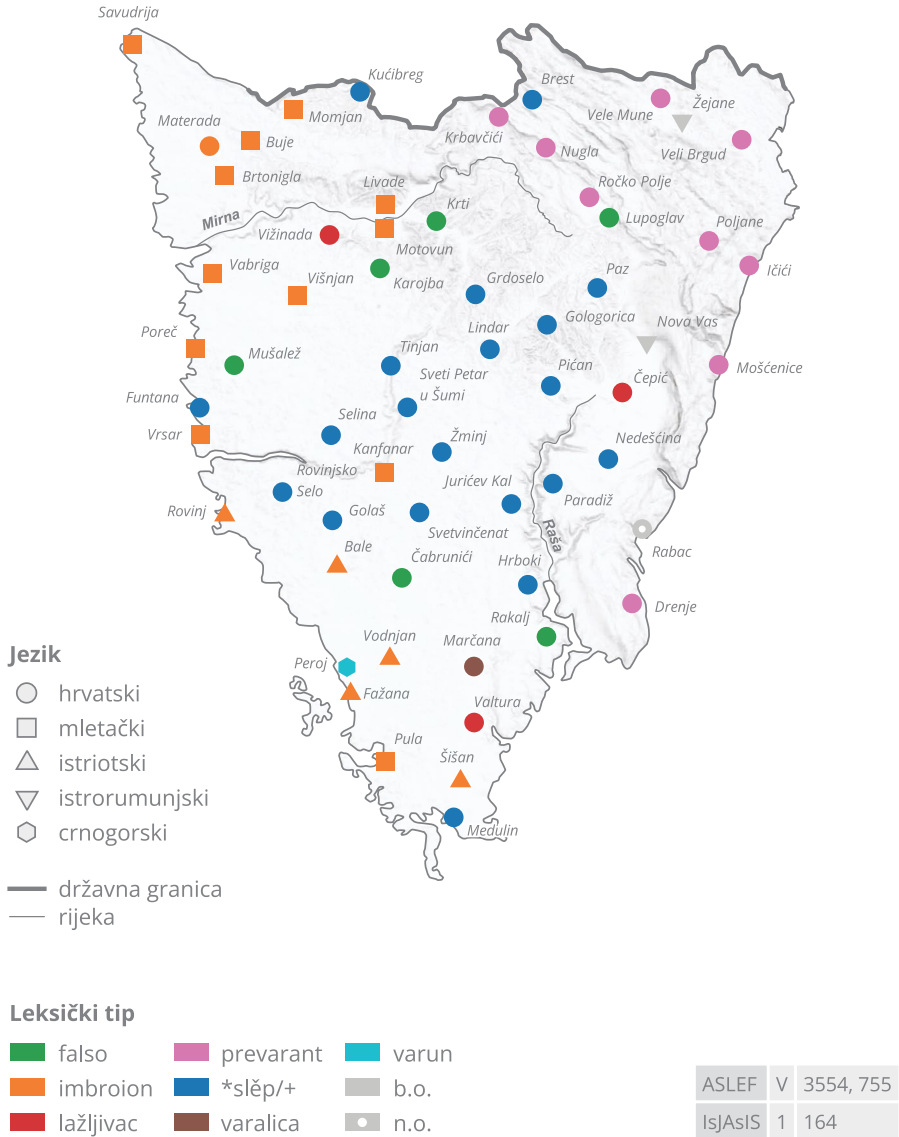
Na sličan način tip 'selo' potisnuo je u čak. govorima tip 'vas' < psl. **vbsb* (ERHSJ III, ss.vv. *selo*, *vas*; ERHJ II, s.v. *vas*²), kako u Istri, tako i drugdje, s time da se zadržao u toponimiji i ondje gdje se za 'selo' više ne govori *vas*. U kontekstu je hrvatskih istarskih govora 'vas' danas samo buz. tip, a njegova prisutnost u preseljeničkom jčak. govoru Kućibrega bit će prije posljedica dodira sa slov. ili buz. govorima nego arhaizam donesen iz sjeverne Dalmacije (usp. npr. srednjovjekovni toponim *Stomorina Vas* kod Zadra). Kod govora koji imaju tip 'selo' valja istaknuti očuvanost oksitoneze (*selō*) u većini sjčak. i srčak. punktova, nasuprot generaliziranoj retrakciji u našim punktovima jzi. i jčak. dijalekta, uz nastanak novog akuta koji ponegdje prelazi u silazni naglasak (*sēlo*, *sēlo*).

Karakteristično je istrorumunjski tip 'selište' kod kojega, uz semantički pomak u odnosu na njegovu slavensku osnovu (v. ERHSJ III, s.v. *selo*), valja zapaziti i odraz *št* od psl. **št'*, što upućuje na preuzimanje iz štok. govora ili barem u zoni intenzivnih čak.-štok. dodira u Dalmaciji.

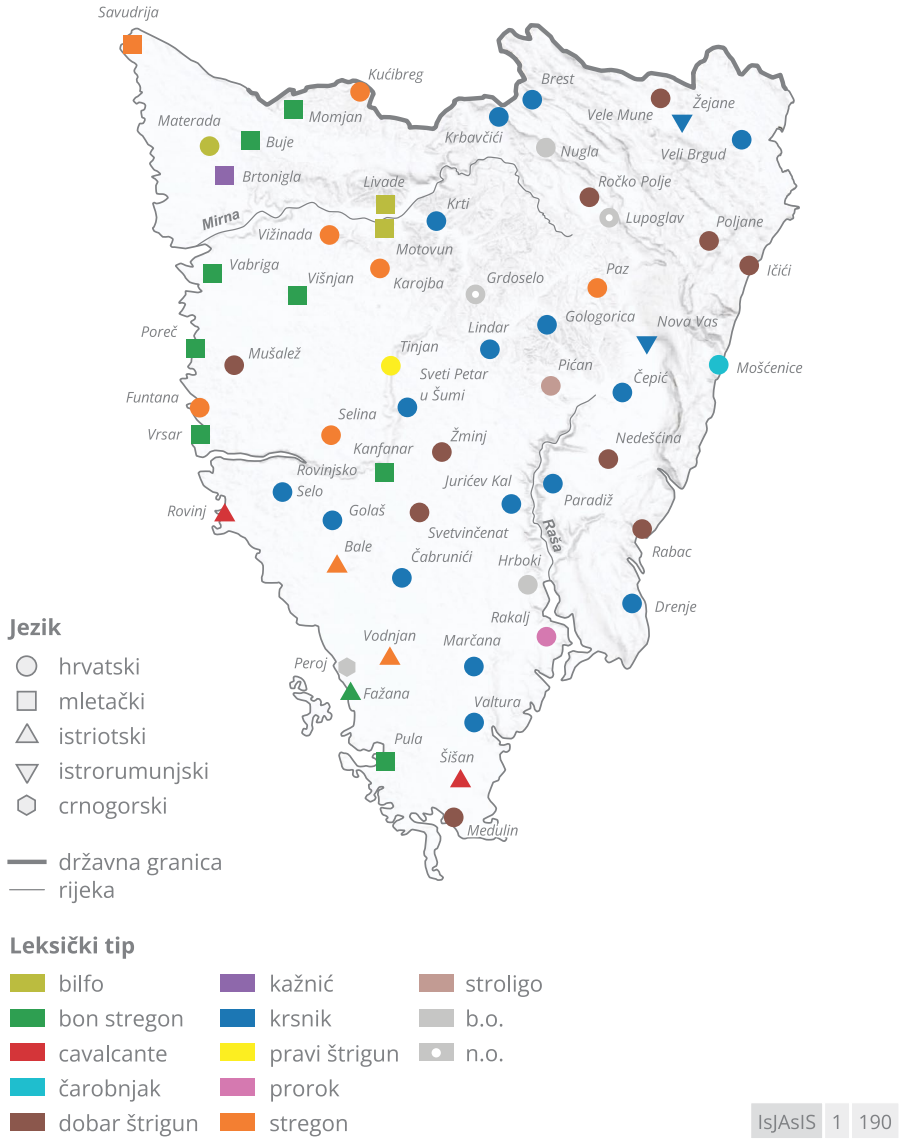
9. Lupež, tat (ALHeL, 93)

Na ovoj je karti važno uočiti dubok prodor itrom. tipa 'ladro', koji imaju svi mlet. i istr. punktovi, na prostor buz. dijalekta i jzi. dijalekta, očekivano i u jčak. govore oko Mirne. Tip 'tat' < psl. **tatb* (ERHSJ III, s.v. *tajiti*) od buz. punktova imaju Brest, Krbavčiči i Nugla. Na području jzi. dijalekta ovaj tip čuvaju Jurićev Kal, Hrboki, Marčana i Rakalj, izvan naše mreže još i Muntić, a od jčak. punktova Materada i Grdoselo. Inače se areal tipa 'tat' u najvećoj mjeri podudara s povijesnim područjem austrijske Istre, dok je na povijesnom području mletačke Istre taj tip čvrsto opstao na Labinštini. Rječnici ga potvrđuju za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 292), Orbanice (Kalsbeek 1998: 567), Pazin (2017: 299) i Boljun (2015: 282). Istrorumunjski govori posudili su ga možda već u Dalmaciji. Tip 'kradljivac', koji zasigurno nije zabilježen pod utjecajem formulacije iz upitnika, potvrđen je samo u Velim Munama, kao drugi odgovor još u Brestu i Nedešćini, a u varijanti *kradljivec* u govoru Peroja. Gagić (2017: 125) ga bilježi u Pazinu, uz *tât*.

10. Varalica (ALHeL, 95)

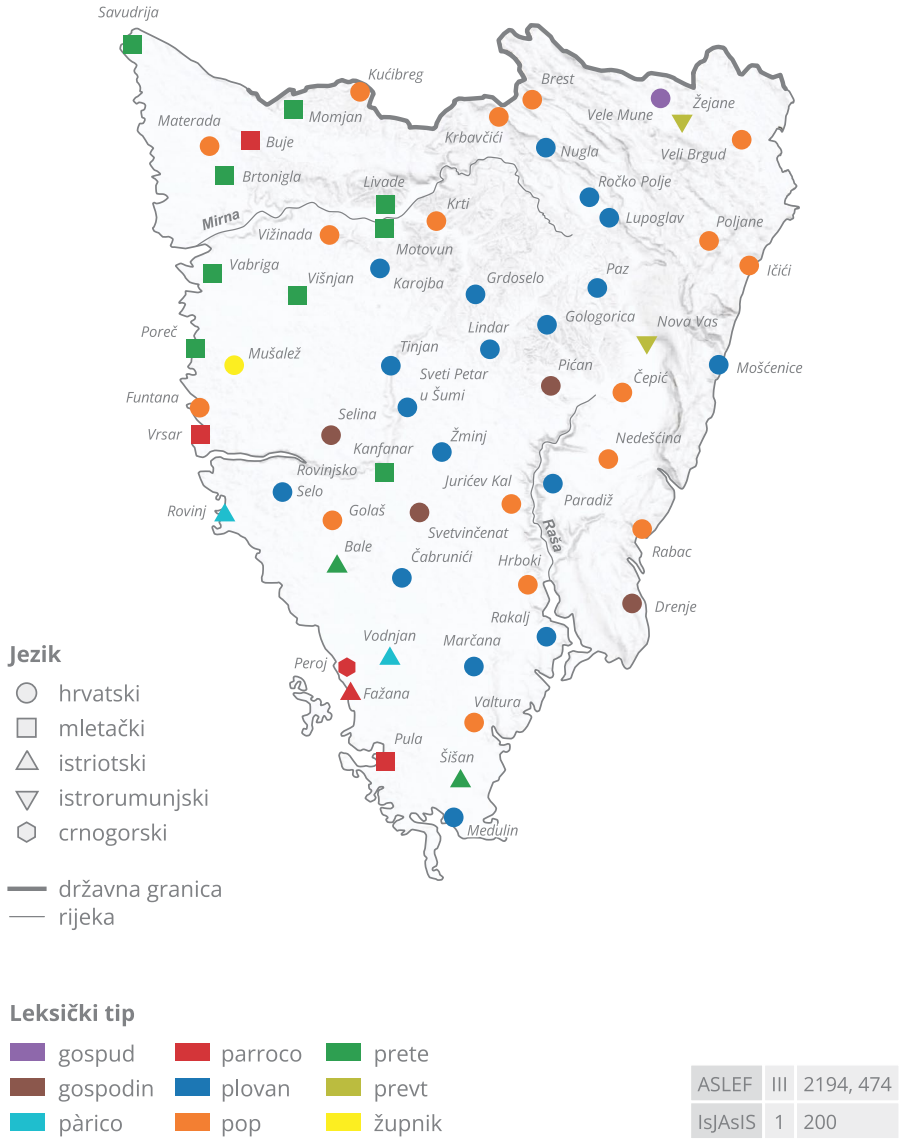
Mlet. i istr. punktovi imaju tip 'imbroion' koji, uz očekivanu delateralizaciju, formalno odgovara tal. *imbrogliione* (Doria 1991: 292). Raznolikije je stanje u mlet. govorima slovenske Istre, gdje je čest tip 'trapoler'. Od hr. punktova, 'imbroion' dolazi samo na sjeverozapadu u Materadi (*imbroyîn*), a kao drugi odgovor u Krbavčičima (*imbroyðn*). Osim 'varun', što je hibridna tvorba specifična za govor Peroja, svi su ostali tipovi zabilježeni u hr. govorima, dok u irum. punktovima Filipi uglavnom nije uspio dobiti imenicu. Samo u Jesenoviku imamo *lažljivæc*, u Zankovcima *slipæc*, a u Kostrčanu *prevarant* (*IrLA*, 95). U čak. govorima posve je dominantan tip '*slěp/+¹', s različitim očekivanim odrazima jata i sufiksima *-ac < *-bc̥b* i *-ar* (*ERHSJ* III, s.v. *sljep*), usp. slov. *slepar* (*SES*, s.v.). Izlišno je navoditi rječničke potvrde. Ovo je autentičan dijalektni tip na čiju proširenost, iz semantičkih razloga, nikako nije mogao utjecati njegov formalni pandan u standardnom hrvatskom jeziku. Najbolje je potvrđen na području nekadašnje Pazinske knežije, iako ga nalazimo i u nemalom broju punktova jzi. dijalekta te u Brestu i Kućibregu. Realizacije ovoga tipa javljaju se u građi za *SHDA* kao odgovor na koncept 'lažljivac' (koji izostaje u upitniku *ALHeL*-a), što potvrđuju i dijalektni rječnici (*sl̥e-p̥ac*, Kalsbeek 1998: 547; *slip̥âr*, Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 247; *sliep̥ac*, Kranjčić 2021: 249). S time se onda mogu povezati potvrde tipa 'lažljivac', od pridjeva *lažljiv* (usp. *ERHJI*, s.v.), raspršene od Vižinade do Vulture. Druga je mogućnost da 'lažljivac' predstavlja reaktivni tip prema hr. odrazima mlet. *falso* u značenju 'varalica'. Ovamo spadaju oblik *fals̥* iz Krta, Karojbe i Lupoglava, iz Mušaleža sintagmatska leksija *f̥als̥i čovik* te iz Čabrunića i Raklja oblik *f̥alac*. Njihova sporadična distribucija govori koliko su recentni. Liburnija i Čićarija s nekim buz. govorima čine kompaktno područje tipa 'prevarant', izvedenice od *prevariti*, s dočetakom koji ukazuje na njem. utjecaj (usp. *ERHJ* II, s.v. *prevarant*). Gustoća je potvrda takva da ne treba pomišljati na recentni utjecaj razgovornoga hrvatskog jezika, usprkos formalnoj podudarnosti. Tip 'varalica' u našoj mreži dolazi samo u Marčani, izvan nje još u Ližnjanu i Permanima. Nije sigurno je li ovo autentičan dijalektni tip ili odraz formulacije koncepta u upitniku.

11. Dobri vrač (ALHeL, 113)

Napomena: s motivacijskoga stajališta, idu zajedno tipovi 'bon stregon', 'dobar štrigun' i 'pravi štrigun'. Neki su punktovi bez odgovora.

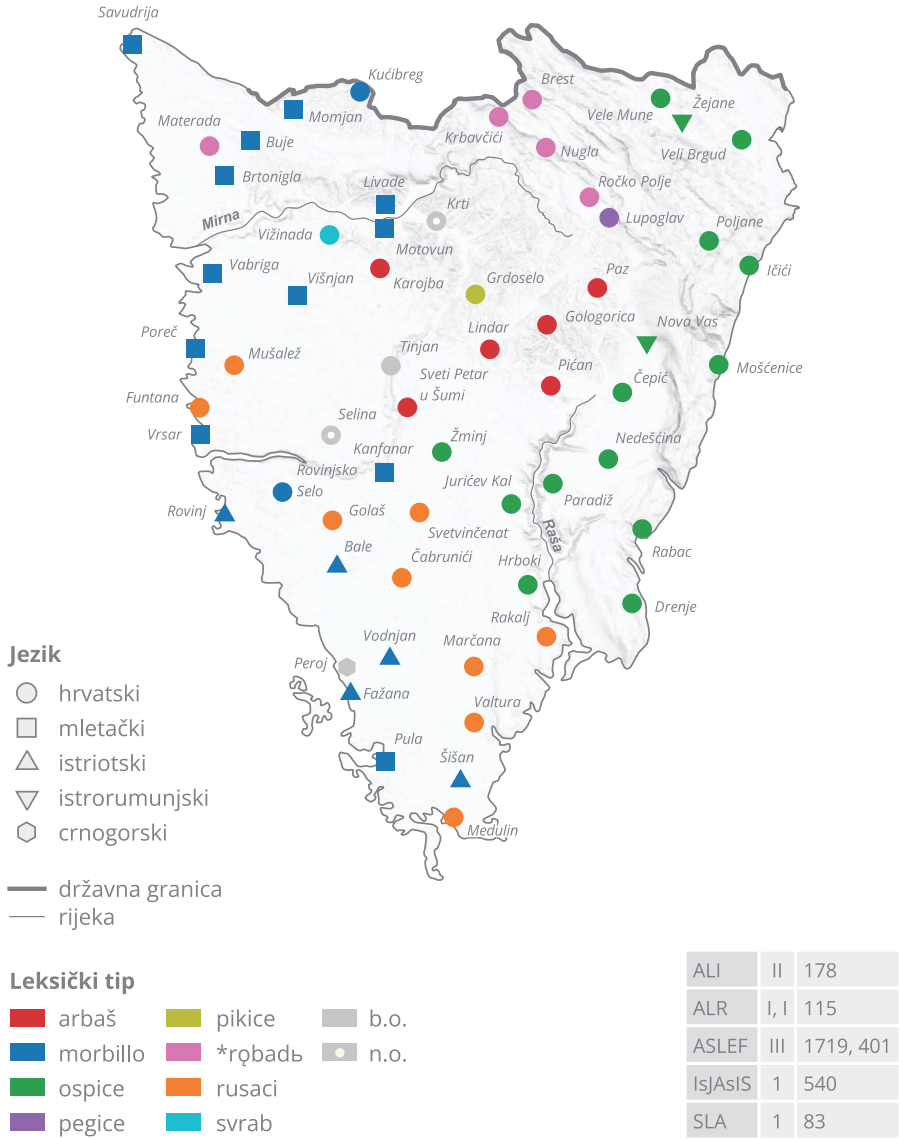
U nemalom broju punktova nema leksičke razlike između koncepata 'dobri vrač' i 'vrač', pri čemu nazivi za oba pripadaju mlet. tipu 'stregon'. U Rovinju učeno 'cavalcante' pokriva oba koncepta (Crevatin 1978; usp. *cavalganto*, Pellizer/Pellizer 1992: 209), dok u Šišanu tome tipu pripada samo naziv za dobrog vrača. U mlet. govorima dominantan je tip 'bon stregon'. Kalkom prema mlet. liku nastao je hr. tip 'dobar štrigun'. Distribucija mu je na JZ poluotoka raspršena, a nešto je kompaktnija na Labinštini i Liburniji. Bilježi se i na Bužeštini i Čićariji. Varijanta je toga naziva tip 'pravi štrigun', gdje je *pravi* 'dobar, ispravan', u našoj mreži samo u Tinjanu, a izvan nje još u Bućicama te, kao drugi odgovor, u Kringi. Pićan ima *štrologôn*, k tipu 'stroligo', što je mlet. posuđenica (usp. *ERHSJ* I, s.v. *astrolog*; *JE* III, s.v. *štroliga*), inače čest naziv za vješca i vrača (usp. i *LAIČaG*, 110). Mlet. govori Livada i Motovuna imaju tip 'bilfo', odakle u Materadi *bilfyn*. Ovaj stari germanizam (*bilwiz*, Crevatin 1972: 42) u značenjima je 'zao duh', 'zao čovjek', 'vještac' i sl. potvrđen u nizu imlet. govora (Rosamani 1999 [1958]: 92; Dussich 2008: 43; Buršić Giudici / Orbanich 2009: 42). Na popisu „bića iz bajki“, bez detaljnije identifikacije, *LAIČaG* (116) donosi *bilfo* za čak. govor Mušaleža. Usamljen je u našoj mreži i nejasan tip 'kažnić' (*ImLA*, 113: *kažnić*) u mlet. govoru Brtonigle. Glasovno i akcenatski izgleda kao hrvatska riječ. Tipično je istarski tip 'krsnik', od pridjeva *krsni* (*ERHSJ* II, s.v. *Krist*). Potvrđen je u nizu jzi. govora, u kojima je jamačno preuzet iz starinačkih, također u varijantama *kršnjak* (Rovinjsko Selo, Golaš) i *grišnjak* (Čabruniči), zatim na Pazinštini, kako u starinačkim, tako i u preseljeničkim govorima, na Labinštini (Drenje, izvan naše mreže Viškovići), u nekim buz. punktovima te, kao čak. posuđenica, u irum. govorima. Izvan naše mreže ovaj tip u obliku *gršnjak* ima i mlet. govor Tara (*ImLa*, 113), što je očito posuđenica iz lokalne čakavštine. Rječnici ga potvrđuju za Orbanice (Kalsbeek 1998: 474), roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 131) i Boljun (Francetić 2015: 107). Prozirni su i arealno usamljeni tipovi 'čarobnjak' u Mošćenicama (*čarobnjāk*) i 'prorok' u Raklju (*prorōk*).

12. Župnik (ALHeL, 131)

Napomena: građa je problematična zbog višestrukih odgovora. Kartirali smo prve odgovore, uz iznimku recentnoga tipa 'župnik', osim ondje gdje taj predstavlja jedini odgovor (v. dalje). Tipovi 'gospud', 'gospodin', 'pop', 'prete' i 'prevt' izvorno označavaju svećenika općenito. Upravo je čest izostanak distinktivnih narodnih naziva za župnika važna značajka ove karte. U Marčani i Medulinu drugi odgovor tipa 'plovan' dobio je prednost kao značenjski uži.

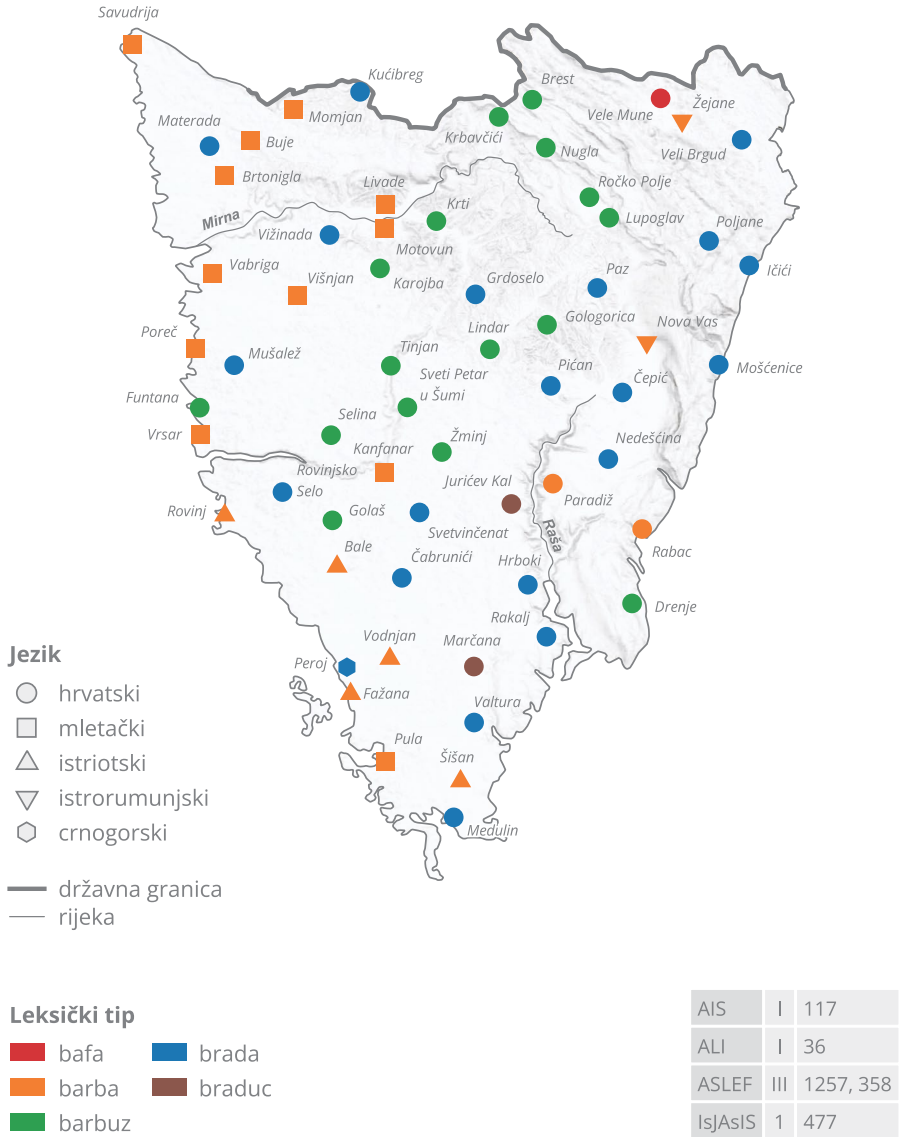
Za mlet. i istr. govore nema potvrda lika *piovan* (Boerio 1856: 511; Doria 1991: 469), a tako je i u Sloveniji. Potisnuli su ga talijanizmi 'parroco' i 'prete', pri čemu se drugi javlja u nekim istr. govorima u prilagodbi *preto*. Upućivanja na *parochus* (Doria 1991: 433) nije od koristi bez datacije. Kako ističe Tagliavini (1963: 304), ta izvedenica od *parochia* < gr. *παροχία* javlja se „agli albori del Rinascimento“. Od njegovih odraza koji se formalno razlikuju od tal. lika, vrijedi istaknuti tip 'pàrico' u Rovinju i Vodnjanu, potvrđen i za Bale (Cergna 2015: 261) i Buje (Dussich 2008: 181). Perojsko *pàrok* očita je prilagodba tipu 'parroco'. Stmlet. tip 'plovan' čuva se u hr. govorima. Rječnici ga bilježe za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 521; Kranjčić 2021: 186), Roveriju (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 201), Premanturu (Crnobori 2018: 160), Pazin (2017: 201) i Boljun (Francetić 2015: 184). U preseljeničkim je govorima to vjerojatno posuđenica iz autohtonih govora s područja stare Pazinske knežije, iako se ne može isključiti mogućnost da je u doba naseljavanja u njihovu leksiku postojao lik *plovan* (usp. npr. toponim *Plovanija* u Zadru). Od ostalih hr. tipova prostorno je najzastupljeniji tip 'pop' < psl. **popъ* (HEJ 2, s.v.). Kao dio leksika iz stare postojbine, nalazimo ga u govorima dalmatinske provenijencije. To je dominantan tip i u buz. govorima, na Labinštini i na Liburniji. Tip 'gospodin' na prvi je pogled prostorno raspršen zbog metodologije kartografskoga prikaza. Međutim, kao drugi odgovor bilježi se u Gologorici, kao treći u Kućibregu, Marčani i Medulinu, kao četvrti u Čabrunićima. Potvrđen je i za Pazin (Gagić 2017: 91). Tip 'gospud', koji je i slovenski, potvrđen je u Velim Munama, a kao drugi odgovor u Brestu. Recentni tip 'župnik' kao jedini govor bilježi se samo u Mušaležu. Iako lišeni crkvene tradicije na domaćem jeziku, irum. govori sačuvali su rum. naziv u tipu 'prevt' (usp. Frañilã/Bãrdãšan 2010: 254).

13. Ospice (ALHeL, 151a)

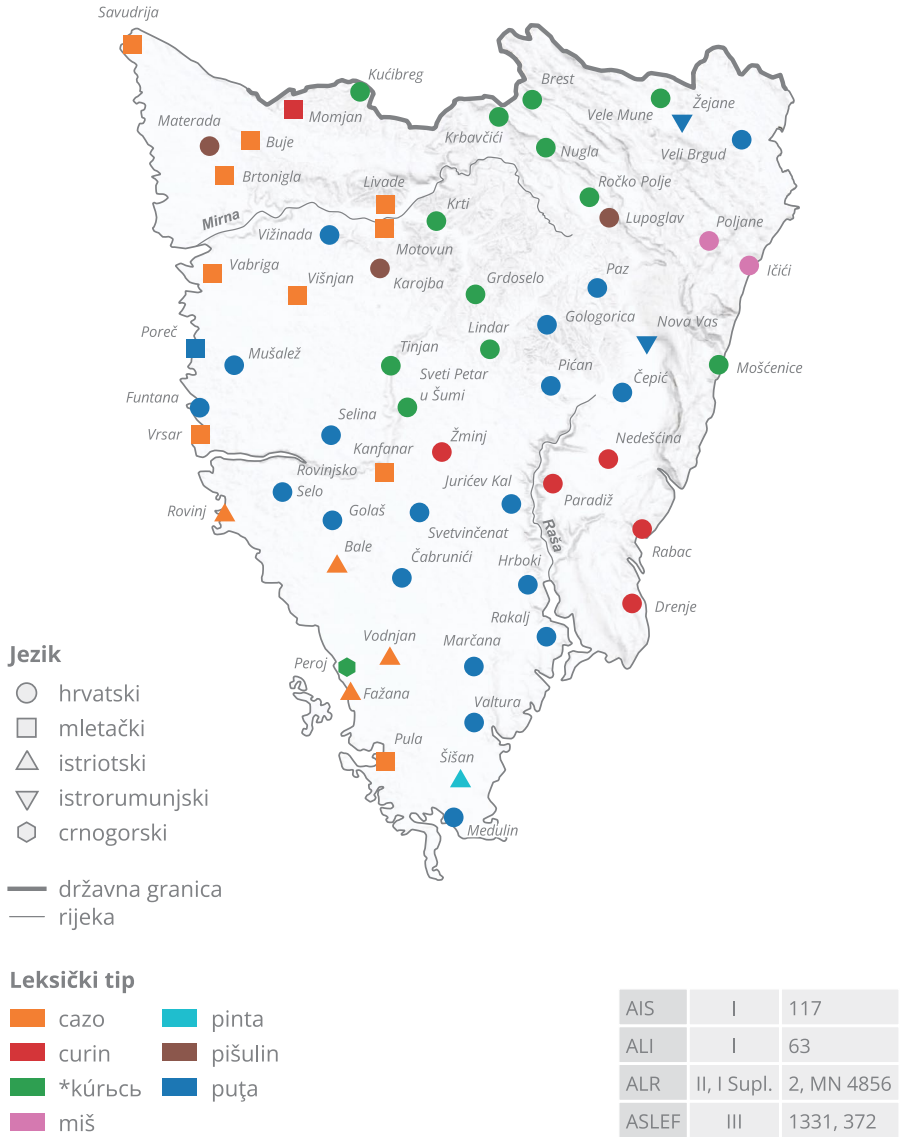
Napomena: nekoliko je punktova bez odgovora.

U mlet. i istr. govorima talijanizam 'morbillo' potisnuo je pučke nazive za ospice (usp. *sturago* u Piranu i Koprju). Od čak. punktova nalazimo ga u Kućibregu i Rovinjskom Selu. Tip 'ospice', također i slovenski (ERHJ I, s.v.), zastupljen je na arealu koji se od Čićarije s obiju strana Učke spušta do Barbanštine. Potvrđen je i za boljunski govor (Francetić 2015: 166). Na zapadu areal tipa 'ospice' graniči s dvama prostorno kompaktnim, izvorno i dijalektno specifičnim tipovima. Prvi je tip '*rǫbadь', potvrđen u govorima slov. primorskoga narječja, izveden od psl. *rǫbь (ESSJ 3, s.v. *rebad*; SLA 1.2). Njegovi su buz. odrazi *robāt* (Brest), *robõt* (Krbavčiči), *rōbot* (Ročko Polje), *rōbut* (Nugla). U jčak. govoru Materade (*rubūt*) ovaj je tip slov. posuđenica. Drugi je tip 'arbaš', izvorno karakterističan za sjčak. govore središnje Istre. Njegovi su odrazi *rombâš* (Karojba), *rubâš* (Paz), *rmbqš* (Gologorica), *arbâš* (Lindar), *arbðš* (Pićan), *rūmbâš* (Sv. Petar u Šumi). Rječnici ga potvrđuju u likovima *arbâš* i *rbâš* (Kalsbeek 1998: 536; Gagić 2017: 38; Kranjčić 2021: 38). U nas su se odrazi ovoga tipa dosad rubno spominjali (ERHSJ III, s.v. *rbaž*; JE III, s.v. *rombaž*) u svjetlu slov. etimološke literature. Štrekelj (1904: 11) ih uspoređuje sa slov. likovima tipa '*rǫbadь'. Kako ističu Matasović i Vranić (*in litteris*), izglednije je da (*a*)*rbâš* potječe od oblika koji u korijenu ima *b jer bi se odraz od *ǫ očuvao. S druge strane, čini se da je *ar-* u *arbâš*, *arbâš* i *arbðš* primarno jer govori u kojima su potvrđeni ovi likovi čuvaju r. Stoga smo odlučili za predstavnika leksičkoga tipa odabrati lik *arbâš*. Drugi se oblici mogu izvoditi iz njega odbacivanjem početnoga vokala, umetanjem *m* ispred bilabijala *b* te kasnijim razvojem pratećega vokala. Samo u govorima jzi. dijalekta bilježi se tip 'rusaci'. Crnobori (2018: 189) ga potvrđuje za Premanturu. Kao i *rūsa* „kožna bolest“, ovo je izvedenica od pridjeva *rus* 'crven' (ERHSJ III, s.v. *rus*). Tip 'pegice', od *pega* < psl. *pěga (ERHJ II, s.v. *pjega*), u našoj se mreži bilježi samo u Lupoglavu, a tip 'pikice', od *pika* „točka“ (ERHSJ II, s.v. *pika*), samo u Grdoselu. U Grdoselu se bilježi i buz. posuđenica *rābot*, k tipu '*rǫbadь'. Ukoliko je pouzdan, odgovor iz Vižinade *srāp* 'svrab' za 'ospice' dade se objasniti širenjem značenja uslijed bliskosti na razini koncepata.

14. Brada (dlake) (ALHeL, 218b)

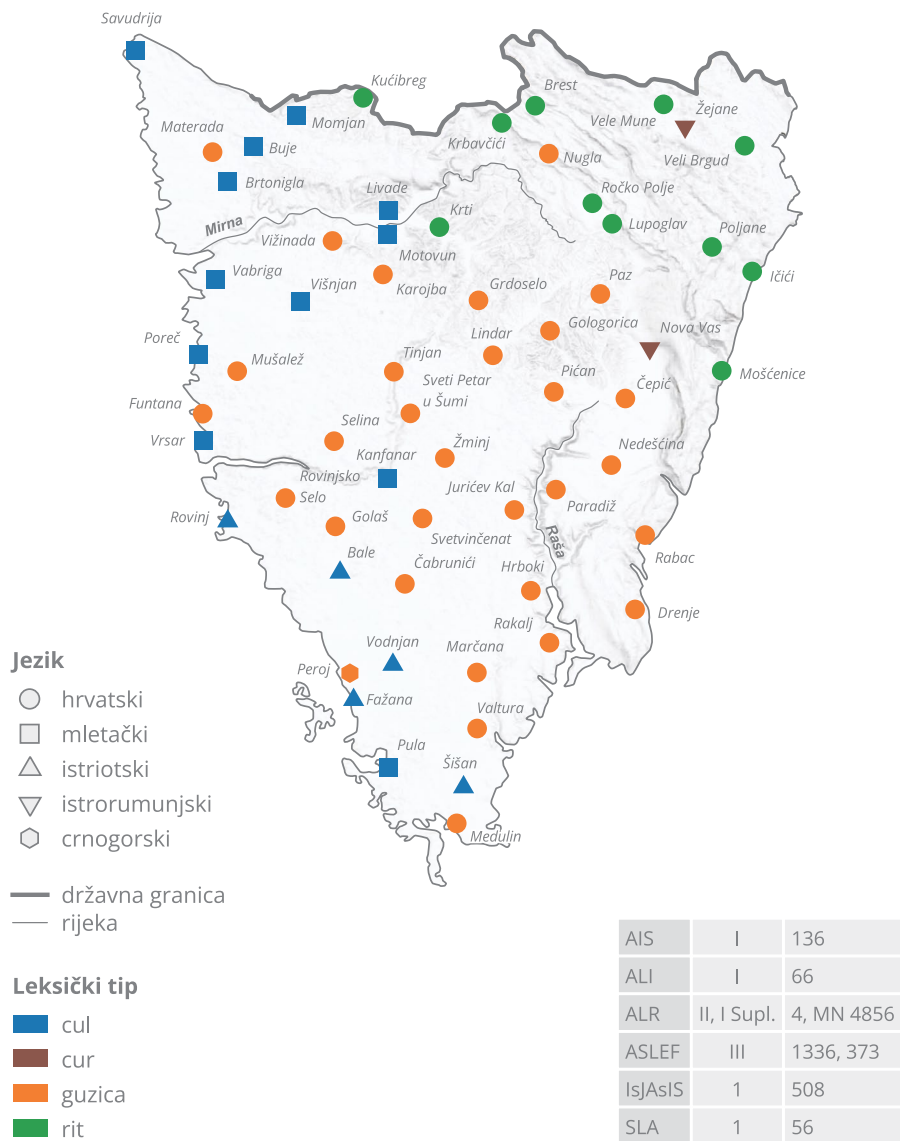
Mlet. i istr. punktovi imaju tip 'barba'. Izvorno je mlet. *barba*, kao i hr. *brada*, višeznačan lik. Od hr. punktova imaju ga samo Rabac i Paradiž te, izvan naše mreže, Labin i Šumber. U irum. je govorima tip 'barba' vjerojatno domaći (Frățilă/Bărdășan 2010: 111–112). Ovdje ga nismo izdvojili kao zaseban tip iz praktičkih razloga. I tip 'barbuz' < *barba* + *-uceu* porijeklom je mletački, no tu izvedenicu u raznim varijantama mlet. repertoari uglavnom bilježe u značenju „mento“ (Boerio 1856: 64; Prati 1968: 11; Doria 1991: 56). Za neke imlet. govore potvrđeno je i značenje 'bradica' (Rosamani 1999 [1958]: 68; Manzini/Rocchi 1995: 13). Od mlet. i istr. punktova ALHeL-a samo Rovinj ima tip 'barbuz' (*barbə*^s), i to kao treći odgovor u obama značenjima. S druge strane, u hrvatskim je govorima tip 'barbuz' dobro zastupljen, i to u značenju 'brada (dlake)' jer anatomsko značenje pokriva lik *brada*. Taj je tip potvrđen u svim našim buz. punktovima, na području Pazinštine i Žminjštine te na jugu Labinštine (Drenje, izvan naše mreže Viškovići), dok je rjeđi na JZ poluotoka. U Premanturi je *bārbuc* „oblikovana, njegovana brada“ (Crnobori 2018: 20), na jugu Žminjštine „bradica“ (Kranjčić 2021: 14). Od jčak. punktova ima ga samo Karojba. Posuđivanjem mlet. 'barbuz' u svim je tim govorima izbjegnuta polisemija nasljednoga leksema *brada*. Drugo je sredstvo izbjegavanja polisemije hibridni tip 'braduc' (*brada* + *-uc*) u nekim jzi. govorima. Areal tipa 'brada' < psl. **bordà* (ERHJI, s.v. *brada*) najkompaktniji je na sjeveroistoku i istoku poluotoka. To je ujedno i najčešći tip u jzi. govorima (izvan naše mreže još i Ližnjan, Muntić, Bijažići). Ima ga većina naših jčak. punktova na sjeverozapadu, kao i govor Peroja. Rječničke potvrde ukazuju na to da bi valjalo ponnije utvrditi stanje na terenu u sjčak. govorima. Tip 'brada' potvrđen je za Boljun, gdje je *barbùc* „čuperak dlaka na donjoj usnici“ (Francetić 2015: 8, 15); u Orbanićima je *brādà* i „chin“ i „beard“ (Kalsbeek 1998: 421); u Pazinu je *brāda* „dio lica“ i „neobrijana muška brada“, a lik *b(a)rbùc* je zabilježen, ali je omaškom ostao bez obrade (Gagić 2017: 42, 48). Samo Vele Mune imaju tip 'bafa', s morfološkom reanalizom raširena venecijanizma *bafe* 'zalisci' < mlet. *bafi* (JE I, s.v. *bafe*) i razumljivim semantičkim pomakom koji počiva na bliskosti koncepata 'brada' i 'zalisci'.

15. Penis (ALHeL, 243)

Napomena: nisu svi tipovi istovrijedni jer se neki mogu okarakterizirati kao vulgarni, drugi kao eufemizmi. U nekim punktovima zabilježena su dva ili tri odgovora, što ne znači da ondje gdje to nije slučaj ne postoji veći broj različito konotiranih naziva. Iz etnolingvističke perspektive, penis odrasle osobe i penis dječaka u pravilu ne predstavljaju isti koncept ni isti referent. Usprkos ovim ogradama, raspored naših leksičkih tipova u grubim crtama pokazuje za koje su dijalekte ili zone specifični.

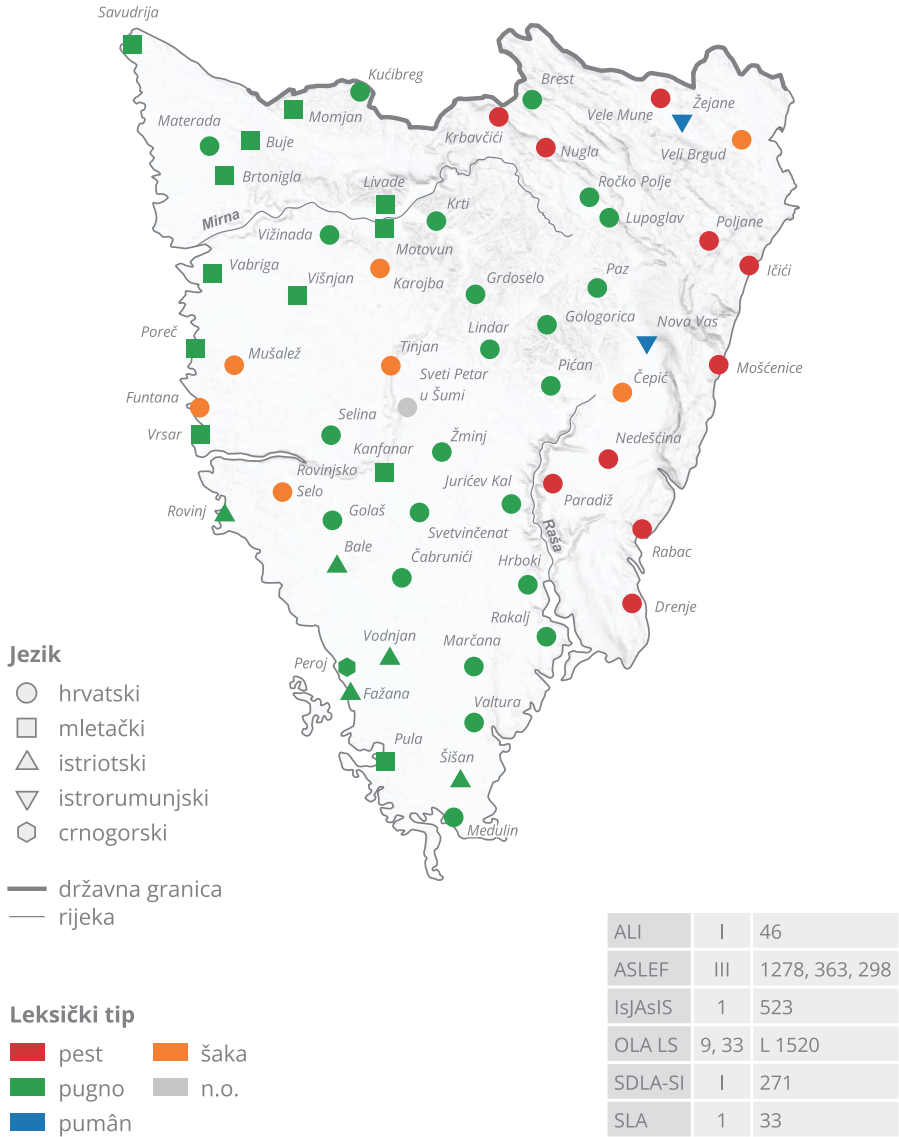
U većini mlet. i istr. punktova bilježi se tip 'cazo'. Posuđen je iz nekog južnijeg itrom. dijalekta (Doria 1991: 143), ali je odavno potvrđen u Veneciji (Correlazzo 2008: 323). Samo u Šišanu bilježi se 'pinta' kao jedini odgovor. Po postanju je rumunjski tip 'puța' (ERHSJ III, s.v. *putana*; Frățilă/Bărdășan 2010: 260). Uz irum. potvrde, zastupljen je u većini punktova jzi. dijalekta. U tom je smislu važna potvrda *pūca* iz Vodica (Ribarić 1940: 185). Ovaj tip dolazi još u Vižinadi, Gologorici, Pićnu, Čepiću, Pazu i Velom Brgudu. To u grubim crtama potvrđuje Ribarićevu opasku da je ova riječ „u Liburniji i uopće kod starosjedilačkih Slavena u Istri nepoznata“. Jasno je da se tip 'puța' širio unutar mreže hr. govora neovisno o izravnim dodirima ovoga ili onoga govora s istrorumunjskim. U mlet. govoru Poreča to je čak. posuđenica. Tip '*kúrъсь' (ERHJ I, s.v. *kurac*) bilježi se u svim buz. punktovima i u Velim Munama, zatim u jčak. govorima Kućibrega i Grdosela, u Peroju, u središtu poluotoka u Tinjanu, Sv. Petru u Šumi i Lindaru, na istoku u Mošćenicama, a izvan naše mreže još u Gračišću, Bijažićima i Viškovićima. Kao drugi odgovor dolazi u Gologorici, Svetvinčentu, Čabrunićima, Medulinu i Velom Brgudu. Dade se primijetiti da, usprkos podudarnosti s likom iz govornoga hrvatskoga jezika, ovaj tip nije dominantan. Osim tipa 'puța', distribuciju mu ograničavaju eufemistički tipovi 'curin', 'miš' i 'pišulin'. Tip je 'curin', od glagola *curiti* (usp. ERHJ I, s.v.), karakterističan ponajprije za Labinštinu i Žminjštinu. Jedini je odgovor u mlet. govoru Momjana. Tip 'pišulin' dolazi u Lupoglavu te u varijantama *pićerîn*, *pićulîn* u jčak. govorima na sjeverozapadu, iako je izgledno da bi se mogao potvrditi i drugdje. Tip 'miš' javlja se kao jedini odgovor u Poljanama i Ičićima, kao drugi u Velim Munama i Mošćenicama, a kao treći u Velom Brgudu, dakle na jednome, sve u svemu, kompaktnu arealu.

16. Zadnjica (ALHeL, 248)

Napomena: tip 'rit' nismo predstavili likom koji odgovara rekonstrukciji u praslavenskom jer u njegovim odrazima nema razlika koje se mogu pripisati ranoj dijalektnoj diferencijaciji.

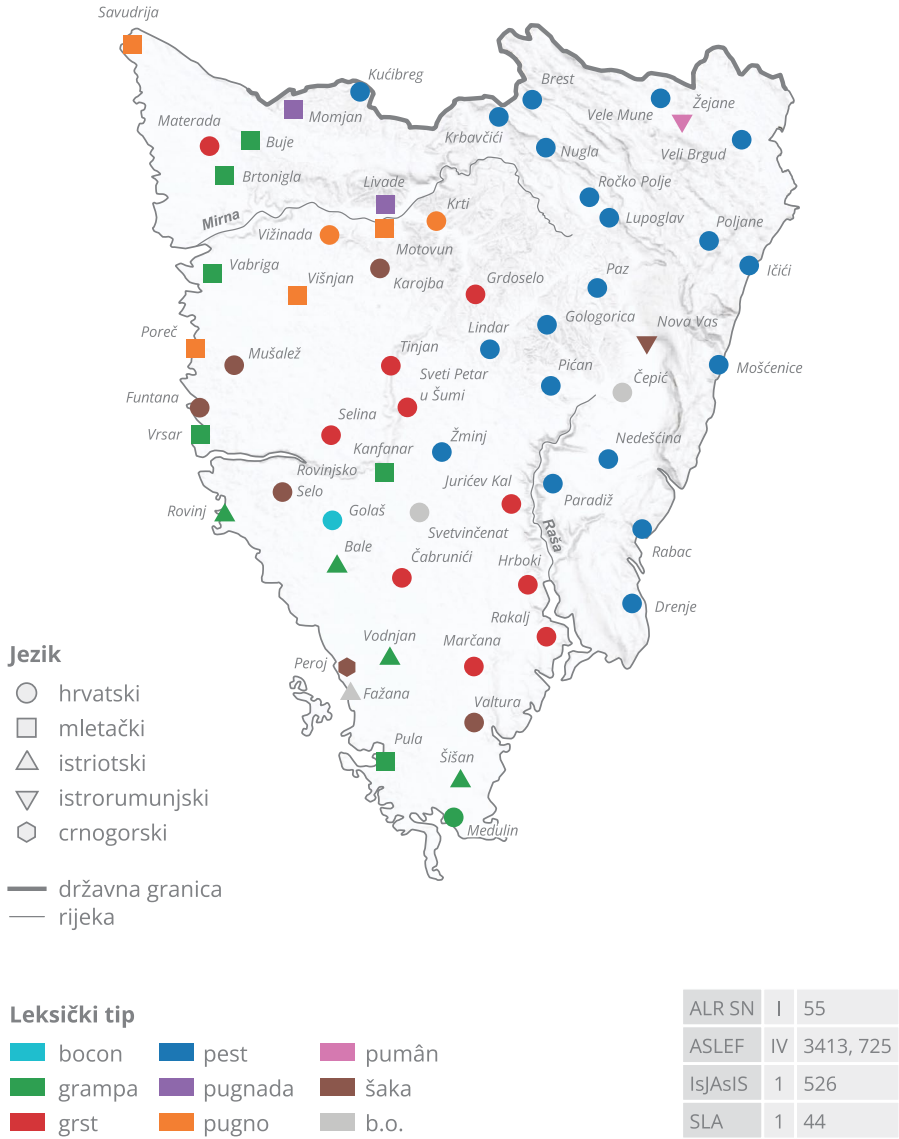
Nazivi za zadnjicu u svim rom. idiomima na našoj karti nastavljaju lat. *cūlus*, s time da je tip 'cul' mletački i istriotski (usp. Doria 1991: 191), a tip 'cur' istrorumunjski, s karakterističnim rotacizmom (Frätilä/Bärdășan 2010: 141). Tip 'rit' < **ritb* (ERHJ II, s.v. *rit'*), koji je i slovenski i kajkavski, u našem je kontekstu karakterističan za buz. govore te sjčak. govore Liburnije i Lupoglava, a rječnici ga potvrđuju u još nekim sjevernijim govorima toga tipa (usp. npr. *rit* u Rukavcu, Mohorovičić-Maričin 2001: 245; *rit* u Boljunu, Francetić 2015: 234) te na Cresu (Velčić 2003: 401). U srčak. govorima Velih Muna i Veloga Brguda to može biti domaći element jer dolazi i u srčak. govorima Krka (usp. Žic 2001: 57; Mahulja 2006: 282), dok je u jčak. Kućibregu *rět* izvjesno slov. dijalektna posuđenica. Svi ostali hr. govori te govor Peroja imaju samo tip 'guzica', naslijeđenu izvedenicu iz psl. **gqz-/guz* (ERHJ I, s.v. *guz*). S obzirom na to da je za Orbaniće i Pazin, uz *guzica*, potvrđeno i *rit* (Kalsbeek 1998: 452, 539; Gagić 2017: 95, 249), sva je prilika da je izvorno stanje na širem području Žminjštine i Pazinštine odgovaralo onome na sjeveru i sjeveroistoku poluotoka te da je 'guzica' u autohtonim hr. govorima Istre noviji element, primljen iz jzi. govora.

17. Šaka (ALHeL, 260a)

Napomena: stanje na ovoj karti može se u potpunosti razumjeti samo nakon usporedbe sa sljedećom kartom, na kojoj su prikazani leksički tipovi za blizak koncept ‘pregršt’.

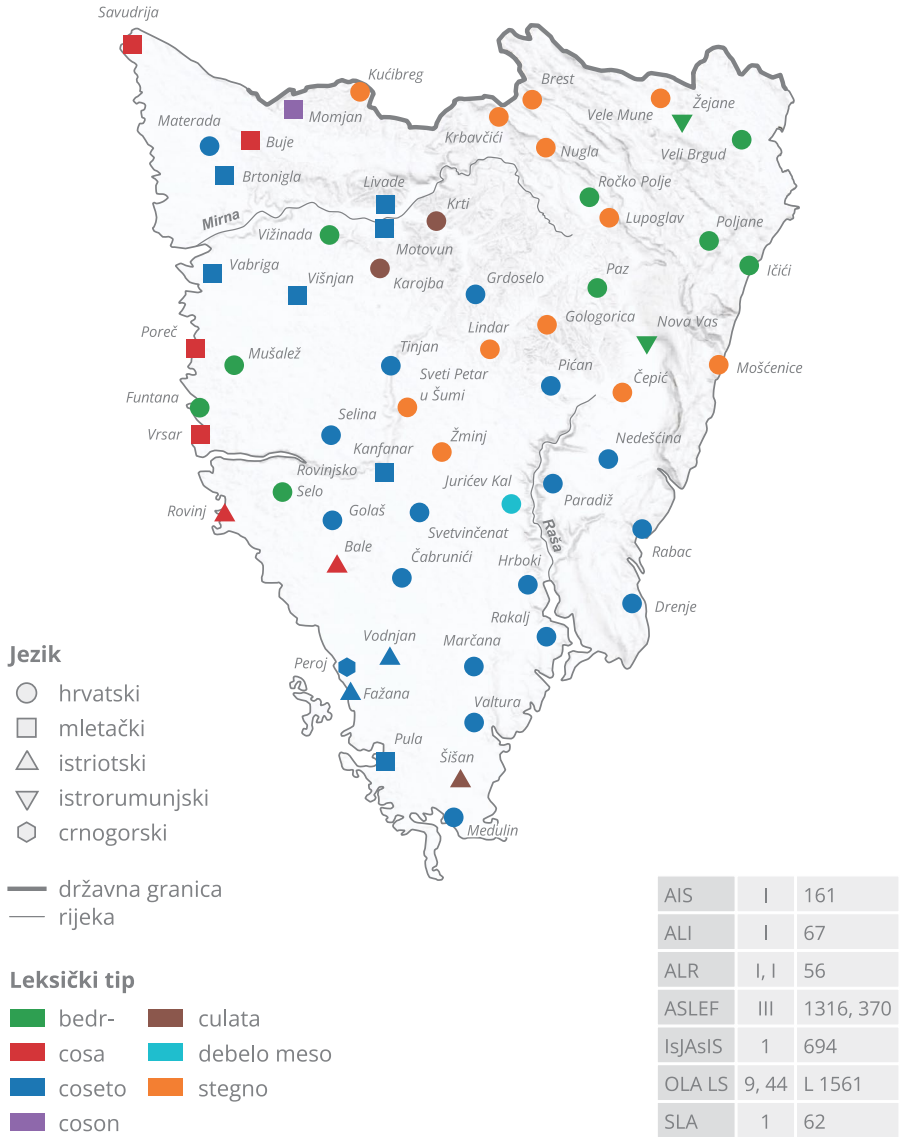
Najprošireniji je tip ‘pugno’ < lat. *pugnus* (Doria 1991: 495) koji, uz očekivane odraze u mlet. i istr. govovima, dolazi u velikom broju čak. punktova te u Peroju u obliku *punja*, inače i u dijelu slov. istarskih govora. Skok (ERHSJ III, s.v. *punj*) kao da sugerira da je to zbog sttal. množine *pugna*, ali valja upozoriti na seriju mlet. posuđenica u kojima se u većini hr. govora na našem terenu (ponekad i drugdje) -o zamjenjuje s -a, npr. *basto* > *basta*, *bosco* > *boška*, *copo* > *kupa*, *scuro* > *škura*. Zato će prije biti riječ o metaplazmu, a uvjete u kojima dolazi do toga tek valja pomnije proučiti. Tip ‘pugno’ preplavio je doseljeničke govore jčak. dijalekta i jzi. dijalekta, većinu buz. govora te govore Žminjštine i Pazinštine, bez obzira na dijalektni tip. Ni rječnici (Kalsbeek 1998; Francetić 2015; Gagić 2017; Kranjčić 2021: 219) ne pokazuju drukčije stanje. Tip ‘pest’ < psl. **pęstь* (ERHJ II, s.v. *pest*) zadržao se na kompaktnu području Labinštine i Liburnije, a nalazimo ga i u buz. govovima Nugle i Kr-bavčica te u srčak. govoru Velih Muna. Izvan naše mreže kao prvi odgovor imaju ga sjčak. govori Gračišća, Presike, Labina i Viškovića te srčak. govor Šumbera. Vidjet ćemo na sljedećoj karti da je očuvanost lika *pest* mnogo izraženija u značenju ‘pregršt’. U donekle kompaktnoj zoni u trokutu Rovinjsko Selo – Funtana – Karojba nalazimo tip ‘šaka’ sporne dublje etimologije (ERHJ II, s.v. *šaka*). Kao drugi odgovor dolazi u Medulinu i Marčani, a kao jedini odgovor imaju ga izvan naše mreže Buići, Šorići i Kringa, sve punktovi jzi. dijalekta. Druga zona u kojoj ga nalazimo je zaleđe povijesne Kastavštine, gdje se bilježi u srčak. govoru Veloga Brguda te, izvan naše mreže, u sjčak. govoru obližnjih Permana (susjedni sjčak. govor Rukavca, očekivano, ima *pêst*, Mohorovičić-Maričin 2001: 205). Sa zapadne strane Učke bit će to, po svemu sudeći, izvorno dalm. leksički tip koji je u rubnom sjčak. govoru Tinjana posuđen iz obližnjih preseljeničkih govora. Proširenost mu je jamačno bila veća prije prodora tipa ‘pugno’, do kojega je, kada se sagledaju svi argumenti, moralo doći nakon dalm. migracija u Istru. Irum. govori imaju tip ‘pumân’, što je domaći odraz lat. *pugnus* (Frățilă/Bărdășan 2010: 256–257).

18. Pregršt (ALHeL, 260b)

Napomena: neki su punktovi bez odgovora. Za dio etimoloških uputnica, v. komentar prethodne karte. Neki govori imaju isti lik za koncepte 'šaka' i 'pregršt', dok je u većini došlo do leksičke diferencijacije.

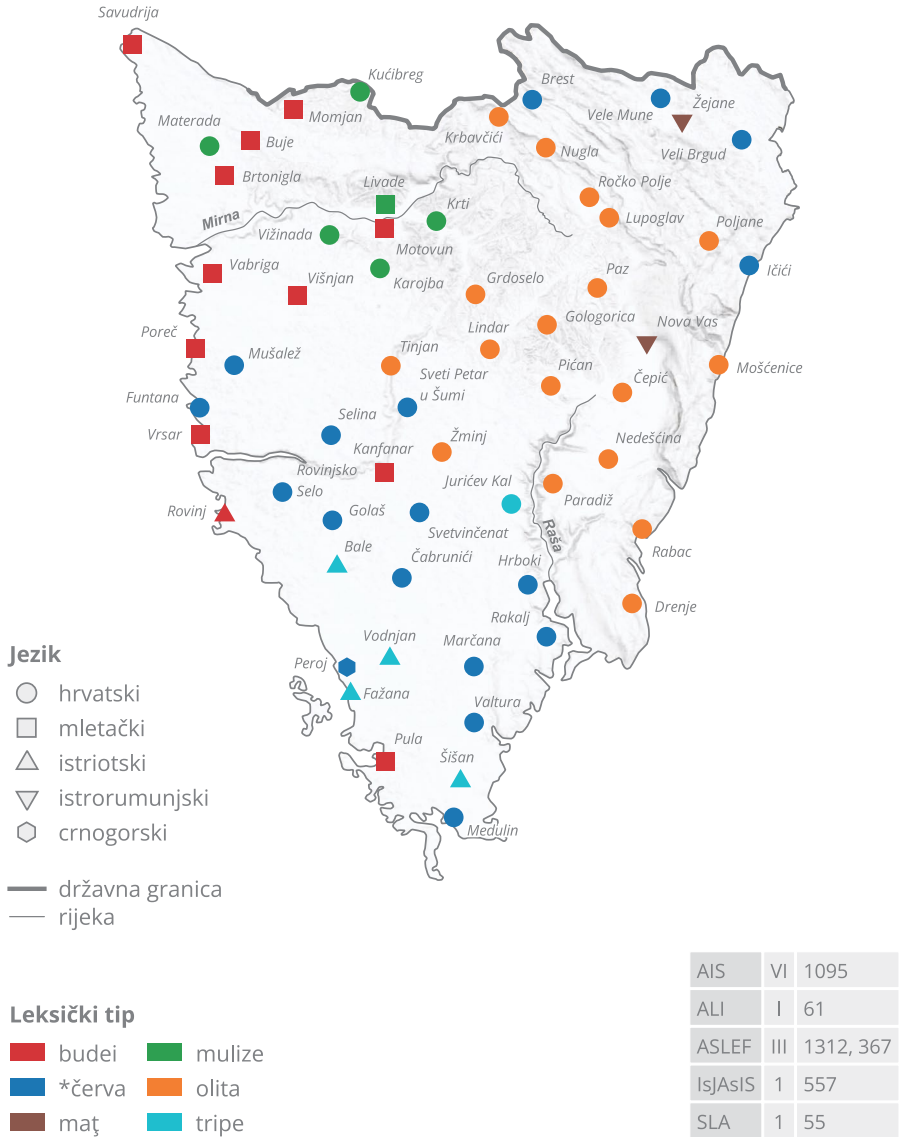
Tip 'pugno' ovdje je ograničen na neke mlet. govore sjeverno od Linskoga zaljeva te, kao posuđenica, na neke čak. govore na tome prostoru. U drugim mlet. govorima te u svim istr. punktovima dolazi tip 'grampa', stari germanizam (Doria 1991: 277) koji se javlja i u furl. govorima. Od hr. punktova, taj se tip bilježi samo u Medulinu. Izvedenicu 'pugnada' imamo u Livadama i Momjanu. Tip 'pest' zadržava prostor Labinštine i Liburnije, kao na prethodnoj karti, no sada mu se pridružuju i susjedna područja Žminjštine, Pazinštine i Buzetštine koja za koncept 'šaka' imaju tip 'pugno'. Zato je sva prilika da je nekoć u autohtonim hr. govorima Istre lik *pest* pokrivao koncepte 'šaka' i 'pregršt'. U svim govorima izvan naše mreže koji imaju tip 'pest' 'šaka', postoji i tip 'pest' 'pregršt', samo što se potonji bilježi i u srčak. govorima na Čićariji. Područje na kojem susrećemo tip 'šaka' kod ovoga je koncepta u glavnim crtama isto kao i kod prethodnoga. Tu su još, izvan naše mreže, Buići i Šorići, a južnije i govori Ližnjana i Muntića. Crnobori (2018: 204) ga potvrđuje za Premanturu. Ovaj tip ima i govor Peroja, ali i irum. govor Nove Vasi, što je pokazatelj starih veza s dalm. doseljenicima. Žejane pak i ovdje imaju rum. tip 'pumân'. Arhizam 'grst' < psl. **grstb* (ERHJ II, s.v. *pregršt*; ERHSJ I, s.v. *grst*) također je zastupljen mahom u preseljeničkim govorima. Jedina sjčak. potvrda u našoj mreži je iz Tinjana, a rječnici ga bilježe i na Žminjštini (Kalsbeek 1998: 451; Kranjčić 2021: 74), nadomak kompaktna područja toga tipa u govorima jzi. dijalekta. Jaz koji odvaja Materadu (*gr̄s*) od toga područja sužava se kada u analizu uključimo potvrde iz drugih izvora: tip 'grst' imaju Vabriga i Kaštelir pa i sjčak. Kaldir (SHDA; Simonetti 2012: 51). Sadašnje stanje sugerira da se tip 'grst' prostirao od jčak. govora na sjeverozapadu do ušća Raše te da mu je naknadno areal narušen afirmacijom mlađega tipa 'šaka' na Poreštini i na krajnjem jugu poluotoka. Usamljen je u našoj građi lik *bakūn* iz Golaša, očito od mlet. *bocòn* 'komad' (ERHSJ I, s.v. *buka*). Ako nije riječ o improviziranu odgovoru, semantički je razvoj lako razumjeti: 'komad koji stane u šaku' → 'pregršt'.

19. Bedro (ALHeL, 264)

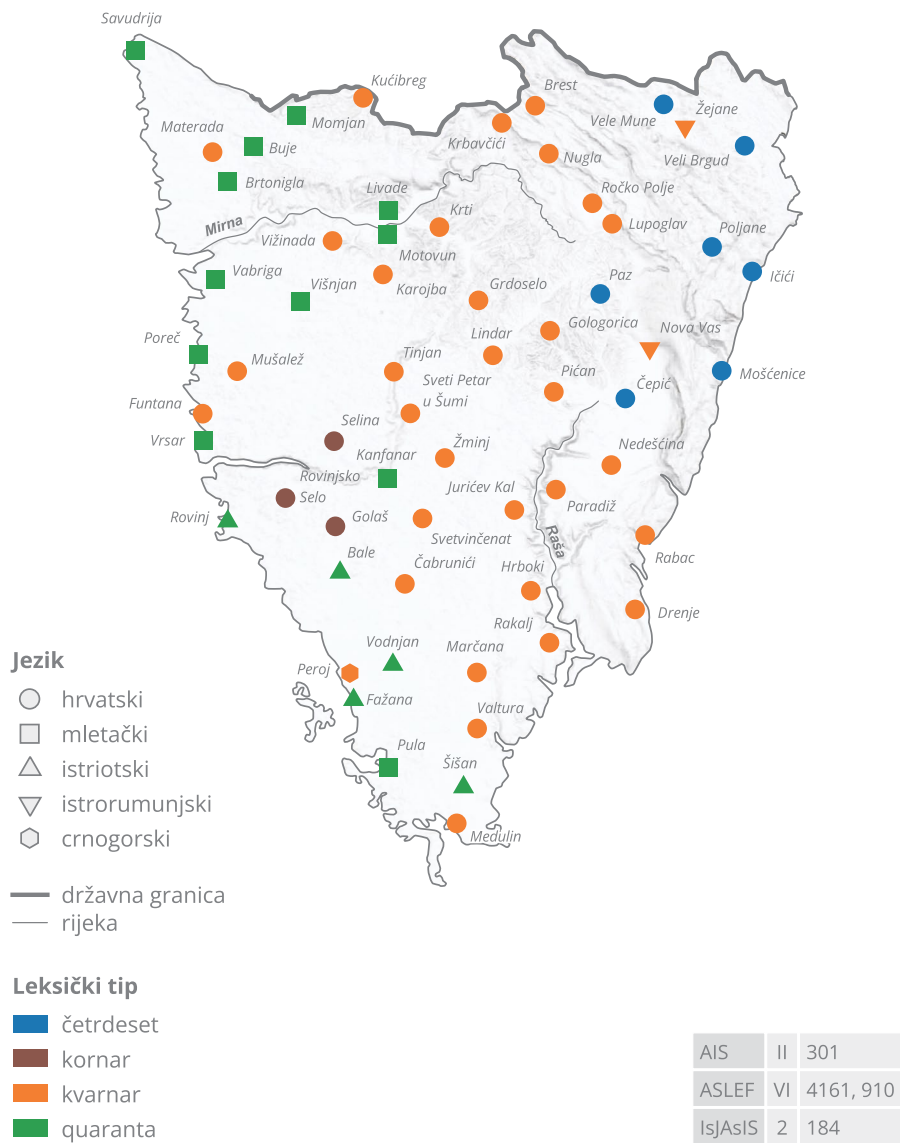
Napomena: kod tipa 'bedr-' znak <-> stoji za -o ili -a, kako je bilo već u praslavenskom (usp. *ERHJ* I, s.v. *bedro*). Mlet. i istr. likove koji potječu od lat. *coxa* (Doria 1991: 177) dalo bi se svesti na tip 'cosa(+)'¹. Ipak, kako su hr. govori posudili samo *coseto* > *kušet*, činilo se korisnim izdvojiti zaseban tip 'coseto', a onda je tako valjalo postupiti i s ostalim odrazima lat. *coxa*.

Tip 'cosa' dolazi u različitim realizacijama u nekim mlet. i istr. govorima. Češća je, međutim, u našoj građi izvedenica 'coseto' koja je izvorno označavala životinjski but (Rosamani 1999 [1958]: 257; Doria 1991: 177). Ta je predmetom masovna posuđivanja u hr. govorima na području nekadašnje mlet. Istre, s izuzetkom Buzeštine, a mjestimice dolazi i u punktovima s područja nekadašnje Pazinske knežije. Tip 'coson', koji u građi *ALHeL*-a imaju samo Buje, sjevernije je distribucije, potvrđen za Koper (Manzini/Rocchi 1995: 56) i još neka mjesta u slovenskoj Istri. U buz. Krtima i jčak. Karobji bilježi se tip 'culata'. Izvorno je značenje mlet. *culata* „natica“, dakle 'guz' (Boerio 1856: 212; Rosamani 1991 [1958]: 277). S obiju strana Učke, kako u autohtonim hr. govorima, tako i u preseljeničkima (Veli Brgud) prevladava tip 'bedr-', a preuzeli su ga i irum. govori. Drugi je areal toga tipa na zapadu poluotoka, gdje ga nalazimo u preseljeničkim govorima. Tip 'stegno' < psl. **stegnò* (*ERHJ* II, s.v. *stegno*), koji je i slovenski, očekivano dolazi na buz. području, kao i u nizu sjčak. punktova. Rječnici ga potvrđuju za govore južne Žminjštine, uz *kušet* (Kranjčić 2021: 116, 261), te za Pazin (Gagić 2017: 273). U srčak. govorima Gologorice, Čepića i Velih Muna to može biti nasljedni leksički tip, jer je potvrđen i drugdje na srčak. terenu, npr. u govorima Vinodola, Krka i Paga (Barbarić 2016: 216; Mahulja 2006: 304; Vranić/Oštarić 2016: 638). Ta se mogućnost ne može isključiti ni za preseljeničke govore sigurne dalm. provenijencije, s obzirom na prisutnost ovoga tipa u Dalmaciji (usp. npr. Jurišić 1973: 198; Šimunović 2009: 891), iako je vjerojatnije da su ovaj tip preuzeli po doseljenju u Istru. Na čak. terenu u Istri usamljen je proziran tip 'debelo meso'¹ iz Jurićeva Kala.

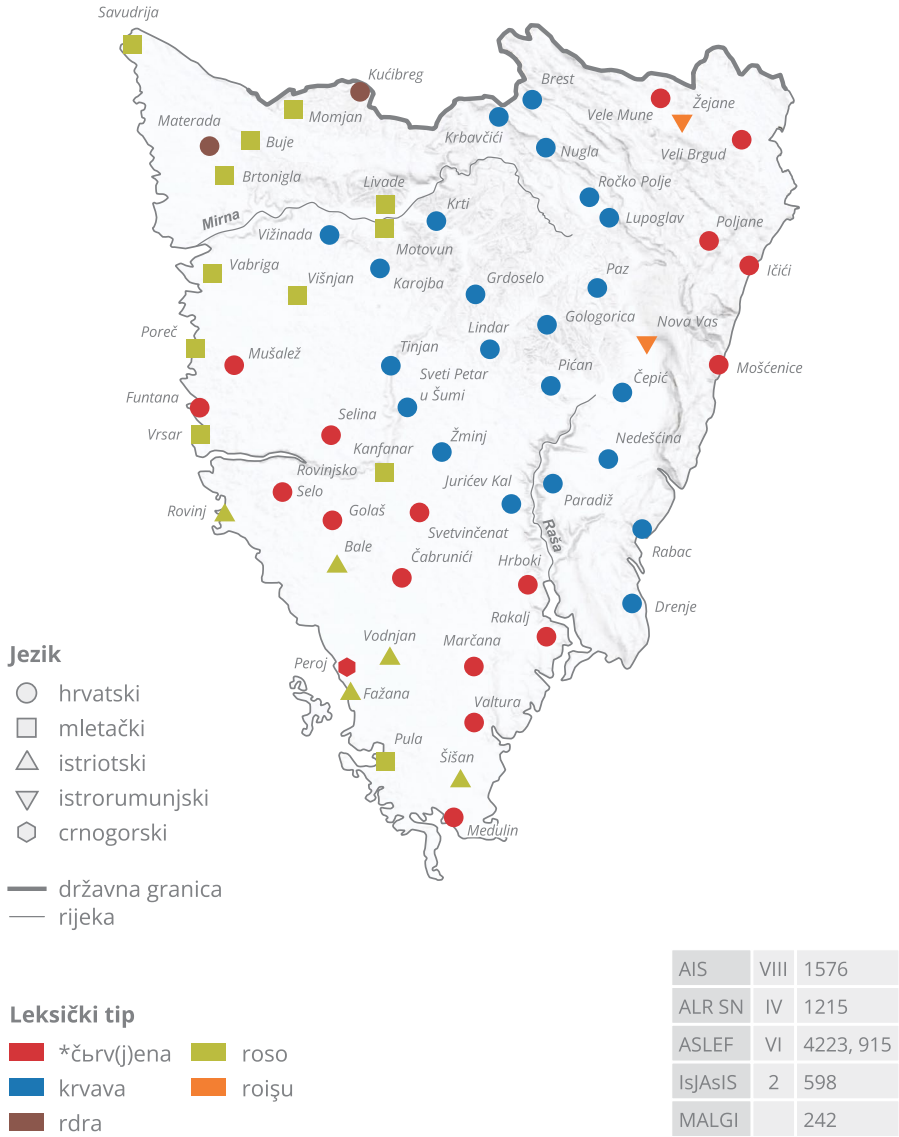
20. Crijeva (*ALHeL*, 289)

Tip 'budej', s pravilnim ispadanjem *l* prema jednini *budel* (Doria 1991: 98), po distribuciji je praktički samo mletački. Od naših istr. punktova kao jedini odgovor ima ga Rovinj, dok ostali imaju tip 'tripe', u Šišanu *tripa*. U mlet. govorima *tripa* je šaljiv naziv za trbuh, a *tripe* samo 'tripice, jelo od govedeg ili janječeg želuca' (usp. Rosamani 1999 [1958]: 1179; Doria 1991: 759). Od hr. punktova ovaj tip dolazi samo u Jurićevu Kalu u obliku *tripiči*. Etimološki je problematičan tip 'mulize'. Dok ga u tal. etimološkoj tradiciji smatraju slov. posuđenicom (usp. Rosamani 1999 [1958]: 663, s.v. *mulza*; Doria 1991: 392–393, s.v. *mulza*; Pellegrini 1992: 238), u *SLA* (1.2., 145) drže da je riječ o furl. posuđenici u slovenskom. Iako je u značenju 'crijeva' ovaj tip karakterističan gotovo isključivo za jčak. govore SZ Istre (u mlet. govoru Livada bit će to ostatak iz lokalne čakavštine), jasno je da je riječ o odrazu lokalnoga mlet. *muliza* 'krvavica' (Rosamani 1999 [1958]: 660). Naime, dalm. doseljenici nisu ovu riječ mogli donijeti iz stare domovine. Za odnos između koncepata 'crijeva' i 'krvavica', usp. kartu 82. Tip '*červa' izdašno je dokumentiran u govorima jzi. dijalekta (usp. i Crnobori 2018: 33), uz rijetke potvrde u sjčak. govorima, znakovito, u obliku *crĭva* (npr. Gračišće, izvan naše mreže). Bilježi se i na čičarijskom mikroarealu (Brest, Vele Mune, Veli Brgud), ali i u sjčak. govoru Ičića (*crĕva*). Za sjčak. govor Boljuna potvrđen je oblik *črĕvo* (Francetić 2015: 29). Očekivano, govor Peroja ima *crijĕva*. Po distribuciji je dominantno sjevernočakavski tip 'olita'. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 509; Kranjčić 2021: 166) i Pazin (Gagić 2017: 315), dok je u Boljunu *òlito* „krvavica“ (Francetić 2015: 163). Taj se tip bilježi i u većini naših buz. punktova, ali i u srčak. punktovima središnje Istre, u kojima će to prije biti sjčak. posuđenica nego nasljedni tip. Naime, srčak. govori u unutrašnjosti Hrvatske, odakle se uzima da potječu nositelji istarskih srčak. govora, imaju varijantu *jelito* koja, usto, označava krvavice, ne crijeva (usp. Boryš 2007: 137–138). U jčak. je Grdoselu lik *òlita* bez sumnje preuzet iz starinačkih govora. Naša dva irum. punkta imaju domaći tip 'maṭ' < lat. *matia* (Fräjtĭlă/Bărdășan 2010: 208), Žejane kao jedini, Nova Vas kao drugi, ali sasvim sigurno autentičan odgovor.

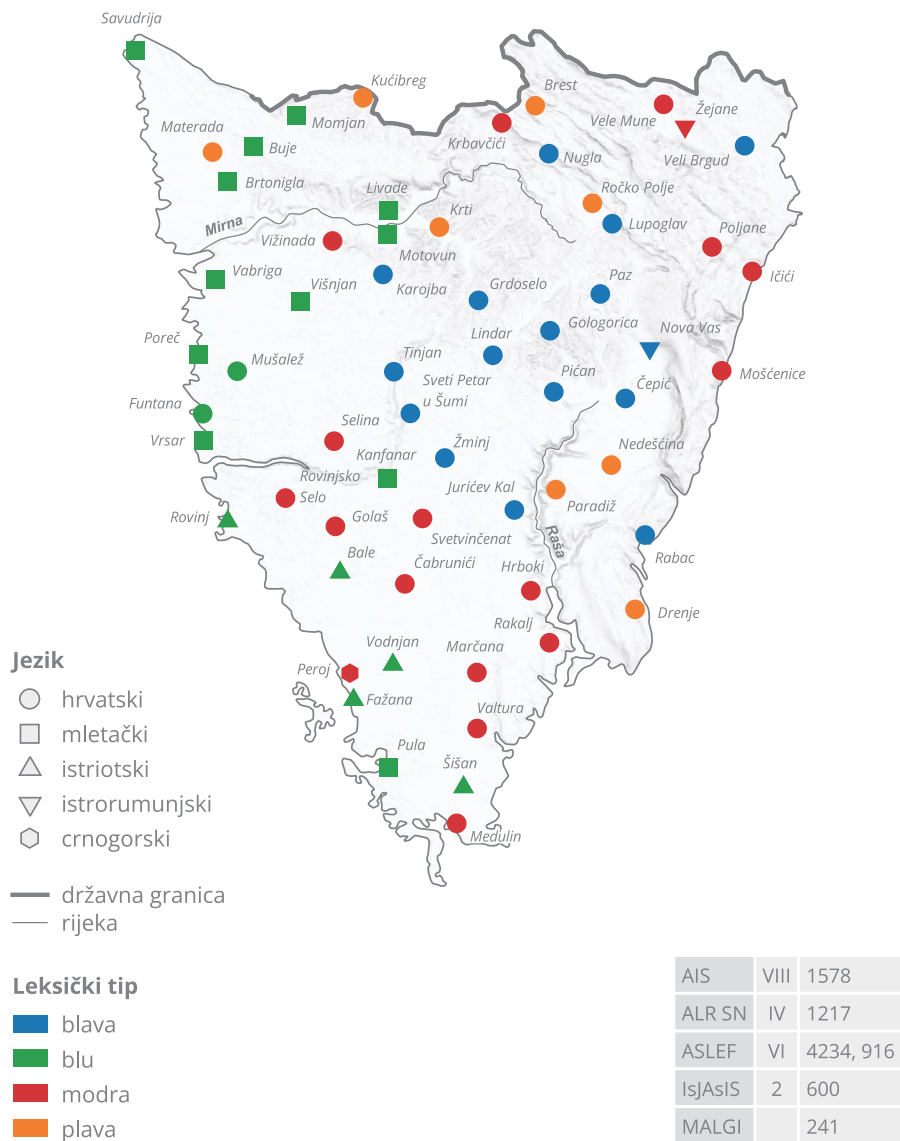
21. Četrdeset (*ALHeL*, 297)

Najprošireniji je tip 'kvarnar'. Po Skoku (*ERHSJ* II, s.v. *kvarnar*), potječe od nepotvrđenog istroromanskog (= istriotskog) odraza lat. *quadragenarium*, što nije bez glasovnih problema, ali je semantički prihvatljivo. Latinizirani lik *quarnarium* već je 1017. potvrđen u Poreču u sintagmi *unum quarnarium de pecoribus* (*JE* II, s.v. *kvarner*). Nema, dakle, sumnje da je u autohtonim rom. govorima Istre postojao lik koji se može rekonstruirati kao **kvarnar*, što pravilno daje čak. *kvarnar*. Skok liku *kvarnar* pridaje značenje 'četrdesetina (ovaca)', kako je i u porečkoj potvrdi. To nije jedini kontekst uporabe ovoga broja, kako pokazuju sljedeći primjeri: *kvarnâr dãn* (Orbanići, Kalsbeek 1998: 478); *kvarnâr lît* (Medulin, Peruško 2010: 112); *rõjena kvarnâq̄r i drũgega* (Pazin, Gagić 2017: 133). U upitniku *ALHeL*-a ističe se da se od ispitanika traži broj četrdeset „i za životinje“. Kako građa ne pokazuje razlike po kontekstima, u njoj tip 'kvarnar' ima opću vrijednost 'četrdeset'. Imaju ga svi hr. govori u Istri, osim onih na SI poluotoka (v. dalje). Odraze od 'kvarnar' nalazimo i u slov. istarskim govorima. To je, dakle, istarska *kulturna riječ*, da iskoristimo Skoku dragu formulaciju, koju su preseljenički hr. govori primili iz starinačkih, a kao čak. posuđenicu nalazimo je još u Peroju te u irum. govorima. Suvremenih rom. potvrda nema. Rosamani (1999 [1958]: 547) donosi *quarnar* za istr. govor Vodnjana u značenju „quarantina“, dok značenje „quaranta“ pripisuje jeziku stranih pastira u službi vodnjanskih posjednika. *AIS* (VI, 1072) za Piran bilježi *uŋ k^warnêr di pyêgore* u značenju „stado od 200 do 300 ovaca“. Tip 'kornar' postanjem je isto što i 'kvarnar', s monoftongacijom koja može biti samo romanska. Nalazimo ga u malenoj skupini govora jzi. dijalekta u zaleđu Rovinja i Bala. Ovo je, čini se, neizravan argument u prilog tezi da je izvorno **kvarnar* na istr. terenu opstalo dulje no što se misli. Govori koji imaju tip 'četrdeset' zauzimaju kompaktno područje na SI, od istočnih padina Učke do Čićarije, što je zanimljivo, budući da Ribarić (1940: 161) za Vodice bilježi *kvarnâr*. Protivno opaski u boljunscome rječniku (Francetić 2015: 113), anketa za *SHDA* u Boljunu potvrđuje 'kvarnar' u značenju 'četrdeset'. Svi mlet. i istr. govori imaju tip 'quaranta', s time da ispitanik iz Livada napominje da se u tamošnjem čak. govoru koristila riječ *kvarnâr*.

22. Crvena (*ALHeL*, 308)

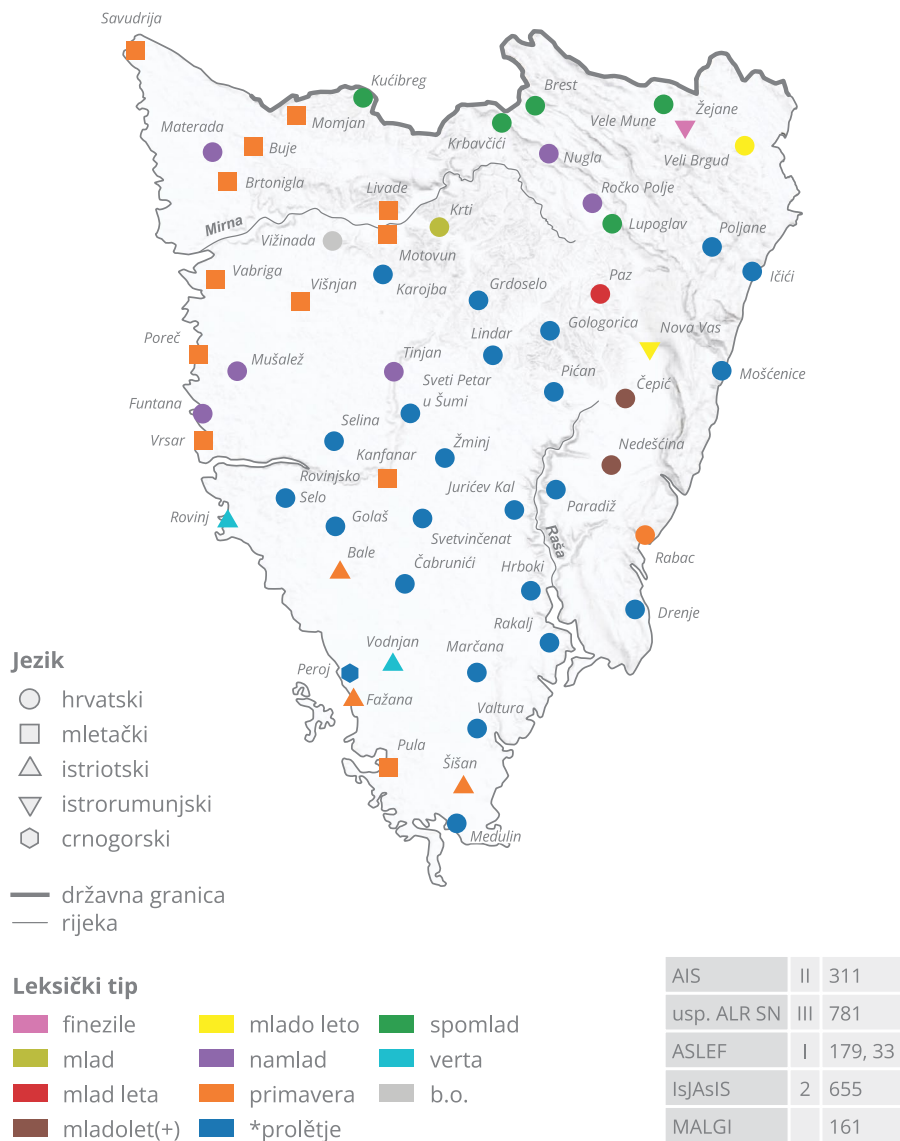
Važnost ove karte proizlazi ponajprije iz dijalektne diferencijacije naziva za crvenu boju u čak. govorima, budući da svi mlet. i istr. punktovi imaju tip 'roso', a irum. 'roišu', prvi od lat. *russus* (Doria 1991: 535), drugi od lat. *rōseus* (Filipi 2009: 657; Frățilă/Bărdășan 2010: 264–265). Tip 'r*črv(j)ena' (usp. *ERHJI*, s.v. *crven*) imaju gotovo svi naši punktovi koji pripadaju jzi. dijalektu te govori Liburnije i Ćićarije. Na SI je arealu u svim punktovima očuvan skup *čr*, dok u govorima jzi. dijalekta očekivano ima varijacije. I potvrde iz *ALHeL*-ovih punktova izvan naše mreže uklapaju se u tu sliku. Tip 'krvava' < psl. **kьrvavь* (*ERHJI*, s.v. *krvav*) karakterističan je za buz. govore te za sjčak. govore Žminjštine, Pazinštine i Labinštine. Iz njih je primljen u neke preselejničke govore, kao što su jčak. govori Vižinade, Karojbe i Grdosela, govori Sv. Petra u Šumi i Jurićeva Kala te srčak. govori Gologorice, Pićna i Čepića. Izvan naše mreže ovaj se tip bilježi u sljedećim punktovima *ALHeL*-a: Pariži, Gračišće, Domijanići, Labin, Presika, Viškovići (sjčak.); Kringa (jzi.); Jašići, Šumber (srčak.). Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 475; Kranjčić 2021: 111), Pazin (Gagić 2017: 128) i Boljunštinu (Francetić 2015: 108). Sve ovo pokazuje da je tip 'krvava' izvorno tipičan za autohtone hr. govore Istre. Preseljenički jčak. govori Materade i Kućibrega u SZ Istri imaju tip 'rdra', od psl. **rьdrь*, s usporednicama u slov. istarskim govorima (*NESSJ*, s.v. *rder*; usp. *ERHSJ* III, s.v. *rdar*). Stoga će prije biti riječ o slov. posuđenici nego o čak. arhaizmu.

23. Modra (ALHeL, 310)

Napomena: kao čak. posuđenice pod odgovarajuće tipove 'blava' i 'modra' svedeni su irum. likovi m. r. *blav* i *modar*.

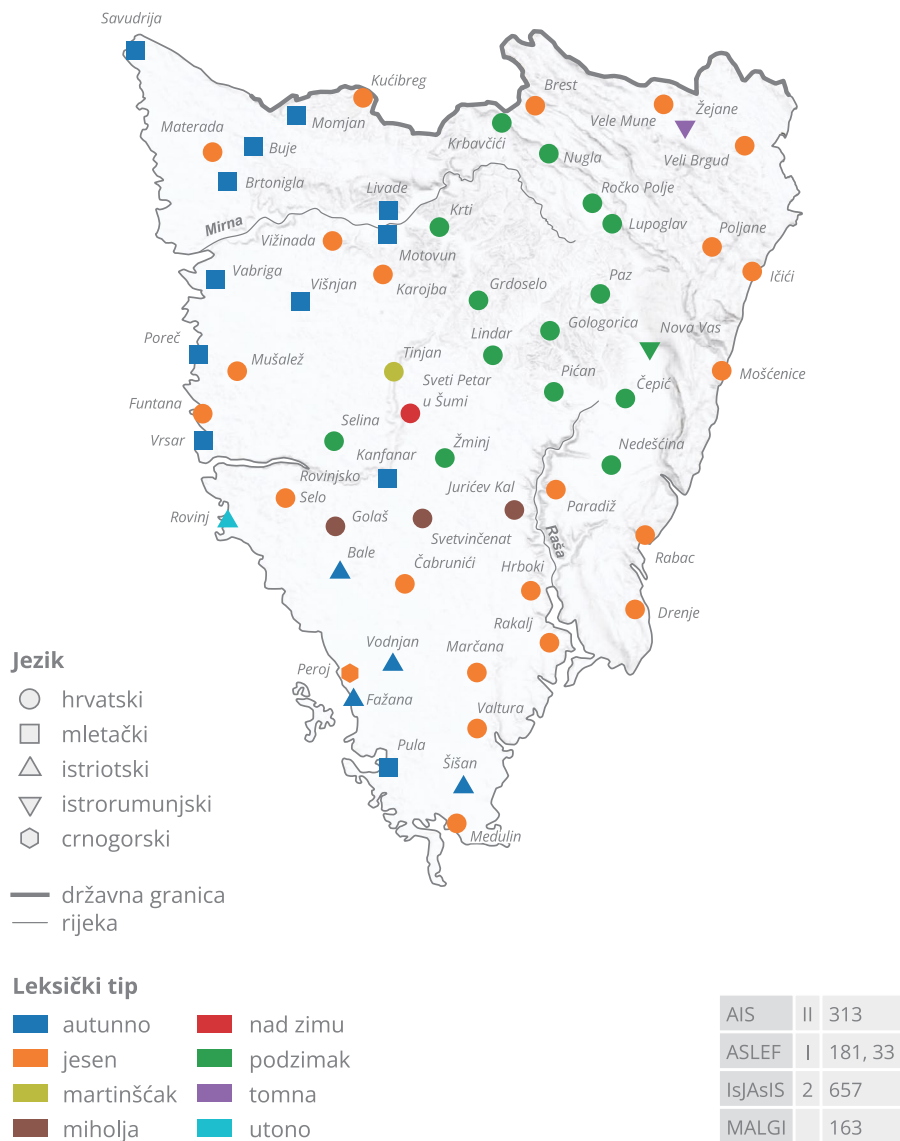
Kao i na prethodnoj karti, najzanimljivije je stanje u čak. govorima. Naime, svi mlet. i istr. govori imaju tip 'blu' koji se podudara s talijanskim (Doria 1991: 78). Ta je fr. posuđenica izvorno označavala svjetloplavu boju (usp. Doria 1991: 78), a u novije je vrijeme potisnula lik *biavo* „di colore azzurro o celeste“ < lat. *blavus* (TLIO, s.v.; LEI, s.v.) za koji su najstarije potvrde većinom mletačke. Još za 16. st. Cortelazzo (2007) ne bilježi *blu*, nasuprot izdašnim potvrdama za *biavo*. Tip 'blu' kao posuđenicu imaju neki čak. govori (Funtana, Mušalež, drugi odgovor u Nedešćini i Drenju). S druge strane, u kompaktnoj skupini govora sa središtem na području nekadašnje Pazinske knežije, odakle se širi prema Mirni (Karojba), Bužeštini (Nugla) i Ćićariji (Vele Mune), bilježi se tip 'blava', posuđen iz staromletačkoga prije promjene *bl* > *bj*. Izvan naše mreže imaju ga još Domijanići, Pariži i Šumber, a iz čak. govora preuzet je i u sve južne irum. govore. Rječnici ga potvrđuju za Kaštelir (Simonetti 2012: 21), Pazin (Gagić 2017: 46) i Orbaniće (Kalsbeek 1998: 419). Tip 'modra' (ERHJ I, s.v. *modar*) karakterističan je, s jedne strane, za govore jzi. dijalekta, s druge za govore Liburnije i Ćićarije, a posudio ga je i irum. govor Žejana. Takvu sliku pokazuju i punktovi izvan naše mreže. Na Bužeštini imaju ga samo Krbavčići. Tip 'plava' (za etimologiju v. sada ERHJ II, s.v. *plav*) imaju tri od pet naših buz. punktova te neki jčak. punktovi na SZ. Nalazimo ga i u susjednim slov. istarskim govorima pa nije isključeno da je u Materadi i Kućibregu primljen nakon doseljenja.

24. Proljeće (ALHeL, 354)

Napomena: pod tip '>*prolětje¹' koji stoji za oblike s različitim odrazom jata iz praktičnih smo razloga sveli i *pramalíće* iz Raklja. Neke su realizacije ova- ga tipa u građi ALHeL-a sumnjive (npr. *prôljeće* u Rovinjskom Selu, gdje starija anketa ima *prolíće*). Tip 'mladolet(+)¹' ostvaruje se mahom u izvedenici *mladoletak*. Bez odgovora je Vižinada.

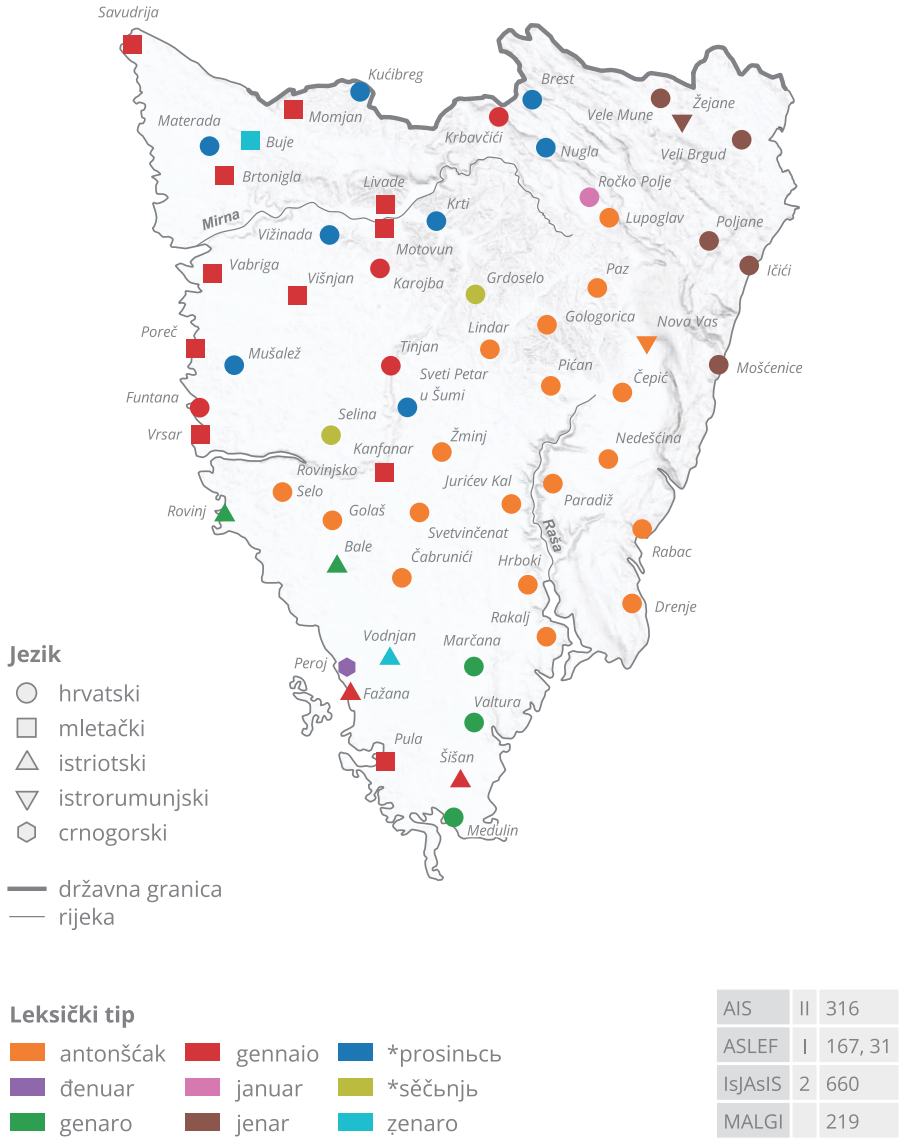
U čak. govorima dominantan je tip '>*prolětje¹'. Bilježi se u glavnini govora jzi. dijalekta, u središtu poluotoka, na jugu Labinštine te na Liburniji. Varijantu *prolič* imaju Gologorica, Lindar, Pićan, Žminj, Jurićev Kal, Golaš, Svetvinčanat, Čabrunići, izvan naše mreže još i Gračišće, Pariži, Domijanići i Šorići, a rječnici je bilježe za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 530; Kranjčić 2021: 215) i Pazin (Gagić 2017: 229). Konceptualizacija proljeća kao mladog ljeta odražava se u većem broju tipova. Tip 'mlad leta¹' u našoj mreži ima samo Paz, no potvrđen je i za Orbaniće (Kalsbeek: 492). Elipsom odatle nastaje tip 'mlad¹' u Krtima, izvan naše mreže i u Kašteliru (Simonetti 2012: 95), kao i složeni tipovi 'namlad¹' i 'spomlad¹'. Potvrde za 'namlad¹' raspršene su od Materade i Poreštine do Bužeštine, a u starijoj građi ovaj tip imaju još Vabriga i Kaldir. Očita je sjeverna distribucija, s glavninom potvrda između Mirne i Limskoga zaljeva. Arealno je specifičan slov.-čak. tip 'spomlad¹', zabilježen u najsjevernijim punktovima naše mreže, bez obzira na dijalektni tip. Potvrđen je za Boljun (Francetić 2015: 251), a Ribarić (1940: 168) ga, uz *sproliće*, navodi i za Vodice. Tip 'mlado leto¹' dolazi u Velim Munama te, kao posuđenica, u južnim irum. govorima. Odatle i tip 'mladolet(+)¹' koji nalazimo u Čepiću i Nedešćini, a izvan naše mreže u Šumberu, Labinu i Presiki, na arealu koji se od Čepićkoga polja proteže do sjevera Labinštine. Ako tipove sa slikom sadržaja 'mlad¹' sagledamo u cjelini, vidimo da se tip '>*prolětje¹' poput klina zabija u njihov areal u središtu poluotoka. Uzmemo li pritom u obzir i ikavski refleks jata u ovdašnjim sjčak. likovima, stječe se dojam da je na Žminjštinu i Pazinštinu tip '>*prolětje¹' preuzet iz preseljeničkih govora. Svi mlet. punkto- vi i većina istriotskih imaju tip 'primavera¹' (REW 6754, 9213) koji kao posuđe- nica na čak. terenu dolazi samo u Rapcu, kao drugi odgovor u Drenju. Rovinj i Vodnjan čuvaju stari mlet. tip 'verta¹' (u grafiji ALHeL-a *vjerta*, *ønverta*), od **apërta* (Prati 1968: 200; Doria 1991: 782). Žejanski kao prvi odgovor ima složenicu 'finezile¹', doslovno 'lijepi dani'.

25. Jesen (*ALHeL*, 356)

Napomena: munski naziv *jěsensko dōba* iz praktičnih je razloga sveden pod tip 'jesen'. Našoj je mreži umakao tip 'listopad' koji *ALHeL* bilježi u Parižima, a u starijoj građi potvrđen je za Kaldir.

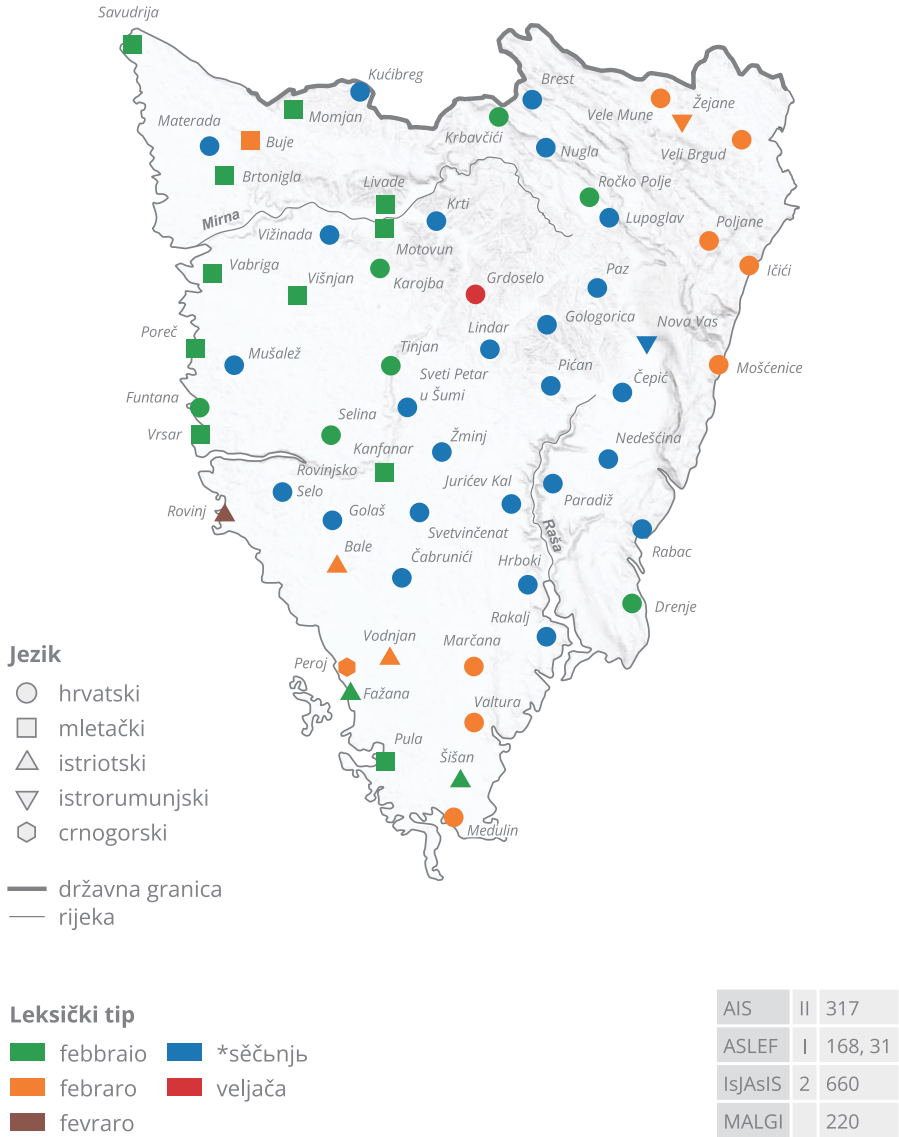
Tal. tip 'autunno' (usp. Doria 1991: 770) posve je prevladao u mlet. i istr. punktovima. Samo Rovinj čuva tip 'utono', autentičan dijalektni odraz lat. *autūmnus*. Od istoga je lat. izvora domaći irum. tip 'tomna' u Žejanama, s analoškim ž. r. prema nazivima ostalih godišnjih doba (Frāṭilā/Bārdāšan 2010: 295–296). Tip 'podzimak' (za izvedenice od *zima* sa sraslim prijedlozima usp. *ERHSJ* III, s.v. *zima*) karakterističan je za kompaktno područje zapadno od Učke i na sjeveru Labinštine (Nedeščina, izvan naše mreže Labin i Presika) te za glavninu naših buz. punktova. Dolazi i u preseljeničkim srčak. govorima te u južnim irum. govorima. Potvrđen je za sjčak. govore Boljuna (Francetić 2015: 200), Pazina (Gagić 2017: 203) i Orbanića (Kalsbeek 1998: 356). Od punktova jzi. dijalekta ima ga samo Selina. Očito je da jezgru njegova areala čine starinački govori središnje Istre i Bužeštine. Drukčiju konceptualizaciju vremena pokazuje zasad usamljen tip 'nad zimu' u govoru Sv. Petra u Šumi. Tip 'jesen' sa svih strana okružuje područje tipa 'podzimak'. Imaju ga svi naši jčak. punktovi na SZ, glavnina govora jzi. dijalekta, južni dio Labinštine, govori Liburnije i Čićarije s Brestom. Rječnici ga bilježe za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 99) i Kaštelir (Simonetti 2021: 59). Širenje potvrda na punktove *ALHeL*-a izvan naše mreže potvrđuje tu sliku, ali otkriva još nešto: tip 'jesen' uspinje se uz tok Raše i zahvaća neke sjčak. govora na Žminjštini i Labinštini (Domijanići, Jašići) te dopire sve do Gračišća na Pazinštini. Tinjanski naziv za jesen odgovara tipu 'martinščak' kojim se u nizu istarskih govora naziva mjesec studeni. Pritom je riječ o dragocjenu odrazu iz vremena prije no što su u Tinjanu, u kojem je studeni danas *novēambar*, za većinu mjeseci prihvaćeni mletački nazivi. Na potezu Golaš – Svetvinčenat – Jurićev Kal jesen se naziva 'miholja', prema blagdanu sv. Mihovila, a u dva od ta tri punkta naziv za listopad odgovara tipu 'miholjski' (usp. kartu 32).

26. Siječanj (ALHeL, 358b)

Napomena: tip 'antonščak' stoji za različite realizacije, kao što su *antônščak*, *antòšnjak*, *antuôščak*, a tip '*prosinьць' i za varijantu *prosunac*.

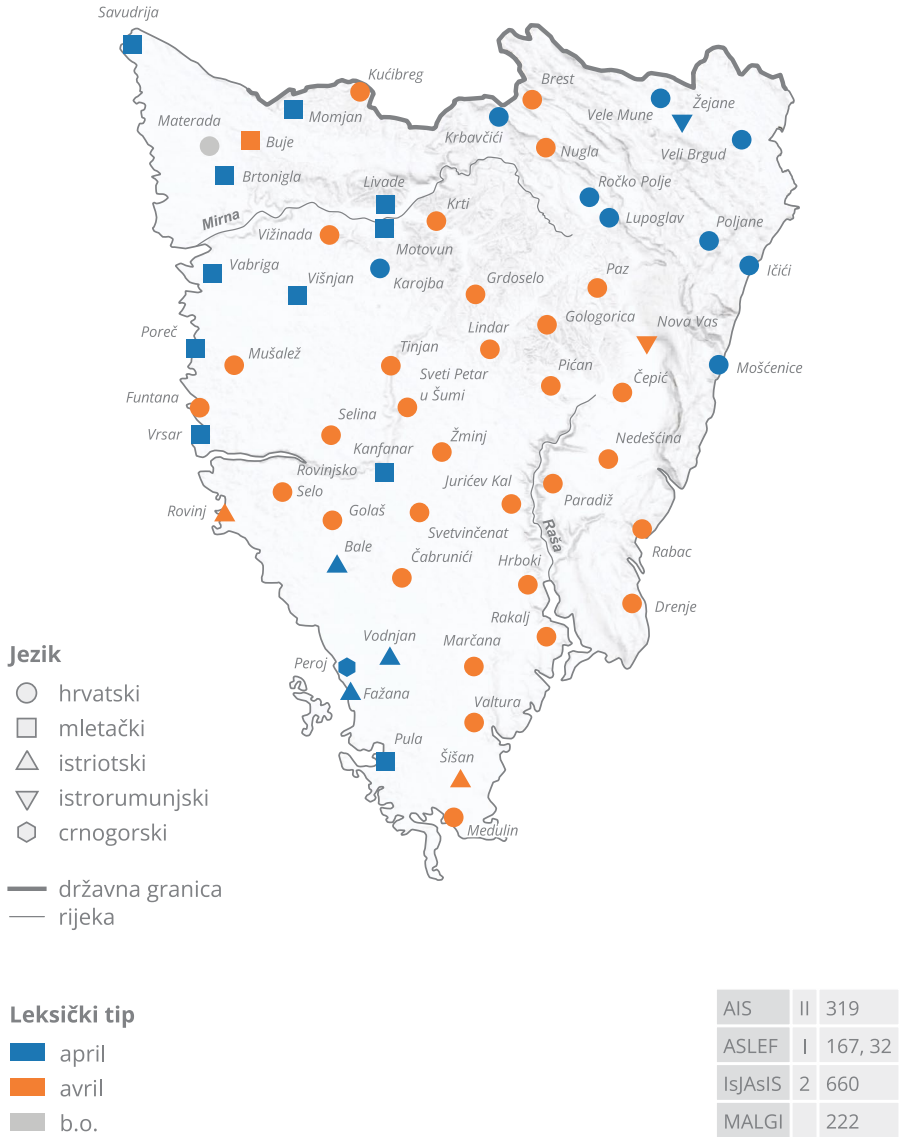
Odrizi lat. *januarius*, odnosno *jenuarius* (REW 4576), dadu se razlikovati po formalnim kriterijima. Tal. tip 'gennaio' potisnuo je autohtoni 'ženaro' (usp. Doria 1991: 264) u većini mlet. i istr. punktova. Potonji u mreži ALHeL-a imaju samo Vodnjan i Buje. Talijanizam je prodro i u neke čak. govore u oblicima *đenâj* i *enâj*. Kompromisni tip 'genaro' (Rosamani 1999 [1958]: 429; Doria 1991: 264) imaju istr. govori Rovinja i Bala, a u liku *denar* bilježi se u kompaktnoj skupini čak. govora na jugu. Formalno bi odatle mogao biti i tip 'jenar', uz čak. zamjenu /j/ za strano /dʒ/. Međutim, s obzirom na to da ga nalazimo samo na SI arealu, može biti riječ o starijem odrazu grč. γενάρσις iz crkvenog jezika, na što, čini se, smjera Skok (ERHSJ I, s.v. *januarij*). Dok se to pitanje ne riješi, uputnije je tip 'jenar' tretirati zasebno. Latinizam 'januar' u Ročkom Polju prije će biti odraz sustava tzv. međunarodnih naziva mjeseci u bivšoj Jugoslaviji nego drugog utjecaja. Tip 'đenuar' samo je perojski. Na našem terenu samo su hrvatski tipovi 'antonščak', '*prosinьць' i '*sěčьnjъ'. Potonji se u značenju 'siječanj' u našoj mreži bilježi u Selini i Grdoselu, izvan nje i u Buićima, dok su odrizi istoga lika mnogo češći u značenju 'veljača' (v. kartu 27). Tip '*prosinьць' (ERHJ II, s.v. *prosinac*) u istarskim hrv. govorima, kao i u slovenskom (*SES*, s.v. *prosinec*), označava prvi mjesec u godini. Očekivano, nalazimo ga mahom na sjeveru, u buz. govorima i u nekim jčak. govorima, a od govora jzi. dijalekta u Mušaležu i Sv. Petru u Šumi. Starija građa potvrđuje ga za Kaštelir i Kaldir. Mnogo je prošireniji tip 'antonščak', motiviran blagdanom sv. Antuna Opata (17. siječnja), koji u pučkome kalendaru označava početak poljskih radova. Izdašno je potvrđen na području Žminjštine, Pazinštine i Labinštine, a ima ga i niz govora jzi. dijalekta. Ti su ga govori, kao i istrorumunjski, preuzeli po doseljenu jer nije dalmatinski. Za procjenu autohtonosti ovoga tipa u srčak. govorima v. komentar karte 35. Leksikografske potvrde iz Istre mahom su sjevernočakavske (Kalsbeek 1998: 413; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 22; Francetić 2015: 3; Gagić 2017: 38; Kranjčić 2021: 10). Tip 'antonščak' je, dakle, izvorno specifičan za starinačke čak. govore zapadno od Učke.

27. Veljača (ALHeL, 358b)

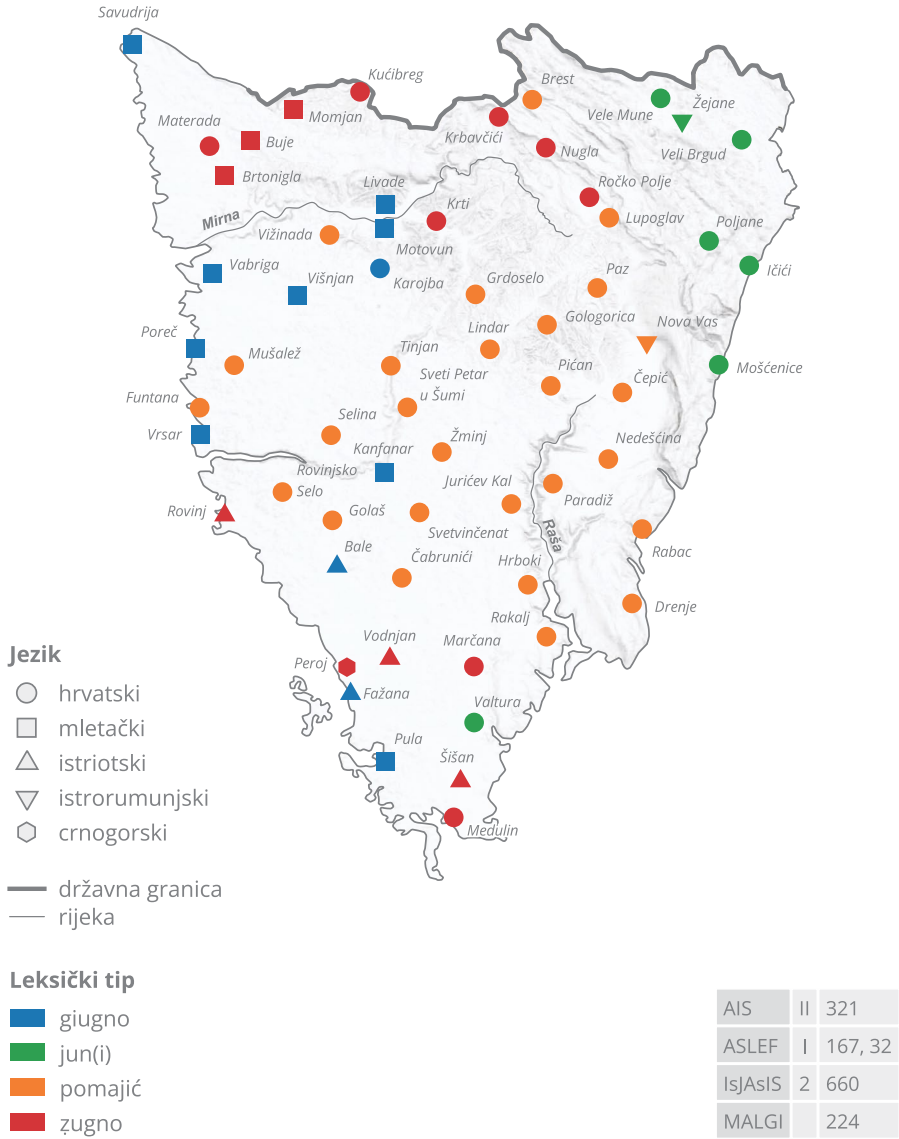
Napomena: izbor punktova je takav da ne odražava prisutnost recentnoga tipa 'februar'. Tip '*sěčъnjь' stoji za realizacije s različitim refleksom jata.

Po istom obrascu koji smo upoznali u komentaru prethodne karte, u mlet. i istr. govorima danas prevladava tal. tip 'febbraio'. Taj se bilježi i u nizu čak. punktova u obliku *febraj*, a rječnici ga potvrđuju za Orbanice (Kalsbeek 1998: 441) i Kaštelir (Simonetti 2012: 42, 232). Trag autentičnoga dijalektnog tipa 'fevraro' < lat. *februarius*, s glasovno pravilnim odrazom skupine -br-, nalazimo samo u jednom od brojnih odgovora u Rovinju, kojemu smo zato ovdje dali prednost: *frararo*, od starijega *favraro* (AIS; Rosamani 1999 [1958]: 363; Pellizer/Pellizer 1992: 351). Jedini čak. odraz toga tipa je *fererâr* u starijoj građi za Vabrigu. U Bujama, Balama i Vodnjanu nalazimo poluučeni tip 'febraro' (usp. Doria 1991: 227), inače izdašno potvrđen u govorima Veneta. U obliku *febrar* imaju ga govor Peroja te isti čakavski govori koji imaju i tip 'genaro'. Isti oblik imaju nazivi za veljaču u čak. govorima SI Istre te u žejanskom. Predstavljaju li tamo mletačku posuđenicu ili se i ovdje, kao kod tipa 'jenar' na prethodnoj karti, može pomišljati na bizantski latinizam u crkvenom jeziku (usp. ERHSJ I, s.v. *februarij*), to se temeljem formalnih kriterija ne može dokazati. U svakom slučaju, *jenar* i *febrar* na sjeveroistoku imaju istu distribuciju. Tip '*sěčъnjь' u većini je istarskih hr. govora sačuvao izvorno značenje 'drugi mjesec u godini, veljača' (usp. ERHJ I, s.v. *siječanj*). Pokazuje sličnu prostornu distribuciju kao i tip 'antonščak', s tom razlikom da se bilježi i u onim govorima koji za 'prvi mjesec u godini' imaju tip '*prosinъсь'. Stoga je i zaključak o njegovoj izvornoj distribuciji isti. Rječnici ga potvrđuju za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 243), Pazin (Gagić 2017: 258) i južne govore Žminjštine (Kranjčić 2021: 244), a starija građa i za rubni sjčak. govor Kaldira, ali s ikavskim refleksom jata (*sîčan*). U komentaru prethodne karte vidjeli smo da tek rijetki preseljenički govori imaju lik *sičanj* u značenju 'prvi mjesec u godini'. Samo jčak. Grdoselo ima tip 'veljača', sporne etimologije (ERHJ II, s.v. *veljača*).

28. Travanj (ALHeL, 358b)

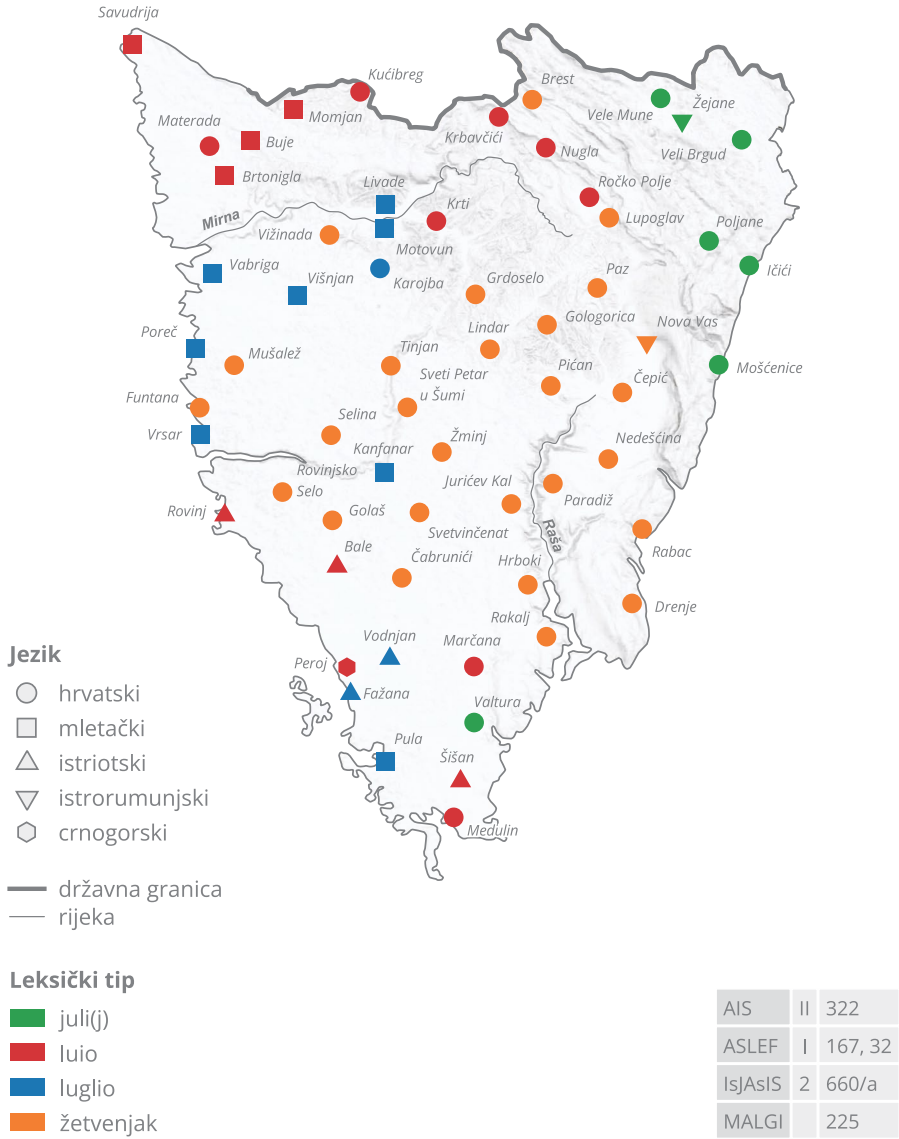
Oba tipa, 'april' i 'avril', u konačnici potječu od lat. *aprilis*. Strogo uzevši, bilo bi opravdano uvesti u igru i tal. tip 'aprile', kako će se vidjeti iz nastavka. Međutim, kada u hr. govorima nalazimo lik *april*, temeljem formalnih kriterija nemoguće je reći je li to talijanizam, crkveni latinizam, njemački latinizam iz vremena austrijske uprave ili, što nije nemoguće, noviji element iz razgovornoga hrvatskog jezika (usp. *ERHJI*, s.v. *april*). Zbog toga bi tal. tip 'aprile' u našem slučaju predstavljao analitičku kategoriju ograničena dometa. Ako znamo što bismo joj svakako trebali pripisati, a to su nazivi tipa 'april' u mlet. i istr. govorima koji spadaju pod tal. sociolingvistički krov, nikako ne znamo što bismo joj sve trebali pripisati kada je riječ o hr. govorima. Sistemska logika koja traži da je u hr. govorima koji imaju talijanizme *đenaj* i *febraj* naziv *april* također talijanizam pada u vodu pred heterogenim sustavima naziva za mjesece u hr. govorima, u kojima se kombiniraju venecijanizmi, talijanizmi, crkveni latinizmi, internacionalizmi iz regionalnoga hrvatskog mezolekta i stari dijalektni nazivi. Zbog toga je, vjerujemo, opravdano građu ove karte tipizirati na način kako smo učinili, a čitatelje upozoriti na probleme koje ne možemo riješiti. U mlet. govorima posve je prevladao lik *april*, k tipu 'april', površna prilagodba tal. *aprile* (Doria 1991: 32). Koliko je to star proces, ne samo u Istri već i u dijelu Veneta, pokazuje građa *AIS*-a, iako Rosamani (1999 [1958]: 50) još bilježi mletački tip 'avril' u mlet. govorima Tinjana, Labina i Oprtlja. Od mlet. punktova *ALHeL*-a danas se bilježi samo u Bujama, a od istriotskih u Rovinju (u prilagođenome liku *avrɛl*). Tip 'avril' ima pak velika većina čak. govora. Izuzetak je kompaktni SI areal, gdje tip 'april' vjerojatno nije talijanizam. Raštrkane potvrde ovoga tipa u ostatku Istre, od slučaja do slučaja, mogu i ne moraju biti talijanizami. S glasovne strane valja primijetiti da je ne samo u govorima jzi. dijalekta već i u jčak. govorima koji imaju tip 'avril' odraz *-l* vokaliziran. Iznimke su rijetke i duguju se vjerojatno utjecaju susjednih sjčak. govora (*avrɛl*, Sv. Petar u Šumi, izvan naše mreže Kringa).

29. Lipanj (*ALHeL*, 358b)

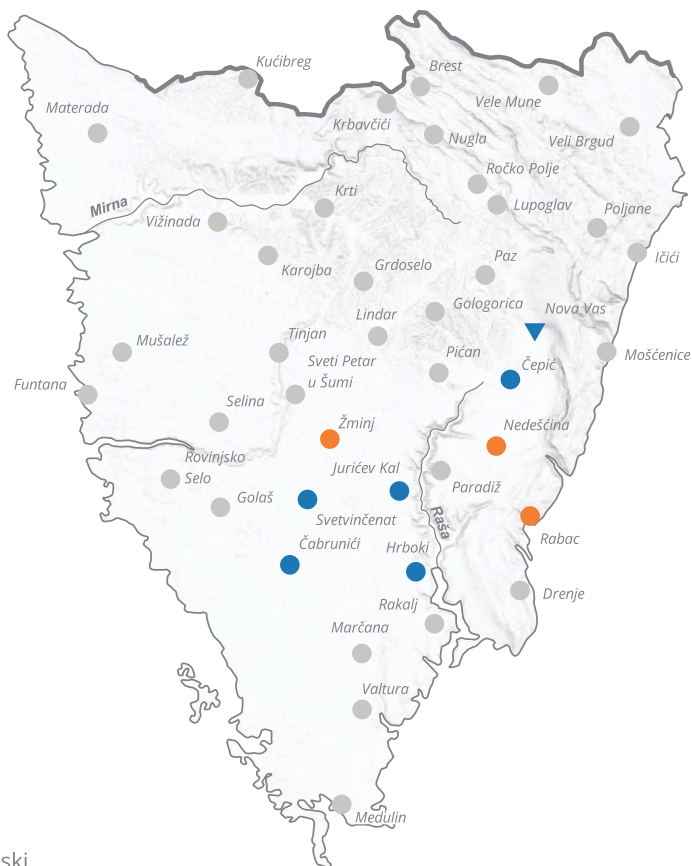
Napomena: pod tip 'pomajić' iz praktičnih smo razloga sveli i lik *pomaj*, bez sufiksa *-ić*, koji je vjerojatno plod reanalize.

Tal. tip 'giugno' i mlet. 'žugno' oba potječu od lat. *iunius*. Moguće ih je razlikovati po početnom konsonantu, u talijanskom /dʒ/, a u mletačkom /dʒ/ ili /z/, u grafiji *ALHeL*-a redom *ǰ*, *ʒ* i *ž*. Taj je kriterij varljiv jer tal. /dʒ/ može biti zamijenjeno sa /dʒ/ ili /z/, kako pokazuju odrazi tal. *gennaio* u mlet. govorima u Sloveniji. Kako bilo, drugoga kriterija nema, a prema njemu tip 'žugno' u našoj mreži čuvaju samo neki mlet. govori SZ Istre te neki istr. govori. U ostalim mlet. i istr. punktovima prevladao je talijanizam 'giugno'. Osim toga, mlet. tip dolazi kao posuđenica u jčak. govorima sjeverno od Mirne, u većini buz. govora, u govoru Peroja te u nekim govorima jzi. dijalekta (usp. i Crnobori 2018: 251). Tal. tip 'giugno' od hrvatskih punktova ima samo Karojba. Latinizam 'jun(i)' (*ERHSJ* I, s.v. *junij*; *ERHJI*, s.v. *jun*) imaju samo čak. govori SI Istre te žejanski u kojemu je to hr. posuđenica, usto još i Valtura na jugu. Prozirni tip 'pomajić', od *po* 'poslije' + *maj* + *-ić* (*ERHSJ* II, s.v. *madij*), imaju gotovo svi čak. govori južno od Mirne i zapadno od Učke, a od naših buz. punktova samo Brest. Kao hr. posuđenica ovaj tip dolazi i u južnim irum. govorima. Širenje potvrda na punktove *ALHeL*-a izvan naše mreže ne mijenja ništa u toj slici, osim što pokazuje da tip 'pomajić' postoji i u Muntiću, na krajnjem jugu poluotoka, gdje je zastupljeniji tip 'žugno'. U starijoj građi 'pomajić' nalazimo i u Vabrigi, Kašteliru i Kaldiru. Rječnici ga potvrđuju za Orbaniće (Kalsbeek 1998: 524), južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 193), Boljun (Francetić 2015: 190), Pazin (Gagić 2017: 207) i roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 206). Slično kao kod 'antonščak' 'siječanj' i '*sěčъnjъ' 'veljača', možemo ustvrditi da je riječ o leksičkom tipu izvorno karakterističnu za autohtone hr. istarske govore, koji je iz njih primljen u veliku većinu preseljeničkih govora južno od Mirne.

30. Srpanj (ALHeL, 358b)

Distribucija ovih naziva navlas prati distribuciju naziva za lipanj (usp. prethodnu kartu). I tal. tip 'luglio' i mlet. 'luio' potječu od lat. *iulius*. Potonji, koji se tradicionalno bilježi *lugio* (Boerio 1856: 377; Doria 1991: 338), lako je prepoznati po staroj delateralizaciji /*ɫ*/ > /*j*/, potvrđenoj u većini mlet. govora. Sačuvao se u istim mlet. i istr. punktovima koji imaju tip 'zugno', dok ostali imaju talijanizam 'luglio'. Na stranu konzervativne Buje, upada u oči da se tipovi 'luio' i 'zugno' javljaju i u nekim mlet. govorima koji ne čuvaju mletačke nazive za sve mjesece. Lik *lowílo* u Vodnjanu tretirali smo kao domaći, iako *l̥* (/ɫ/) upućuje na tal. utjecaj. Kad je riječ o posuđenicama, i sa slavenske je strane distribucija ista kao kod tipa 'zugno': jčak. govori sjeverno od Mirne, većina buz. govora, govor Peroja te neki punktovi na krajnjem jugu područja jzi. dijalekta imaju tip 'luio'. Od čak. punktova samo Karojba ima tip 'luglio'. Latinizam 'juli(j)' (ERHSJ II, s.v. *lulj*; ERHJ I, s.v. *juli*) može se smatrati tipičnim za hr. govore SI Istre, odakle je preuzet i u žejanski, iako kao noviji element dolazi i drugdje, npr. u Valturi. Tip 'žetvenjak', s varijantom *žetovnik* (Lupoglav), izvedenica je od *žetva* (ERHSJ III, s.v. *žeti*¹). Za motivaciju poljodjelskim radovima usp. *srpanj* (ERHJ II, s.v.). Distribucija mu je ista kao u tipa 'pomajić', što vrijedi i za starije ankete i za leksikografske potvrde, uz napomenu da je zabilježen i u Vodicama (Ribarić 1940: 206), pa je i zaključak koji možemo predložiti isti kao za 'pomajić'. U hr. govorima u kojima postoje, ova dva leksička tipa čine neraskidiv par, čak i u onima koji za ostale mjesece u godini nemaju nazive slav. porijekla.

Jezik

○ hrvatski

▽ istrorumanjski

— državna granica

— rijeka

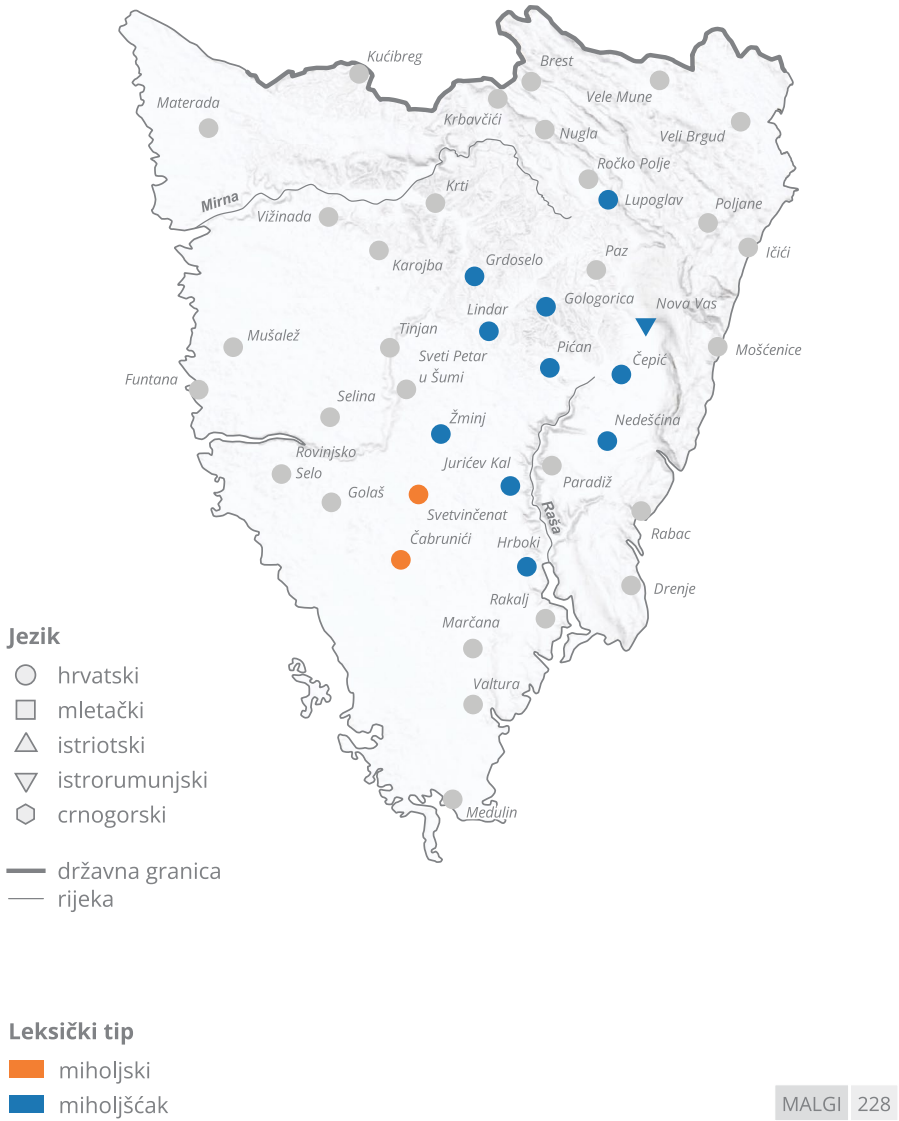
Leksički tip

■ poagušt

■ smokvenjak

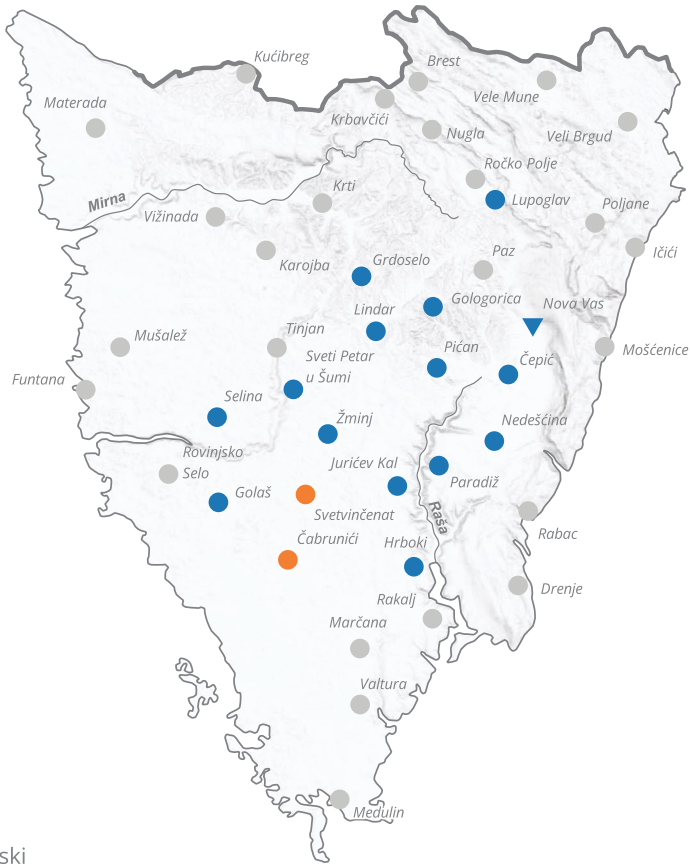
31. Rujan: hrvatski leksički tipovi (ALHeL, 358b)

Tip 'poagušt' je tvorba od *po* 'poslije, nakon' i *agušt* 'kolovoz' (usp. *ERHSJ* I, s.v. *august*). Nalazimo ga u Čabrunićima, Svetvinčentu, Hrbokima i Jurićevu Kalu te u središnjoj Istri u Čepiću, a kao čak. posuđenicu u južnim irum. govorima. Ovo je, dakle, isključivo preseljenički tip, ali zasad bez dalm. paralela. Glasovna podudarnost između naziva za kolovoz i segmenta koji odgovara lat. *augustus* u nazivima za rujan mahom izostaje. Tako Čabrunići imaju *jangušt*, ali *pahùst*; Svetvinčenat ima *angušt*, ali *hùst*, s otpadanjem prijedloga; Jurićev Kal ima *angušt*, ali *pohòst*; Hrboki imaju *angušt*, ali *po-hùst*. Oblici *pahùst* i *pohùst* potvrđeni su i za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 266). Tip 'smokvenjak', od *smòkva*, bilježi se u starinačkim govorima Žminja, Nedešćine i Rapca, izvan naše mreže i u Domijanićima. Potvrđen je i za Orbaniće nadomak Žminja, samo što Kalsbeek (1998: 490, 548) *smòkvenjak* prevodi „October“, a *mih"òlšćak* „September“, dok će, sudeći prema stanju u ostalim govorima, ipak biti obrnuto. To pokazuju i potvrde za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 135, 251).

32. Listopad: hrvatski leksički tipovi (*ALHeL*, 358b)

Oba su tipa izvedenice od *Miholja*, naziva za blagdan sv. Mihovila koji neposredno prethodi listopadu (*ERHSJ* II, s.v. *Mihael*). Punktovi u kojima dolazi tip 'miholjšćak', glasovno raznolik (*mihòljščak*, *mihòšnjak*, *mihuòlščak*, *mohòšnjak* i sl.), smješteni su uglavnom na području nekadašnje Pazinske knežije. Izvan naše mreže imaju ga još Bijažići i Viškovići. Rječnici ga potvrđuju za Boljun (Francetić 2015: 131), Orbaniće (Kalsbeek 1998: 490) i južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 135). Bez dalm. paralela, ovaj će tip u preseljeničkim hr. govorima i južnim irum. govorima biti posuđenica iz starinačke čakavštine. Po tome modelu nastao je i tip 'miholjski' koji je samo preseljenički, potvrđen u govorima Čabrunića i Svetvinčenta, usto i u obližnjim roverskim govorima (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 158).

Jezik

○ hrvatski

▽ istrorumunjski

— državna granica

— rijeka

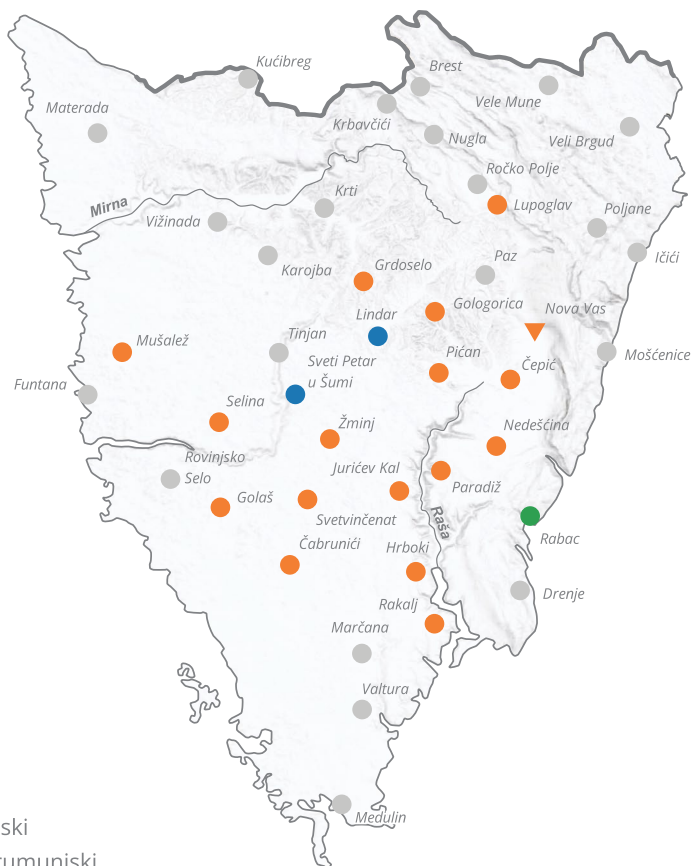
Leksički tip

■ martinski

■ martinščak

33. Studeni: hrvatski leksički tipovi (*ALHeL*, 358b)

Oba su tipa motivirana blagdanom sv. Martina (*ERHSJ* II, s.v. *Martin*). Tip 'martinski' imaju samo Čabrunići i Svetvinčenat, analogno tipu 'miholjski'. Tip 'martinščak' dolazi u svim punktovima u kojima i tip 'miholjšćak', usto još u Mušaležu, Selini, Sv. Petru u Šumi, Golašu i Paradižu, a izvan naše mreže još i u Buićima i Šumberu. Kao čak. posuđenicu nalazimo ga u južnoj irum. enklavi. Rječnici ga potvrđuju za Boljun (Francetić 2015: 127), Orbanice (Kalsbeek 1998: 488), južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 131) i roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 155).

Jezik

- hrvatski
- ▽ istrorumunjski

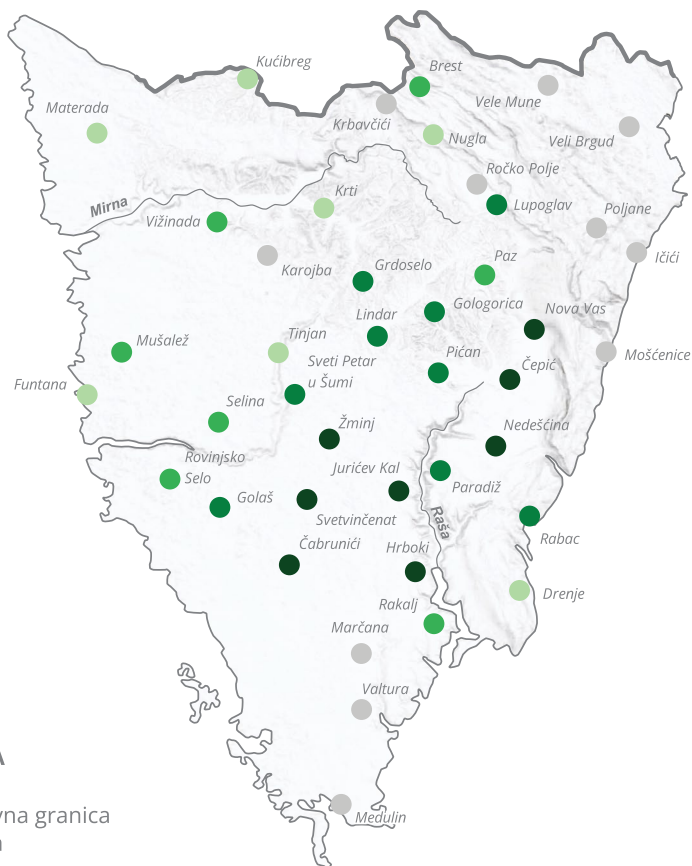
- državna granica
- rijeka

Leksički tip

- advenat
- božićnjak
- *prosinьсь

34. Prosinac: hrvatski leksički tipovi (*ALHeL*, 358b)

Tip 'advenat' predstavlja prijenos naziva za vrijeme došašća (usp. *ERHSJ I*, s.v. *advenat*; *ERHJI*, s.v. *advent*) na odnosni mjesec. Bez obzira na neslavensko porijeklo, to je u Istri samo hr. leksički tip. U našoj ga mreži imaju samo Lindar i Sv. Petar u Šumi, izvan naše mreže i Domijanići, a rječnici ga potvrđuju za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 9), Orbaniće (1998: 413) i Pazin (Gagić 2017: 37). Ovo je, dakle, specifično žminjsko-pazinski tip. Mnogo je prošireniji tip 'božićnjak', koji je i kajkavski, od *Božić* (*ERHSJ I*, s.v. *bogat*). Taj se sa zapadne strane Učke bilježi u govorima sjčak., srčak. i jzi. dijalekta, od jčak. punktova samo u Grdoselu, a kao posuđenica i u južnom irum. dijalektu. Rječnici ga potvrđuju za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 36) i Boljun (Francetić 2015: 15). U Rapcu *prosùnac* označava dvanaesti mjesec, što je jedinstven slučaj u mreži *ALHeL*-a, ako je podatak točan, a čini se da jest jer je siječanj tu *ontýšćak*, a veljača *siècan*.

35. Hrvatski leksički tipovi u nazivima mjeseci u godini: sintetska karta

Ova karta prikazuje udio hrvatskih leksičkih tipova za mjesece u godini po punktovima. Ta kategorija obuhvaća psl. nazive (tipovi ' *prosinьcb' i ' *sěčь-njъ'), zatim nazive koji su nastali u okrilju hr. govora (tipovi 'veljača', 'smokvenjak', 'miholjšćak' i 'miholjski', 'martinšćak' i 'martinski', 'božićnjak'), arealno specifičnu hibridnu tvorbu 'poagušt' te tip 'advenat' koji, s obzirom na distribuciju i semantiku, tretiramo kao hrvatski, bez obzira na etimologiju. Maksimalna je moguća vrijednost po punktu osam leksičkih tipova jer su u svim hr. govorima u našoj mreži nazivi za ožujak, travanj, svibanj i kolovoz posuđenice. Većinu navedenih tipova nalazimo kao čak. posuđenice u južnim irum. govorima.

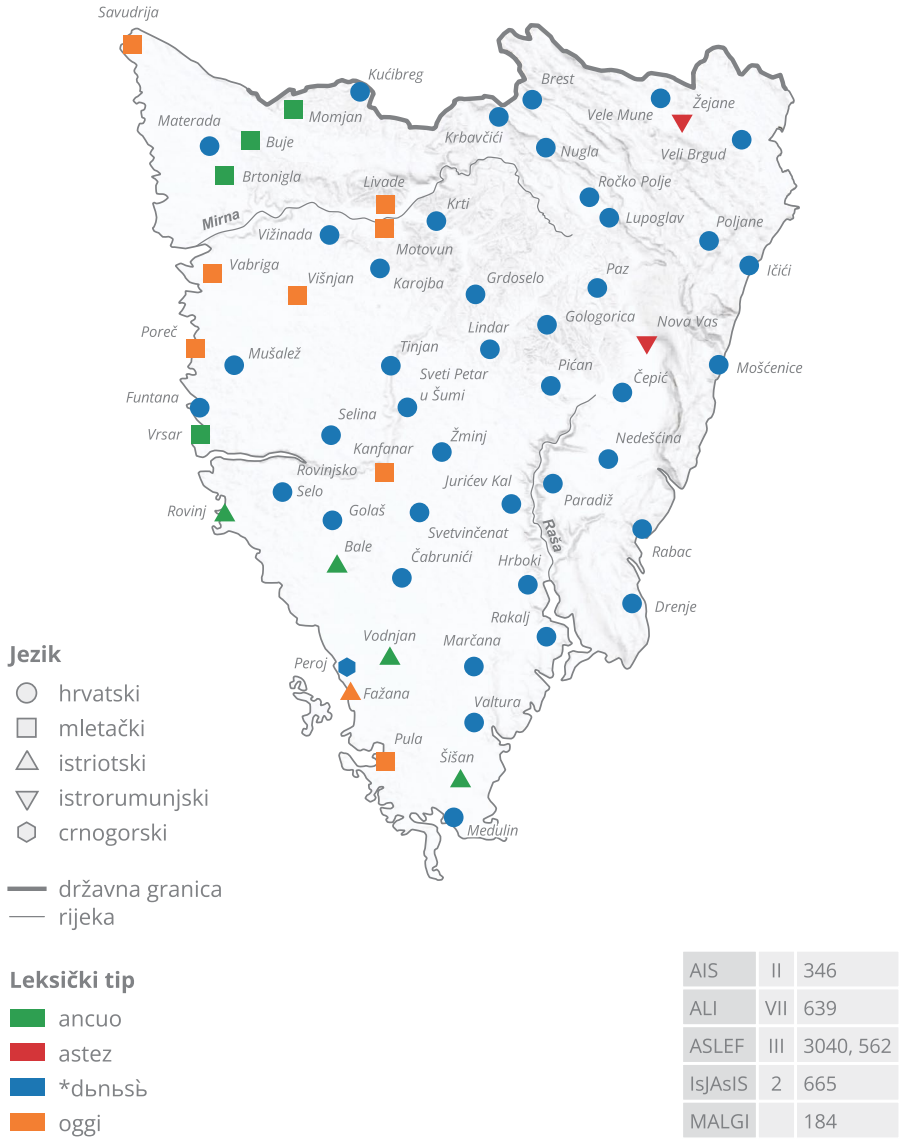
U našoj je mreži utvrđen veći broj sustava s različitim udjelom hrv. leksičkih tipova (od najmanje dva do najviše osam). Naime, leksička varijacija hr. tipova tiče se naziva za siječanj (tri tipa), veljaču (dva), rujana (dva) i prosinac (tri). Zbog toga nemaju svi sustavi s jednakim udjelom hr. leksičkih tipova isti sastav tipova. Kod hr. tipova za listopad i studeni varijacija je zapravo tvorbena, jer 'miholjšćak' i 'miholjski' imaju istu osnovu a različite nastavke, jednako kao i 'martinšćak' i 'martinski'. Ovakva bi se varijacija dala i drukčije sintetizirati, no mi smo se odlučili za zbirni prikaz relativne zatvorenosti odnosno otvorenosti hr. govora posuđenicama, kao i njihovih uzajamnih veza u sustavu naziva mjeseci. Udio hr. leksičkih tipova po punktovima prikazan je gradacijom tonova iste temeljne boje, pri čemu najtamniji ton stoji za osam tipova, a najsvjetliji za dva do tri tipa. Krugovi bez ispune predstavljaju čak. punktove u čijim govorima nema hr. leksičkih tipova u nazivima mjeseci.

Sustavi s osam tipova koncentrirani su na dvama arealima: prvi se od Čabrunića i Barbanštine proteže do Žminja, dok drugi zauzima sjever Labinštine i čepičko područje s južnom irum. enklavom. Pritom su sjčak. govori Žminja i Nedešćine povezani tipom 'smokvenjak', kojemu u preseljeničkim govorima s maksimalnim sustavom odgovara tip 'poagust'. Na ova se dva areala nastavlja kompaktna zona sustavâ sa sedam tipova, sa središtem na Pazinštini (Grdoselo, Gologorica, Lindar, Pićan, Lupoglav, u starijoj građi Pazin i Boljun). Njihova je značajka izostanak hr. tipa za rujana, a razlikuju se po nazivima za prosinac, uz daljnje specifičnosti u Grdoselu. Izvan naše mreže sustav sa sedam tipova bilježi se još u Viškovićima na jugu Labinštine. Dalje na području

jzi. dijalekta i na Labinštini dolaze sustavi sa šest tipova (Sv. Petar u Šumi, Golaš, Paradiž, Rabac, izvan naše mreže Šumber), bez hr. tipa za listopad, potom sustavi s pet tipova u različitim kombinacijama (Mušalež, Selina, Rakalj, izvan naše mreže Šorići i Labin). Kako se odmičemo od središta poluotoka, na krajnjem jugu područja jzi. dijalekta nalazimo samo posuđenice, dok se na SZ i na Bužeštini zastupljenost hr. tipova smanjuje na četiri (za siječanj, veljaču, lipanj, srpanj) ili na dva (za siječanj i veljaču ili za lipanj i srpanj). Do više ili manje značajna napuštanja hr. naziva mjeseci došlo je i u nekim sjčak. punktovima u središnjoj Istri (Tinjan, Paz) i na Labinštini (Drenje). U punktovima *ALHeL*-a na Ćićariji i istočno od Učke hr. leksički tipovi u nazivima mjeseci sasvim izostaju, iako su za Kastavštinu potvrđeni sljedeći nazivi: *antonški* (1.), *sečanj* (2.), *ivanjski* (6.), *jakovajski* (7.), *stomorinski* (8.), *mihojški* (9.), *lučinski* (10.), *martinjski/katarinski* (11.), *božićnjak* (12.) (Jardas 1957: 80–81). Leksički tipovi za lipanj, srpanj, rujan i listopad ovdje su motivacijski drukčiji od onih u Istri u užem smislu riječi.

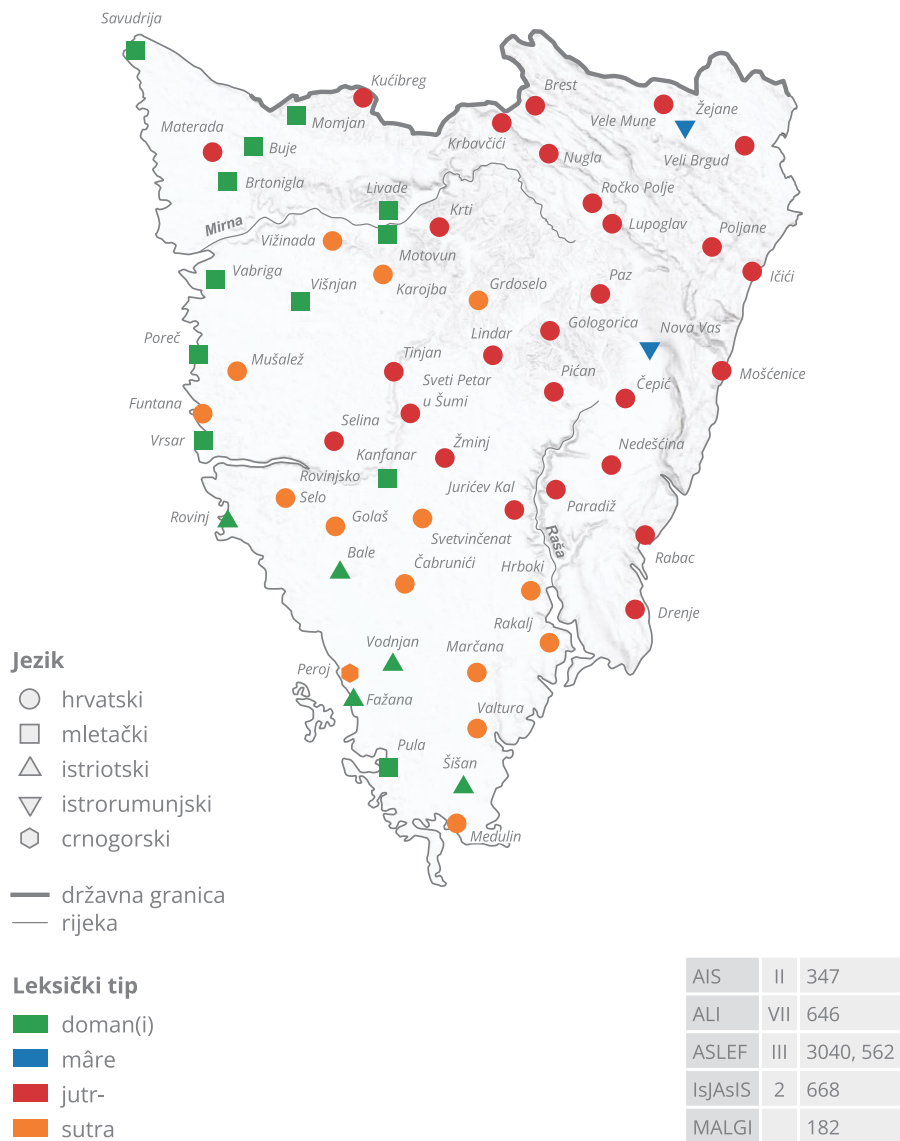
Što nam govori ovakva distribucija? Područje najvišeg udjela hr. tipova ne podudara se jednoznačno ni s kojom političkom ili crkvenom granicom. Iako je njihova koncentracija u središnjoj Istri gusta, neki punktovi s maksimalnim sustavom nisu ni na području nekadašnje Pazinske knežije, ni na području bivše Pićanske biskupije. Upada u oči da jedan od dvaju sustava s osam tipova imaju isključivo preseljenički punktovi: Svetvinčenat, Čabrunići, Jurićev Kal, Hrboki, Čepić, Nova Vas, izvan naše mreže i Bijažići. Riječ je o sustavu 'antonščak' (1.), '*sečbnj' (2.), 'pomajić' (6.), 'žetvenjak' (7.), 'poagust' (9.), 'miholjšćak'/'miholjski' (10.), 'martinščak'/'martinski' (11.), 'božićnjak' (12.). Od navedenih tipova samo '*sečbnj', s ikavskim refleksom jata, ima formalne paralele u Dalmaciji. S druge strane, formalna i semantička podudarnost sa žminjskim sustavom gotovo je potpuna, osim kod naziva za rujan, dok se ostalih sedam tipova bilježi i u sjčak. govorima Lupoglava, Viškovića (izvan naše mreže) i Boljuna (*SHDA*), a šest njih u Lindaru (bez 'božićnjak') i Paradižu (bez 'martinščak'). Mogli bismo nastaviti, smanjujući broj preklapanja, već prema tome koliko je hr. tipova sačuvano u pojedinim punktovima, no čini se jasnim da su govori jzi. dijalekta južno od Limskoga zaljeva ovakav sustav morali preuzeti po doseljenju, od sjčak. govora središnje Istre. Isto vrijedi za naše srčak. punktove koji imaju osam (Čepić) ili sedam gore navedenih tipova (Gologorica, Pićan) jer paralela za sustav kakav nalazimo u njima nema na područjima odakle potječu nositelji istarskih srčak. govora. Sustavi sa značajnim

udjelom hr. tipova zabilježeni na Krku znatno su drukčiji. Tako za Dobrinj (*LinGeH*) imamo: *prōšìnac* (1.), *sīčōñ* (2.), *petrōvskī* (6.), *mandalēnskī* (7.), *mihōjskī* (9.), *sesvēskī* (10.), *andrījskī* (11.), *božīcnī* (12.). U ostalim otočkim i primorskim srčak. govorima nazivi su mjeseci negdje odreda rom. porijekla, rjeđe latinski internacionalizmi (Unije, Susak, Ilovik, Lošinj, Rab i Pag, Hrvatsko primorje), drugdje dominantno redni (*prvi mīsec* itd.), uz izuzetak naziva *maráč*, *april* i *maj*, negdje od hr. naziva postoje samo *sīčanj* i *veljāča* u različitim kombinacijama s romanskim i rednim nazivima (zadarski otoci). Lička čakavština danas ima kontinentalni sustav u kojem se nazivi mjeseci podudaraju s onima u standardnom jeziku. Specifičnu kombinaciju naslijeđenih tipova iz Dalmacije i tipova primljenih u Istri ima jčak. Grdoselo: *sīčanj* (1.), *veljāča* (2.), *pomajīć* (6.), *žetvėnjak* (7.), *mihōšćak* (10.), *martīnšćak* (11.), *božīcnjak* (12.). Istaknuli smo već da je u SZ Istri i na Bužeštini udio hr. leksičkih tipova u nazivima mjeseci znatno niži. Razlog je tome prihvaćanje mlet. naziva, koje je u nekim punktovima potpuno. U Brestu i Vižinadi sačuvani su hr. tipovi za siječanj, veljaču, lipanj i srpanj, u Krtima i Nugli te u Kućibregu za prva dva, a u Funtani, punktu jzi. dijalekta, za potonja dva. U starijoj građi sjčak. Kaldir slaže se s Vižinadom, a Vabriga s Funtanom. Primjećuje se da na čitavome prostoru sjeverno od Linskoga zaljeva sačuvani hr. nazivi za prvi mjesec u godini odgovaraju tipu '*prosinьць', bez obzira na dijalektni tip. Najjužnija je točka potvrde toga tipa u našoj mreži Sv. Petar u Šumi. Razumno je pretpostaviti da je ovakvo stanje ostatak izvornoga sustava u autohtonim hr. govorima SZ Istre, nasuprot sustavu s tipom 'antonšćak' u središtu poluotoka i na Labinštini. Kada se još uzmu u obzir nedalmatinski tipovi 'pomajić' i 'žetvenjak', potvrđeni kako u govorima jčak. dijalekta, tako i u govorima jzi. dijalekta, jasno je da su i ovdje preseljenički govori morali preuzeti sustav naziva mjeseci od tamošnjih starinačkih govora, od kojih su neki iščezli već prije nekoliko stoljeća, a drugi u novije vrijeme.

36. Danas (*ALHeL*, 361)

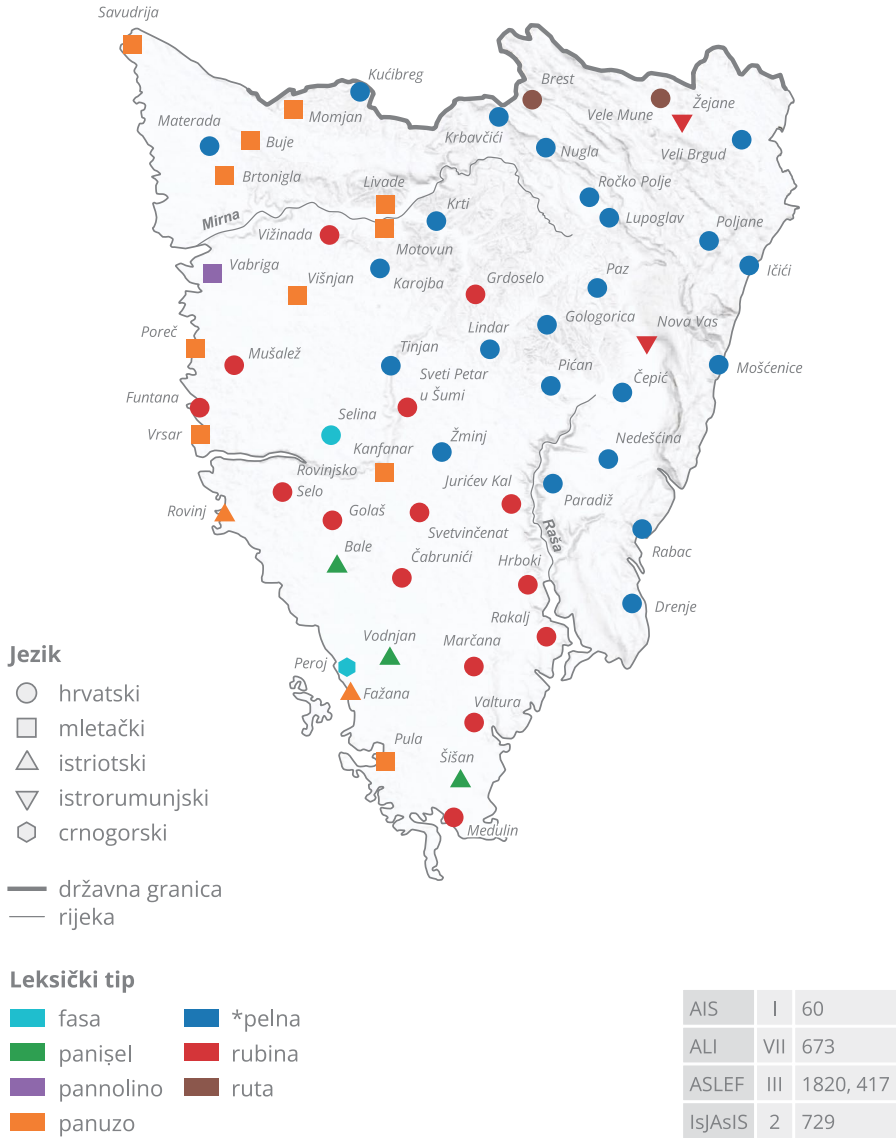
Očekivano, u hr. punktovima stanje je jednolično: svi imaju tip ¹*dъnъsъ¹ (*ERHJ* I; s.v. *danas*). Jedino se može spomenuti fakultativna varijanta s naveskom *danaska* u nekim govorima jzi. dijalekta (Sv. Petar u Šumi, Golaš, Medulin) i na Labinštini (Nedešćina, Rabac). U govoru Peroja realizacija je ovoga sveslavenskoga tipa *dēnes*. Irum. punktovi imaju domaći tip ¹astez¹, usp. rum. *astăzi* < lat. *ista die* (Frățiță/Bărdășan 2010: 94). Raznolikije je stanje u mlet. i istr. govorima. Po obrascu koji smo već imali prilike upoznati, mlet. govori na sjeverozapadu i svi istr. punktovi, osim Fažane, imaju stariji sjeverni itrom. tip ¹ancuo¹ < stfr. *ancui*, dok je u ostalima prevladao talijanizam ¹oggi¹ (usp. Doria 1991: 27, 408). Konzervativnijoj skupini u ovom se slučaju pridružuje i nekoć istriotski Vrsar. Slično je stanje u mlet. govorima slovenske Istre, gdje tip ¹ancuo¹ čuvaju samo Piran i Koper. Karta *AIS*-a pokazuje da je Motovun već prije stotinjak godina uz ¹ancuo¹ kao drugi odgovor imao tip ¹oggi¹.

37. Sutra (ALHeL, 364)

Napomena: tip 'doman(i)' stoji za varijante *diman(i)* i *doman(i)*. Kod tipa 'jutr-¹' znak <-> stoji za različite dočetne vokale. Tip 'sutra' okuplja realizacije *sùtra*, *sûtra* u hr. govorima i *šùtra* u perojskom govoru.

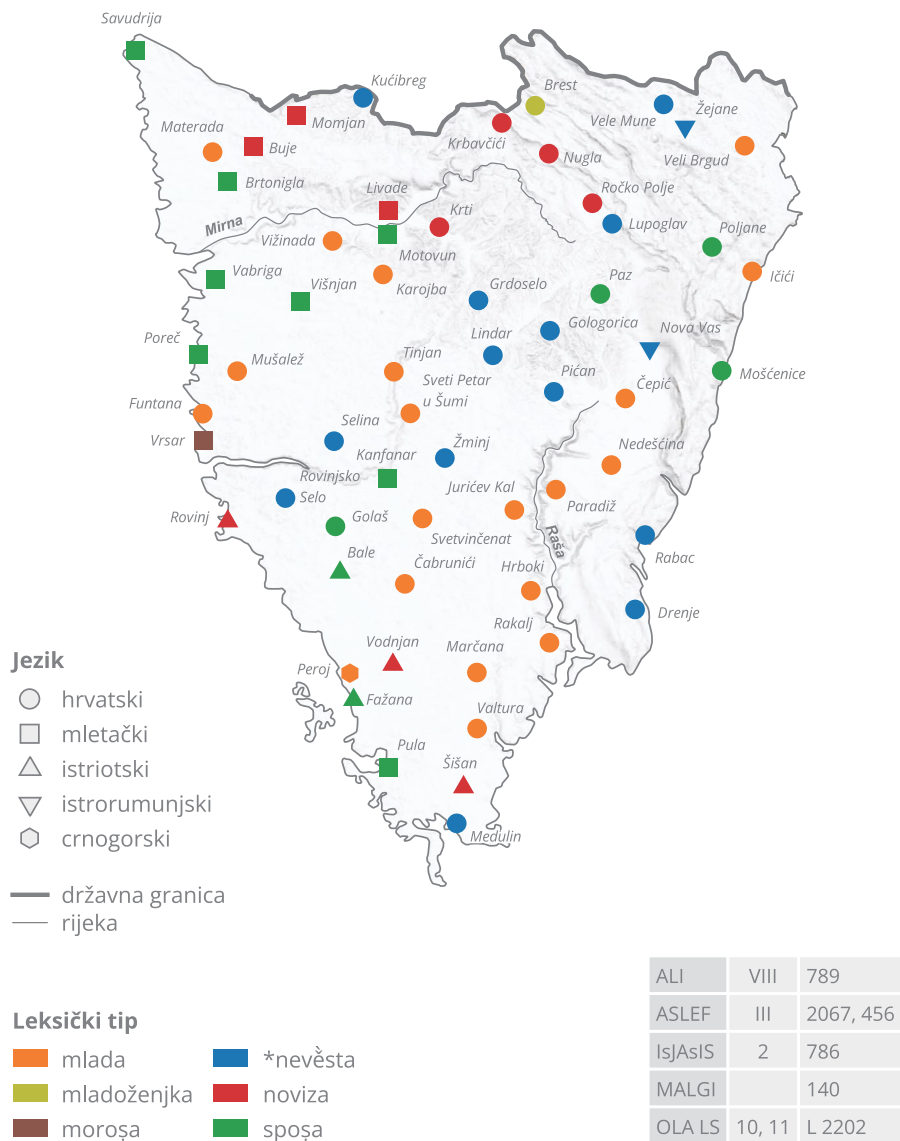
U ovome slučaju stanje je ujednačeno u mlet. i istr. govorima, gdje nalazimo samo tip 'doman(i)' < lat. *de māne*. Iako Doria (1991: 212) označava *diman* kao „antiq.“, u mlet. izvorima ranije je potvrđena varijanta *doman*, dok se *diman* prvo javlja mahom u toskanskim izvorima (usp. TLIO, s.v. *domani*). Ne čini se da ova razlika ima jasan stratifikacijski karakter na našem terenu. Kako bilo, varijanta *diman(i)* bilježi se u mlet. govorima Poreča, Višnjana, Motovuna i Momjana. Irum. punktovi imaju domaći tip 'mâre' < lat. *māne*, s karakterističnim rotacizmom *-n- > -r-* (Frățilă/Bărdășan 2010: 212). Hrvatski se dijalektni prostor u Istri oštro dijeli na areale tipova 'jutr-¹' i 'sutra', od psl. **utro*, drugi sa sraslim prijedlogom **sb* (ERHSJ I, s.v. *jutro*; ERHJ II, *sutra*). Tip 'jutr-¹' potvrđen je mahom u buz. i sjčak. punktovima, a takvu distribuciju potvrđuju i punktovi ALHeL-a izvan naše mreže, starije ankete i dijalektni rječnici (*jùtre* na Žminjštini, u Pazinu i Boljunu; Kranjčić 2021: 90; Kalsbeek 1998: 459; Gagić 2017: 108; Francetić 2015: 80). Imaju ga i svi naši srčak. punktovi (izvan naše mreže i Jašići i Šumber). To u njima može biti nasljedni leksički tip, sudeći prema stanju u primorskim, krčkim i ličkim srčak. govorima (usp. npr. Moguš 2002: 49; Kranjčević 2003: 283; Mahulja 2006: 103; Barbarić 2016: 83). Valja ipak napomenuti da većina naših srčak. potvrda ima *-e*, *-i*, dok je na srčak. terenu izvan Istre uobičajeno *-a* ili *-o* (kako je u Čepiću). Tip 'jutr-¹' rijedak je na području jzi. dijalekta. U jčak. govorima potvrđen je sjeverno od Mirne, u starijoj građi i u Kašteliru. Tip 'sutra' isključivo je preseljenički: ima ga golemo većina punktova jzi. dijalekta, Peroj te jčak. punktovi Karojba i Grdoselo. Ovakva distribucija pokazuje da tip 'jutr-¹' u govorima jčak. i jzi. dijalekta koji ga imaju mora biti posuđenica iz starinačkih govora, na sjeveru buzetska, u pojedinim slučajevima eventualno slovenska, a na jugu sjevernočakavska. Varijanta *jùtra* karakteristična je za naše sjčak. punktove u SI Istri, potvrđena je i za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 101), ali i u srčak. govorima Hrvatskoga primorja, Krka i Like (v. gore).

38. Pelena (*ALHeL*, 424)

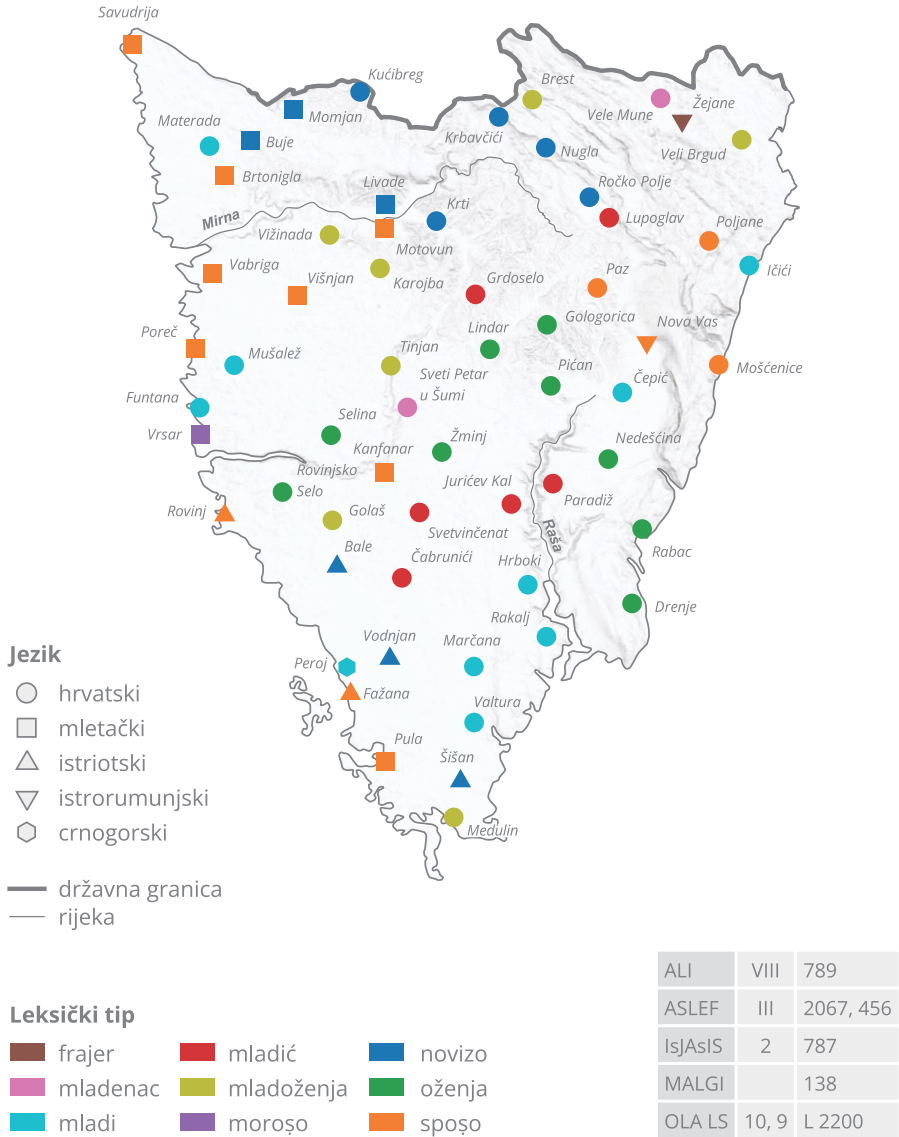
Napomena: pod tip 'panuzo' iz praktičnih je razloga sveden i lik *panuza*.

Usprkos tome što su jednokratne pelene odavno istisnule platnene povoje za djecu, u većini punktova opstali su tradicionalni leksički tipovi koji se sada odnose na nova *realia*. Noviji utjecaj pokazuje oblik *panolin* u mlet. govoru Vabrige, površna prilagodba tal. tipa 'panolino'. U ostalim mlet. govorima nalazimo tip 'panuzo', dok je stari mlet. tip 'panišel' karakterističan za istr. punktove. Oba su umanjene od *pano* < lat. *pannus* (Doria 1991: 429, 430). Tip 'fasa' kojemu je izvorno značenje 'povoj za dijete' (Boerio 1856: 262; usp. međutim već u 16. st. izjednačavanje *fassa de meza vita [...] o panesello*, Cortelazzo 2007: 525) nalazimo u Selini i Peroju, a kao drugi odgovor u Mušaležu i Marčani. U hr. govorima prevladavaju tipovi 'pelna' i 'rubina'. Prvi od njih dolazi s različitim odrazima naglašenoga vokala (*plêna*, *plîna*, *pljûn*, *pljÿn*, *pluôn*). Nastavno na to, valja napomenuti da *SES* (s.v. *plenica*) za praslavenski rekonstruira **plēnā*. Distribucija mu je na našem terenu naglašeno starinačka, a bilježi se i u slov. istarskim govorima. Rječnici ga potvrđuju za sjčak. govore Žminjštine (Kalsbeek 1998: 521; Kranjčić 2021: 186), Pazina (Gagić 2017: 200) i Boljuna (Francetić 2015: 183; *pliêna*). Imaju ga i naši srčak. punktovi te većina jčak. punktova na sjeverozapadu. U jčak. govorima to će biti element primljen po doseljenju, dok u srednjočakavskima može biti nasljedni jer se bilježi i drugdje na srčak. terenu, od zadarskih otoka, preko Paga i Krka, do Hrvatskoga primorja (usp. npr. Piasevoli 1993: 252; Martinović 2005: 273; Vranić/Oštarić 2016: 487; Mahulja 2006: 226; Barbarić 2016: 163). Tip 'rubina' je preseljenički, izdašno potvrđen u punktovima jzi. dijalekta (izvan naše mreže u Buićima, Kringi, Šorićima, Bijažićima, Muntiću i Ližnjanu), također u Vodicama (Ribarić 1940: 187) i Premanturi (Crnobori 2018: 189), a od jčak. govora u Vižinadi i Grdoselu, dok ga Simonetti (2012: 146) donosi za Kaštelir. Posudili su ga i irum. govori, vjerojatno već u Dalmaciji. U različitim značenjima, uvijek vezanima za odjeću i rublje, lik *rubina* nalazimo od Slavonije preko Zagorja do Dalmacije (*ERHSJ* III, s.v. *rub*; usp. *ERHJ* II, s.v. *rublje*). Tip 'ruta' u mreži *ALHeL*-a imaju samo Brest i Vele Mune. Vjerojatno ide s *rita* „dronjci“, poimeničnim pridjevom trpnim od *riti* < psl. **ryti* (*ERHSJ* III, s.v. *riti*; usp. *ERHJ* II, s.v. *riti*).

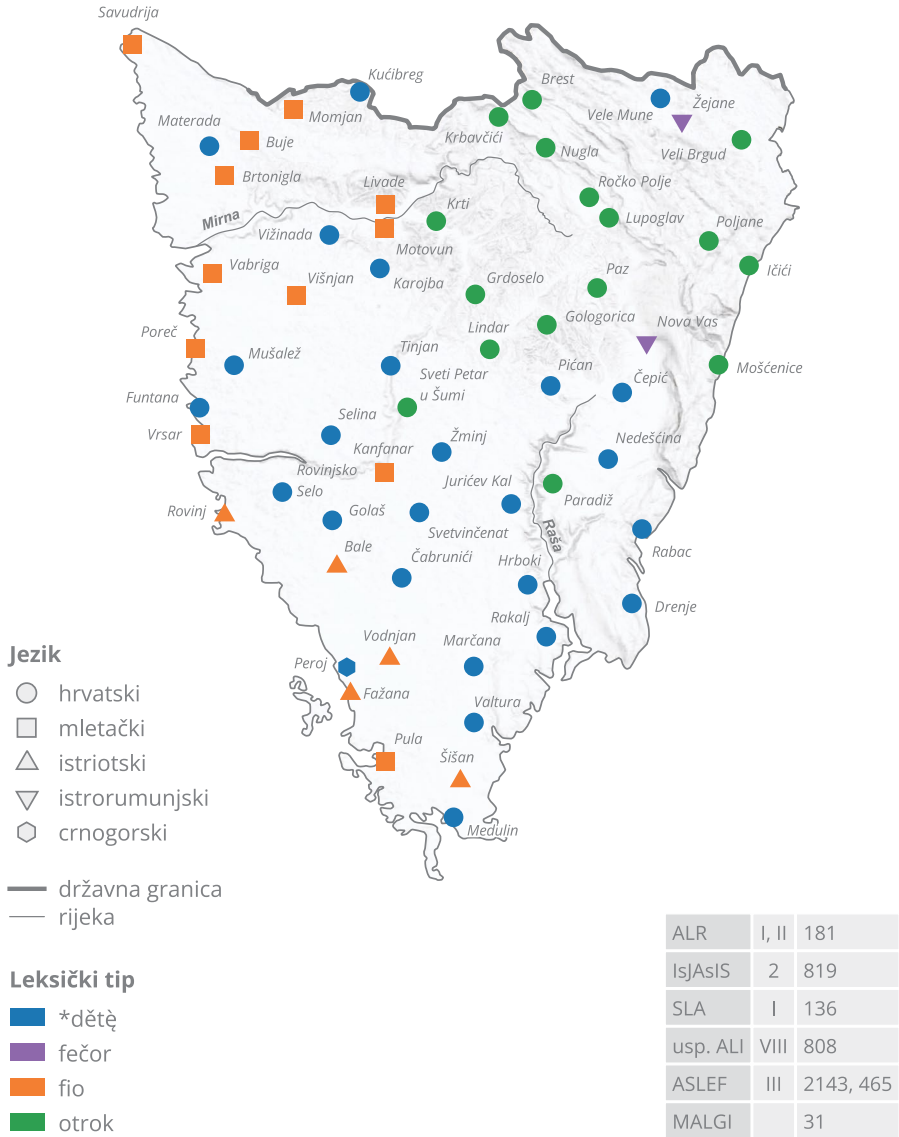
39. Mlada (ALHeL, 459a)

Većina mlet. punktova ima tip 'spoša' koji Doria (1991: 671) smatra dijalektnim odrazom lat. *spōnsa*. Stanje je 1920-ih godina bilo drukčije, kako pokazuje građa ALI-ja: tada je u imlet. govorima bio dominantan tip 'noviza' < *novīcia* (Prati 1968: 113; Doria 1991: 405). Dok 'noviza' i danas preteže u mlet. govorima u Sloveniji, na hr. dijelu poluotoka zauzima dva periferna areala: na SZ Momjan, Buje i Livade, na jugu sve istr. punktove osim Fažane. To se može objasniti samo sekundarnim širenjem tipa 'spoša' koji se, ako i nije talijanizam, barem naslonio na homofoni tal. lik. Kao posuđenicu tip 'noviza' nalazimo u većini buz. punktova te, kao drugi odgovor, u jčak. govoru Materade, a 'spoša' u Golašu, Pazu, Poljanama i Mošćenicama (izvan naše mreže i u Permanima i Buićima). Potonji kao drugi odgovor dolazi i u južnim irum. govorima. Tip 'moroša', aferezom od *amorosa* (Doria 1991: 388), ima samo mlet. govor Vrsara. Tip '*nevěsta' (ERHJ I, s.v. *nevjesta*), s različitim refleksima jata, zauzima tri kompaktnija areala. Na Ćićariji ga imaju Vele Mune i Žejane, u kojima je to čakavska posuđenica, a potvrđen je i za Vodice (Ribarić 1940: 171). U središnjoj ga Istri imaju Žminj (drugi odgovor, ali izvorniji), Lindar, Lupoglav, Grdoselo, Pićan i Gologorica te južni irum. govori, izvan naše mreže i Pariži. Kalsbeek (1998: 503) ga potvrđuje za Orbaniće, a starija građa za rubni sjčak. govor Kaldira, i to s ikavskim refleksom jata. Na Labinštini je to dominantan tip koji, osim u našim punktovima, dolazi još u Labinu, Presiki i Viškovićima. Od punktova jzi. dijalekta imaju ga Rovinjsko Selo, Selina i Medulin, izvan naše mreže Ližnjan, a kao drugi odgovor bilježi se u Sv. Petru u Šumi, Svetvinčentu i Hrbokima. Izolirane su potvrde u našoj mreži *nevīsta* u jčak. Kućibregu na sjeveru te, iz starije građe, u Vabrigi. Iz svega je razvidno da '*nevěsta' u Istri nije dijalektno specifičan tip. Tip 'mlada' (ERHJ I, s.v.) pretežno je preseljenički, najbolje zastupljen u govorima jzi. i jčak. dijalekta, kako u našoj mreži, tako i izvan nje, no bilježi se i u nizu sjčak. govora. Potvrđen je za Boljun (Francetić 2017: 132) i Pazin (Gagić 2017: 153). Od srčak. punktova dolazi u Velom Brgudu i Čepiću. Ima ga i cg. govor Peroja. Za roverske su govore potvrđeni tipovi 'mlada' i '*nevěsta', kao i posuđenica 'spoša' (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 160, 176, 252). Tip 'mladoženja', prema 'mladoženja' (v. komentar sljedeće karte), bilježi se samo u Brestu.

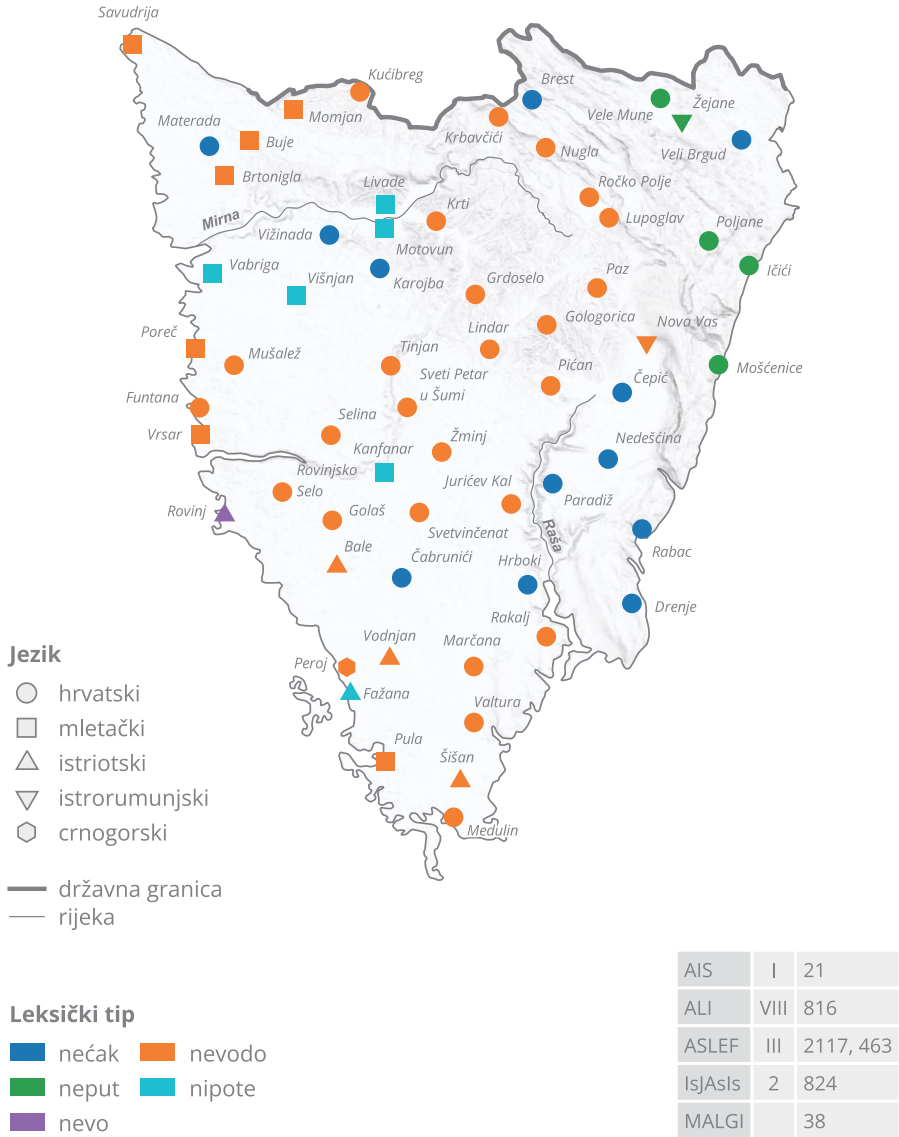
40. Ženik (ALHeL, 459b)

Lako je zapaziti relativni paralelizam između naziva za mladu i naziva za ženika. Mlet. i istr. govori koji imaju tip 'noviza', imaju i koetimološki tip 'novizo', s iznimkom Rovinja, koji danas ima tip 'spošo', ali gdje je Pellis zabilježio *nu"éšo*. Kao posuđenica 'novizo' dolazi u većini buz. govora, osim toga i u jčak. govoru Kućibrega (*nuvèć*) koji za 'mlada' ima tip '*nevèsta'. Recentniji tip 'spošo' ide skoro ruku pod ruku s tipom 'spoša'. U Novoj Vasi, gdje je za 'mlada' prvi odgovor *neveste*, a drugi *spože*, za 'ženik' nalazimo samo *spožo*. Žejanski ima germanizam *fråjer* (Filipi 2006: 32) koji inače pokriva i koncept 'mladić', a paralelna tvorba ž. r. koncept 'djevojka' (Kovačec 1998: 81). Složenije je stanje s hr. tipovima. Za jasniju sliku nedostaju nam potvrde iz starije građe. Tip 'oženja' (ERHSJ III, s.v. *žena*) u pravilu ide u paru s tipom '*nevèsta'. Tako je u Gologorici, Lindaru, Pićnu, Žminju, Rapcu i Drenju, od punktova jzi. dijalekta u Selini i Rovinjskom Selu, a izvan naše mreže u Labinu, Presiki i Šumberu. Potvrđen je i za Žminjštinu u liku *užènja* (Kalsbeek 1998: 579; Kranjčić 2021: 318). Iznimka je Nedeščina, gdje se *oženja* kombinira s *mlôda*. Tipu 'mlada' na terenu u načelu odgovaraju 'mladenac', 'mladi', 'mladić' i 'mladoženja', sve od *mlad* (ERHJ I, s.v.). Par 'mlada' ~ 'mladenac' ima Sv. Petar u Šumi, dok se u Velim Munama 'mladenac' kombinira s '*nevèsta'. Par 'mlada' ~ 'mladi' nalazimo u Materadi, Mušaležu, Funtani, Marčani, Valturi, Raklju i Čepiću te u Peroju, dok je na sjčak. terenu potvrđen za Ičiće, izvan naše mreže za Domijaniće, Boljun (Francetić 2015: 132) i Pazin (Gagić 2017: 153). Tip 'mladić' imamo u kompaktnoj zoni gdje su naši punktovi Čabrunići, Svetvinčenat i Jurićev Kal, uvijek u paru s 'mlada', a tako je i u Paradižu, dok u Grdoselu i Lupoglavu ovaj tip ide s '*nevèsta'. Tip 'mladoženja', složenicu od *mlad* i potvrđenog *oženja*, u kombinaciji s 'mlada' nalazimo u Vižinadi, Karojbi, Tinjanu i Velom Brgudu; u Golašu se kombinira s tipom 'spoša', u Brestu s 'mladoženjka', u Medulinu s '*nevèsta'. Ovaj popis kombinatornih mogućnosti nije iscrpan jer komentar nismo htjeli opteretiti osvrtom na sve potvrde izvan naše mreže, ali je dovoljno indikativan. U načelu, opaža se da je jezgra para '*nevèsta' ~ 'oženja' na kompaktnom arealu središnje Istre i Labinštine u koji se, slijedeći tok Raše, sve do Čepića zabio klin s kombinacijama 'mlada' ~ 'mladić' i 'mlada' ~ 'mladi'.

41. Dijete (ALHeL, 487)

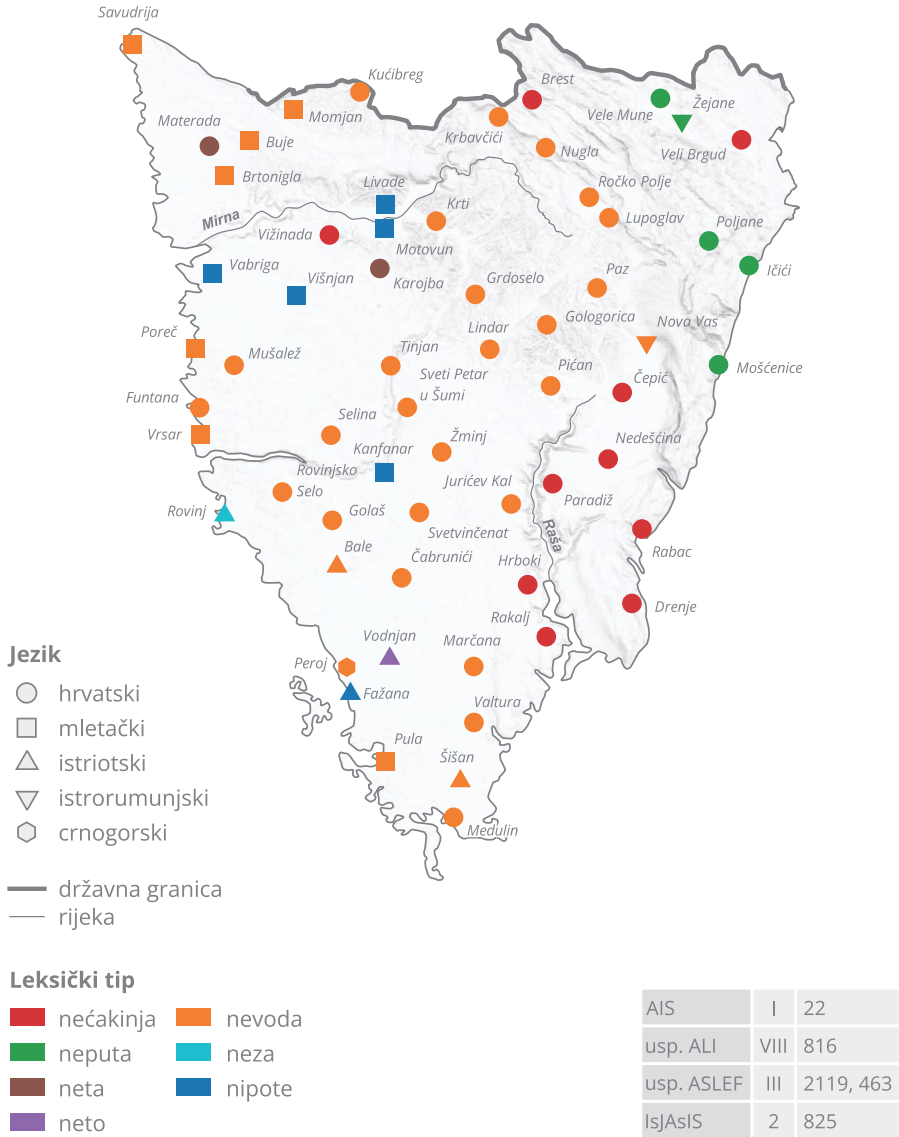
Mlet. i istr. punktovi imaju tip 'fio' < lat. *filius* (Doria 1991: 236), a irum. domaći tip 'fečor' < **fētiolus* (Frātilā/Bārdāšan 2010: 163–164). Tip 'otrok' < psl. **otròkъ* (ERHSJ III, s.v. *reći*; SES, s.v. *otrok*) karakterističan je za buz. i sjčak. govore. Uz tip 'dětè' (ERHJ I, s.v. *dijete*), koji ovdje pokazuje dominantno preseljeničku distribuciju, vezana su neka metodološka pitanja. Koncept iz naslova u upitniku ALHeL-a neprecizan je, s obzirom na višeznačnost hr. lika *dijete*. Namjera je bila prikupiti dijalektne nazive za *dijete* 'ljudski potomak u odnosu na roditelje', kako pokazuje tal. ekvivalent *figlio* u upitniku. Nije sigurno da su to ispitanici razumjeli niti da prikupljeni odgovori svugdje odgovaraju konceptu iz naslova. To nije problem u slučaju preseljeničkih govora jer je u njima lik *dite* višeznačan. Međutim, valja razmotriti distribuciju tipa 'dětè' u sjčak. govorima. Prisutnost množinskoga lika *dica* u njima ne podrazumijeva i zastupljenost jedninskog oblika *dite*, kako pokazuju rječnici (Kranjčić 2021: 45, 169, 317; Gagić 2017: 68, 186; Francetić 2015: 37, 169). U studiji Silvane Vranić (2005: 78–79) jedninski oblik *dite* potvrđen je samo u sjčak. govorima izvan Istre. Građa ALHeL-a pokazuje da je lik *dite* prošireniji no što se moglo očekivati. Dok se u slučaju Tinjana može pomišljati na utjecaj susjednih govora jzi. dijalekta, takav scenarij nije vjerojatan u slučaju punktova na Labinštini (Nedeščina, Rabac), već i s obzirom na oksitonezu *ditè*. Čini se da supostojanje tipova 'dětè' i 'otrok' ovdje upućuje na semantičku specijalizaciju, gdje prvi tip označava potomka u odnosu na roditelje, a drugi (muško) dijete u smislu uzrasta. Za govore jčak. i jzi. dijalekta karakterističan je tip 'dětè', s retrakcijom *dīte*, *dīte*. Samo Sv. Petar u Šumi i Grdoselo primili su tip 'otrok' iz starinačkih govora. U govoru Peroja bilježi se *dijète*. Složenije je stanje u srčak. govorima: tip 'dětè' imaju Pićan, Čepić (*ditè*) i Vele Mune (*dīte*), izvan naše mreže i Šumber (*ditè*) i Jašići (*dīte*), a Golgorica i Veli Brgud tip 'otrok', vjerojatno primljen u Istri. Ipak, ne treba zaboraviti da je u veljotskom potvrđen lik *trok* „ragazzo“ (Bartoli 1906 II: 231), što može biti samo starija posuđenica iz krčkih srčak. govora u kojima ta riječ nije potvrđena. Prema tome, ne može se isključiti mogućnost da su u migracijskom razdoblju odrazi psl. **otròkъ* još bili živi u nekim srčak. govorima.

42. Bratov sin (ALHeL, 493a)

Napomena: svi tipovi stoje i za koncept 'sestrin sin' (491a).

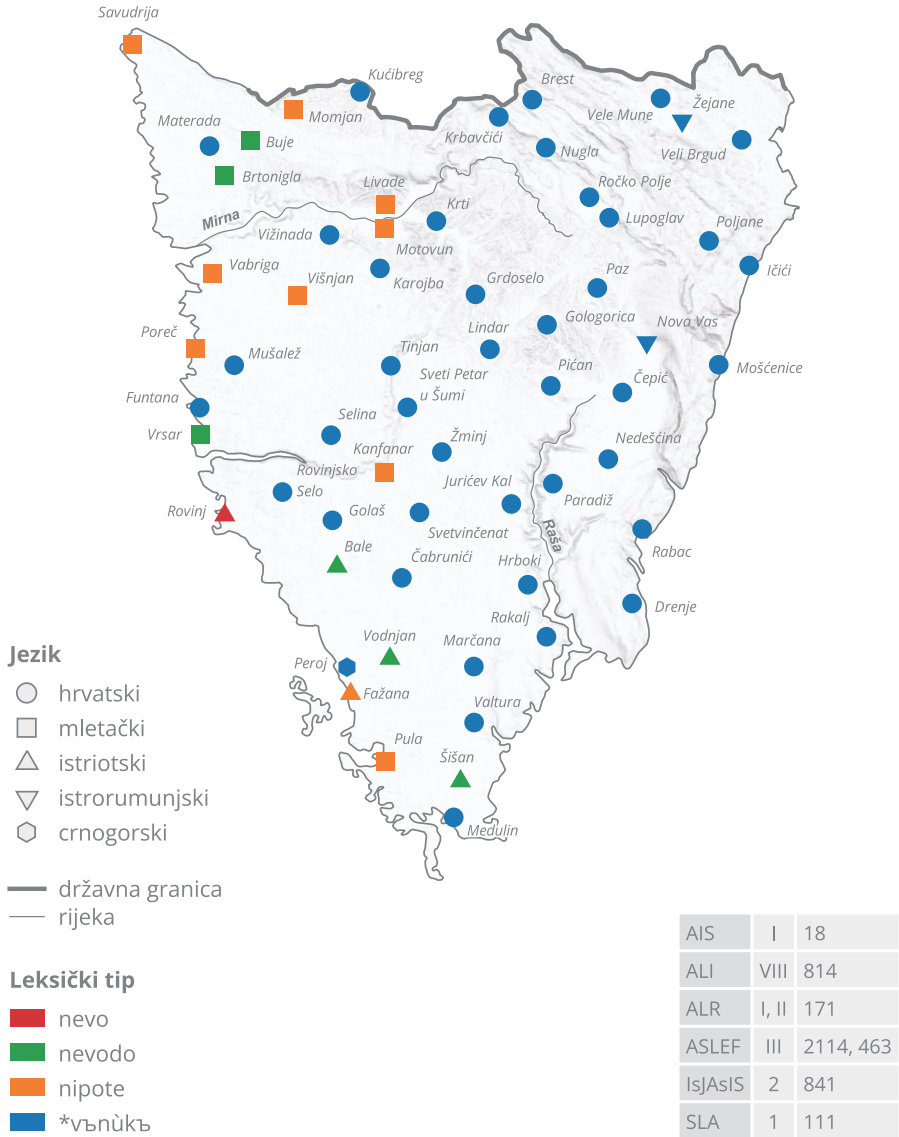
Većina mlet. i istr. punktova ima tip 'nevodo¹', mlet. odraz lat. *nepōtem*, a samo u Rovinju nalazimo tip 'nevo¹', izravno iz lat. nominativa *nēpos* (Doria 1991: 402). Potonji je nekoć postojao i u Vodnjanu (*AIS*). Tip 'nevodo¹', uvijek s dočelnim *-o*, što upućuje na novije posuđivanje, zastupljen je u većini čak. punktova i u govoru Peroja. Iz hr. govora primljen je u južne irum. govore (usp. Filipi 2006b: 82). Stran je čak. govorima Čićarije, Kastavštine, Liburnije i Labinštine. Tal. tip 'nipote¹' nametnuo se u mlet. govorima uz Mirnu, u Kanfanaru te u Fažani. U hrvatskim ga govorima nema. I tip 'neput¹' je od lat. *nepōtem*, ali predstavlja dalmrom. leksički ostatak (*ERHSJ* II, s.v. *neput*). Nalazimo ga samo u hr. govorima s istočne strane Učke te na Čićariji u Velim Munama i u irum. govoru Žejana, u kojemu to može biti samo čak. posuđenica (usp. naprotiv Filipi 2006b: 82). Potvrđen je i za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 177). Kompaktne zone tipa 'nećak¹' < psl. **netobjb* (*ERHSJ* II, s.v. *netjak*; *ERHJ* I, s.v. *nećak*) su jčak. područje na SZ (u starijoj građi Kaštelir) i Labinština (svi punktovi *ALHeL*-a u našoj mreži i izvan nje). Od buz. punktova nalazimo ga samo u Brestu (*nećāk*), gdje je to vjerojatno kontinuitet čićarijskog areala. Na tome području Ribarić (1940: 171) bilježi u Vodicama *nećāk* „ex sorore nepos“, ali bit će da taj naziv vrijedi i za nećaka po bratu. Ovaj je tip rijedak u sjčak. govorima Žminjštine i Pazinštine, koji u pravilu imaju tip 'nevodo¹' (usp. i Kalsbeek 1998: 503; Gagić 2017: 172; Kranjčić 2021: 159). Starija građa potvrđuje ga u Kaldiru, nadomak jčak. zone. Bolje je potvrđen u srčak. govorima: u našoj ga mreži imaju Veli Brgud i Čepić, izvan nje i Šumber, dok se u Pićnu i Gologorici bilježi tip 'nevodo¹'. Na području govora jzi. dijalekta stanje je ovakvo: tip 'nećak¹' imaju samo Čabrunići i Hrboki, kao drugi odgovor Rakalj, izvan naše mreže još Muntić kao jedini odgovor, a potvrđen je i za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 176). Teško je reći kakvo je bilo izvorno stanje u čak. govorima jer je prodor venecijanizma 'nevodo¹' gotovo uklonio geolingvističke argumente za raspravu. Temeljem zastupljenosti tipa 'nećak¹' u sjčak. govorima Labinštine može se pomišljati da je to nekoć bio dominantan tip u autohtonim hr. govorima Istre. Valja još zapaziti da nijedan govor jzi. dijalekta nema tip 'neput¹'.

43. Bratova kći (ALHeL, 493b)

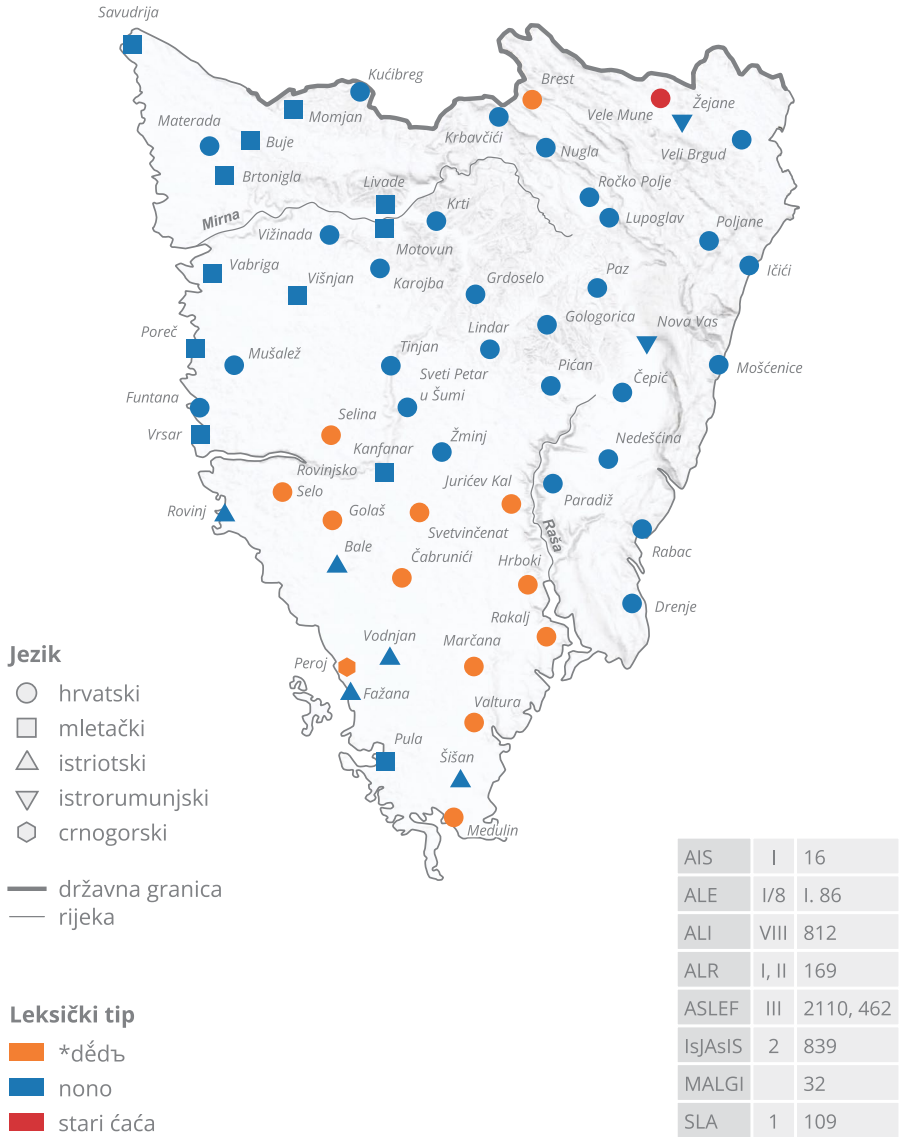
Napomena: iz praktičnih razloga pod tip 'nećakinja' sveden je i oblik *něćaka*. Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEFA*-a za koncept 'sestrina kći' stoji i za koncept iz naslova.

Paralelizam s nazivima m. r. na prethodnoj karti gotovo je potpun pa etimološke uputnice mahom ostaju iste. Paralelna je uglavnom i distribucija leksičkih tipova po punktovima: 'nećakinja' ide s 'nećak', 'neputa' s 'neput', 'neza' s 'nevo' (Rovinj), 'nevoda' s 'nevodo', a tal. tip ž. r. 'nipote' javlja se ondje gdje i homofoni tip m. r. Od ove opće slike odstupa tek nekoliko punktova. U Čabrunićima tipu 'nećak' (*něćak*) odgovara *nevôda*. Rječnik obližnjih roverskih govora uz *nevôda* potvrđuje *nećakinja* i *něća*, k mlet. tipu 'neza' (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 175). Inače je u građi *ALHeL*-a izvan naše mreže lik *něća* potvrđen u Bijažićima u paru s *něćak*. U Vodnjanu u m. r. nalazimo samo tip 'nevodo', a u ž. r. čak tri: paralelnu tvorbu 'nevoda'; stariji mlet. tip 'neza' (*neša*) < lat. *něptia* (Prati 1968: 112; Doria 1991: 402; usp. *TLIO*, s.v. *nezza*); istr. tip 'neto' < **nepte* (usp. sada Furlan 2013), s uobičajenom zamjenom -o za -e. Kako je potonji autohton, dali smo mu prednost na karti, iako je zabilježen kao treći odgovor. Prije više od 120 godina zabilježen je u većini istr. punktova (Ive 1900: 98, 99, 117, 132, 163), *AIS* ga donosi za Vodnjan, a u novije vrijeme potvrđen je za Bale (Cernecka 1986: 73) i Galižanu (Balbi / Moscarda Budić 2003: 148). Za taj tip vezana je i zadnja anomalija u našoj mreži. Naime, u čak. govorima Materade i Karojbe tipu 'nećak' odgovara ovdje tip 'neta', potvrđen u slov. istarskim govorima te u Juratima i Saležu na Bužeštini (usp. Furlan 2013: 237–238). U dobro dokumentiranoj studiji, iako su joj promakle potvrde za Bale i Galižanu, Furlan (2013) je nastojala pokazati da je ovo istr. odraz lat. **nepte*, tumačeći dočeto -a kao slav. morfološku prilagodbu. Iz arealne perspektive njezina je interpretacija vezana uz Iveovo stajalište po kojem bi se istriotski nekoć imao protezati do Pirana, koje je uvjerljivo osporio Cortelazzo (1972). S time na umu, ne vidi se pravo kako bi istr. tip dospio tako daleko na sjever. Osim toga, Kavanjinovo *netka* (*ERHSJ* II, s.v. *netjak*), izvjesno slav. riječ, pokazuje da nepalatalizirana osnova *net-* dolazi daleko na jugu, u Dalmaciji. Uvjereni u to da se pitanju etimologije lika *neta* treba još vraćati, prosudili smo da ga je u ovoj prilici uputnije tipizirati odvojeno od istr. 'neto'.

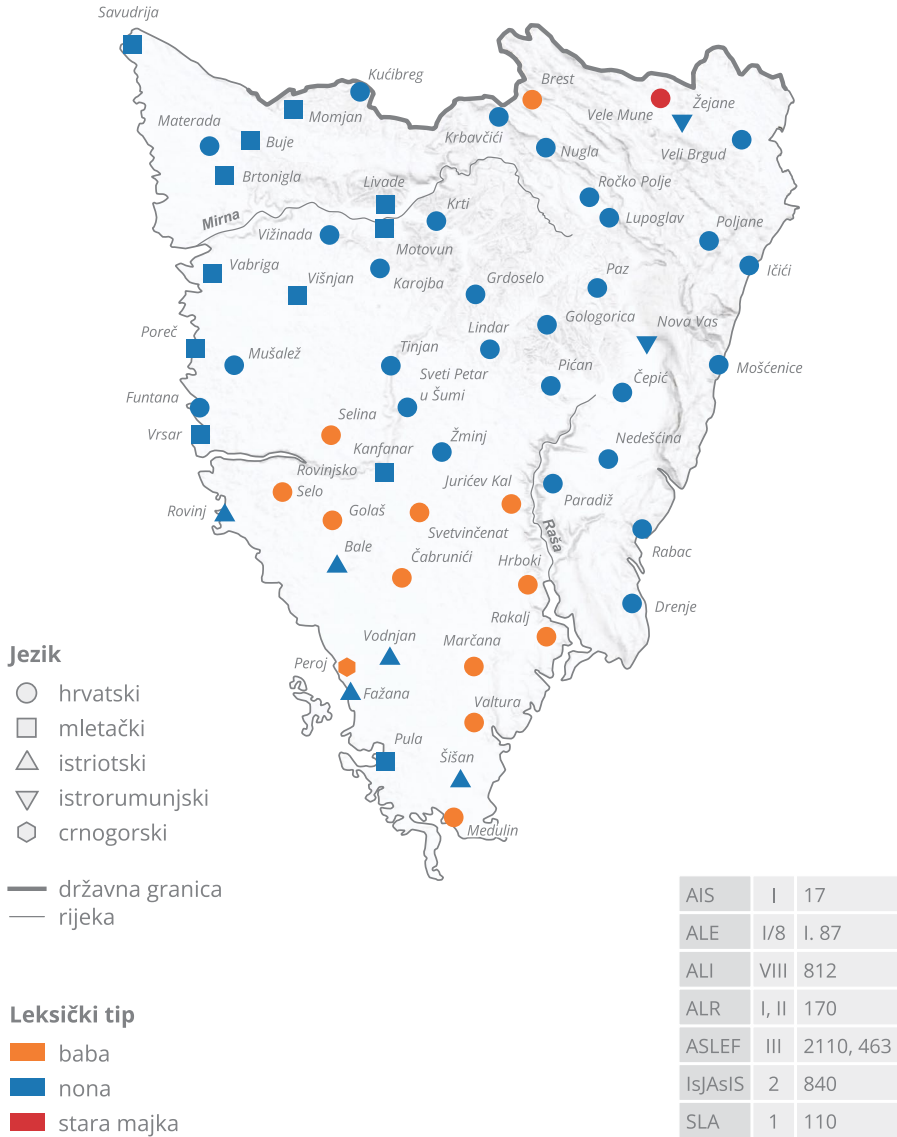
44. Unuk (ALHeL, 503a)

U ovoj smo prilici odstupili od redoslijeda u upitniku *ALHeL*-a jer su rom. tipovi za ‘unuk’ formalno identični onima za ‘nećak’ pa ih je zgodno sagledati u slijedu. Tal. tip ‘nipote’ ovdje je, za razliku od onoga što smo vidjeli na karti 42., prevladao u većini mlet. punktova. Mlet. tip ‘nevodo’ drži se u Bujama, Brtonigli, Vrsaru, Balama, Vodnjanu i Šišanu, a stariji ‘nevo’ samo u Rovinju. Potonji se tip u građi *ALI*-ja, osim za Rovinj, bilježi i za Vodnjan, kao prvi odgovor. *AIS* ima samo množinske likove, za Rovinj *navûdi*, za Vodnjan *nevûdi* i *nêvi*. Dok je ‘nevodo’ u značenju ‘nećak’ izdašno potvrđen u čak. govorima, u značenju ‘unuk’ nema mu traga. Svi čak. govori i cg. govor Peroja imaju samo tip ‘*v̥nũk̥’ (*ERHJ* II, s.v. *unuk*) pa je izlišno navoditi potvrde iz drugih izvora. Pritom je prajezično *v̥- otpalo u svim sjčak. punktovima osim na Liburniji, a tako dobiven lik *nuk* nalazimo i u nekim punktovima na području jzi. dijalekta (Golaš, Rovinjsko Selo, Mušalež), gdje je uobičajeni odraz *unuk*, kao u jčak. i buz. govorima. Varijanta *nuk* dolazi i u srčak. govorima središnje Istre (Čepić, Gologorica, Pićan, izvan naše mreže Šumber). Irum. govori također imaju tip ‘*v̥nũk̥’, kao staru čak. posuđenicu, pri čemu se *v̥- u nekim mjestima izvan naše mreže na području južne enklave odrazilo kao *ob-* (Filipi 2006b: 83).

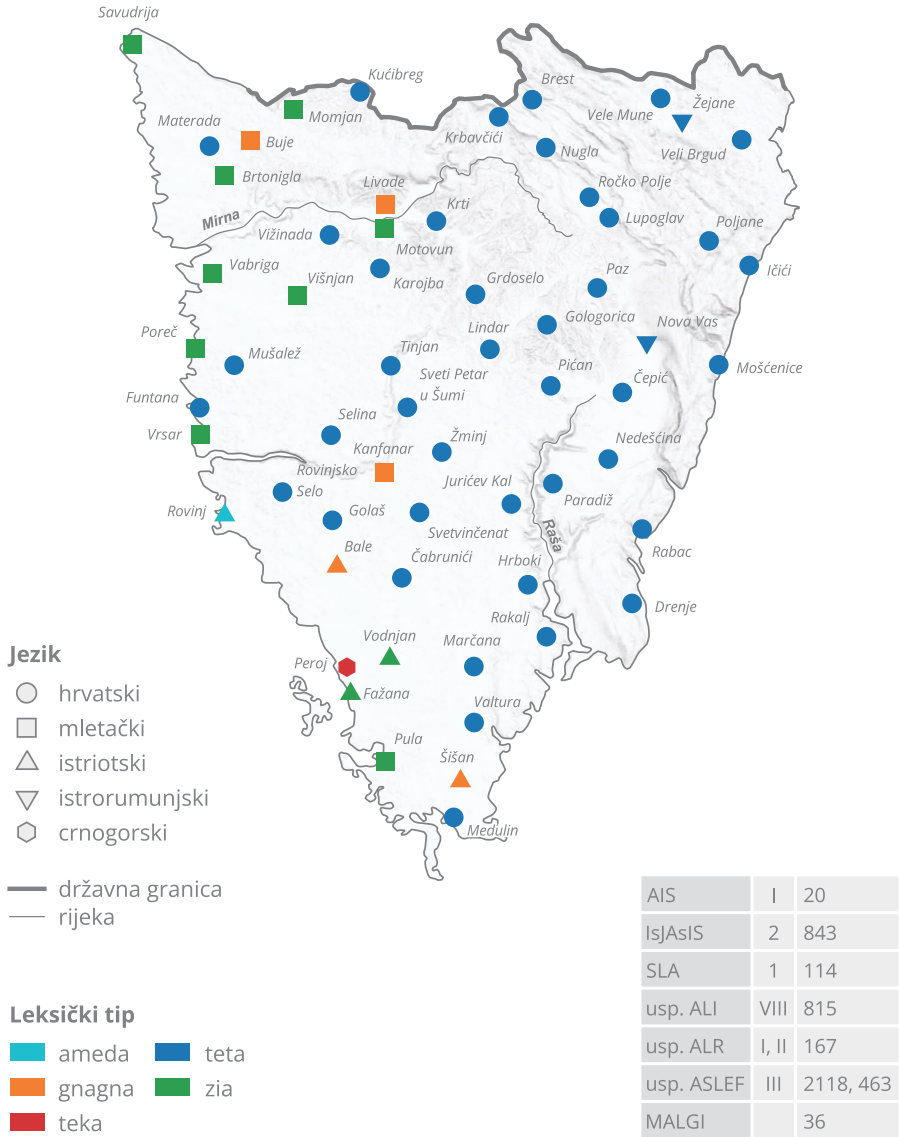
45. Djed (*ALHeL*, 502a)

Svi mlet. i istr. punktovi imaju tip 'nono¹', koji je inače uobičajen u mletačkom i mnogim drugim sjevernotalijanskim dijalektima. Taj je tip, s afektivnom varijantom *nonić*, karakterističan i za najveći dio hr. govora u Istri. Imaju ga i irum. govori u koje je taj venecijanizam primljen iz čak. govora (Filipi 2006b: 63). Kompaktan areal slav. tipa 'dědě¹' (*ERHJ I*, s.v. *djed*) nalazimo samo na području jzi. dijalekta južno od Linskoga zaljeva, dok sjeverniji punktovi koji pripadaju tome dijalektu (Funtana, Mušalež i Sv. Petar u Šumi, izvan naše mreže i Buići) imaju tip 'nono¹'. Takva slika sugerira da je širenje mlet. tipa u hr. govorima moralo biti u punom zamahu prije početka dalmatinskih migracija. U perojskom govoru bilježi se cg. varijanta *đēd*. Brest je sa svojim likom *d̄ide*, inače karakterističnim za neke jčak. i srčak. govore u sjevernoj Dalmaciji, usamljen među našim buz. punktovima. Kompaktnost ovih areala čini izlišnim navođenje potvrda iz starije građe i rječnikâ. Tip 'stari ćaća¹' imaju samo Vele Mune, a kalk na njega nalazimo kao drugi odgovor u irum. govoru Žejana (*čâja betaru*). Vjerojatno je riječ o slovenskom utjecaju, s obzirom na prisutnost tipa 'stari oče¹' u obližnjim slov. govorima.

46. Baka (ALHeL, 502b)

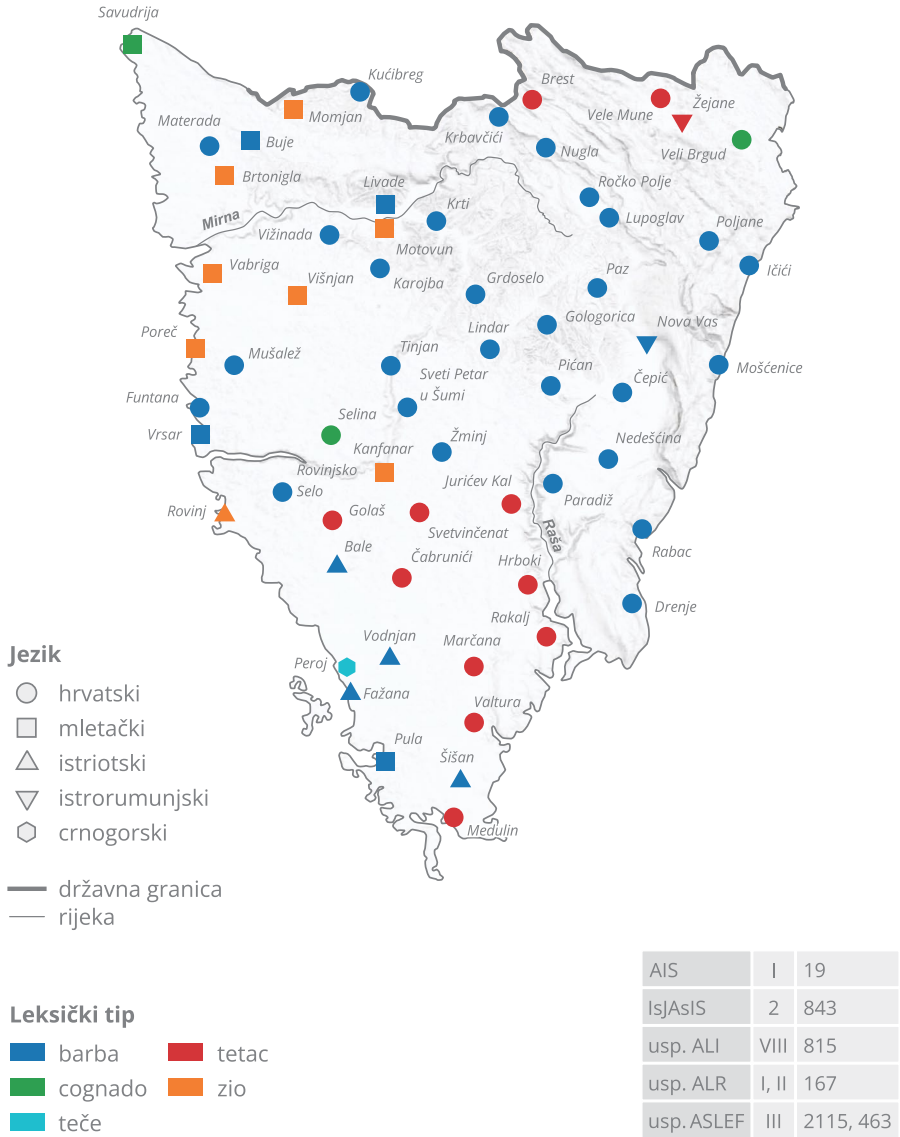
Opaža se paralelizam između distribucije ovih tipova i tipova za koncept 'djed': 'baba' ide s '*dědъ', 'nona' s 'nono', a 'stara majka' sa 'stari ćaća', bez iznimke. Zato tip 'baba' dolazi samo u glavnini govora jzi. dijalekta, u Peroju te u Brestu. Kako u Žejanama prema munskom 'stari ćaća' imamo *čāja betaru*, tako i ovdje prema 'stara majka' imamo kao drugi odgovor *māja betara*. Simionetti (2012: 17) za jčak. govor Kaštelira potvrđuje tip 'baba' pored 'nona', ne i '*dědъ'. Može biti u pitanju slučajnost, no nekoliko sljedećih karata pokazat će da slav. nazivi za žensko srodstvo odolijevaju širenju mlet. utjecaja bolje nego oni za muško srodstvo. Kao i u slučaju prethodne karte, dijalektni rječnici potvrđuju stanje u našoj građi.

47. Očeva sestra (ALHeL, 504)

Napomena: svi tipovi stoje i za koncept 'majčina sestra' (509). Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept 'majčina sestra (la sorella di mia madre)' vrijedi i za koncept iz naslova. *AIS* ima višeznačno 'zia'.

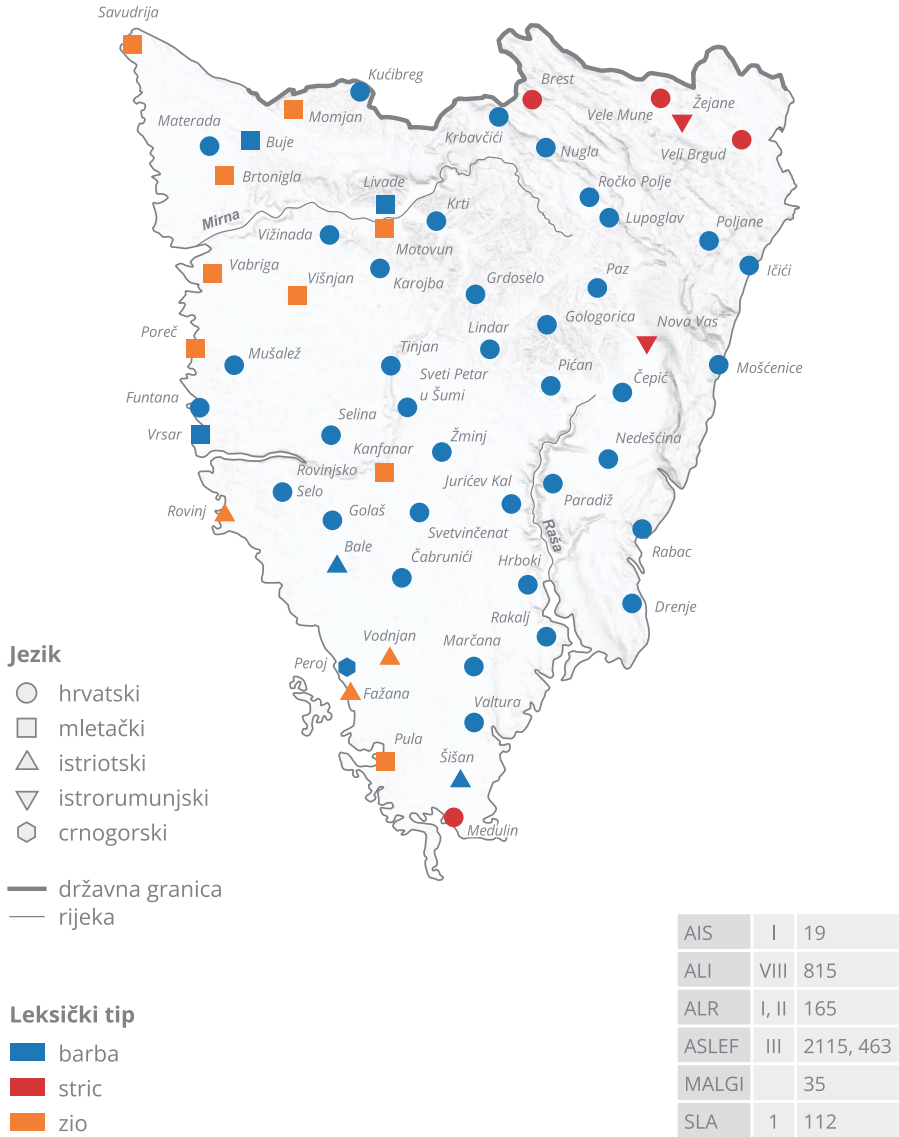
U mlet. govorima danas je prevladao tal. i tršč. tip 'zia' (Doria 1991: 806). Nalazimo ga i u istr. govorima Rovinja i Vodnjana u glasovno prilagođenim varijantama *zǎa*, *žeja*, *zejla*. Da je to stanje recentno, vidi se iz usporedbe sa starijom građom. Tako *AIS* za Motovun ima *ámęa*, a za Rovinj *ámia*, oba k starijemu mlet. tipu 'ameda', dok je za Piran oblik *dzia* izrijekom istaknut kao recentan. Tip 'ameda' u liku *amja* danas se u Rovinju bilježi kao treći odgovor, no na karti smo mu dali prednost kao odrazu starijega stanja. Taj tip Todorović bilježi kao prvi odgovor u mlet. govorima Pirana i Izole. Drugi tradicionalni tip 'gnagna', dječju preinaku od *agna* (Prati 1968: 76; Doria 1991: 272), u našoj mreži danas imaju Buje, Livade, Kanfanar, Bale i Šišan, a kao drugi odgovor Rovinj. Nijedan od ovih rom. tipova ne nalazimo u hr. govorima, kako u građi *ALHeL*-a, tako ni u starijim anketama i dijalektnim rječnicima. Oni bez iznimke imaju domaći tip 'teta' < psl. **teta*, također iz dječjega jezika (*ERHJ* I, s.v. *teta*), nasuprot skućenoj zastupljenosti tipa 'tetač' na sljedećoj karti. Iz čak. govora tip 'teta' preuzet je u istrorumunjski (Filipi 2006b: 94–95). Tip 'teka', također od psl. **teta*, na našem je terenu samo perojski.

48. Suprug očeve sestre (ALHeL, 505)

Napomena: svi tipovi stoje i za koncept 'suprug majčine sestre' (510). Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept 'očev brat (il fratello di mio padre)' vrijedi i za koncept iz naslova. *AIS* ima višeznačno 'zio'.

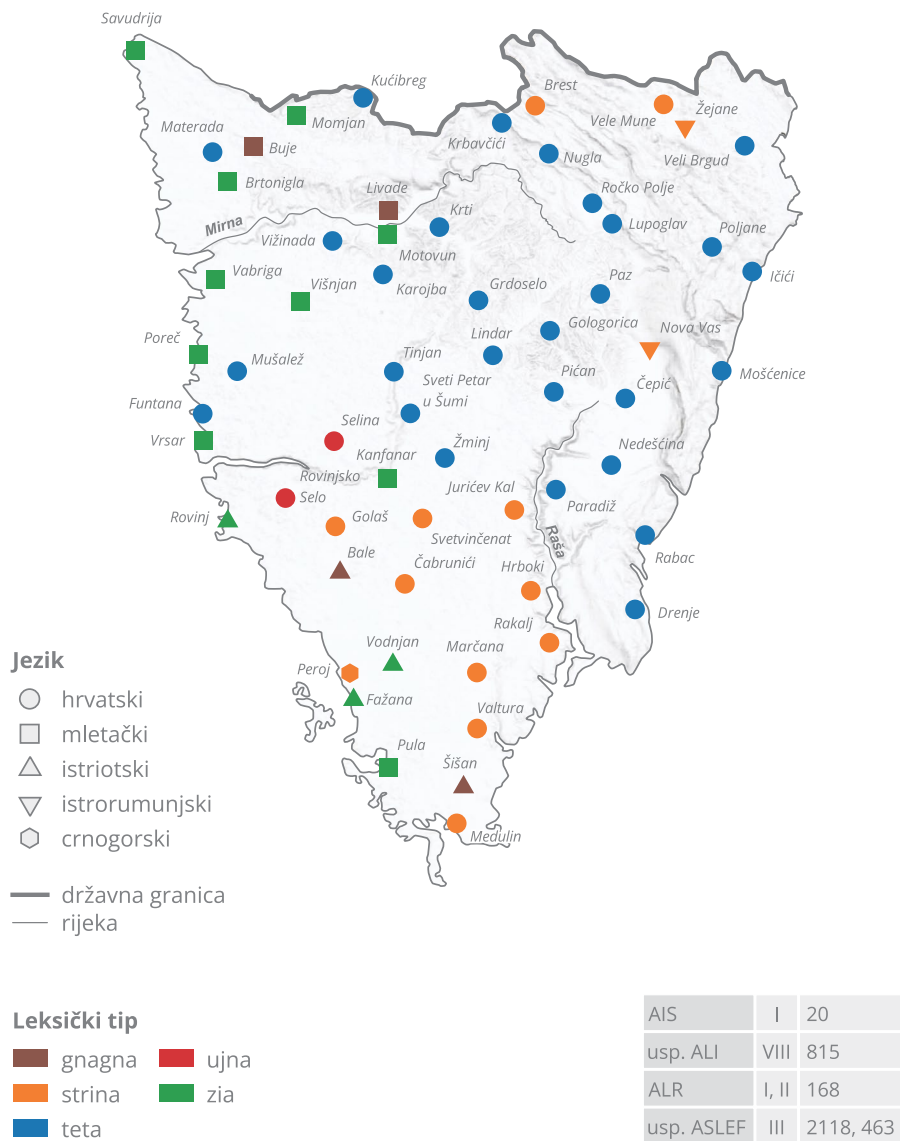
U mlet. i istr. govovima prevlast tal. i tršč. tipa 'zio' manje je izražena nego u tipa 'zia'. Naime, veći broj punktova čuva tradicionalni tip 'barba' (Doria 1991: 55), inače dominantan u sjtal. dijalektima. Za usporedbu, od mlet. govora slovenske Istre samo se u Sečovju bilježi tip 'zio' kao jedini odgovor. Tip 'cognado', potvrđen u mlet. govoru Savudrije te u čak. govovima Seline i Veloga Brguda, izvan naše mreže još u Domijanićima i Presiki, pokazuje sporičini utjecaj registra roditelja na registar potomaka. Naime, *cognado*, kao i tal. *cognato*, izvorno označava sestrina supruga, suprugova ili suprugina brata te supruga suprugine sestre (usp. *TLIO*, s.v. *cognato*). Tip 'tetac', izvedenica od *teta* (*ERHSJ* III, s.v. *tata*), zauzima dva kompaktna areala: područje govora jzi. dijalekta južno od Limskog zaljeva, od Golaša do Medulina, a prema unutrašnjosti do Raše (izvan naše mreže imaju ga Ližnjan, Muntić, Bijažići i Šorići); ćićarijsko područje, gdje je potvrđen u Velim Munama i Žejanama te u obližnjem Brestu, a imaju ga i Vodice (Ribarić 1940: 199). U Premanturi se bilježi varijanta *tětak* (Crnobori 2018: 224). Svi ostali čak. govori imaju tip 'barba', što potvrđuju i starije ankete i dijalektni rječnici. Iako iz suvremene perspektive tip 'tetac' pokazuje preseljeničku distribuciju, to stanje ne može biti izvorno, već posljedica prodora venecijanizma 'barba', kako se vidi iz proširenosti koetimološkoga tipa 'teta'. U irum. govovima i 'barba' i 'tetac' preuzeti su iz okolnih čak. govora (Filipi 2006b: 94). Tip 'teče', izveden od *teka*, na našem je terenu samo perojski.

49. Očev brat (*ALHeL*, 514)

Napomena: za dio etimoloških uputnica v. komentar karte 48. U komparativnoj građi *AIS* ima višeznačno 'zio'.

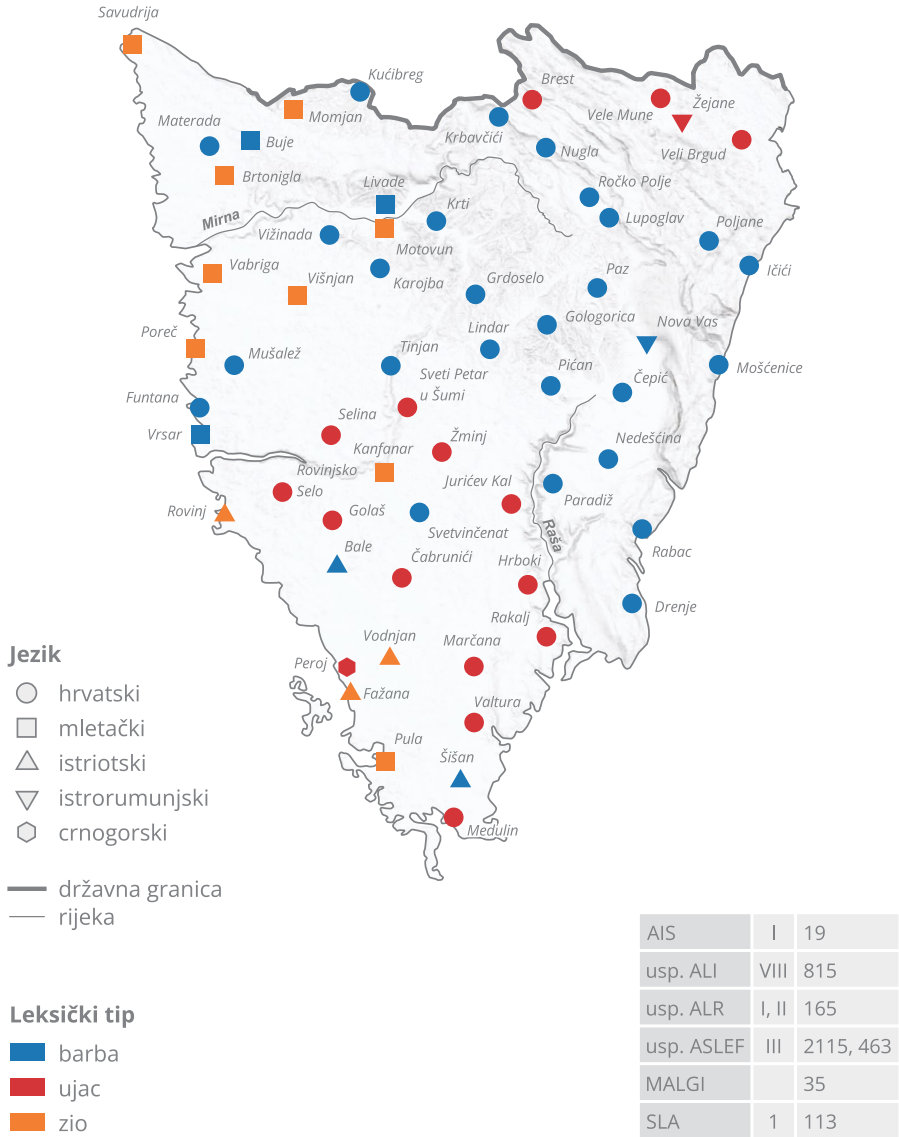
Tip 'zio' nalazimo u većini mlet. i istr. govora. Očuvanost mlet. tipa 'barba' u tim govorima slijedi već poznat obrazac: na SZ konzervativne Buje i Livade, nekoć istriotski Vrsar te, južnije, Bale i Šišan, mjesta u kojima istriotski uživa najveći stupanj vitaliteta (izvan naše mreže i Galižana). Ritam zamjene tradicionalnoga tipa novijim dade se pratiti u starijoj geolingvističkoj građi (*AIS*, *ALI*). Mlet. leksik u ovome slučaju mnogo bolje čuvaju hr. govori, u kojima se tip 'barba' proširio dotle da je gotovo uklonio domaći tip 'stric' < psl. **strъjъcbъ* (*ERHSJ* III, s.v. *stric*; *ERHJ* II, s.v. *stric*). Potonji nalazimo samo na krajnjem SI Istre, u Velim Munama i Velom Brgudu, te na krajnjem jugu u Medulinu, izvan naše mreže i u Ližnjanu. Crnobori (2018: 201) ga potvrđuje za Premanuru. U Brestu je 'stric' drugi odgovor, no dali smo mu prednost jer je izvjesno stariji. Filipi (2006b: 93) ga spominje za Čepić, no u *IrLa* za taj punkt nalazimo samo lik *bôrba*, k tipu 'barba'. U starijoj ga građi ima preseljenički čak. govor Vabriga. Kao čak. posuđenica tip 'stric' dolazi i u irum. govorima. Ovakva raspršena distribucija sugerira da je širenje tipa 'barba' novijega datuma.

50. Supruga očeva brata (*ALHeL*, 515)

Napomena: za dio etimoloških uputnica v. komentar karte 47. Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept ‘majčina sestra (la sorella di mia madre)’ stoji i za koncept iz naslova. *AIS* ima višeznačno ‘zia’.

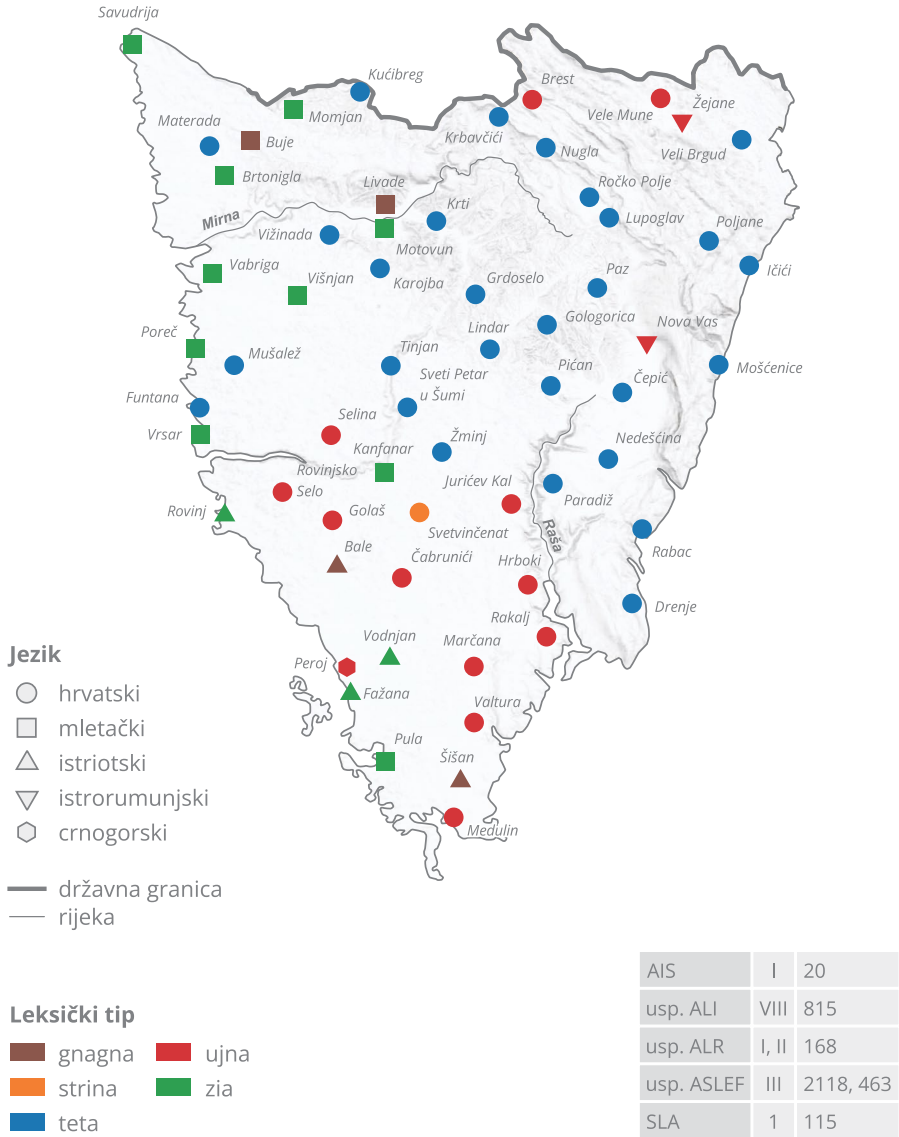
Tip ‘zia’ nalazimo u većini mlet. i istr. govora, pri čemu se u Vodnjanu bilježe varijante glasovno prilagođene lokalnom istr. govoru (*šejla*, *šeja*). Stariji tip ‘gnagna’ čuva se u Bujama, Livadama, Balama i Šišanu. Tip ‘strina’ < psl. **strъjъna* (*ERHJ* II, s.v. *strina*) dolazi ne samo u hr. i irum. punktovima u kojima se čuva koetimološki tip ‘stric’, uz Vodice (Ribarić 1940: 195) i Premanuru (Crnobori 2018: 201), već i gotovo u svim punktovima jzi. dijalekta južno od Limskoga zaljeva, a i u perojskome govoru. Kao jedini odgovor bilježi se i u Brestu. Izvan naše mreže imaju ga Ližnjan i Bijazići. U ostalim hr. govorima došlo je, sasvim sigurno pod utjecajem višeznačnosti tal. tipa ‘zia’, do širenja značenja lika *teta*: taj je preuzeo ne samo značenje ‘strina’ već i značenje ‘ujna’, kako ćemo vidjeti u komentaru karte 52. Zbog toga u većini hr. govora ovdje nalazimo tip ‘teta’. Iz istoga razloga došlo je do reaktivna širenja značenja lika *ujna* u nekim hr. govorima koji su ga očuvali. Tako u Rovinjskome Selu i Selini, izvan naše mreže i u Muntiću, tip ‘ujna’ < psl. **ujъna* (*ERHJ* II, s.v. *ujna*) označava ne samo suprugu majčina brata već i suprugu očeva brata.

51. Majčin brat (*ALHeL*, 519)

Napomena: za dio etimoloških uputnica v. komentar karte 48. Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept ‘očev brat (il fratello di mio padre)’ stoji i za koncept iz naslova. *AIS* ima višeznačno ‘zio’.

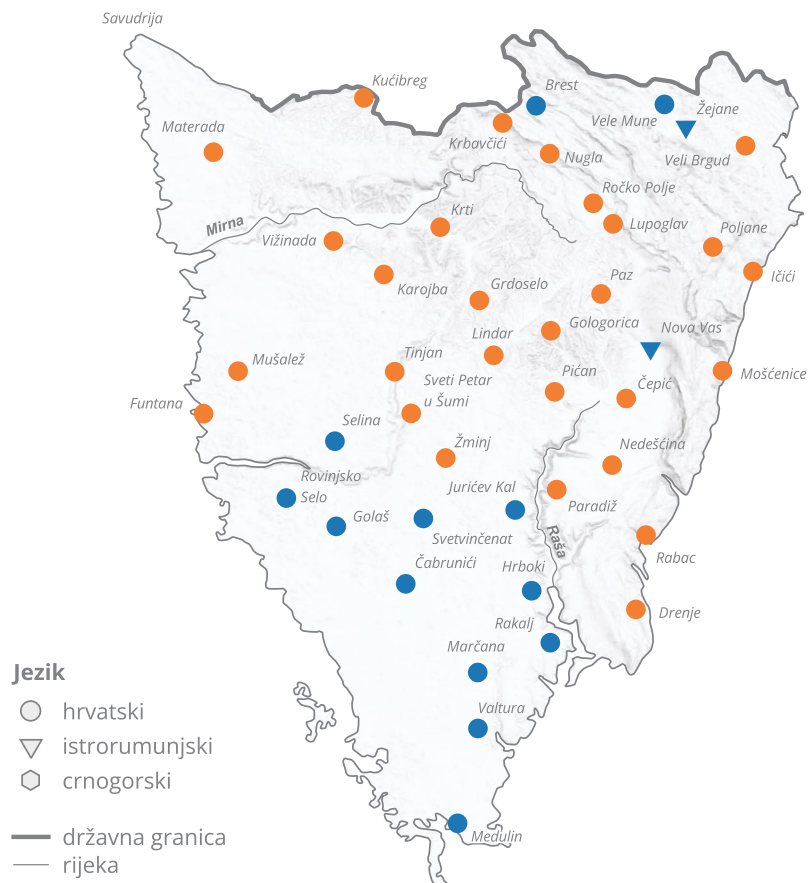
Tipovi 'barba' i 'zio' u mlet. i istr. govorima imaju istu distribuciju kao na karti 49. U hr. govorima tip 'barba' znatno je manje proširen kao naziv za majčina brata nego kao naziv za očeva brata. Tip 'ujac', izvedenica od psl. **ujb* (*ERHJ* II, s.v. *ujak*), održao se ne samo u onim punktovima koji čuvaju i tip 'stric' (v. komentar karte 49.) već i u kompaktnoj zoni govora jzi. dijalekta smještenih mahom južno od Linskoga zaljeva te u Peroju. Osim punktova na našoj karti, tip 'ujac' na tome području imaju još Ližnjan, Muntić, Bijažići, Šorići, Kringa i Buići. Bilježi se i u Premanturi (Crnobori 2018: 231). Od sjčak. punktova *ALHeL* ga potvrđuje samo u Žminju, što je vjerojatno plod utjecaja susjednih preseljeničkih govora. Naime, u starijoj građi ovaj tip ne nalazimo u sjčak. istarskim govorima, a nema ga ni u odnosnim rječnicima. Prema građi za *SHDA*, u jčak. govoru Kaštelira lik *strîc* označavao je i očeva i majčina brata, vjerojatno pod utjecajem višeznačnoga mlet. ekvivalenta *barba*, no Simonetti (2012: 18) ima samo venecijanizam: „barba je od oca, ali matere brat“. Južni istrorumunjski ima 'barba', a sjeverni 'ujac', u skladu s distribucijom tih tipova u okolnim čak. govorima, jer su oba tipa čak. posuđenice (Filipi 2006b: 93). Kako vidimo, u čak. punktovima mletačkom se utjecaju uspješnije odupiru ne samo nazivi za ženske srodnike već i za srodnike po ženskoj liniji.

52. Supruga majčina brata (*ALHeL*, 515)

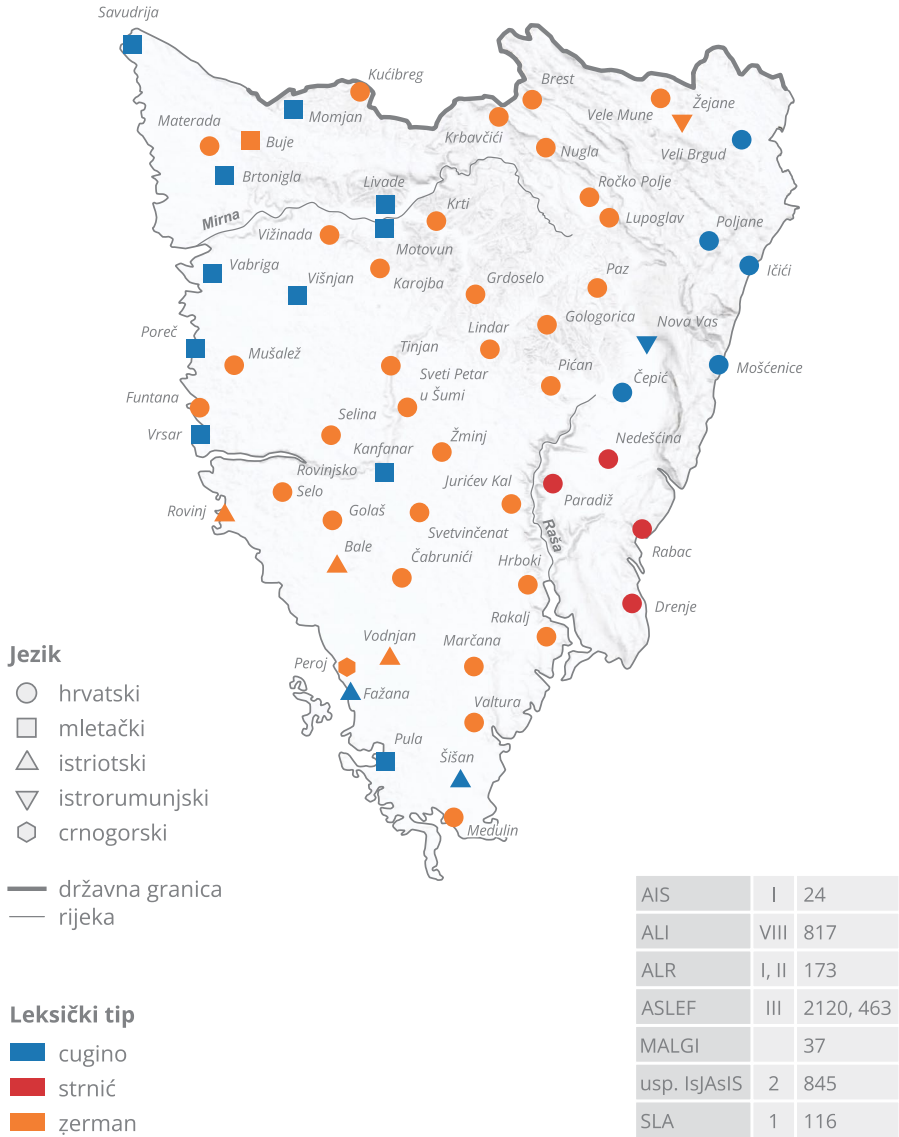
Napomena: za etimološke uputnice v. komentare karata 47. i 50. Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept ‘majčina sestra (la sorella di mia madre)’ stoji i za koncept iz naslova. *AIS* ima višeznačno ‘zia’.

Tipovi su isti kao kod naziva za suprugu očeva brata (karta 50.), ali je distribucija nekih tipova drukčija u hr. i irum. govorima pa ćemo u ovome komentaru obratiti pozornost samo na njih. Areali na kojima se čuvaju tipovi ‘ujna’ i ‘strina’ isti su kao na karti 50. (ćićarijski i jugozapadni), no u nekim je punktovima došlo do širenja značenja odnosnih likova, pod utjecajem višeznačnih mlet. i tal. ekvivalenata. Kako smo već naveli u komentaru karte 50., u Rovinjskom Selu i Selini, izvan naše mreže i u Muntiću, tip ‘ujna’ < psl. **ujbna* (*ERHJ* II. s.v. *ujna*) označava ne samo suprugu majčina brata već i suprugu očeva brata. U Svetvinčentu pak ‘strina’ ima oba značenja. Naši irum. punktovi ovdje imaju hrvatsku posuđenicu ‘ujna’. Ipak, u većini južnih irum. govora bilježi se tip ‘teta’ (Filipi 2006b: 95).

53. Lik *teta*: semantička distribucija

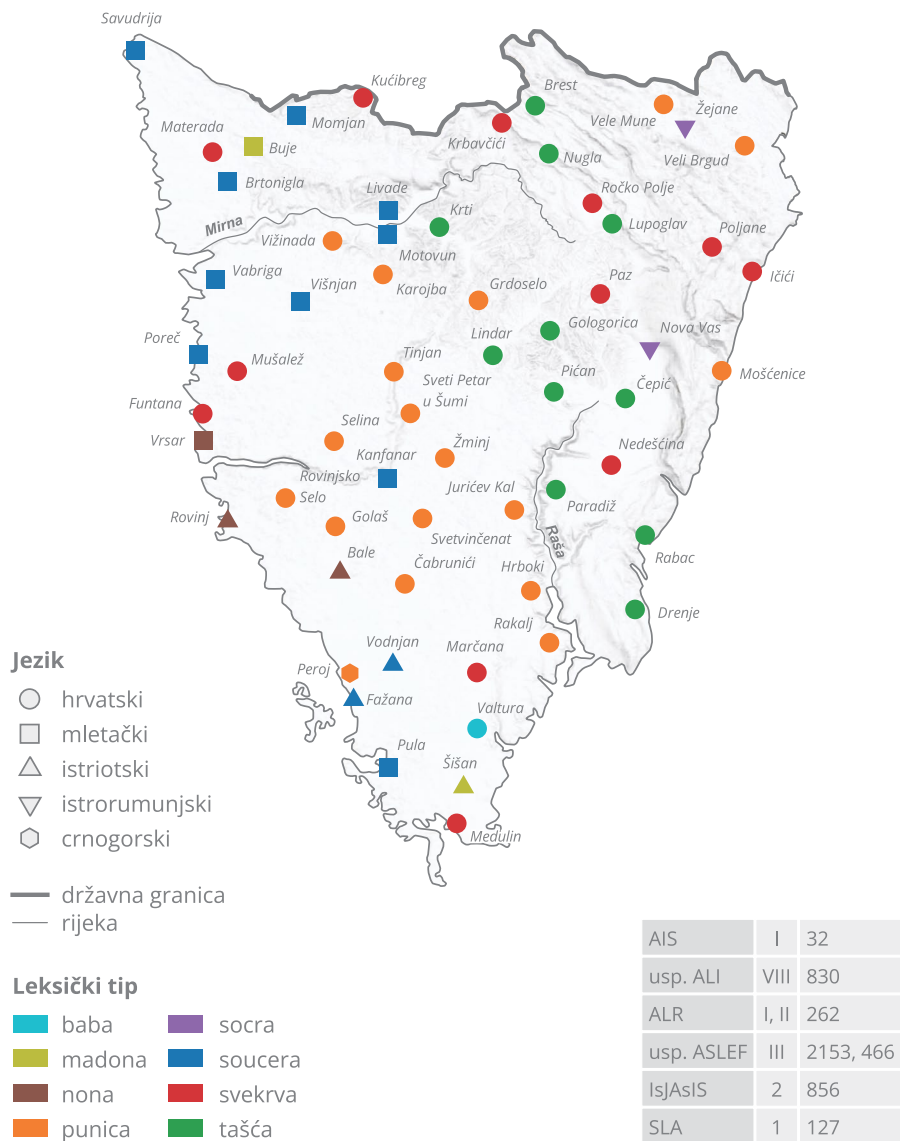
Na temelju karata 47., 50. i 52., na ovoj je karti prikazana semantička distribucija lika *teta* u hr. istarskim govorima, s obzirom na to u kojim punktovima taj lik ima samo značenja ‘očeva sestra’ i ‘majčina sestra’, a u kojima, uz izvorna dva, još i značenja ‘supruga očeva brata, strina’ i ‘supruga majčina brata, ujna’. Kako smo već napominjali, do semantičkoga širenja lika *teta* moralo je doći pod utjecajem višeznačnih rom. naziva. Sva četiri gore navedena značenja imaju oni hr. govori u kojima se nisu očuvali tipovi ‘strina’ i ‘ujna’. To su svi autohtoni govori, sjevernočakavski i buzetski (bez Bresta), a od preseljeničkih jčak. govori na SZ, govori jzi. dijalekta sjeverno od Linskoga zaljeva i srčak. govori (bez Velih Muna). Samo značenja ‘očeva sestra’ i ‘majčina sestra’ dolaze na dvama odvojenim arealima, istima onima na kojima se čuvaju leksički tipovi ‘strina’ i ‘ujna’: na Ćićariji u preseljeničkim govorima Velih Muna i Žejana, s obližnjim buz. govorom Bresta; na području jzi. dijalekta s perojskim i južnim istrorumunjskim. Izuzme li se Brest, oba se ova areala mogu bez ostatka okarakterizirati preseljeničkima, što jasno govori o vremenskom okviru semantičkoga širenja lika *teta*.

54. Sin majčina brata (ALHeL, 522)

Napomena: svi tipovi stoje i za koncepte ‘sin očeve sestre’ (507), ‘sin majčine sestre’ (512) i ‘sin očeva brata’ (517). Komparativna građa iz mlet. govora slovenske Istre za koncept ‘sin očeve sestre (sin očetove sestre)’ i slov. govora za koncept ‘bratić (bratranec)’ stoji i za koncept iz naslova.

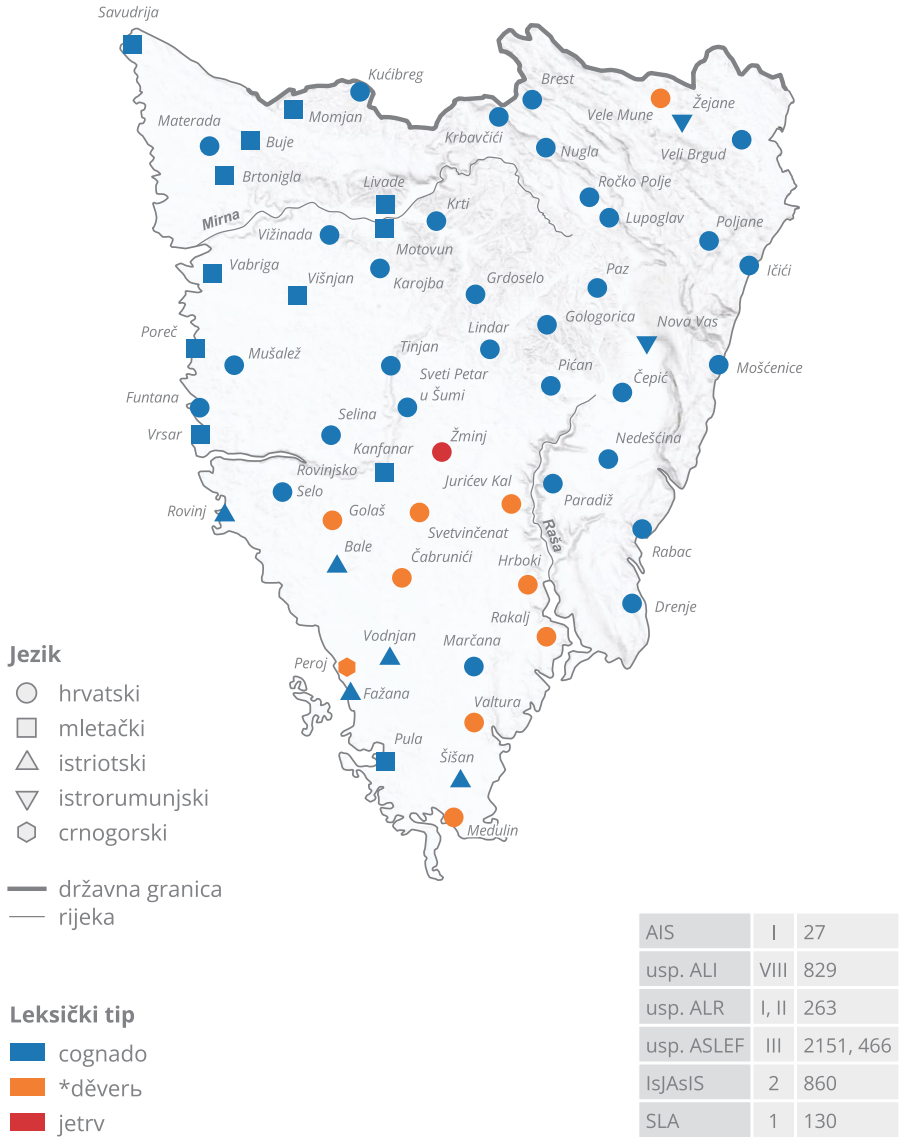
Tal. tip ‘cugino’, formalno prilagođen kao *cugin* (usp. Doria 1991: 191) istisnuo je mlet. tip ‘žerman’ < lat. *germānus* (Doria 1991: 805) u svim našim mlet. punktovima osim u konzervativnim Bujama. Potonji se tip danas bolje čuva u mlet. govorima slovenske Istre, kao i u istr. govorima (Rovinj, Bale, Vodnjan). Starija geolingvistička literatura pokazuje drukčije stanje u 1920-im godinama, uz napomenu da je građa *ALI*-ja na području Istre izrazito nepotpuna. Unutar tako fragmentarne slike svi mlet. punktovi na području današnje hrvatske Istre u kojima je Pellis zabilježio dijalektni lik za odgovarajući koncept (Dajla, Oprtalj, Roč, Labin) imali su tip ‘(primo) žerman’. O sociolingvističkim aspektima anketa dovoljno govori to što je u Vodnjanu Scheuermeier za *AIS* zabilježio samo *kuzéyn*, dok Bogliun za *ILA* osamdesetak godina kasnije bilježi samo *žerman*. Oba su tipa prisutna u hr. govorima. Recentni tip ‘cugino’ u varijantama *kujîn* i *kujñ*, s čak. zamjenom stranoga /dʒ/, dolazi samo na krajnjem SI našega područja, u govorima Liburnije i Veloga Brguda, izvan naše mreže i u Peranima, a potvrđen je i za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 128). Takvu fonetiku inače ima i odgovarajući lik u mlet. govoru Cresa, kako u građi *AIS*-a, tako i u građi *ALI*-ja. Mnogo je uspješniji u hr. govorima bio tip ‘žerman’, u mjeri da se mirno može reći da su oni danas njegovo glavno utočište u hrvatskoj Istri. U tome ih prati i većina irum. govora, ne i govor Nove Vasi (usp. Filipi 2006: 96–97). Samo Labinština postojano čuva tip ‘strnić’, izvedenicu od *strina* (*ERHSJ* III, s.v. *stric*). Osim naših punktova imaju ga još Viškovići i Šumber. Taj tip dolazi i u slov. istarskim govorima. Kako je izgledao izvorni sustav naziva za prve rođake u nekim hrvatskim govorima prije prodora venecijanizma ‘žerman’, pokazuju podaci za Vodice (Ribarić 1940: 195, 199), gdje nalazimo likove *strnīč* ‘sin brata moga oca’, *tētič* ‘sin sestre moga oca ili majke’ i *ujñč*, bez tumačenja, ali očito ‘sin brata moje majke’.

55. Suprugina majka (ALHeL, 533a)

Napomena: u upitnicima *ALI*-ja i *ASLEF*-a koncept je „la madre del marito“, no leksički tipovi za taj koncept označavaju i supruginu majku.

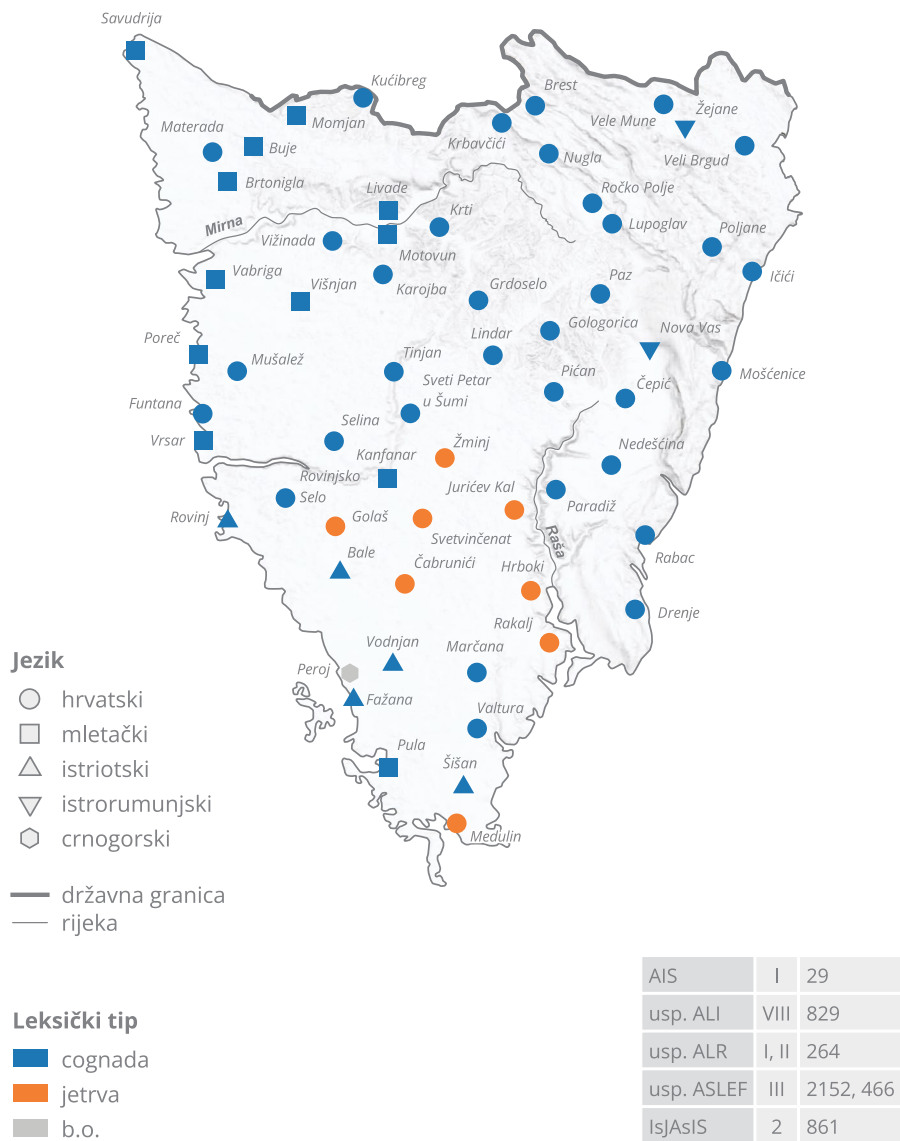
U mlet. punktovima i u nekim istr. govorima danas je prevladao talijanzam 'suocera' < lat. *socera* (usp. Doria 1991: 646). Tradicionalni mlet. tip 'madona' (Prati 1968: 92; Doria 1991: 344) čuva se samo u Bujama i Šišanu. Građa *ALI*-ja, iako nepotpuna, pokazuje još prevlast toga tipa. Tip 'nona' ima karakteristično istr. distribuciju, a zabilježen je i u Vrsaru koji je nekoć bio istriotski. Nijedan od ovih tipova ne dolazi u hr. govorima. U Valturi je *bāba* 'suprugina majka' leksički element prenesen iz sjeverne Dalmacije (usp. npr. Jurišić 1973: 19; Juraga 2010: 46; Šimunić 2013: 129). Irum. tip 'socra' domaći je odraz lat. *socera* (Filipi 2006: 84; Frañilā/Bārdāšan 2010: 278). Od slav. tipova izvjesno je najstariji 'tašća' < psl. **tbstja* (*ERHJ* II, s.v. *tašta*). To je danas recesivan tip, zastupljen mahom u starinačkim govorima. Kompaktan areal zauzima na Labinštini, gdje ga, osim naših punktova, imaju još Viškovići, Presika i Labin. U središnjoj se Istri bilježi i u sjčak. i u srčak. govorima, a dolazi i na Bužeštini. Najzastupljeniji je tip 'punica', prema nekim tumačenjima nastao kako bi se izbjegla homonimija staroga naziva za supruginu majku s pridjevom *tašta* (*ERHJ* II, s.v. *punica*). Koetimološki naziv za suprugina oca *tast*, kojemu takva homonimija nije prijetila, opstao je u mnogim govorima u kojima se izgubio tip 'tašća' (usp. *LAIČaG*, 533b). Tip 'punica' pokazuje dominantno preseljeničku distribuciju. Ima ga većina naših punktova koji pripadaju jzi. dijalektu te niz onih izvan naše mreže (Muntić, Bijažići, Šorići, Kriniga, Buići), od jčak. punktova Vižinada, Karojba i Grdoselo, a potvrđen je i za Kaštelir (Simonetti 2012: 138). U starinačkim je govorima rjeđi. Nalazimo ga u Žminju i Tinjanu, a rječnici ga potvrđuju za žminjsku okolicu (Kalsbeek 1998: 533; Kranjčić 2021: 219) i Pazin (Gagić 2017: 233). S obzirom na takvu distribuciju, lako je moguće da je posuđen iz jzi. govora. Na SI ga nalazimo u Velim Munama i Mošćenicama, izvan naše mreže i u Peranima. Ovaj tip ima i govor Peroja. Tip 'svekrva' < psl. **svekry* (*ERHJ* II, s.v. *svekrva*) na ovoj se karti duguje utjecaju višeznačnoga tal. ekvivalenta. Distribucija mu je raspršena, iako dolazi u manjim skupinama govora. U cjelini, 'svekrva' u značenju 'suprugina majka' predstavlja dijalektno nespecifičan i reaktivan tip.

56. Suprugov brat (ALHeL, 536a)

Napomena: komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept ‘suprug moje sestre (il marito di mia sorella)’ stoji i za koncept iz naslova, dok *AIS* ima višeznačno ‘cognato’.

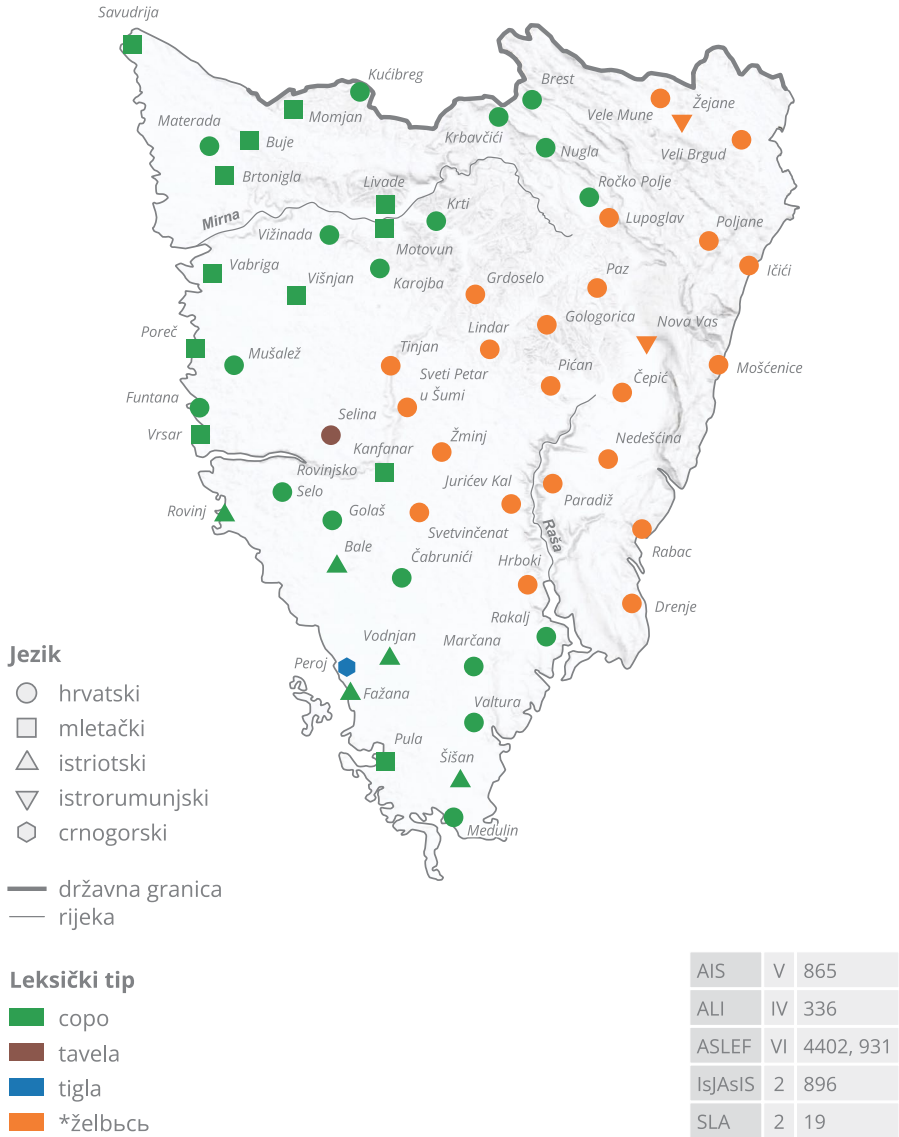
Svi naši mlet. i istr. punktovi imaju tip ‘cognado’ (Doria 1991: 163). Taj je preplavio čak. govore po scenariju kakav smo već vidjeli na primjeru tipa ‘barba’ (karte 49. i 51.). Jedina je specifičnost u tome što su čak. govori zadržali stariji lik *cognado*, dok se u mletačkima i istriotskima taj dalje razvio u *cognà*. Slav. tip ‘*děverъ’ (*ERHJ I*, s.v. *djever*) održao se na dijelu područja jzi. dijalekta u liku *dīver*, gdje je potvrđen i za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 63), te u perojskome govoru u liku *đēver*. Osim u našim punktovima bilježi se još u Ližnjanu. Na Ćićariji ga nalazimo u Velim Munama, a potvrđen je i za Vodice (1940: 144). Od autora rječnika sjčak. govora samo Kranjčić (2021: 44) na južnoj Žminjštini bilježi *dēver* u značenju ‘mužev brat’, dok je već u Orbanićima to ‘marriage witness’ (Kalsbeek 1998: 434; usp. i Francetić 2015: 37). Vranić (2005: 79–80) odraze psl. ‘*děverъ’ ne bilježi na istarskome sjčak. terenu. Irum. govori nisu iz čakavskih posudili tip ‘*děverъ’, već venecijanizam *kunjado*, vjerojatno zato što ga je bilo lakše formalno povezati s izgubljenim domaćim likom *cumnat* (usp. Filipi 2006b: 86–87). Usamljen je i originalan žminjski tip ‘jetrv’, nastao od *jētrva*, naziva za suprugu suprugova brata (v. karta 57.). Taj nije potvrđen ni u govoru obližnjih Orbanića koji imaju tip ‘cognado’ (Kalsbeek 1998: 477).

57. Supruga suprugova brata (*ALHeL*, 536b)

Napomena: za perojski govor nema odgovora u građi *ALHeL*-a. Komparativna građa *ALI*-ja i *ASLEF*-a za koncept ‘supruga moga brata (la moglie di mio fratello)’ stoji i za koncept iz naslova, dok *AIS* ima višeznačno ‘cognata’.

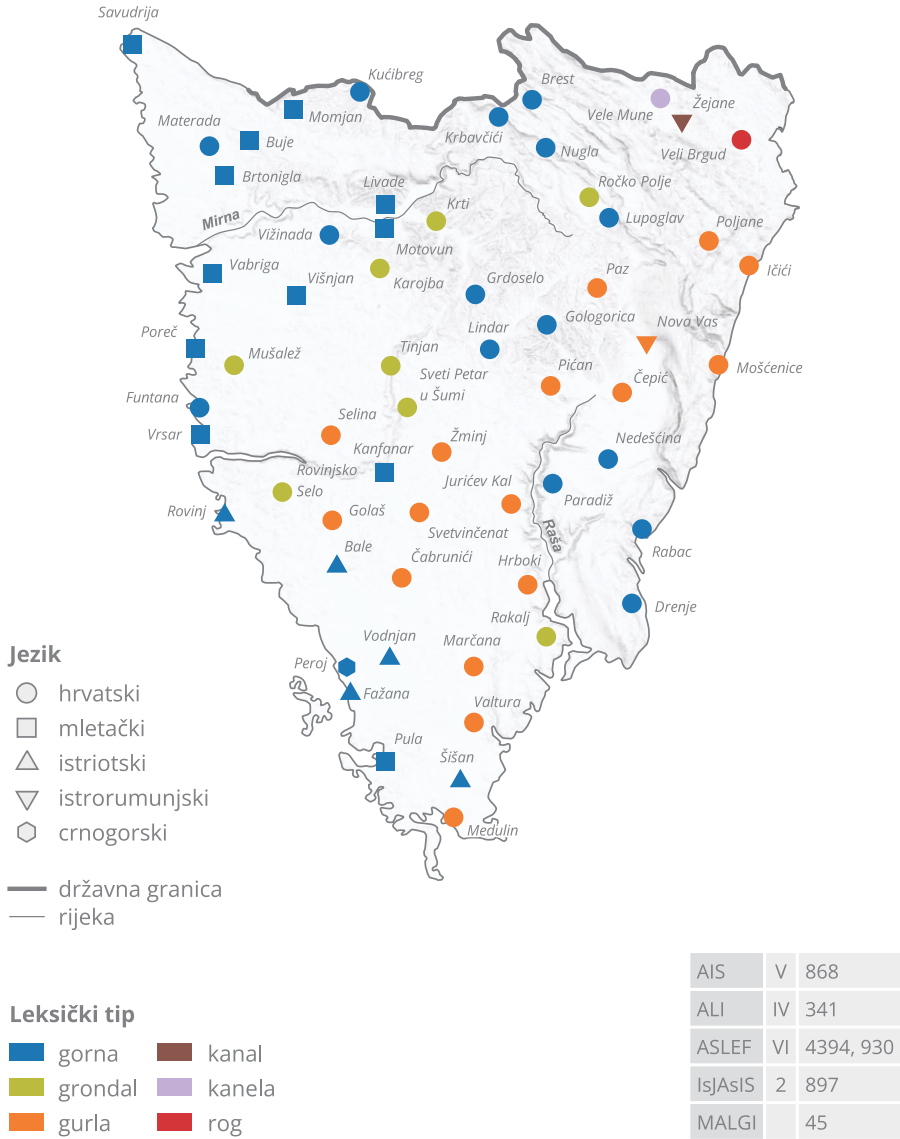
Distribucija je leksičkih tipova mahom analogna distribuciji tipova na prethodnoj karti. Svi punktovi koji imaju tip ‘cognado¹’, imaju i koetimološki tip ‘cognada¹’. Većina punktova koji imaju tip ‘*дѣверъ¹’, imaju i tip ‘jetrva¹’; od njih samo Vele Mune i Valtura, izvan naše mreže i Ližnjan, imaju tip ‘cognada¹’. Rijedak je to slučaj u kojemu se u paru rodbinskih naziva hr. lik održao na muškoj strani, a na ženskoj nije. Žminj, naravno, ima tip ‘jetrva¹’ prema kojemu je nastao lik m. r. *jětrv* (v. karta 56.). Taj je tip ovjeren i u govorima južne Žminjštine (Kranjčić 2021: 89), ne i u Orbanićima.

58. Crijep (*ALHeL*, 554)

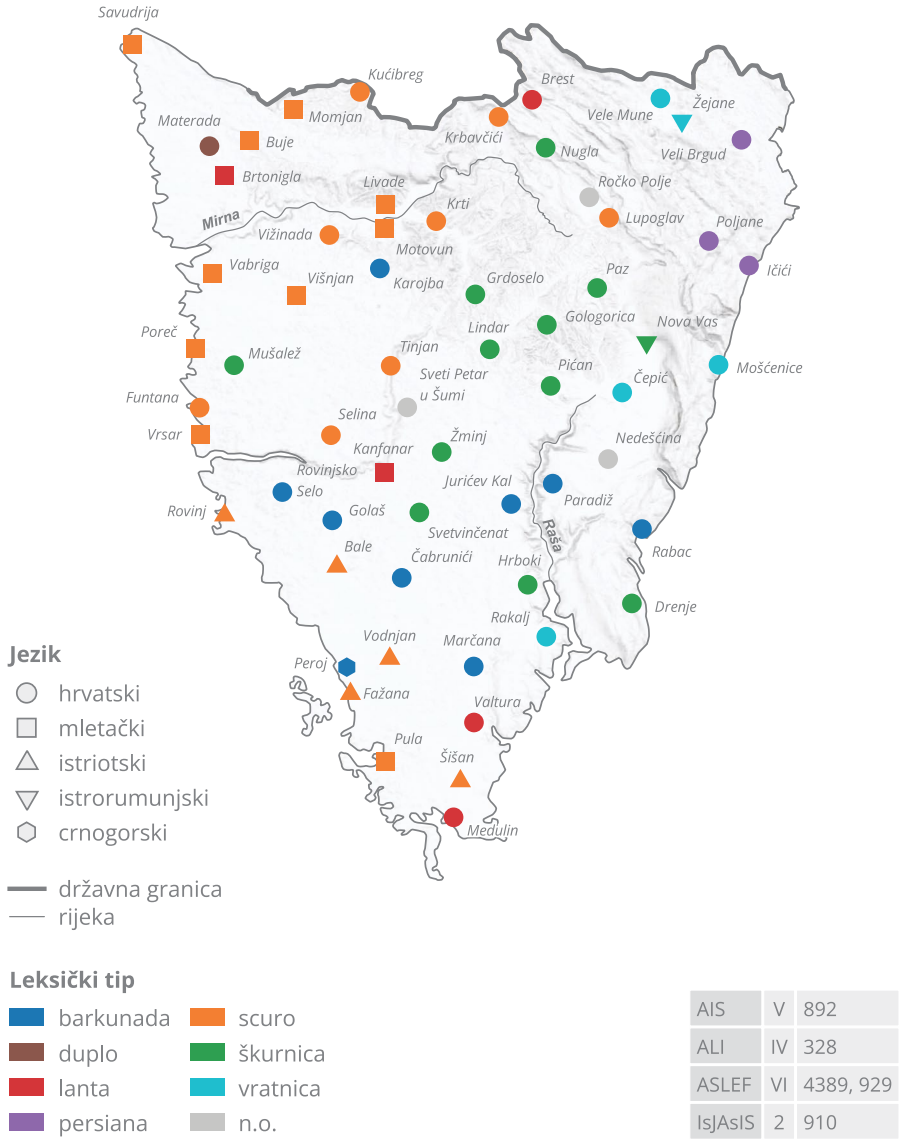
Napomena: iz praktičnih razloga pod tip ' *želbъсь ' sveden je brgudski lik *žlêb*.

Sjtal. i mlet. tip 'copo' (Doria 1991: 173–174) bilježi se u svim našim mlet. i istr. punktovima. Taj se u likovima *kopa*, *kupa*, uz metaplazam *-a* za mlet. *-o* kakav smo susreli u nizu venecijanizama, nalazi u svim buz. govorima, u jčak. govorima na SZ te u većini govora jzi. dijalekta (usp. i Crnobori 2018: 101 za Premanturu). Punktovi *ALHeL*-a izvan naše mreže potvrđuju takvu distribuciju. U starijoj građi ovaj tip dolazi u Vabrigi i Kašteliru (usp. i Simonetti 2012: 81), usto još i u Kaldiru, što je rijetka potvrda iz rubnih sjčak. govora. Sva je prilika da su preseljenički govori ovaj tip donijeli iz Dalmacije. Naime, dok buz. govori i Kaldir imaju varijantu *kopa*, s očuvanim mletačkim *o*, u svim preseljeničkim govorima koji imaju ovaj tip bilježi se varijanta *kupa*, kako je i u Dalmaciji (usp. *ERHSJ* II, s.v. *kupa*³). Sjčak. govori pak, na svim područjima koja zauzimaju, od Žminjštine i Pazinštine, preko Labinštine do Liburnije, imaju tip ' *želbъсь ' < psl. **želbъ* (*ERHJ* II, s.v. *žlijeb*). To potvrđuju i dijalektni rječnici za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 360), Orbanice (Kalsbeek 1998: 597), Pazin (Gagić 2017: 359), Boljun (Francetić 2015: 331) i Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 339). Zasigurno je iz njih primljen u jzi. govore Sv. Petra u Šumi, Svetvinčenta, Jurićeva Kala i Hrboka, prilagođen u ikavski lik *žlibac*, kao i u jčak. Grdoselu. Inače se ikavska varijanta mjestimično susreće i u sjčak. govorima, napose na Labinštini (Nedeščina, Paradiž, izvan naše mreže Presika). U našim srčak. punktovima ikavski su odrazi tipa ' *želbъсь ' nasljedni, potvrđeni i u srčak. govorima Like i Hrvatskoga primorja (usp. npr. Kranjčević 2003: 1182; Barbarić 2016: 284). Ovaj su tip posudili svi irum. govori. Tip 'tavela' bilježi se samo u Selini. Ovaj bi venecijanizam mogao biti primljen u Istri, gdje ga nalazimo i u deminutivnom liku *tavèlica* (*ERHSJ* III, s.v. *tovjelica*), ali bi isto tako mogao biti donesen iz Dalmacije (usp. *JE* III, s.v. *potavulat*). Imaju ga i neki slov. istarski govori. Tip 'tigla', očekivano, ima samo Peroj. To je dalmrom. ostatak od lat. *tēgŭla*, izdašno potvrđen u Boki i crnogorskom primorju upravo u značenju 'crijep' (*ERHSJ* III, s.v. *tigla*).

59. Oluk (*ALHeL*, 555)

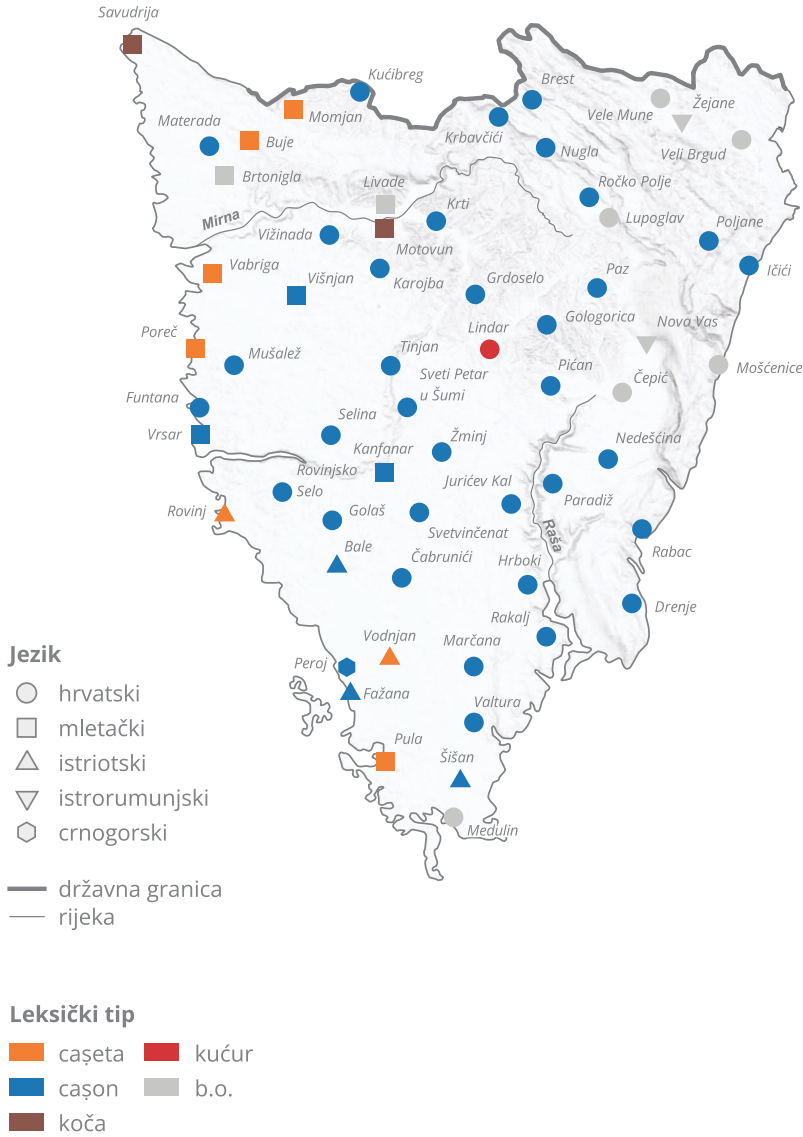
Svi naši mlet. punktovi imaju tip 'gorna', čest u Venetu (Prati 1968: 78; Doria 1991: 275–276). U varijanti *sgorna* bilježi se u istr. punktovima. Kao posuđenica u hr. govorima zauzima tri kompaktna areala. Na SZ ga ima većina jčak. punktova i neki buzetski, a u starijoj je građi potvrđen i za Vabrigu, Kaštelir i Kaldir. Odatle se spušta do Funtane, a u unutrašnjosti ga imaju Buići, Kringa i Pariži izvan naše mreže. Javlja se u našim punktovima na Pazinštini, a potvrđen je i za Pazin (Gagić 2017: 317). Gušća mreža mogla bi pokazati jesu li ova dva areala u dodiru. Zasada se čini da su odvojeni pojasom tipa 'grondal' na potezu Karojba – Krti – Ročko Polje. Na Labinštini tip 'gorna' imaju svi naši punktovi, usto još i Presika i Labin. Našoj mreži izmiču potvrde ovoga tipa na Žminjštini (usp. Kalsbeek 1998: 512; Kranjčić 2021: 74). Perojsko *žgûrnja* je istr. posuđenica. Što se tiče tipa 'grondal', prijenos značenja s „estremità della più bassa parte del tetto“ (Boerio 1856: 318) na 'oluk' ovjeren je samo u hr. govorima. Praznine u *ALHeL*-ovoj mreži nalažu nam da areal ovoga tipa u trokutu Mušalež – Karojba – Sv. Petar u Šumi promatramo s oprezom. Potvrde iz Rovinjskoga Sela i Raklja zasad su izolirane. Odrazi mlet. *grondal* bilježe se širom Dalmacije u različitim bliskim značenjima, od 'krovni vijenac', preko 'streha' do 'oluk' (*JE I, gurnal*) pa u preseljeničkim govorima ovo može biti leksički element iz stare postojbine. Romanizam sporna porijekla 'gurla' (usp. *JE I, loc. cit.*), također dalmatinski i kvarnerski, izdašno je zastupljen u punktovima jzi. dijalekta, a potvrđen je i za Premanturu (Crnobori 2018: 68). Odatle se preko Žminjštine, srčak. područja u središnjoj Istri i južne irum. enklave prostire do Liburnije. Izgledno je da je ovaj tip prije migracija postojao samo na Liburniji. Žminjski lik *guôrli*, boljunska *guôrla* (Francetić 2015: 65) te *guôrla* u Domijanićima upućuju na *o*, pa je ovdje vjerojatno riječ o rezultatima naslanjanja tipa 'gorna' na preseljeničko 'gurla'. Ostala su tri tipa lokalna. Munsko *kanèla* po postanju je romanizam (usp. *ERHSJ II*, s.v. *Kanajt*), ali je kao naziv za oluk lokalna inovacija, neovisna o rom. predlošku. Žejanski tip 'kanal' mogao bi biti recentni internacionalizam (usp. *ERHSJ II*, s.v. *kanal*) ili hrvatski germanizam (usp. *ERHJI*, s.v. *kanal*), pogotovo kada se uzme u obzir da svi ostali irum. govori imaju tip 'gurla'. Veli Brgud ima prozirnu metaforu 'rog'.

60. Prozorski kapak (*ALHeL*, 566)

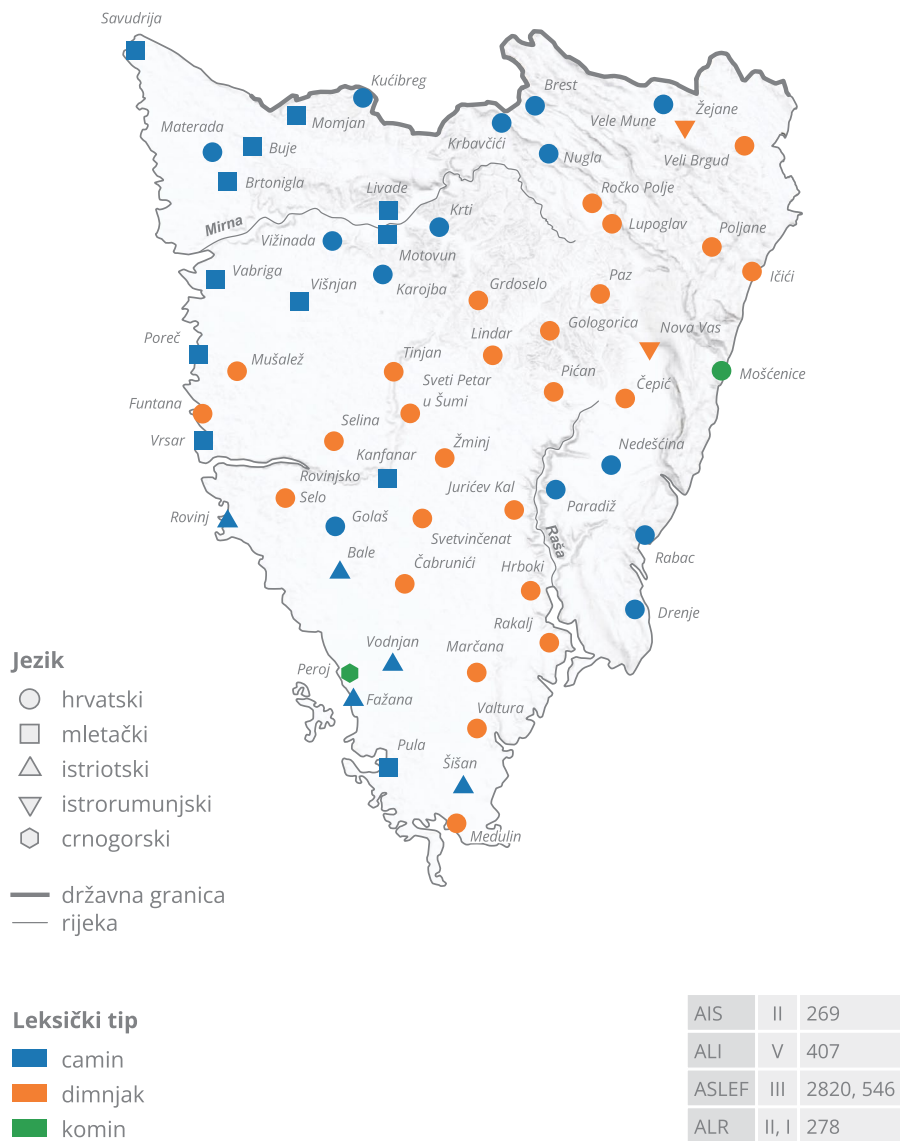
Napomena: našoj mreži izmiču tipovi 'krilo' u Šumberu i 'brnica' u Šorićima. Građa je u nekim čak. punktovima problematična. Ispitanici su standardnojezični lik *kapak* iz upitnika ponegdje povezali s glagolom *kapati* pa se njihovi odgovori odnose na prozorsku okapnicu.

Tip 'barkunada' dolazi mahom u govorima jzi. dijalekta, zatim u Karojbi, na Labinštini (izvan naše mreže još u Labinu) te u Peroju. Po nama je to domaća tvorba od *barkûn* 'prozor' < mlet. *barcòn* (usp. npr. Rosamani 1999 [1958]: 69), nastala po predlošku mlet. riječi *balconada* (Boerio 1856: 58; Doria 1991: 50) koja ne označava prozorski kapak. Za dokumentiranje posuđenice *barkûn* u Istri ne možemo se osloniti na *ALHeL* jer koncept 'prozor' nažalost ne postoji u upitniku, iako je zanimljiv, s obzirom na različite leksičke tipove (za brz pregled usp. *IR*, s.v. *prozor*). Dijalektni je rječnici potvrđuju na JZ Istre (Peruško 2010: 22; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 39), na onom području na kojem nalazimo najveći broj odgovora tipa 'barkunada'. Mlet. tip 'scuro' (Prati 1968: 161; Doria 1991: 606) dolazi u svim našim mlet. i istr. punktovima. U čak. punktovima nalazimo ga kao sirov venecijanizam *škuro* (Krbavčići, Funtana; za Kaštelir usp. Simonetti 2012: 163, za Premanturu usp. Crnobori 2018: 212) te u prilagodbi *škura* koja je češća u Dalmaciji (usp. *ERHSJ* III, s.v. *skur*). Izvedenica je od njega tip 'škurnica' koji prevladava na području Žminjštine i Pazinštine (usp. i Kalsbeek 1998: 561; Gagić 2017: 287; Francetić 2017: 270; Kranjčić 2021: 279). Izgleda da se odatle proširio u obližnje preseljeničke govore. Kao čak. posuđenicu nalazimo ga u južnim irum. govorima. Predložak tvorbe za 'škurnica' vjerojatno je predstavljao danas rezidualan i raspršen tip 'vratnica' (usp. *ERHSJ* III, s.v. *vrata*) koji kao čak. posuđenica dolazi i u Žejanama. Tip 'lanta', izvorno naziv za dio vrata ili prozorskoga kapka koji sjeda na okvir, metonimijom i „imposta“ (Rosamani 1999 [1958]: 525; Doria 1991: 30, s.v. *anta*), bilježi se u mlet. govorima Brtonigle i Kanfanara, u Brestu te na krajnjem jugu u Medulinu i Valturi, izvan naše mreže još u Ližnjanu. Tal. tip 'persiana' (*ERHSJ* II, s.v. *persijana*) u našoj se mreži bilježi samo na SI. Svakako je recentniji jer na tome prostoru Permani (izvan naše mreže) imaju tip 'barkunada'. Materada ima semantički proziran tip 'duplo', bez paralela u mlet. i čak. govorima.

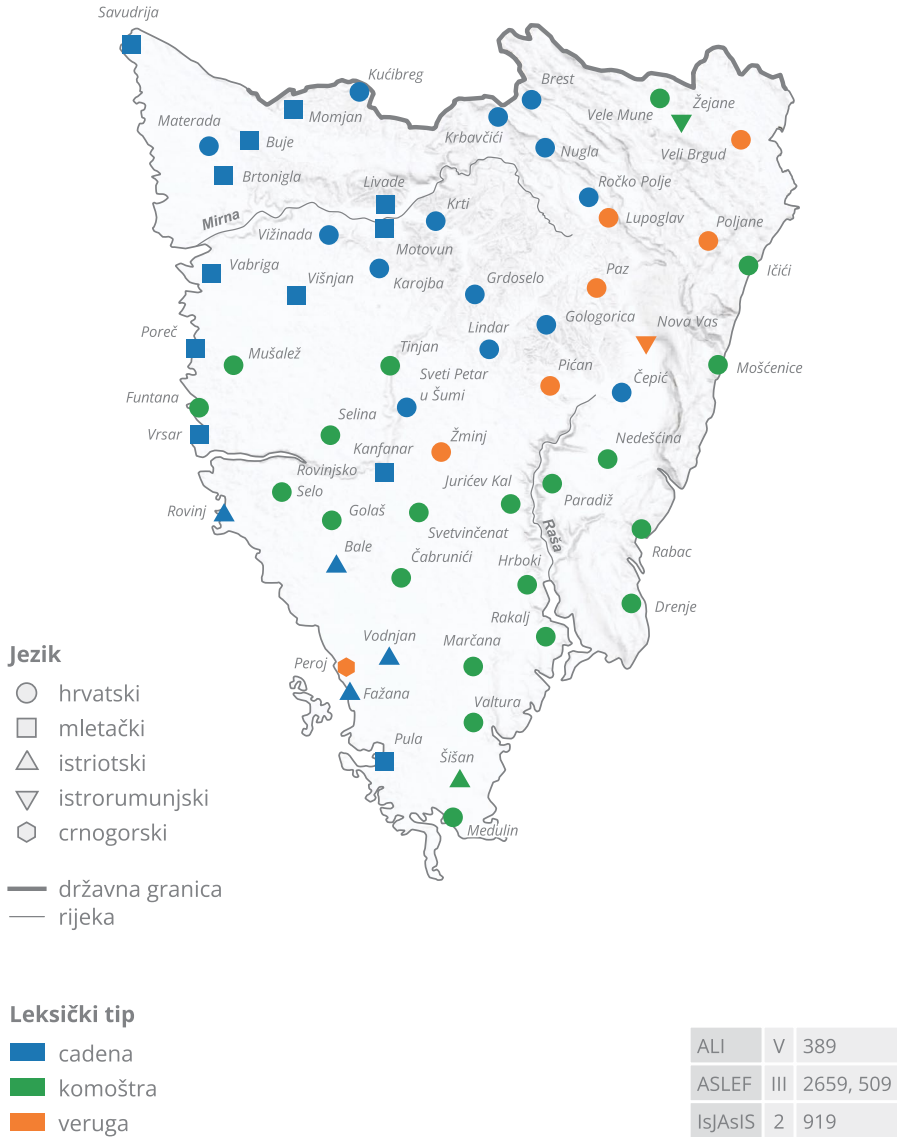
61. Kažun (ALHeL, 567a)

Kažun je karakteristična pojava istarskoga ruralnoga krajolika, rjeđa na istoku i sjeveru poluotoka (*IE*, s.v. *kažun*), kako pokazuju i praznine u građi *ALHeL*-a. Ne čudi stoga što nazivi za taj oblik pučkoga graditeljstva u većini punktova pripadaju istom leksičkom tipu, a to je 'cașon', u hr. govorima redovito *kažun*. Očita je veza s višeznačnim mlet. *casòn* (Boerio 1856: 145) koji u različitim sredinama označava različite vrste skloništa i spremišta (ribarskih, solarskih, težačkih, usp. Doria 1991: 135). Tip 'cașon' među našim čak. punktovima u kojima postoji koncept 'kažun' nema samo Lindar. Preseljenički su govori tu riječ primili u Istri, jer *kažun* u Dalmaciji ima drukčija značenja (usp. *JE* II, s.v. *kažun*). U mlet. i istr. punktovima stanje je složenije zbog prisutnosti tipa 'cașeta'. U našoj građi 'cașon' imaju mlet. punktovi južno od Mirne, no taj lik potvrđen je i za Buje, kao sinonim lika *casèla* „cassapanca rustica“ (Dussich 2008: 70, 71). Od istr. punktova bilježi se u Balama, Fažani i Šišanu, izvan naše mreže i u Galižani. Potvrđen je i za mlet. govor Pule (Buršić Giudici / Orbanich 2009: 66). Pod tip 'cașeta' svodimo i istr. realizaciju *cașita* koja je čisto glasovna, dok Doria (1991: 135) smatra da se ona od mlet. *cașeta* „casetta, casuccia“ razlikuje i semantički. Ta se razlika u građi *ALHeL*-a bilježi samo za mlet. govor Pule, a lik *cașita* je u značenju na kojem inzistira Doria potvrđen za Rovinj (Pellizzer/Pellizzer 1992: 202) i Šišan (Buršić Giudici 2013: 287). Ako stoji da lik *cașita* ne označava bilo kakvu kućicu, isto je tako točno da u nizu imlet. govora lik *cașeta* (*ALHeL*: *kažeta*, *kažeta*) označava (i) kažun. Zato nema razloga da ih se ne smatra različitim realizacijama istoga leksičkog tipa. Dojam je da je tip 'cașon' stariji, a tip 'cașeta' u značenju 'kažun' noviji. Koliki je pritom bio povratni utjecaj hr. govora na romanske, teško je reći. Fažansko *kažun* formalno izgleda kao „povratnik“ iz hr. govora. U irum. je govorima tip 'cașon' svakako čak. posuđenica. Tip 'koča' bilježi se u mlet. govorima Savudrije (*kuča*) i Momjana (*koča*). To je nedvojbeno slov. posuđenica jer se odrazi psl. **kótya* nalaze u mnogim slov. govorima, tako i u Istri, u značenju 'slaba hiša' (*SLA* 2.1., 3). Istoga je slav. porijekla izvedenica *kučūr* u Lindaru (usp. *ERHSJ* II, s.v. *kuča*), potvrđena i u govoru Pazina (Gagić 2017: 129). Po tome bi tip 'kučur' u ovome značenju bio karakterističan za užu okolicu Pazina. Usp. *kočur* u slov. govorima.

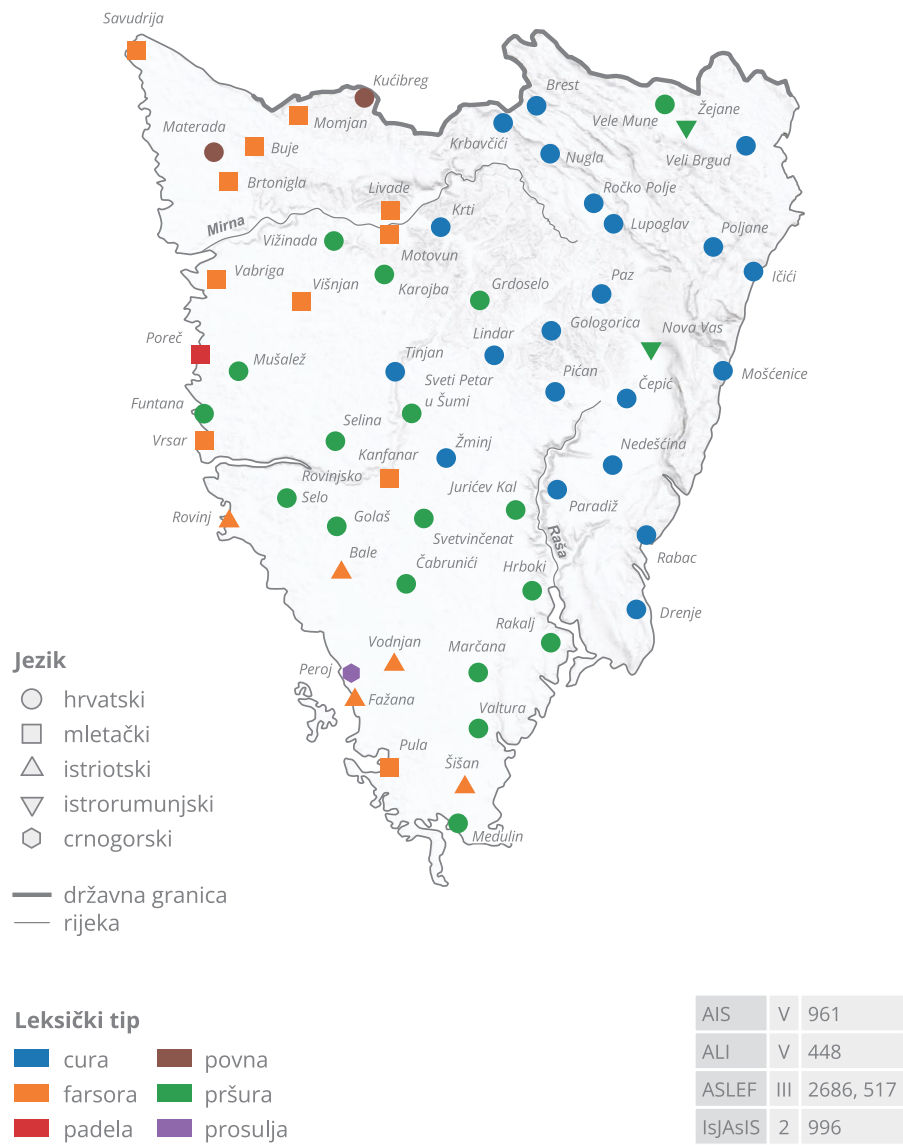
62. Dimnjak (*ALHeL*, 569)

Svi mlet. i istr. govori imaju tip 'camin' (Doria 1991: 117). Taj kao novija mlet. posuđenica dolazi na dvama arealima: na kompaktnom području buz. i jčak. govora (u starijoj građi potvrđen i u Kašteliru); na Labinštini, gdje ga imaju svi naši punktovi, usto još i Viškovići, Presika i Labin. Dalje prema če-pićkoj zoni nalazimo ga izvan naše mreže u Šumberu, a na Žminjštini u Jašićima. Od naših punktova jzi. dijalekta ima ga samo Golaš, a od sjčak. u starijoj građi samo Kaldir, na rubu SZ areala. Stariji romanizam 'komin', iste dalje etimologije kao i tip 'camin', koji u Dalmaciji znači 'ognjište' (usp. *ERHSJ* II, s.v. *komin*), imaju na našem terenu samo govor Peroja i sjčak. govor Mošćenica. U značenju 'dimnjak' ovaj se tip javlja na Cresu i Lošinju (usp. dodatnu kartu 2.). Vjerojatno je ovdje riječ o prilagodbi venecijanizma formalno sličnoj starijoj posuđenici. Tip 'dimnjak' (*ERHJ* I, s.v.), s disimilacijom *mnj* > *mlj* i bez nje, bilježi se u svim našim punktovima jzi. dijalekta, osim Golaša, u starinačkim i preseljeničkim govorima središnje Istre te u govorima Liburnije, a kao čak. posuđenica i u svim irum. govorima. Na Buzeštini ga ima Ročko Polje. Kada se uzmu u obzir samo hr. govori, tip 'camin' zauzima dva bočna areala u odnosu na tip 'dimnjak'. Nije vjerojatan scenarij po kojemu bi mlet. posuđenica u svome širenju praktički preskočila područje jzi. dijalekta koje je povijesni mlet. teritorij, upravo kao i SZ Istra i Labinština. Zato je sva prilika da su preseljenički govori donijeli 'dimnjak' iz Dalmacije, a onda se zahvaljujući njima uspostavio prostorni kontinuitet toga leksičkoga tipa kakav vidimo na karti, od SI do JZ obale poluotoka. Zanimljivo je da ni u jednom preseljeničkom govoru ne nalazimo u Dalmaciji raširen tip 'fumar' (*ERHSJI*, s.v. *fumar*; *JE* I, s.v. *fumar*), usp. dodatnu kartu 2.

63. Lanac na ognjištu (ALHeL, 571)

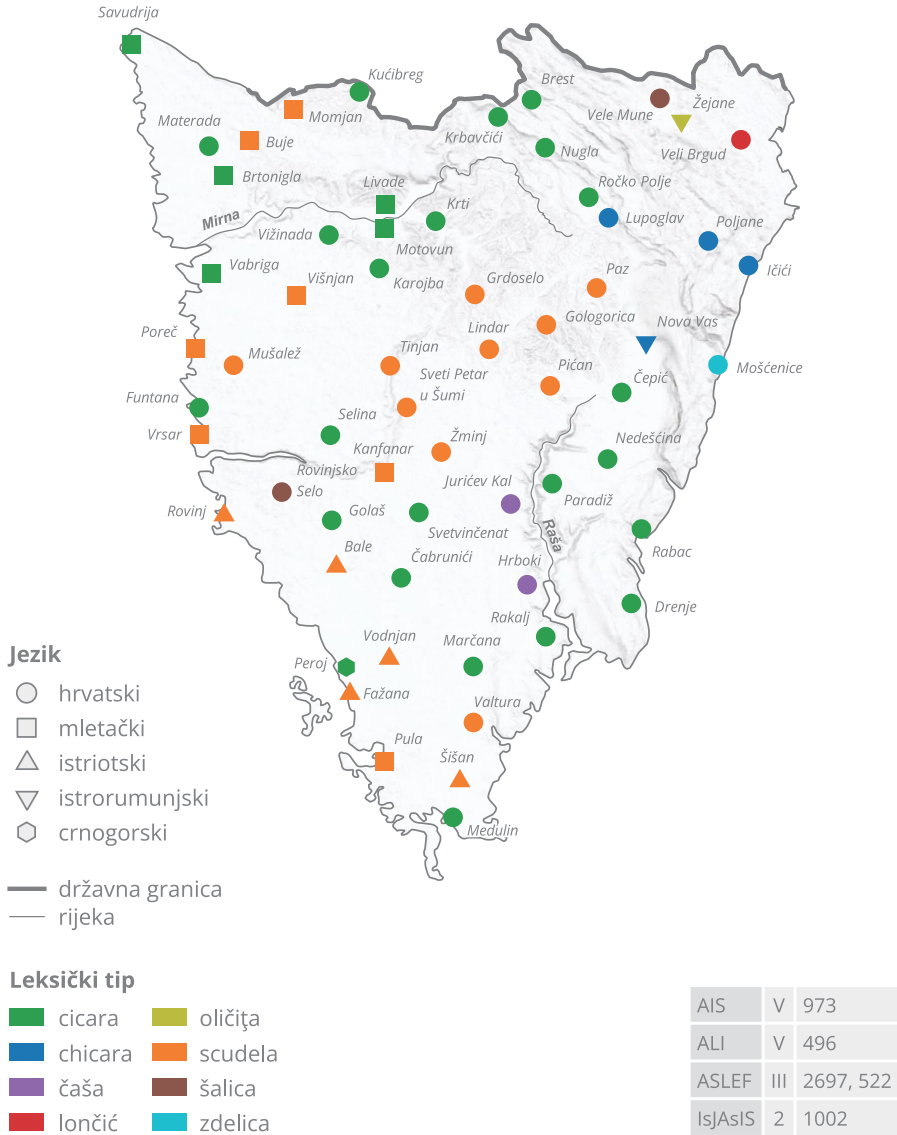
Tip 'cadena', glasovno pravilan odraz lat. *catēna*, zajednički je svim našim mlet. i gotovo svim istr. punktovima. Kao mlet. posuđenica (ERHSJ II, s.v. *kadena*), ovaj tip dolazi u svim buz. i jčak. govorima na SZ, ali i na Pazinštini, u govorima Sv. Petra u Šumi, Grdosela, Lindara i Gologorice, te u Čepiću. Potvrđen je i za Pazin (Gagić 2017: 109) i Boljun (Francetić 2015: 82). Izvan naše mreže imaju ga još Kringa, Pariži, Gračišće, Jašići, Šumber, Šorići, Bijažići i Presika. Da je to recentniji element u središnjoj Istri, vidi se po zastupljenosti rezidualnoga tipa 'veruga' (ERHSJ III, s.v. *veriga*; SES, s.v. *veriga*). Taj je danas potvrđen u Pazu i Pićnu, zatim kao čak. posuđenica u južnim irum. govorima, a što je još važnije, u sjčak. govorima Žminjštine (usp. i Kalsbeek 1998: 582). Sjevernije potvrde imamo iz Lupoglava, Poljana i Veloga Brguda. Očito je, dakle, da je areal tipa 'veruga' nekoć morao biti prošireniji. Potvrda *verige* iz Peroja, međutim, o tome ne govori ništa jer je to u tamošnjem govoru domaća, crnogorska riječ. Prostor jzi. dijalekta, Labinštine, Liburnije i Čićarije areal je tipa 'komoštra', dalmrom. odraza grecizma **camastra* (ERHSJ II, s.v. *kamastru*). Širenje potvrda na punktove ALHeL-a izvan naše mreže i druge izvore (usp. npr. Ribarić 1940: 158 za Vodice) učvršćuje tu sliku. U preseljeničkim je govorima to leksički element donesen iz stare domovine, a u irum. govoru Žejana i istr. govoru Šišana čak. posuđenica. Iz govora dalmatinskih doseljenika preuzet je i u govor Tinjana, a bilježi se i u sjčak. govorima južne Žminjštine (Kranjčić 2021: 103). Današnja kompaktna slika tipa 'komoštra' je, dakle, posljedica kombinacije njegove izvorne zastupljenosti u istočnoj Istri i migracija. Valja napomenuti da se taj tip kao drugi odgovor javlja u mlet. govorima Kanfanara i Buja, i to u liku *kamoštra* koji upućuje na hrvatsko posredovanje.

64. Tava (za prženje) (ALHeL, 594)

Napomena: pod tip 'farsora' svedene su i istr. varijante s metatezom *frišora*, *frešura* jer takve dolaze i u mlet. govovima izvan Istre. Pod tip 'cura' svedena je i varijanta *sùra*. U građi iz nekih mlet. punktova došlo je do miješanja koncepata. Nakon dodatnih provjera, u građu ove karte uvršteni su neki odgovori na pitanje 593. „plitka okrugla posuda za kuhanje“ iz upitnika ALHeL-a, jer nedvojbeno predstavljaju autentične dijalektne oblike za koncept 'tava'.

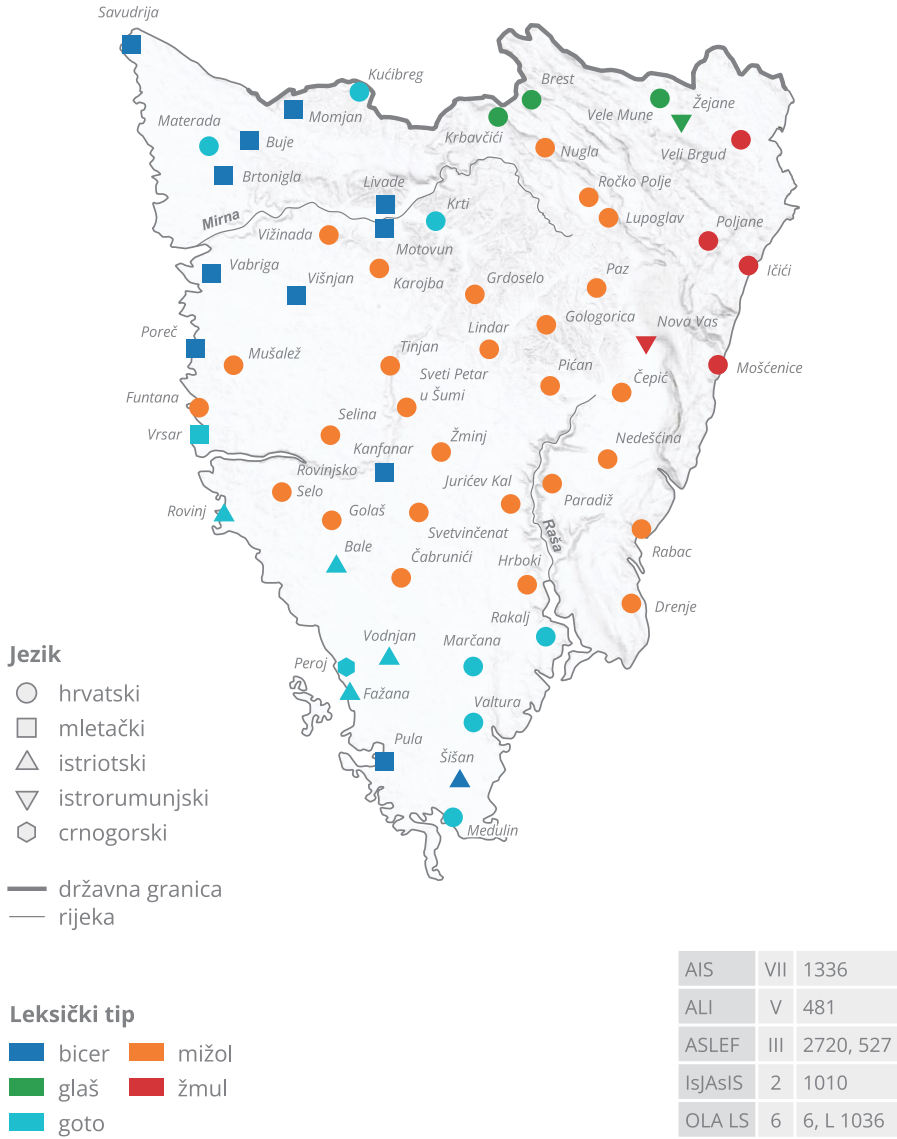
Održi lat. **fr̥xōria* (REW 3524) u mlet. i istr. punktovima odgovaraju tipu 'farsora'. U Vabrigi, Kanfanaru i Fažani bilježe se varijante s početnim *p*- koje se duguje hr. utjecaju (v. dalje), no glasovna je struktura u glavnini ostala mletačka. Tipovi 'cura', 'pršura' i 'prosulja' predstavljaju predmletačke ostatke od lat. **fr̥xōria* (ERHSJ III, s.v. *prsurā*), ali su dijalektno diferencirani, do mjere da se granice njihovih areala gotovo podudaraju s dijalektnim granicama. Tip 'cura', s varijantom *sùra*, duguje se, kako je pisao Skok (*loc. cit.*), disimilacijskom gubitku sloga *pr-* u odnosu na tip 'pršura'. Do toga je došlo tako da je najprije ispalo *r*, a onda se na SI *ps* razvilo u *s*, a drugdje u *c* (usp. *psovati* > *sovati*, *covati*). Varijanta s *c*- karakteristična je za buz. govore i za sjčak. istarske govore. Takvu sliku potvrđuju i punktovi ALHeL-a izvan naše mreže te rječnici (Kalsbeek 1998: 427; Francetić 2015: 24; Gagić 2017: 57; Kranjčić 2021: 32). U srčak. govovima taj tip može biti domaći jer dolazi i drugdje na srčak. terenu na kopnu, npr. u grobničkim i vinodolskim govovima (Lukežić/Zubčić 2007: 202; Barbarić 2016: 220). Tip 'pršura' je samo preseljenički. Bilježi se u svim punktovima jzi. dijalekta, u jčak. govovima Karojbe, Vižinade i Grdosela te u Velim Munama. Potvrđen je i za Vodice (Ribarić 1940: 185) i Kaštelir (Simonetti 2012: 136). Imaju ga oba naša irum. punkta, što je potvrda povijesnih veza s nositeljima jzi. dijalekta. Tip 'prosulja', karakterističan za dubrovačko i crnogorsko primorje, u Istri je, očekivano, samo perojski. Tip 'povna' je stari slov. i kajk. germanizam, od *pfanna* (ERHSJ II, s.v. *panica*). Na našem ga terenu imaju jčak. govori Materade i Kućibrega, u kojima je to posuđenica iz slov. istarskih govora. Prisutnost tipa 'padela', koji nije stran govovima Veneta, duguje se podudarnosti s tal. standardnim likom. Na našoj ga karti ima samo mlet. govor Poreča.

65. Šalica (ALHeL, 599)

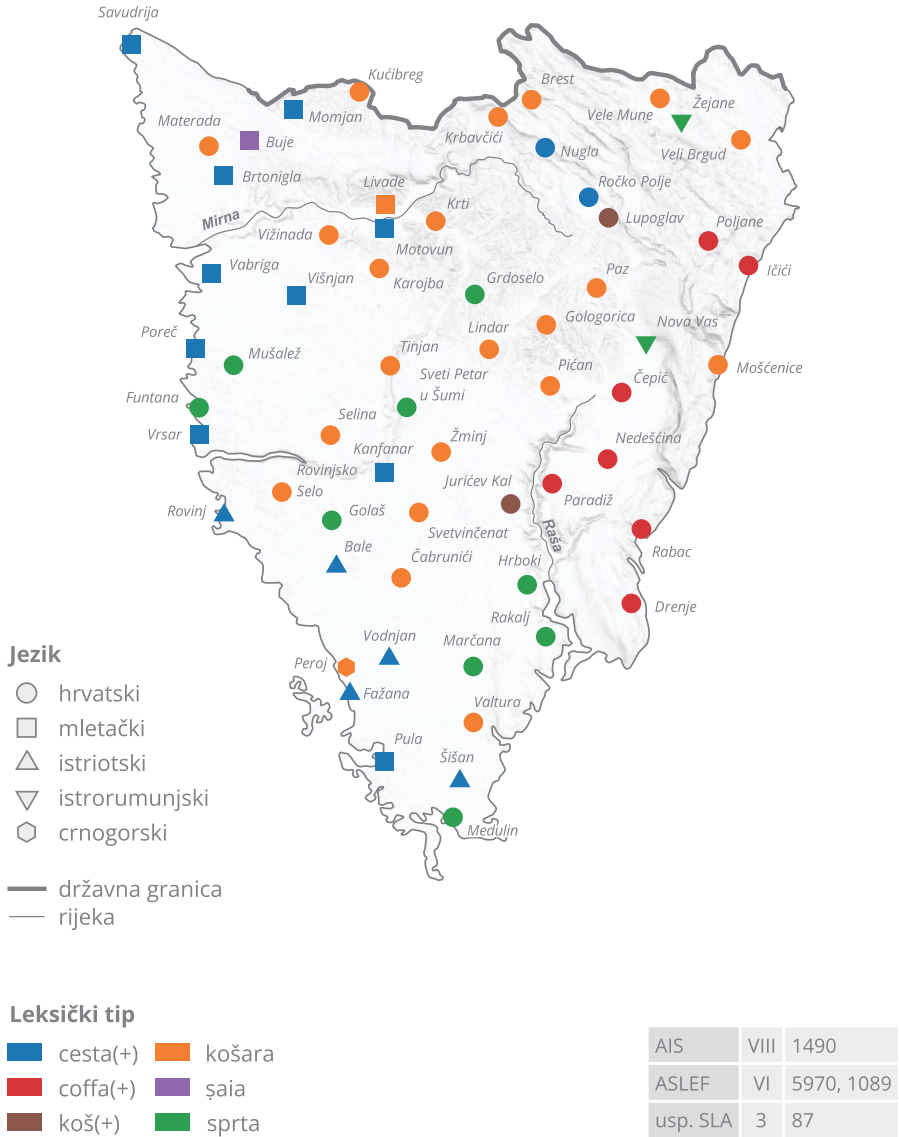
Napomena: tip 'scudela' obuhvaća i varijantu *škodela*, u kojoj se vidi utjecaj tal. *scodella*, a tip 'cicara' i varijante *čikera*, *ćikera*, mletačke i hrvatske. Kod dvostrukih odgovora tipa 'cicara' i 'scudela', potonji je dobio prednost u kartiranju.

U mlet. i istr. govorima prevladava tip 'scudela' < lat. *scūtēlla*, izvorno naziv kako za manju zdjelu, tako i za veću šalicu (Doria 1991: 606; usp. Cortelazzo 2007: 1215–1216, s.v. *scuela*; Boerio 1856: 637, s.v. *scuela*). Samo hispanizam 'cicara' (Doria 1991: 150; *VEV*, s.v. *chicara*) bilježi se u nekim mlet. govorima na SZ, a inače je prošireniji u značenju 'šalica za kavu' (usp. *ImLA*, 603b). Oba su tipa posuđena u hr. govore. Tip 'scudela' karakterističan je za sjčak. govore središnje Istre, kako pokazuju i dijalektni rječnici (Kalsbeek 1998: 561; Francetić 2015: 561; Gagić 2017: 287), a dolazi i u srčak. govorima na tome području. Kao čak. posuđenica bilježi se u nekim južnim irum. govorima izvan naše mreže. Od naših punktova jzi. dijalekta imaju ga samo Mušalež, Sv. Petar u Šumi i Valtura, a od jčak. punktova Grdoselo. Bužeština, jčak. govori na SZ, većina govora jzi. dijalekta i sjčak. govori Labinštine imaju tip 'cicara', u čemu im se pridružuju i neki srčak. govori (Čepić, izvan naše mreže i Šumber). Ovaj se tip bilježi i u Peroju. Tip 'chicara' istoga je porijekla kao 'cicara' i također prisutan u mletačkom, samo što je u Italiju dospio kada je odgovarajući šp. lik već glasio /'xikara/, a ne više /'fikara/ (usp. *DCECH* III, s.v. *jicara*), kako se vidi po zamjeni /k/ za /x/. Nema ga u našim mlet. punktovima, a od hr. punktova bilježi se u Lupoglavu, Poljanama i Ičićima, izvan naše mreže i u Peranima. Kao drugi odgovor dolazi u srčak. govorima čepićkoga područja, odakle je vjerojatno preuzet u južni istrorumunjski. Rovinjsko Selo i Vele Mune imaju tip 'šalica' koji se podudara sa standardnim likom (*ERHJ* II, s.v. *šalica*) pa može biti riječ i o novijem leksičkom elementu. Ostali su tipovi lokalni i predstavljaju umanjenice od naziva za druge posude. Mošćenice imaju 'zdelica', od *zdēla*, što je stariji odraz lat. *scūtēlla* (usp. *ERHJ* II, s.v. *zdjela*). Žejanski tip 'oličiča' je umanjenica od *óla* 'lonac', usp. rum. *oală* < lat. *ōlla* (Frățilă/Bărdășan 2010; 236). Može biti kalk prema brgduskome tipu 'lončić', od *lonac* (*ERHJ* I, s.v.). Jurićev Kal i Hrboki na Barbanštini imaju tip 'čaša' < psl. *čáša (*ERHJ* I, s.v. *čaša*).

66. Čaša (ALHeL, 604)

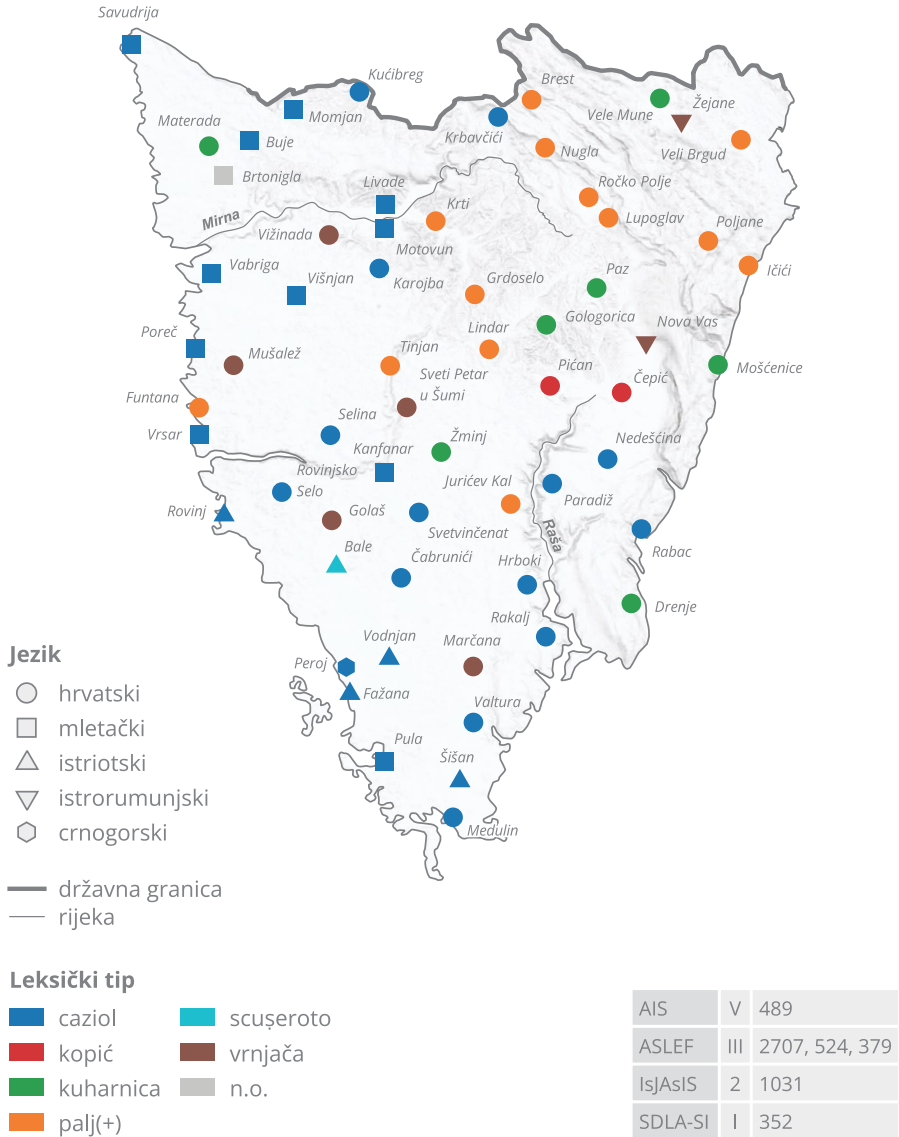
Tradicionalni mlet. tip 'goto' prije stotinjak godina bio je još dobro zastupljen u imlet. govorima, no danas je u njima gotovo iščezao. Nalazimo ga na dvama arealima: u gotovo svim istr. punktovima i u mlet. govoru nekoć istriotskoga Vrsara, a u liku *gõt* u čak. govorima Medulina, Vulture, Marčane i Raklja (izvan naše mreže još u Ližnjanu, Muntiću i Premanturi, usp. Crnobori 2018: 65) te u govoru Peroja; na SZ, u jčak. govorima Materade i Kućibrega te u buz. govoru Krta. Ta se zanimljiva distribucija duguje novijem prodoru prilagođenoga talijanizma 'bicer' < *bicchiere* (Doria 1991: 71) u mlet. govorima, kako pokazuje građa ALI-ja. Dva tipa koja potječu od lat. *mōdiōlus*, 'mižol' i 'žmul', na istarskome terenu imaju samo hr. govori. Što se tiče mlet. potvrda iz ALI-ja, uvijek je riječ o drugim odgovorima ispitanika koji su ili dvojezični ili ih odlikuje zamjetna razina poznavanja lokalnoga čak. govora. Bliža etimologija ovih dvaju tipova i njihov put u hr. govore različiti su (usp. ERHSJ II, s.v. *munčjela*). Tip 'mižol' odraz je lika *mizol*, *mizuol* koji je još u 15. st. dobro potvrđen u mletačkom (Mussafia 1873: 70), no čini se da je već u sljedećem stoljeću napušten. Nalazimo ga u većini punktova jzi. dijalekta, osim u onima na krajnjem jugu poluotoka koji imaju tip 'goto', zatim u jčak. govorima južno od Mirne, u južnijim buz. govorima, u sjčak. govorima Žminjštine, Pazinštine i Labinštine te u srčak. govorima središnje Istre. Širenje potvrda na punktove ALHeL-a izvan naše mreže potvrđuje tu sliku, a pokazuje i to da je ovaj tip poznat dijelu južnih irum. govora, naravno, kao čak. posuđenica. Rječnici ga bilježe za govore Žminjštine (Kalsbeek 1998: 492; Kranjčić 2021: 136), Pazin (Gagić 2017: 153) i Boljun (Francetić 2015: 132). S obzirom na sve, nije isključeno da su ga preseljenički govori posudili od starinačkih, a ne izravno iz mletačkog. Tip 'žmul' je dalmrom. posuđenica, s metatezom od starijega *mžul*. Izdašno je potvrđen u Dalmaciji i na Kvarneru, ali i u ličkim i goranskim govorima (usp. dodatnu kartu 3.), a na našem terenu dolazi samo u govorima Liburnije te u Novoj Vasi i još nekim južnim irum. punktovima, kao hr. posuđenica iz vremena prije doseljenja u Istru. Na krajnjem sjeveru našega terena buz. govori Bresta i Krbavčiča te Vele Mune i Žejane imaju germanizam 'glaš', kao i slov. istarski govori (usp. i *ImLa*, 604; *LAIČaG*, 604), pa nije isključeno da je preuzet iz slov. susjedstva.

67. Košara (ALHeL, 617)

Napomena: tip 'cesta(+)' obuhvaća likove s različitim početnim konsonantima (u grafiji ALHeL-a *c, č, s, ś, š*) i varijantu s dočetnim *-o*, kao i izvedenice *šeštela, šeštela, čistela* koje pokazuju istr. distribuciju. Tip 'coffa(+)' obuhvaća i izvedenicu *kofica*. Kod kartiranja dvostrukih odgovora tipa 'košara' i 'sprta' u govorima jzi. dijalekta, potonji ima prednost kao dijalektno autentičan.

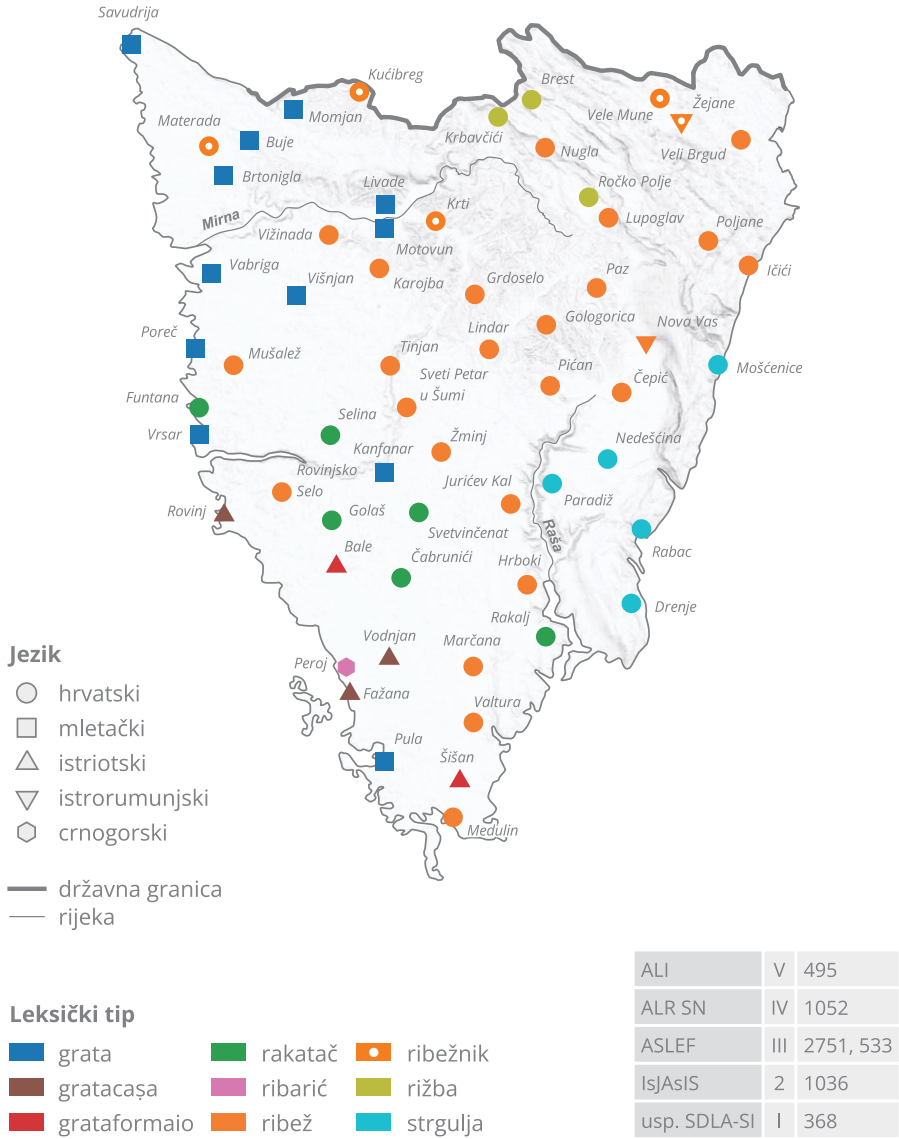
Tip 'cesta(+)' < lat. *cīsta* (Doria 1991: 144) potvrđen je u svim našim mlet. punktovima, osim Buja i Livada. Kao posuđenica, bilježi se u čak. govorima Nugle i Ročkog Polja na Bužeštini, a na jugu samo u Valturi (kao prvi odgovor kojem nismo dali prednost pred tipom 'košara'). Samo mlet. govor Buja ima tip 'šaija' u varijanti *žeja*. Riječ je o furl. posuđenici koja je potvrđena i u mlet. govoru Kopra (Manzini/Rocchi 1995: 188, s.v. *faia*). Od hr. tipova prevladava tip 'košara' < psl. **košàra* (ERHJ I, s.v. *košara*), dijalektno nespecifican. Bilježi se u svim našim jčak. punktovima, osim Grdosela, u većini buz. govora, u sjčak. govorima središnje Istre, u nekim govorima jzi. dijalekta (v. dalje) i srčak. dijalekta te u Peroju. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 470; Kranjčić 2021: 106) i Pazin (2017: 924). Izostaje na Liburniji i Labinštini. Kao posuđenica, razmjerno je čest u mlet. govorima: od naših punktova kao jedini odgovor imaju ga Livade, izvan naše mreže Brkač i Funtana, a kao drugi odgovor Motovun, izvan naše mreže i Novigrad. Govori jzi. dijalekta podijeljeni su između tipa 'košara', preuzetog iz žminjskih govora, i preseljeničkoga dalmatizma 'sprta' (ERHSJ III, s.v. *sprtva*) koji ima i jčak. govor Grdosela. Kao čak. posuđenica iz predmigracijskoga razdoblja tip 'sprta' bilježi se u obama našim irum. punktovima. Tip 'coffa(+)', na našem terenu talijanski arabizam (ERHSJ II, s.v. *kofa*), zauzima kompaktan areal na Liburniji i Labinštini, odakle je primljen u srčak. zonu oko Čepića i neke južne irum. govore. Tip 'koš(+)' je raspršen. U našoj ga mreži imaju samo Jurićev Kal i Lupoglav (u umanjeničkom liku *koš'ić*), kao drugi odgovor dolazi u Šumberu, a kao treći u Golašu i Raklju. Iz građe je, međutim, razvidno da su u nekim punktovima govornici nabrajali vrste košara. I rječnici potvrđuju različite leksičke tipove za različite referente (npr. 'košara' i 'sprta' u Kašteliru, Simonetti 2012: 76, 151; 'coffa(+)' i 'koš(+)' u Boljunu, Francetić 2015: 93, 102).

68. Kutlača (ALHeL, 620)

Napomena: pod tip 'caziol' svedena je i varijanta *kacijola*. Tip 'palj(+)' obuhvaća temeljni lik i izvedenice. U Velim Munama došlo je do zamjene u odgovorima na pitanja 620. Kutlača i 626. Pjenjača: *pìnjarica* za prvo, *kùharica* za drugo. Nakon provjere, Vele Mune su na ovoj karti priključene tipu 'kuharnica'. Brtonigla je bez valjana odgovora.

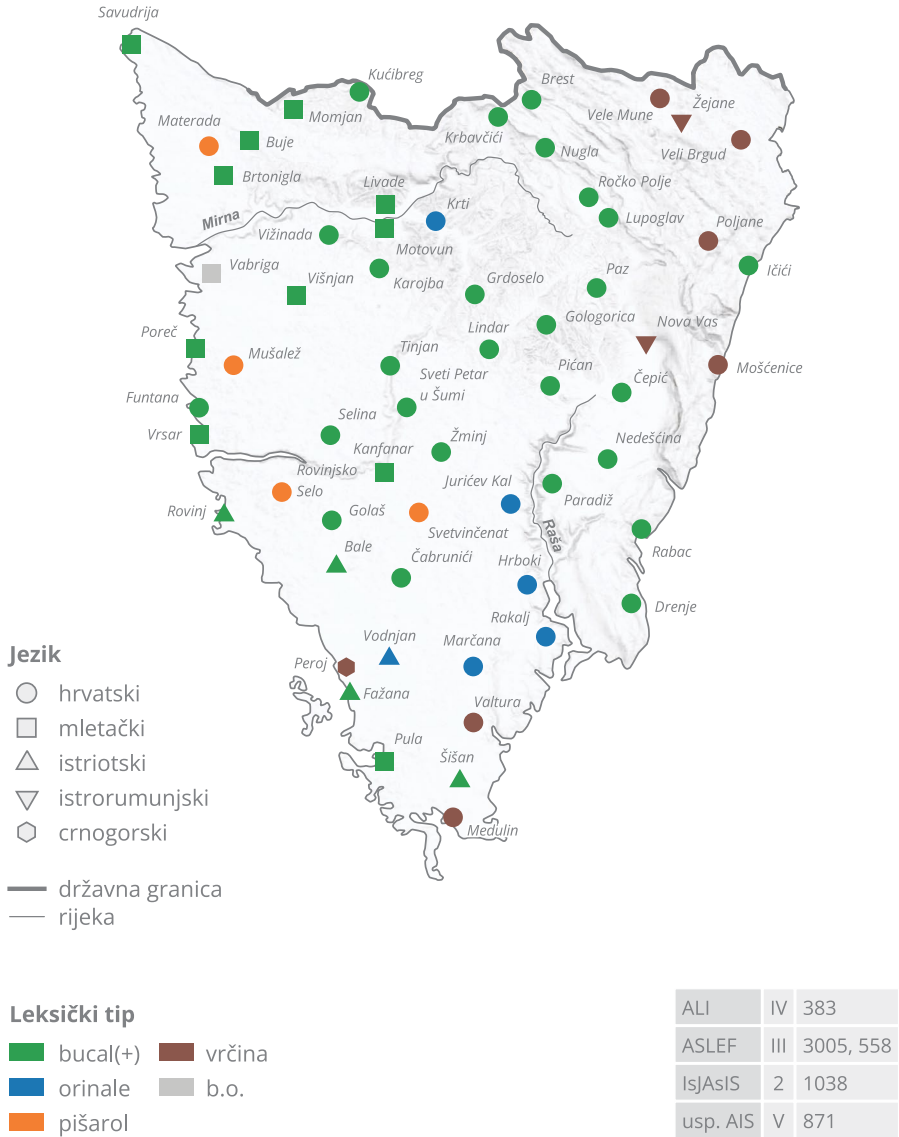
Mlet. tip 'caziol' (Doria 1991: 142) imaju svi mlet. i istr. govori u našoj mreži, osim Bala. Kompaktno je zastupljen u sjčak. govorima Labinštine u varijanti m. r. te u govorima jzi. dijalekta, u pravilu u varijanti ž. r. Potvrđen je za još niz punktova ALHeL-a izvan naše mreže koji pripadaju tome dijalektu, kao i za Premanturu (Crnobori 2018: 81). Ima ga i perojski govor. Bilježi se i u nekim jčak. govorima na SZ, gdje ga Simonetti (2012: 60) potvrđuje za Kaštelir. Preseljenički su govori ovaj tip mogli donijeti iz Dalmacije, gdje je vrlo proširen (usp. ERHSJ II, s.v. *kača*¹). Od četiri odgovora u Balama prednost smo dali liku *škužeroto* koji je u varijanti *škùžaróto* već u građi AIS-a označen kao arhaičan, a potvrđuje ga i Cergna (2015: 335). Riječ je o izvedenici od *scușera* „cucchiaio“ (Rosamani 1999 [1958]: 991; Cergna 2015: 334). Tip 'palj(+)' (ERHSJ II, s.v. *palj*) bilježi se u glavnini buz. govora i nekim sjčak. govorima Pazinštine. Rječnici ga potvrđuju za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 172), Pazin (Gagić 2017: 188) i Boljun (Francetić 2015: 172). Dalje se njegov areal proteže do Poljana, Ičića i Veloga Brguda. Očito je da je u prošlosti ovaj leksički tip imao određen ekspanzivni potencijal jer ga nalazimo i u preseljeničkim govorima Grdosela, Funtane i Jurićeva Kala. Naime, *palj* u Dalmaciji nema značenje 'kutlača, zaimača' pa je u tome značenju mogao biti preuzet samo po doseljenju. Tip 'kuharnica' u središnjoj Istri imaju Žminj, Gologorica i Paz, a potvrđen je i za Orbaniće (Kalsbeek 1998: 476). Mošćenička i drenjska varijanta *kuhàrica*, a napose izolirane potvrde iz Materade i Velih Muna, pokazuju da za interpretaciju distribucije ovoga tipa nedostaje građe. Samo je preseljenički tip 'vrnjača'. Potvrde su raspršene od Vižinade do Marčane i irum. govora u kojima je to hr. posuđenica. Uzrok takve slike vjerojatno je širenje tipa 'caziol'. Mikroarealnu distribuciju pokazuje tip 'kopić', u Pićnu *kopić*, u Čepiću *kupić*, no izvan naše mreže potvrđen je i na jugu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 105). Po postanju zasigurno ide s *kopanja* (usp. ERHSJ II, s.v. *kapunja*).

69. Ribež za sir (ALHeL, 625a)

Napomena: pod tip 'grata' svedena je i varijanta *grato*. Tip 'rakatač' obuhvaća i varijante *raketâč*, *reketâč*.

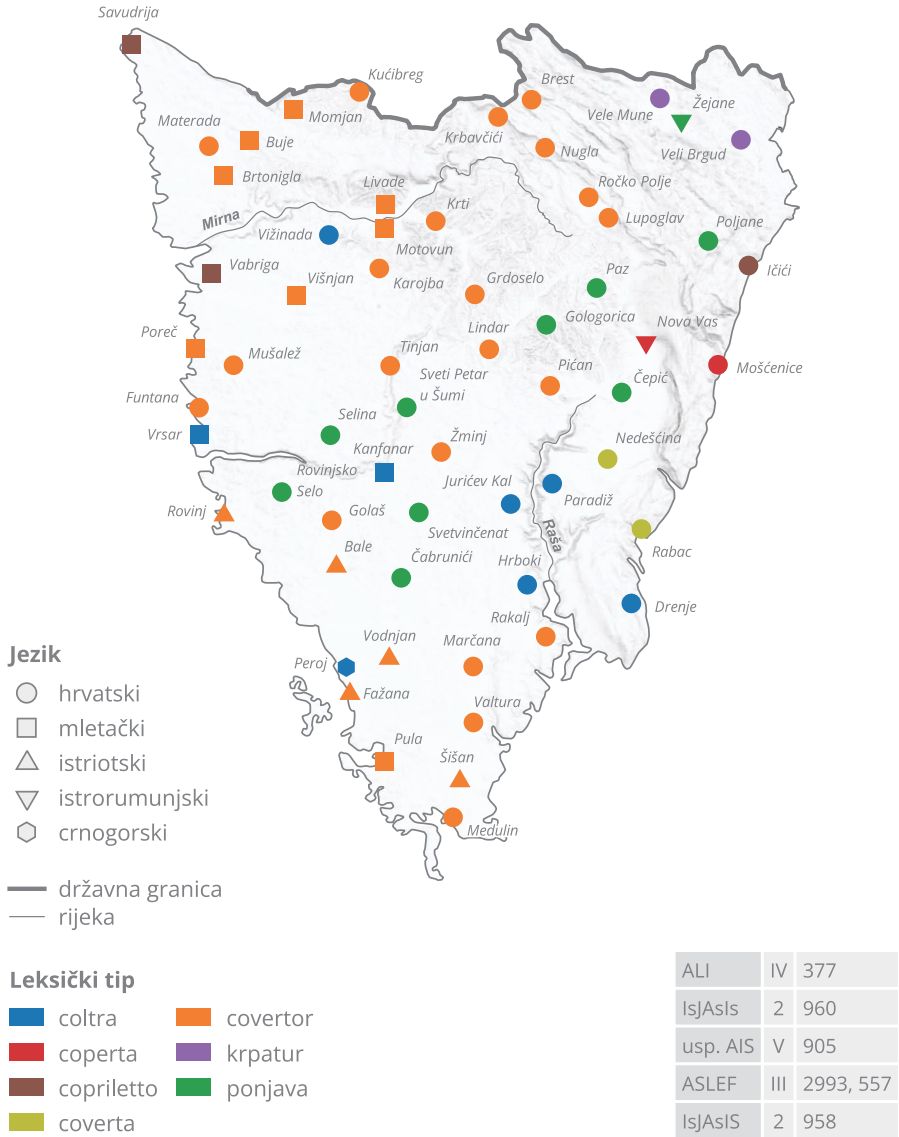
Tip 'gratacaša' (VEV, s.v. *gratacasa*), inače vrlo proširen u mlet. dijalektima općenito (ALI; Doria 1991: 278), u našoj se mreži javlja samo u nekim istr. punktovima, kao i tip 'grataformaio'. Elipsom od 'gratacaša' nastao je tip 'grata' koji je potvrđen u svim našim mlet. punktovima. Po postanju, od *grattare* + *caseus*, s 'gratacaša' ide tip 'rakatač', s gubitkom *g*- i zamjenom slogova *ta* i *ka* (izvorno **gratakač*). No taj zbog *caseus* > *kač* ne može biti mlet. posuđenica (usp. ERHSJ II, s.v. *kačkavalj*). Kao leksički tip donesen iz Dalmacije bilježi se u govorima jzi. dijalekta, a imaju ga i neki južni irum. govori izvan naše mreže. Većina naziva za ovaj kuhinjski predmet u hr. govorima izvedena je od glagola *ribati* (ERHSJ III, s.v.; ERHJ II, s.v.), a svaka je od tih izvedenica arealno ili dijalektno specifična. Najbolje je potvrđen tip 'ribež' koji zauzima kompaktan areal na području nekadašnje Pazinske knežije, a prelazi Učku do Poljana, Ičića i Veloga Brguda. Tu uključuje ne samo autohtone već i preseljeničke srčak. govore, a od punktova jzi. dijalekta Sv. Petar u Šumi te, izvan naše mreže, Kringu i Pariže. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998; Kranjčić 2021: 234), Pazin (Gagić 2017: 248) i Boljun (Francetić 2015: 232). Zanimljiva je njegova distribucija u preseljeničkim govorima na području nekadašnje mletačke Istre, u koje je jamačno preuzet iz sjčak. govora: na SZ seže do jčak. govora Vižinade i Karojbe, preko Poreštine se spušta do Rovinjskoga Sela, zaobilazi onda središnju zonu jzi. dijalekta te se ponovno javlja na Barbanštini i na krajnjem jugu poluotoka, gdje ga, osim naših punktova, imaju još Muntić i Ližnjan, a potvrđen je i u Premanturi (Crnobori 2018: 186). Kao čak. posuđenica bilježi se u većini južnih irum. govora. Tip 'ribežnik' od starinačkih se punktova bilježi samo u Krtima, dok je u irum. govoru Žejana i jčak. govorima uz slovensku granicu to novija posuđenica iz slovenskih govora. U prilog toj pretpostavci valja istaknuti da je u Žejanama potvrđen i tip 'rižba' (ALR SN) koji je u našoj građi samo buzetski. Peroj ima tip 'ribarić'. Labinština s Mošćenicama predstavlja kompaktan areal tipa 'strgulja' < *strgati* (ERHSJ III, s.v. *strugati*). Inače je to i kvarnerski tip, dobro potvrđen na Krku, Cresu, Lošinju i obližnjim manjim otocima (*LinGeH*).

70. Noćna posuda (ALHeL, 634)

Napomena: tip 'bucal(+)' uključuje i izvedenicu *bucalin* > hr. *bukalin*. Odgovor iz Vabrige odbačen je kao banalno ponavljanje pitanja postavljenog na talijanskom.

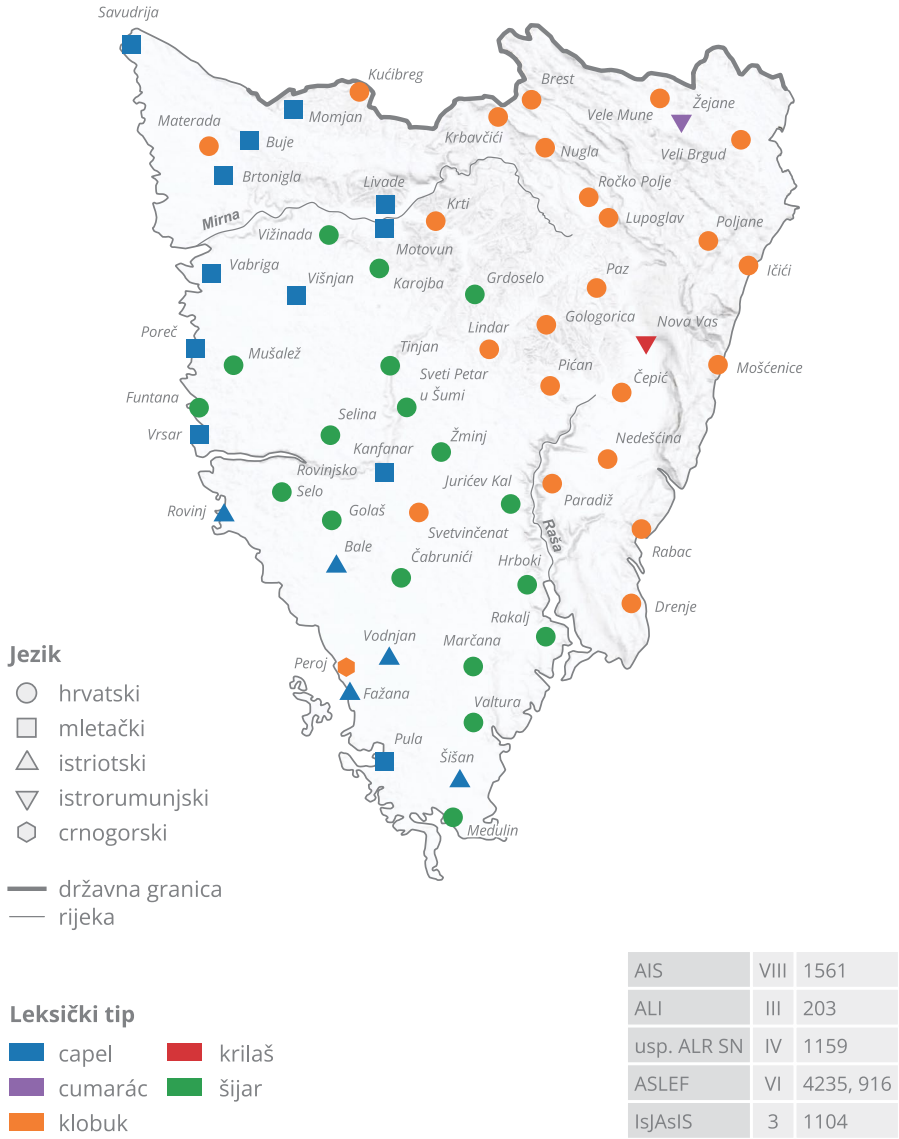
Mlet. tip 'bucal(+)' potvrđen je u svim našim mlet. punktovima i u većini istriotskih. Kao posuđenica (usp. *ERHSJ* I, s.v. *bokal*) široko je rasprostranjen u hr. govorima, vjerojatno pod utjecajem urbane kulture stanovanja. Rječnici ga potvrđuju za Boljun (Francetić 2015: 19) i Pazin (Gagić 2017: 52). Iz hr. govora primljen je i u neke južne irum. govore izvan naše mreže. Tip 'orinale' kao jedini se odgovor bilježi u Balama, premda je za taj istr. govor potvrđen lik *bucâl* (Cergna 2015: 59). Ovaj se talijanizam nalazi i u dijelu govora jzi. dijalekta, a izolirano dolazi i drugdje. Formalno izgleda kao romanizam, ali zasada bez mlet. paralela na našem terenu, raspršeni tip 'pišarol'. Bit će to vjerojatno čak. tvorba od gl. *pišati* prema modelu *pisariola* 'čest nagon za mokrenjem', a u mlet. govoru Rijeke i „orinatoio publico“ (Rosamani 1999 [1958]: 799; Doria 1991: 473). Tip 'vrčina', od *vrč* (*ERHSJ* III, s.v.), izvorno nije riječ karakteristična za Istru zapadno od Učke. Kompaktan areal toga tipa nalazimo na Ćićariji i Liburniji. Skok (*loc. cit.*) ga potvrđuje i za Lovran. S druge strane, to je čest naziv za noćnu posudu u Dalmaciji pa ne iznenađuje što ga nalazimo u preseljeničkim govorima Medulina i Valture, izvan naše mreže i u Ližnjanu i Premanturi (Crnobori 2018: 240). Ima ga i cg. govor Peroja. Kao čak. posuđenica, vjerojatno iz predmigracijskog perioda, tip 'vrčina' dolazi u obama našim irum. punktovima.

71. Pokrivač za krevet (*ALHeL*, 635)

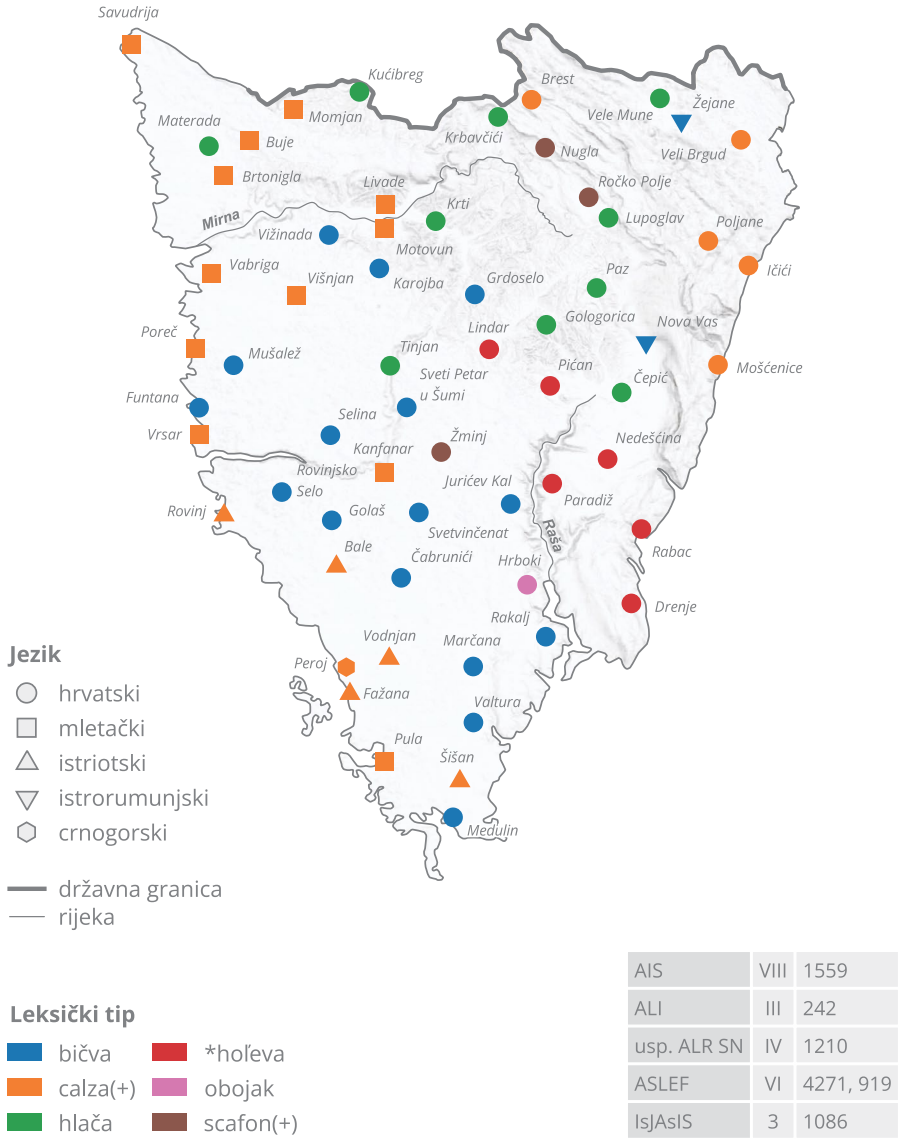
Napomena: u nemalom broju punktova bilježi se više odgovora, u Drenju čak četiri. Negdje su to sinonimi, negdje je riječ o različitim vrstama pokrivača. Kako je u građi najzanimljivija distribucija tipova 'covertor' i 'ponjava', njima smo kod višestrukih odgovora dali prednost.

Većina mlet. punktova i svi istr. punktovi imaju tip 'covertor' < lat. *co-opertorium* (Doria 1991: 179). Kao posuđenicu nalazimo ga u dobrom dijelu hr. govora. Imaju ga svi naši buz. i jčak. punktovi, osim Vižinade. Učvrstio se i u sjčak. govorima na Žminjštini i Pazinštini, gdje se izvan naše mreže bilježi i u Domijanićima i Gračišću. Na prostoru jzi. dijalekta zauzima vanjski pojas, od Mušaleža i Funtane preko govora na krajnjem jugu do Raklja. Istoga je lat. porijekla stara dalmrom. posuđenica 'krpatur' (*ERHSJ* II, s.v. *kupijerta*). To je preseljenički tip koji se na našem terenu bilježi samo na krajnjem SI, u srčak. govorima Velih Muna i Veloga Brguda, a kao drugi odgovor dolazi u Žejanama. Iz te je perspektive važno napomenuti da je ovaj tip dobro potvrđen u srčak. govorima Like i Hrvatskoga primorja (Moguš 2003: 2002; Kranjčević 2003: 344; Barbarić 2016: 98). Tip 'coverta', zabilježen u mletačkom još u 13. st. u značenju „manufatto da stendere sul letto, coltre“ (*TLIO*, s.v. *coperta*), danas imaju kao posuđenicu samo dva punkta na Labinštini, a koetimološki tal. tip 'coperta' Mošćenice i irum. govor Nove Vasi. Noviji talijanizam 'copriletto' kao jedini odgovor bilježi se u mlet. govorima Savudrije i Vabrigte te u Ičićima. Tip 'coltra' izvorno se javlja u značenju 'poplun' (*TLIO*, s.v. *coltre*), no s vremenom je poprimio i značenje 'pokrivač' (usp. Rosamani 1999 [1958]: 233). Od mlet. punktova nalazimo ga u Vrsaru i Kanfanaru. Kao posuđenica (usp. *ERHSJ* II, s.v. *koltra*) pokazuje raspršenu distribuciju. Jedini je slav. tip na ovoj karti 'ponjava' (*ERHSJ* III, s.v.). U građi *ALHeL*-a najbolje je potvrđen na području jzi. dijalekta, gdje ga, osim naših punktova, imaju još Buići i Pariži. Dalje u unutrašnjosti imaju ga srčak. govori Gologorice i Čepića, a kao čak. posuđenica bilježi se u Žejanama te u nekim irum. govorima izvan naše mreže. Da to nije samo preseljenički tip, vidi se ne samo iz naše građe, već i iz rječničkih potvrda (Kalsbeek 1998: 533; Francetić 2015: 221; Gagić 2017: 234; Kranjčić 2021: 219). To pokazuje da je izvorni areal ovoga tipa u starinačkim hr. govorima središnje Istre u dobroj mjeri nagrizen prihvaćanjem venecijanizma 'covertor'.

72. Šešir (ALHeL, 647a)

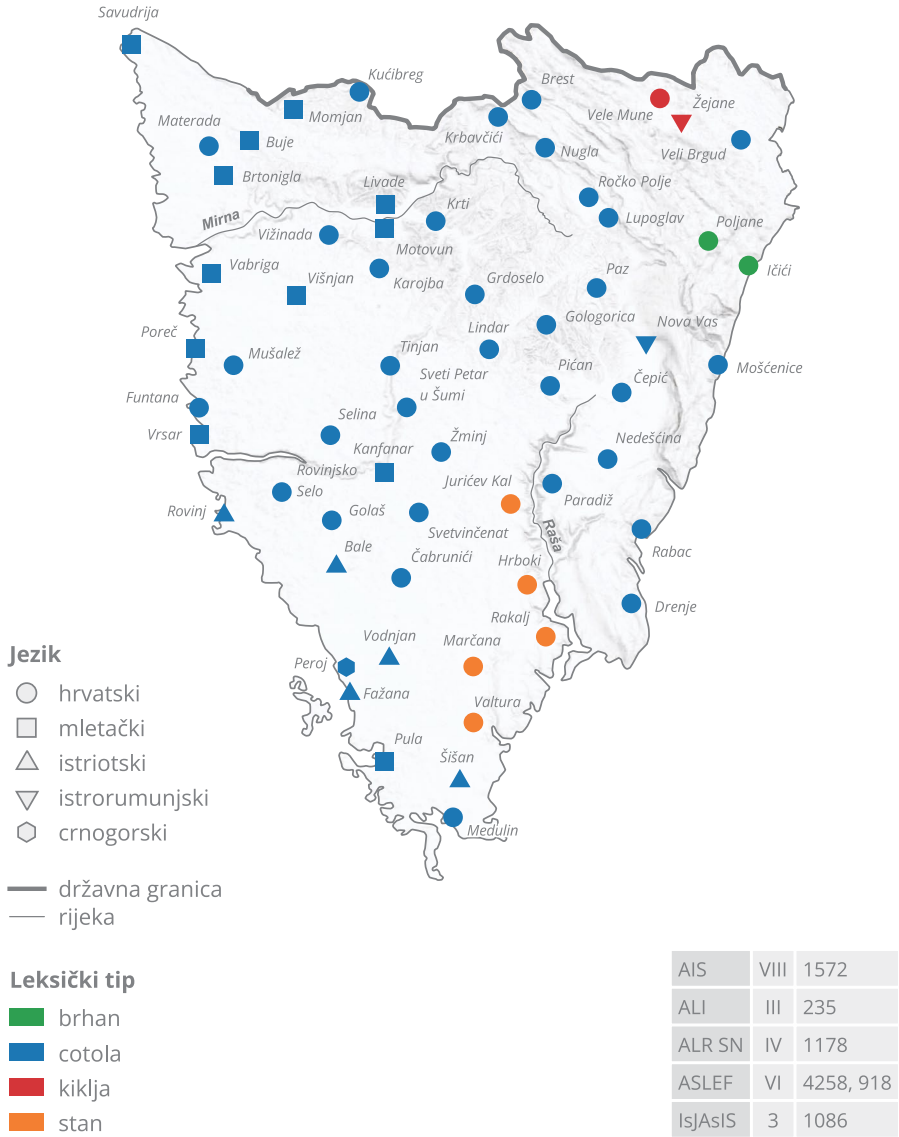
Tip 'capel' bilježi se u svim našim mlet. i istr. punktovima. Nema starih mlet. potvrda pa nije izvjesno je li riječ o autohtonom leksičkom elementu (usp. Doria 1991: 126). U svakom slučaju, odraze kslat. *cappellus* nalazimo širom sjeverne Italije. Prostor hr. govora oštro je podijeljen između tipova 'klobuk' i 'šijar'. Tip 'klobuk' < psl. **klobukъ* (ERHJ I, s.v. *klobuk*) imaju svi čak. govori sjeverno od Mirne, na Bužeštini, Čićariji, Pazinštini, Labinštini i Liburniji, usto i cg. govor Peroja. Na tip 'šijar' osvrnuo se Vinja (JE III, s.v. *šijar*) povodom lika *šijar* „slamnati šešir“ iz Kukljice, koji je smatrao osamljenim. Previdom, jer je lik *šiljār* (*šil'ār*) potvrđen za Vrgadu, a *šinjar* za Pakoštane (Jurišić 1973: 206). Etimologija je nejasna, a o tome ovisi pitanje treba li za leksički tip odabrati varijantu *šijar* ili *šiljar*. Kako kukljiški govor čuva fonem /l/, a varijanta *šijar* dolazi u nizu istarskih govora koji ga također imaju, čini se da toj varijanti treba dati prednost. Tada bi *šiljar* bio hiperkorektizam. Alternativno, ako se naši likovi mogu povezati s kordunskim *šiljak* 'šešir' (usp. ERHSJ II, s.v. *kriľ*), varijanta *šijar* u govorima koji čuvaju /l/ imala bi se tumačiti leksičkom difuzijom. Kako bilo, ovaj tip imaju gotovo svi čak. punktovi južno od Mirne i zapadno od linije Krti – Lindar – Jašići (Milotski Breg) – Raša. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 558; Kranjčić 2021: 273), Roveriju (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 267) i Premanturu (Crnobori 2018: 208). Na tome prostoru samo Svetvinčenat ima *klabùk*, ali i *šiljār* za koncept 'slamnati šešir', kao u Kukljici. Kukljiškoj potvrdi sada se može pridodati *šijār* „slamnati šešir“ iz Murtera (Juraga 2010: 248) i *šiljār* „šešir, klobuk, obično onaj slamnati za ljeto“ iz Bibinja (Šimunić 2013: 677), a naša terenska istraživanja potvrđuju *šiljār* na čitavome Pašmanu. Riječ je, kako vidimo, karakteristična za jčak. govore od Zadra do Murtera. Iz toga je jasno da je tip 'šijar' u Istru donesen iz Dalmacije te da u žminjskom i drugim sjčak. govorima zapadno od gore spomenute linije to može biti samo posuđenica iz preseljeničkih govora. Tip 'krilaš', u Novoj Vasi *škriľáš* s protetskim konsonantom, etimološki ide s ličkim *kriľjak*, *škriľjak* (ERHSJ II, s.v. *kriľ*), *kriľjak* (Kranjčević 2003: 341). Žejansko 'cumarác' je varijanta s uobičajenim -n- > -r- rum. *comănac* „acoperământ al capului asemănător cu comănacul“ (DEX, s.v.), nepoznate etimologije.

73. Čarapa (ALHeL, 659)

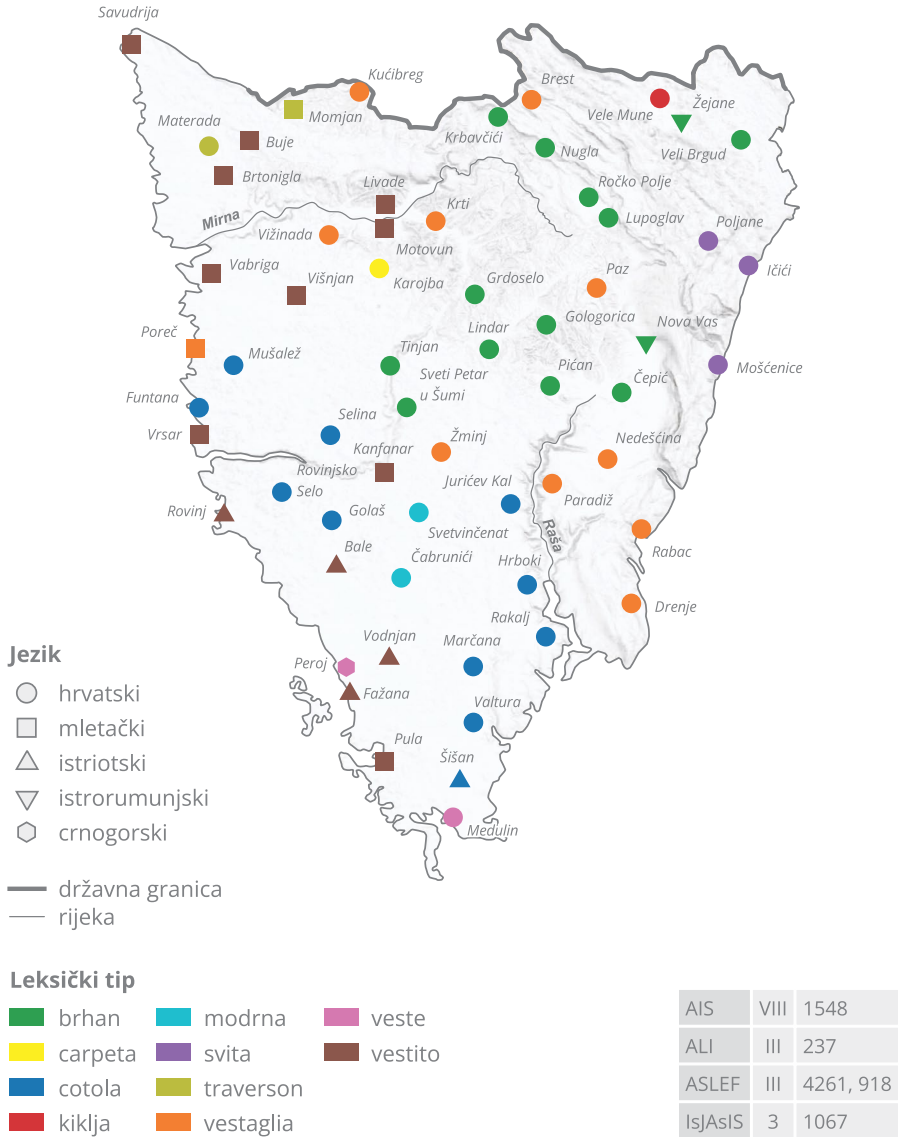
Napomena: u upitniku ALHeL-a ovaj koncept stoji u množini, no mi smo se odlučili za leksičke tipove u jednini zbog različitih množinskih nastavaka u hr. govorima. Tip 'calza(+)' obuhvaća i izvedenicu *calzeta* > hr. *kalceta* koja je u nekim govorima postala opći naziv za sve vrste čarapa. Tip 'scafon(+)' obuhvaća i izvedenicu *škafun`ica*. Za Paz je kartiran odgovor tipa 'hlača' iz kontrolne ankete.

Svi mlet. i istr. govori imaju sjtal. tip 'calza(+)' (Doria 1991: 116). Kao posuđenica u hr. govorima (usp. ERHSJ I, s.v. *hlača*) taj zauzima kompaktan areal na SI poluotoka. Nalazimo ga još u Brestu i Peroju. Od istoga je kslat. izvora *calcea* stara posuđenica 'hlača' (ERHSJ I, s.v. *hlača*; ERHJ I, s.v. *hlače*). Jezgru areala ovoga tipa čine sjčak. govori Pazinštine, gdje je još ovjeren za Pazin i Boljun (Francetić 2015: 66; Gagić 2017: 96). Pridružuju im se srčak. govori Gologorice i Čepića, sjevernije i govor Velih Muna. U njima ovo može biti nasljedni tip jer ga bilježimo i u srčak. govorima Hrvatskoga primorja (usp. dodatnu kartu 4. i Moguš 2002: 64). Autohton je na zapadu Buzeštine, dok su ga jčak. govori sjeverno od Mirne preuzeli po doseljenju. Areal tipa '*hoľeva' (ESSJa VIII, s.v. *xoľevъ(jь)/*xoľeva; ERHSJ I, s.v. *holjev*) od Pazinštine se preko Pična proteže do Labinštine. Izvan naše mreže imaju ga Gračišće, Domijanići, Šumber, Labin, Presika i Viškovići. Potvrđen je i na Krku (ERHSJ I, s.v. *holjev*; Mahulja 2006: 90; *LinGeH*). Odgovarajući su množinski likovi *hðlove*, *hðlove*, *holuðvi*, *hðljevi*, *hðljovi*. Tip 'bičva' (ERHSJ I, s.v.) je preseljenički, a dolazi u jčak. govorima južno od Mirne te u govorima jzi. dijalekta. Starija građa iz Vabriga i Kaštelira potvrđuje granicu na Mirni, a lik *bĩčva* iz Kaldira rijedak je primjer posuđivanja ovoga tipa u neki rubni sjčak. govor. Ovaj su tip irum. govori morali posuditi još u Dalmaciji jer ga nemaju čak. punktovi u njihovom susjedstvu. Preseljenički je i tip 'obojak', od *obviti (ERHJ II, s.v. *obaviti*), u značenju 'čarapa' zabilježen u Hrbokima, dok u izvornome značenju postoji i drugdje na području jzi. dijalekta (usp. npr. Peruško 210: 154). Tip 'scafon(+)', iako izvorno romanski (usp. ERHSJ II, s.v. *škafun*; *scofon* „calzerotto“, Doria 1991: 595), u našoj je mreži potvrđen samo u čak. govorima. U općem značenju 'čarapa' dolazi na dijelu Buzeštine i na Žminjštini (usp. Kalsbeek 1998: 461, 559; Kranjčić 2021: 92, 274). U drugim je govorima, kao i u Dalmaciji, zadržao značenje 'kratka čarapa'.

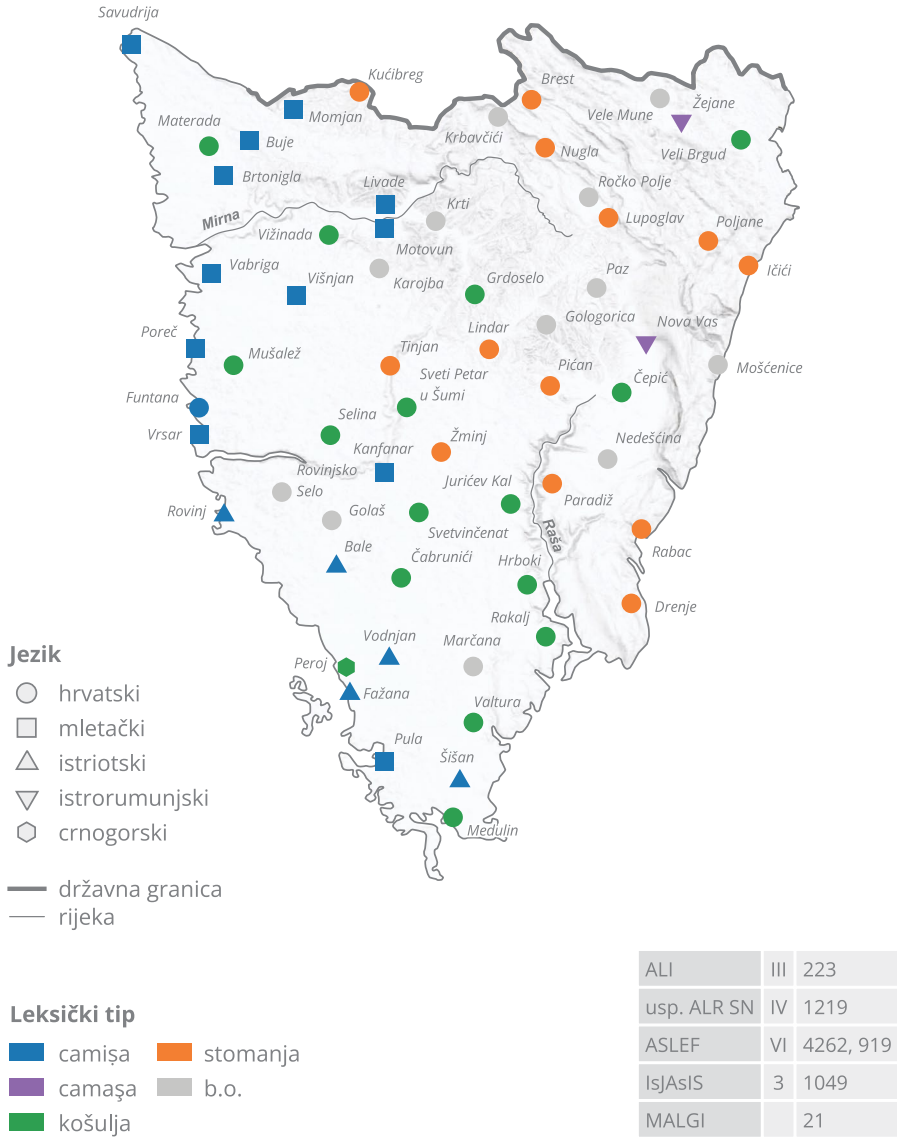
74. Suknja (ALHeL, 671)

Mlet. tip 'cotola' (Doria 1991: 178) imaju ne samo svi mlet. i istr. punktovi već i golema većina čak. govora i govor Peroja. Kako je *kotula* i dalm. riječ (usp. *ERHSJ* II, s.v. *kota*), u preseljeničkim govorima to eventualno može biti i leksički element donesen iz stare domovine. U južnim irum. govorima ovaj je tip preuzet iz čakavskog, bilo da je do toga došlo u Istri, bilo ranije. Ostala tri tipa javljaju se samo na periferiji. Stari germanizam 'brhan' < *Barchent* (*ERHSJ* I, s.v. *barakan*), inače karakterističan za Hrvatsko primorje i Kvarner, imaju na našem terenu samo Poljane i Ičići, izvan naše mreže i Permani. Tip 'kiklja', također germanizam, od *Kichel* (*ERHSJ* II, s.v. *kiklja*), bilježi se na Čićariji u Velim Munama i Žejanama. Očekivano, nije rijedak u Hrvatskom primorju i drugim dijelovima Hrvatske koji su zarana došli pod njem. jezični utjecaj. Tip 'stan', vjerojatno od *fuštan* < *fustagno* (usp. *ERHSJ* I, s.v. *fistan*; *JE* I, s.v. *fuštanj*), što je karakteristično dalm. lik, dolazi na istočnome rubu područja jzi. dijalekta. To ne znači da je širenje mlet. *cotola* završilo prije no što su Dalmatinci naselili taj kraj, kako će pokazati sljedeća karta. Za distribuciju tipova 'brhan', 'cotola', 'fuštan' i 'kiklja' u značenju 'suknja' drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 5. Napominjemo da je zastupljenost tipa 'fuštan' na toj karti nepotpuna i čisto informativna. Barem u sjevernoj Dalmaciji, *fuštan* i *kotula* tradicionalno ne označavaju iste vrste suknje.

75. Haljina (ALHeL, 674)

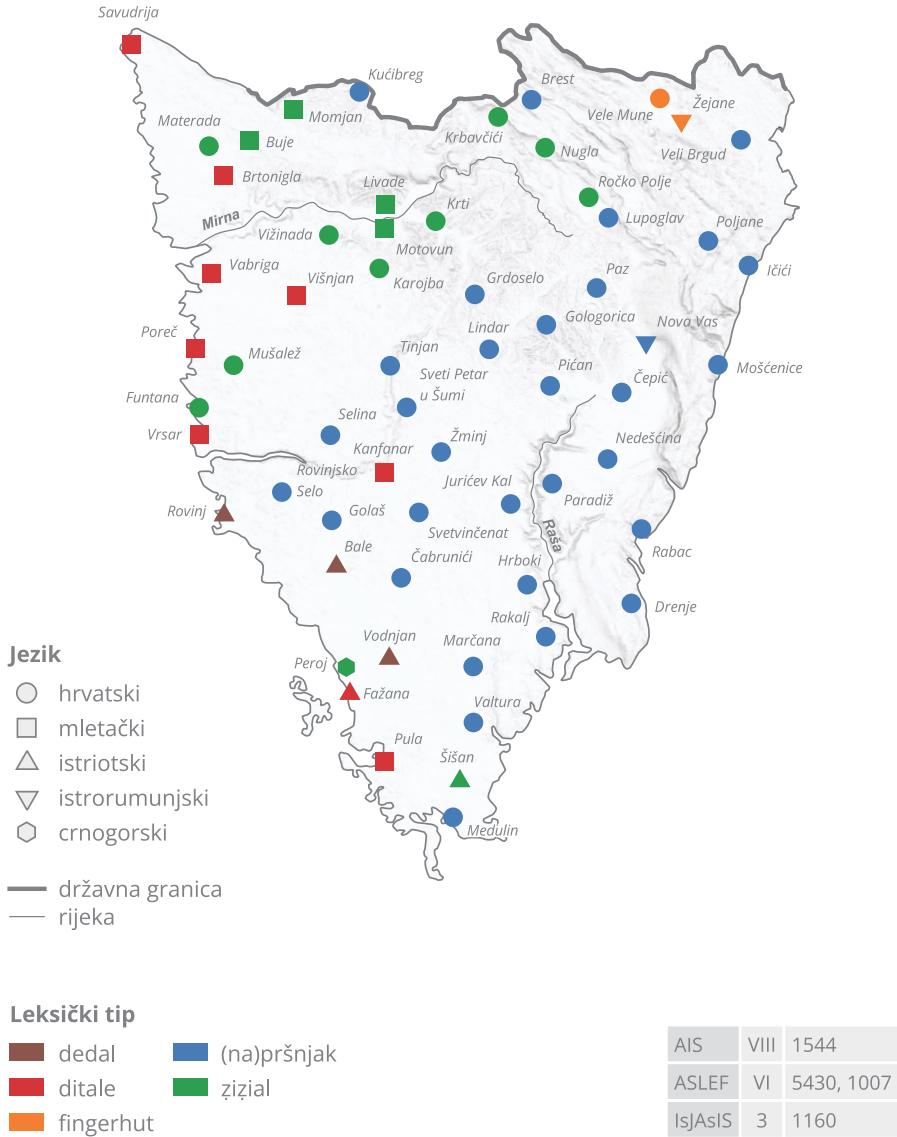
Jednodijelna haljina nije tradicionalni odjevni predmet u ruralnim krajevima. To je razlog posuđivanju talijanizama, ali promjeni značenja leksičkih tipova o kojima je bilo riječi na prethodnoj karti. Talijanizam 'vestito' (Doria 1991: 789, s.v. *vistito*) bilježi se u većini mlet. i istr. punktova, a tal. utjecaju duguju se i tipovi 'vestaglia' i 'veste'. Prvi u hr. govorima dolazi mahom na SZ i na Labinštini. Drugi je u liku *věšta* (usp. *ERHSJ* III, s.v. *vešta*) rasprostranjen u Dalmaciji, a ovdje ga nalazimo u Medulinu i Peroju, izvan naše mreže i u Ližnjanu. Tipovi 'brhan' i 'cotola' na ovoj su karti našli mjesta zahvaljujući promjeni značenja. Pod pritiskom venecijanizma *cotola*, lik *brhan* s varijantama, na prethodnoj karti marginalan, primio je značenje 'haljina' i opstao na arealu koji se od Buzeštine i Ćićarije proteže do središnje Istre. Takvo stanje potvrđuju i dijalektni rječnici (Kalsbeek 1998: 422; Francetić 2015: 16; Gagić 2017: 50; Kranjčić 2021: 23). Kao čak. posuđenicu nalazimo ga u irum. govorima. Isti punktovi koji na prethodnoj karti imaju tip 'stan', ovdje imaju tip 'cotola'. Taj se bilježi i drugdje na području jzi. dijalekta, u govorima u kojima je *kotula* i 'suknja' i 'haljina'. U Velim Munama oba značenja zauzima lik *kikja*. Govori Liburnije imaju tip 'svita', metonimijom od naziva tkanine (usp. *ERHSJ* III, ss.vv. *svita*, *viti*). Bojom tkanine motiviran je tip 'modrna' u Svetvinčentu i Čabrunićima, gdje je pretrpio pučkoetimološku prilagodbu u *mòdrna*. U roverskim govorima bilježi se *mòdrna* i *mòdrna* (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 161), a u Premanturi *modrīna* (Crnobori 2018: 120). Odgovarajući se likovi, uz neke glasovne i semantičke razlike, bilježe mahom u dalm. štok. govorima, tek ponegdje u čak. govorima (Pakoštane, Oštrić 1990: 584). U Vidu imamo *mòdrna* 'haljina od stupane vune', u Sinju *mòdrna* 'suknja', u Neoriću i Niskom *mòdrna* (*LinGeH*); u miljevačkim selima *mùdrna* „kratka ženska suknena haljina modre boje“ (Pilić 2021: 167); u Nuniću *mùdrīna* 'modra zimska suknja od grube vune' (*LinGeH*); u Popovićima *mùdrina* „zimska haljina od stupanog sukna modre ili crne boje“ (Tokić/Magaš 2018: 197), u Pridragi *mòdrina* „tamnomodra suknja od sukna“ (Babić 2022: 385). U mlet. govoru Momjana i jčak. govoru Materade dolazi tip 'traverson', izvorno „vestaglia da lavoro con maniche e tasche“ (Doria 1991: 755). Samo u Karojbi bilježi se tip 'carpeta' koji izvorno označava suknju od grube tkanine (Rosamani 1999 [1958]: 179).

76. Košulja (ALHeL, 673a)

Napomena: u građi, nažalost, ima zamjetnih praznina jer istraživači nisu vodili računa o tome da, pored naziva za žensku košulju (bluzu), prikupe i opće nazive za košulju. Bez obzira na to, i tako manjkava karta zaslužuje pažnju zbog arealne distribucije tipova 'košulja' i 'stomanja'. Prazninu za Žminj popunili smo dodatnim istraživanjima.

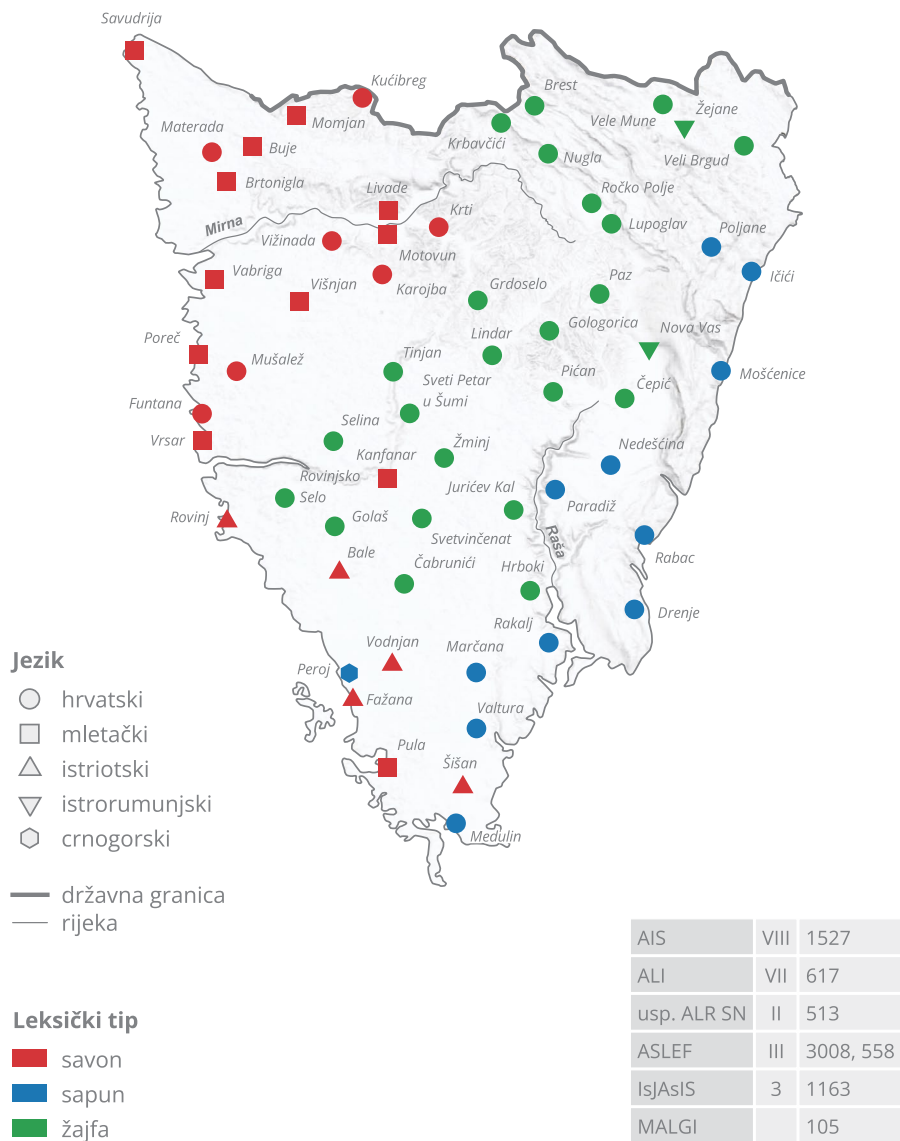
Tip 'camiša', poluučen odraz kslat. *camisia* (naspram *cameša*, usp. Doria 1991: 118), bilježi se u svim mlet. i istr. punktovima. Ovamo spadaju i rovinjsko *kamə'sa* i vodnjansko *kamejža*, s diftongacijom. Od istoga je lat. izvora irum. tip 'camaša', u Žejanama *kamāša*, u Novoj Vasi i općenito na jugu *kemeše*. Čak. govori oštro su podijeljeni u dva areala. Tip 'stomanja', koji je i kvarnerski (usp. dodatnu kartu 6.), na našem je terenu karakterističan za starinačke govore. To pokazuju i dijalektni rječnici (Kalsbeek 1998: 553; Francetić 2015: 256; Gagić 2017: 276; Kranjčić 2021: 261). U srčak. Pićnu i jčak. Kućibregu, izvan naše mreže i u govoru Pariža, to će biti leksički element preuzet po doseljenju. Iz distribucije slijedi da je primjerenije govoriti o starijoj, predmletačkoj posuđenici od lat. *stamīnea* nego o dalmrom. leksičkom ostatku (usp. ERHSJ III, s.v. *stomanja*). Tip 'košulja', stara posuđenica iz lat. *casula* (ERHJ I, s.v. *košulja*; ERHSJ II, s.v. *kasula*), u Istri je isključivo preseljenički. Širenje potvrda na punktove ALHeL-a izvan naše mreže i na stariju građu ne mijenja ništa u ovoj slici.

77. Napršnjak (ALHeL, 685)

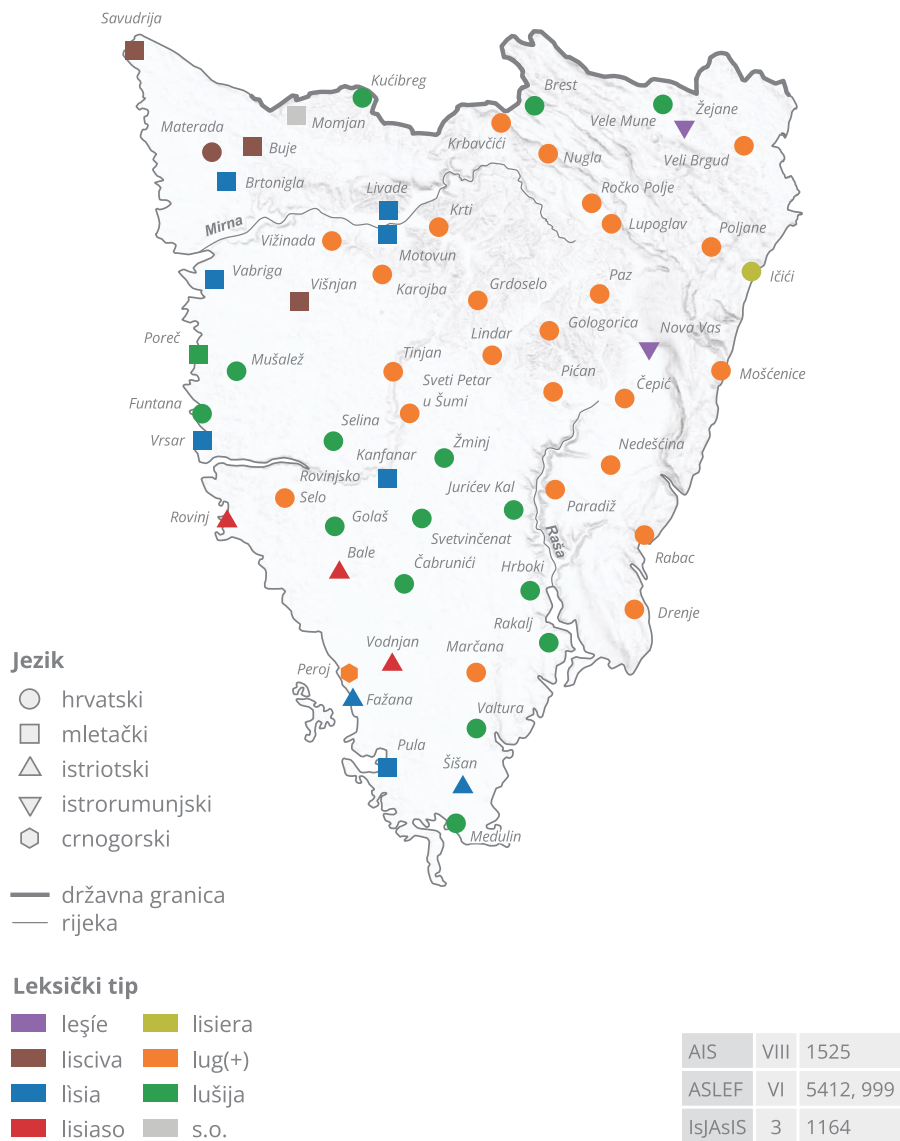
Napomena: tip 'fingerhut' stoji za varijantu *fingrot* i varijantu *finger* koja nastaje ispuštanjem drugoga dijela složenice.

Tri tipa potječu od lat. *digitālis*: 'dedal', 'ditale' i 'zizial'. Tradicionalni mlet. tip, nastao asimilacijom $d - z \rightarrow z - z$ od starijega *dezial* (Doria 1991: 818; *JE* III, s.v. *žižijal*) je 'zizial'. Taj se danas u imlet. povlači pred talijanizmom 'ditale', a na našem je terenu kompaktno očuvan na SZ. Na jugu ga ima istr. govor Šišana, izvan naše mreže i govor Galižane, dok se kao drugi odgovor bilježi u Rovinju i Vodnjanu. Kao posuđenica dolazi u većini buz. govora i jčak. govora na SZ, zatim u govorima jzi. dijalekta na Poreštini i u cg. govoru Peroja. Izvan naše mreže imaju ga još Presika i Labin. Tip 'dedal' pokazuje istr. distribuciju, s potvrdoma iz Rovinja, Bala i Vodnjana. U cjelini, istr. punktovi i u ovom slučaju pokazuju konzervativan karakter. Većina hr. govora ima tip '(na)pršnjak', izvedenicu od *prst* (*ERHJ* I, s.v. *napršnjak*), u kojem je srasli prijedlog *na* fakultativan. Pritom u starinačkim govorima, uz rijetke iznimke, nalazimo varijantu *napršnjak*, dok se u preseljeničkim govorima bilježi i *napršnjak* i *pršnjak*, bez očite prostorne pravilnosti. Varijantu *napršnjak*, kao čak. posuđenicu, imaju svi južni irum. govori. Germanizam 'fingerhut' na našem terenu dolazi samo u Velim Munama (*fingrot*) i u irum. govoru Žejana (*finger*), a vjerojatno je preuzet iz slov. istarskih govora.

78. Sapun (ALHeL, 689)

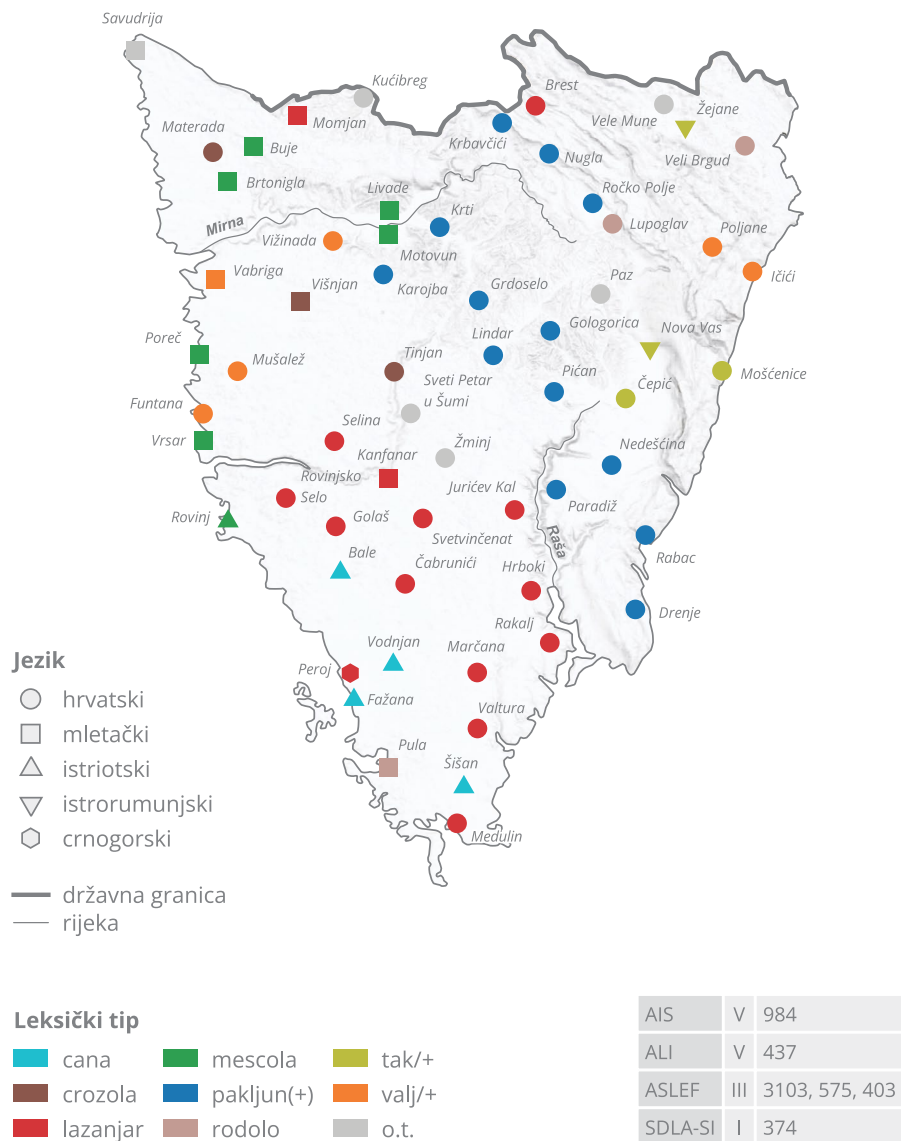
Ova karta zoran je primjer širenja kulturnih posuđenica u hr. govorima i leksičke solidarnosti koja prelazi stare političke granice. Germanizam 'žajfa' < *Seife* (*ERHSJ* III, s.v. *žajfa*) nalazimo u većini buz. govora, na Čićariji (također u Vodicama, Ribarić 1940: 189, s.v. *sapûn*) te, što je ključno, u svim starinačkim i preseljeničkim punktovima na području nekadašnje Pazinske knežije. Rječnici ga bilježe za Žminjstinu (Kalsbeek 1998: 594; Kranjčić 2021: 357), Pazin (Gagić 2017: 357) i Boljun (Francetić 2015: 331). S Pazinštine se proširio u većinu govora jzi. dijalekta južno od Limskoga zaljeva. Da to u njima ne može biti domaći leksički tip, ne govori samo njegov izostanak u Dalmaciji već i činjenica da se stari balkanski latinizam 'sapun' < *sapō*, *sapōnis* (*ERHSJ* III, s.v.; *ERHJ* II, s.v.) sačuvao na istočnome rubu područja jzi. dijalekta, gdje ga, osim naših punktova, imaju još Ližnjan i Muntić, usto i u cg. govoru Peroja. Crnobori (2018: 192) ga potvrđuje za govor Premanture. Izvorno je areal tipa 'sapun' u Istri, prije migracija, zauzimao samo područje istočno od Raše i Učke, na Labinštini i Liburniji, gdje ga nalazimo i danas. Svi mlet. i istr. punktovi imaju mlet. tip 'savon', iste dalje etimologije kao i tip 'sapun' (Doria 1991: 554). Iz mletačkog je primljen u preseljeničke hrvatske govore sjeverno od Limskoga zaljeva, a nalazimo ga i u buz. govoru Krta.

79. Cijed, luženje (za pranje rublja) (ALHeL, 690)

Napomena: iz praktičnih razloga pod tip 'lug(+)' svedene su izvedenice *luženje*, *lužilo*, *lužnjak* i *lužin*, od kojih je na našem terenu samo lik *luženje* dijalektno specifičan.

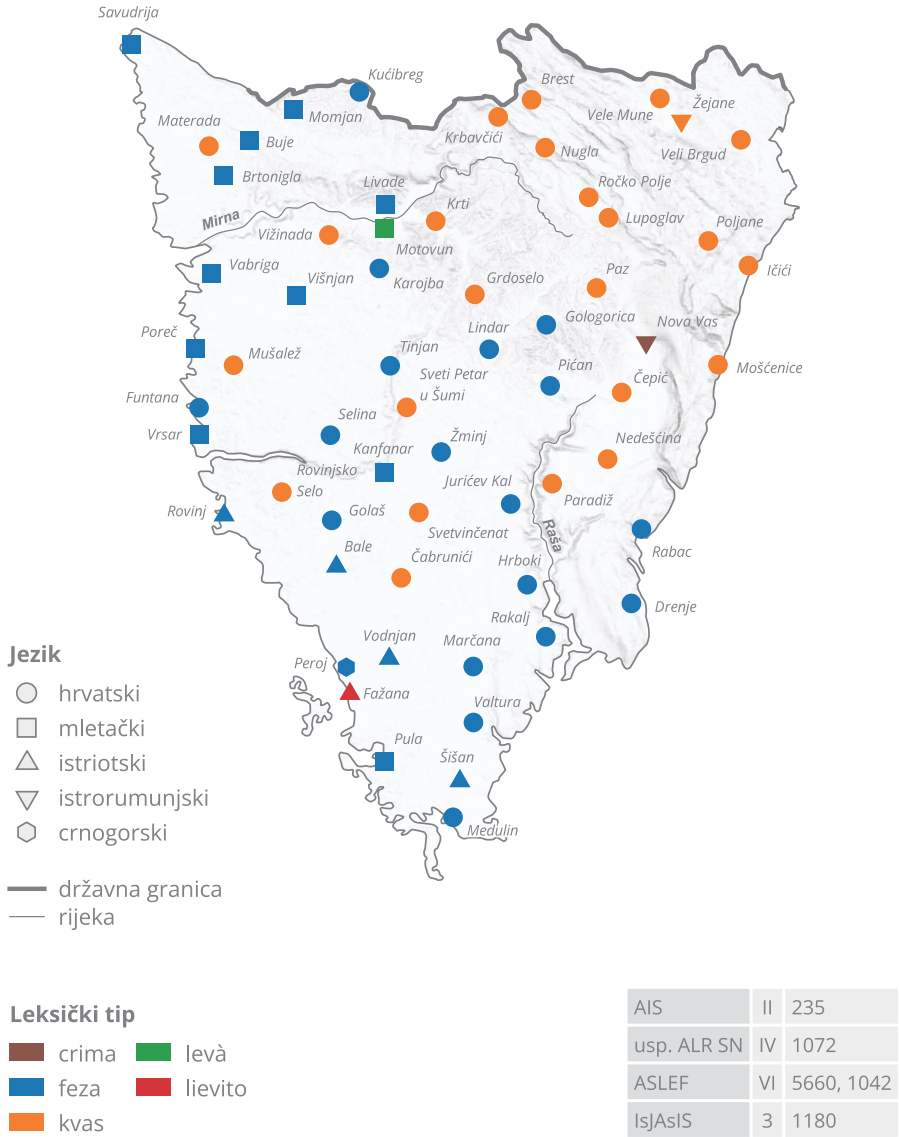
S izuzetkom tipa 'lug(+)', svi leksički tipovi na ovoj karti potječu od lat. *līxīva*, *līxīvia*, ali im je distribucija jezično i dijalektno, nerijetko i arealno specifična. Tip 'lešie' je samo istrorumunjski, domaći odraz lat. riječi (Frätilä/Bårdåsan 2010: 201). Recentan je talijanizam tip 'lisciva' koji se bilježi samo u nekim mlet. govovima na SZ, kao posuđenica i u jčak. govoru Materade. Ima ga i tršćanski mlet. govor (Doria 1991: 333). Tradicionalni je mlet. tip 'lisia' (usp. Rosamani 1999 [1958]: 545–564, s.v. *lissia*), potvrđen u većini naših mlet. punktova, kao i na jugu istr. terena, u Fažani i Šišanu. Izvedenicu 'lisiera', koja izvorno označava lavor s cijedi, nalazimo samo u govoru Ičića. Tip 'lisiaso', izvorno 'ostatak cijedi nakon pranja' (usp. Rosamani 1999 [1958]: 546), danas na našem terenu pokazuje karakteristično istr. distribuciju, no AIS ga potvrđuje gotovo posvuda na području mlet. govora, ali i u Pijemontu i Liguriji. Tip 'lušija', po Skoku (*ERHSJ* II, s.v. *liksija*) plod ukrštanja dalmrom. odraza od *līxīva* i hr. *lug*, pokazuje preseljeničku distribuciju. Bilježi se mahom u govorima jzi. dijalekta, usto još u jčak. govoru Kućibrega i u srčak. govoru Velih Muna. Ima ga i većina punktova jzi. dijalekta izvan naše mreže. U Brestu *lušija*, u Žminju *lušjin* bit će posuđenice iz preseljeničkih govora. Taj je tip potvrđen i za sjčak. govore južne Žminjštine, uz *polevālo* (Kranjčić 2021: 126, 192). Tip 'lug(+)', češći u temeljnom liku *lug* nego u raznim izvedenicama, bilježi se gotovo u svim buz., sjčak. i srčak. govorima, usto i u govoru Peroja. Potvrđen je za Orbaniće (Kalsbeek 1998: 483), Pazin (Gagić 2017: 141) i Boljun (2015: 121). Od naših jčak. punktova imaju ga Vižinada, Karojba i Grdoselo, od punktova jzi. dijalekta Marčana, Rovinjsko Selo i Sv. Petar u Šumi, a izvan naše mreže bilježi se u Buićima i Muntiću. U njima je to vjerojatno posuđenica iz starinačkih govora.

80. Palica za mlaćenje (valjanje) tijesta (ALHeL, 698)

Napomena: s obzirom na broj tipova, odgovori s jednom potvrdom svedeni su pod *ostale tipove* (o.t.), a čitatelje upućujemo na odnosni popis u svesku *LAIČaG*. Tip 'lazanjar' uključuje i perojsko *lazanjêr*. Tip 'pakljun(+)' obuhvaća i izvedenice *pakînôr*, *pakjunâča*, *pakjûnica* i sl. Tip 'valj/+¹' čine isključivo izvedenice *vajäk*, *vajačica*, *valjüga*. Tip 'tak/+¹' također dolazi samo u izvedenicama.

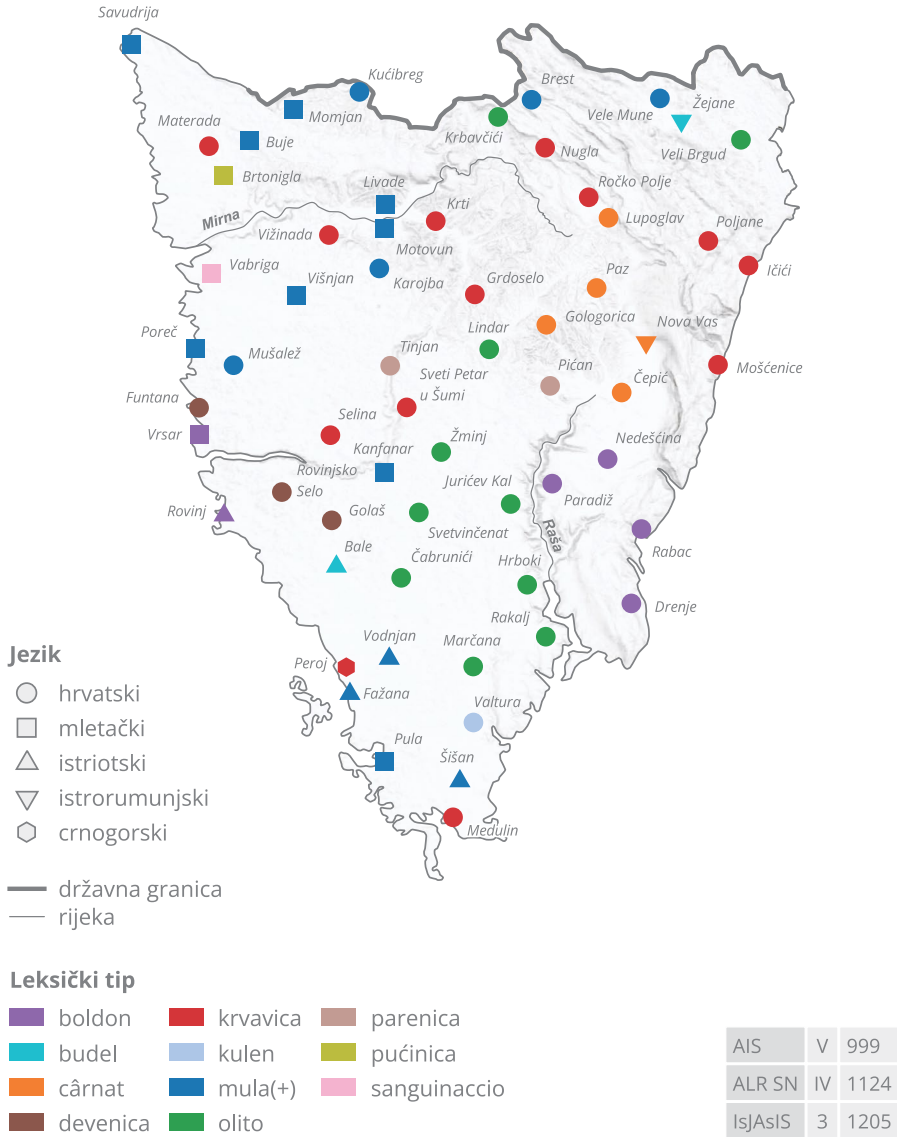
Tip 'cana', prema *cana* 'trstika' (Rosamani 1999 [1958]: 156–157; Doria 1991: 119), samo je istriotski. U mlet. govorima prevladava tip 'mescola' koji Rosamani (1999 [1958]: 621), prema građi za *ALI*, bilježi samo za mlet. govore Funtane i Pazina te za istr. govor Rovinja. Tip 'crozola', potvrđen u 16. st. (usp. Doria 1991: 186), bilježi se u mlet. govoru Višnjana, a kao posuđenica u jčak. govoru Materade. Ovamo ide i *dròcalo* iz Tinjana. Tip 'rodolo', koji Doria (1991: 532) potvrđuje u sintagmi *ròdolo de la pasta*, ima mlet. govor Pule, sjčak. govor Lupoglava, a na krajnjem SI Veli Brgud, izvan naše mreže i Permani. Za tip 'lazanjar' ne nalazimo odgovarajući lik u mlet. rječnicima. U građi *ALHeL*-a bilježi se kao prvi odgovor u mlet. govorima Momjana i Kanfanara, a u mlet. govoru Pule to je treći odgovor. S druge strane, izdašno je dokumentiran u govorima jzi. dijalekta južno od Limskoga zaljeva. Po svemu sudeći, riječ je o hr. tvorbi prema tršč. *lašagnol* „mattarello“ (usp. Doria 1991: 322), uz zamjenu stranoga sufiksa produktivnim *-ar*. Samo je hrvatski tip 'pakljun(+)', predmletački romanizam od **paculone* (*ERHSJ* II, s.v. *pakljun*). Nalazimo ga u većini buz. govora, zatim na Pazinštini i Labinštini te u jčak. govoru Karojbe. Gagić (2017: 187) ga potvrđuje za Pazin, a Kranjčić (2021: 176) za južnu Žminjtinu. Od punktova *ALHeL*-a izvan naše mreže imaju ga: Gračišće, Domijanići, Presika, Labin, Viškovići (sjčak.); Šumber (srčak.); Kringa, Jašići, Pariži (jzi.). Ovaj su tip preseljenički govori preuzeli iz starinačkih. Tip 'valj/+¹' dolazi s jedne strane u preseljeničkim čak. govorima sjeverno od Limskoga zaljeva, kao hr. posuđenica i u mlet. govoru Vabriga, s druge na Liburniji. Ovamo ne spada lik *valêr* iz Kućibrega, koji je slov. posuđenica, eventualno preuzeta posredstvom tršč. govora (v. Doria 1991: 772). Arealno specifičan tip 'tak/+¹', od *takati* 'valjati' (usp. *ERHSJ* III, s.v. *takati se*), imaju Mošćenice i Čepić (*täkalo*) te, kao čak. posuđenicu, naši irum. punktovi (*takáč*, *takaláč*).

81. Kvas (ALHeL, 701)

Napomena: u slučaju nekoliko punktova (Nedešćina, Pula, Savudrija, Žejane) na karti je predstavljen drugi odgovor, kao dijalektno autentičan.

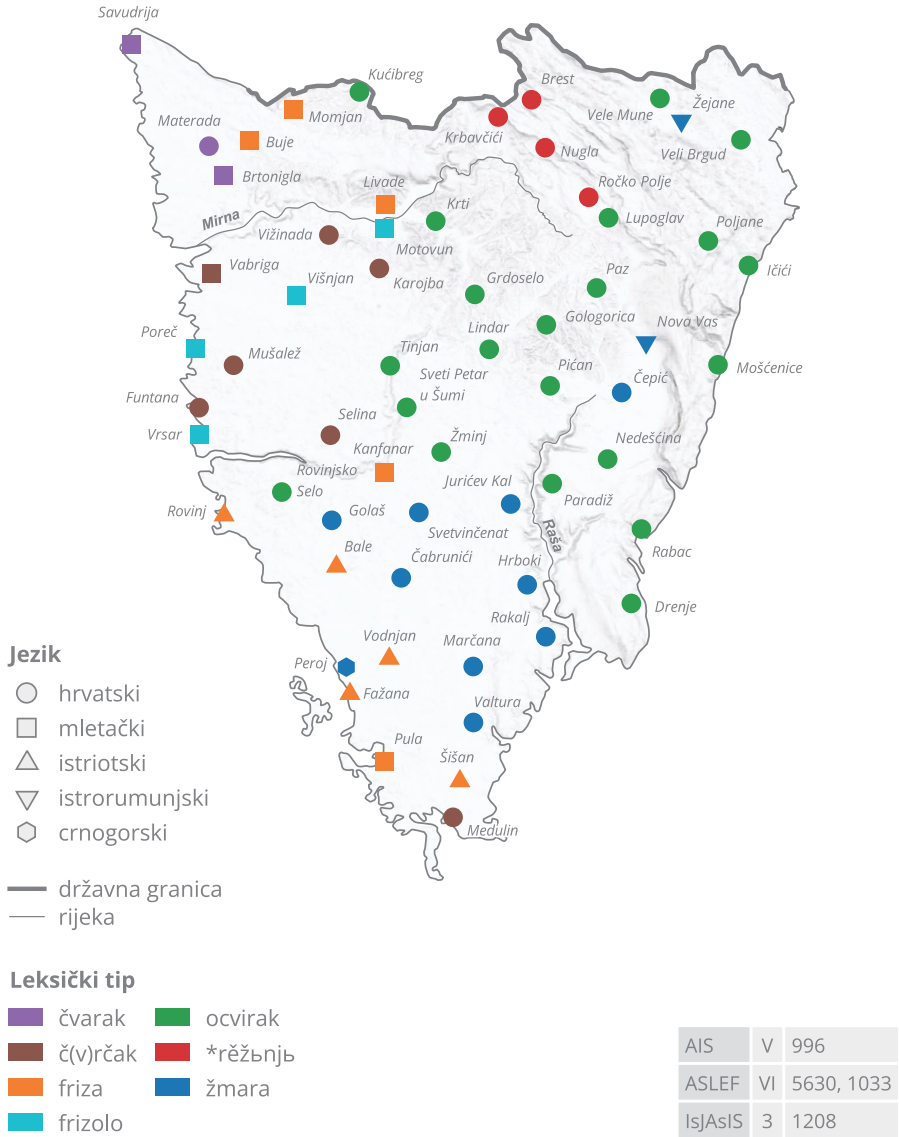
Tip 'feza' < lat. **faecea* (Doria 1991: 230) imaju gotovo svi mlet. punktovi i svi istr. punktovi u našoj mreži te brojni hr. govori. Rosamani (1999 [1958]: 370) i Doria (*loc. cit.*) donose ga samo u značenju „lievito di birra“, kako je i u furl. građi, dok za „lievito“, dakle 'kvas (za tijesto)' imaju *levà*. Potonji je tip u AIS-u potvrđen za Rovinj i Vodnjan. Građa AIS-a za Motovun pokazuje semantičku razliku koja se u našoj građi u manje od stoljeća izgubila: *levá* je „alter Sauerteig“, ukisalo tijesto koje se koristi za dizanje novog, a *fěsa* je „Hefe (modern)“, dakle kupovni kvas. U građi ALHeL-a tip 'levá' danas je potvrđen upravo u mlet. govoru Motovuna. Na području hr. govora tip 'feza', gotovo uvijek s očuvanim [ts], nalazimo svugdje, osim na SI periferiji. Bužeština, Čićarija, sjever Pazinštine i Liburnija čine kompaktan areal tipa 'kvas' < psl. **kvâsъ* (ERHJ I, s.v. *kvas*; ERHSJ II, s.v. *kvas*). Potvrđen je i za Boljun (Francetić 2015: 113). Od Pazinštine prema zapadu i jugu, gdje dominira tip 'feza', potvrde se tipa 'kvas' raspršuju. Nalazimo ga u više preseljeničkih govora, u nekim sjčak. punktovima na Labinštini te u srčak. Čepiću, izvan naše mreže i u Šumberu. U starijoj građi tip 'kvas' potvrđen je i za Vabrigu i Kaštelir, dok Kaldir i Boljun imaju tip 'feza'. Prevlast tipa 'feza' u hr. govorima posljedica je generalizacije naziva za kupovni kvas. To pokazuje dijalektni tekst iz Orbanića (Kalsbeek 1998: 340): *To je bì, jedanpūt, kad nĩ bilo fěci valjâ, pak so si puštĩli svãki pūt od... jeno mãlico onega krũha, za kvâs. Od danàs do jũtre. [...] I onipūt so tð ĉa in je ustãlo, podm'esĩli jøš m"okĩ i vodi, i stòrili jedan vėci hlepčĩć. I puštĩli ga, i kat se je skĩsa, tð in je bì kvâs.* Čini se da je do te generalizacije prvo došlo u hr. i slov. govorima, a onda, pod njihovim utjecajem, i u mletačkima i istriotskima. Crnobori (2018: 56, 102) i Kranjčić (2021: 60, 116) u svojim rječnicima jasno razlikuju ova dva tipa. Talijanizam 'lievito' se kao jedini odgovor bilježi samo u Fažani, kao prvi u Savudriji i Puli, kao drugi u Rovinju i Vrsaru. Tip 'crima', u Žejanama *krima* (drugi odgovor), u Novoj Vasi *krime*, samo je istrorumunjski. Prema Radu-Pop (2016: 30), od tal. *crema*, na temelju formalnoga domišljanja, bez drugih argumenata.

82. Krvavica (ALHeL, 710)

Napomena: tri tipa u množinskom smo obliku susreli kod naziva za crijeva (karta 20.), s time da tipu 'mulize' ovdje odgovara tip 'mula(+)' koji obuhvaća temeljno *mula* i izvedenicu *muliza* > hr. *mulica*. Etimološke uputnice ostaju iste.

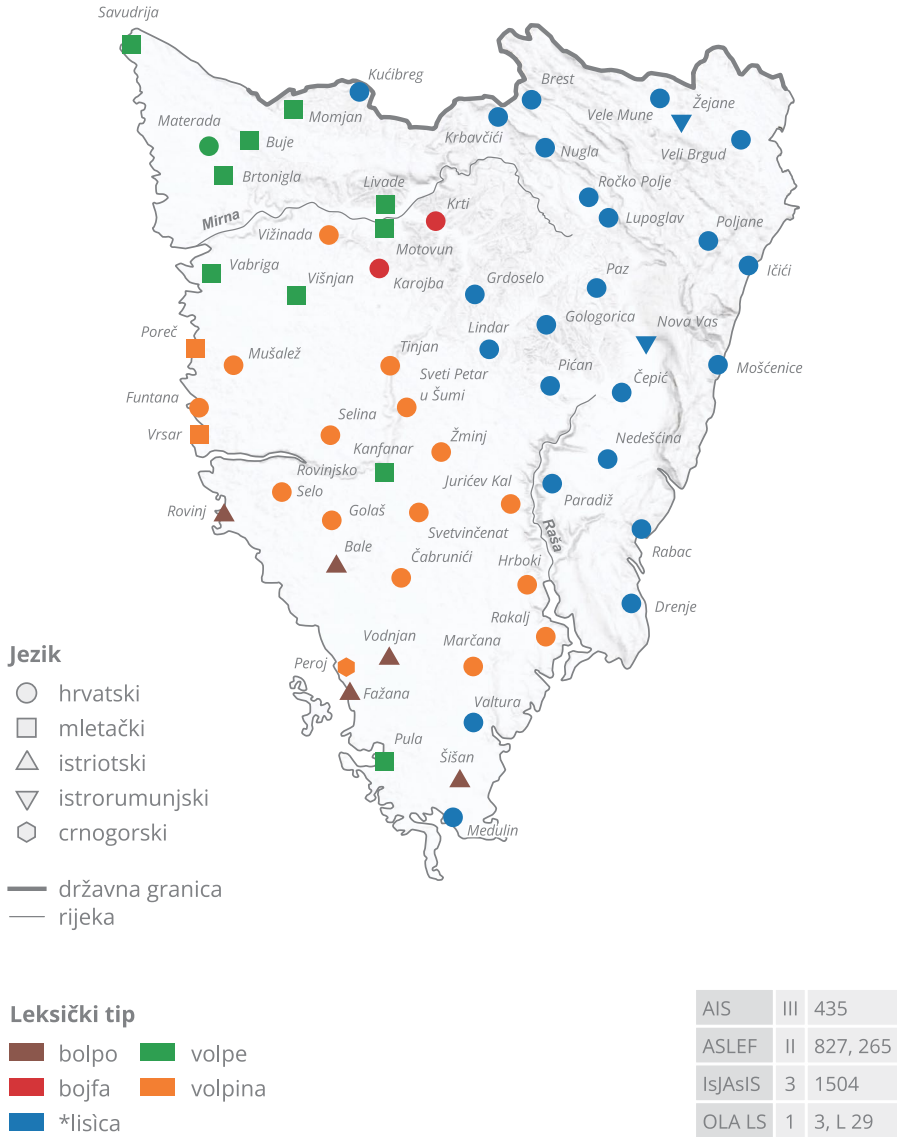
U mlet. i istr. punktovima prevladava tip 'mula(+)'. U hr. govorima nalazimo ga sjeverno od Linskoga zaljeva, a dalje na SI u Brestu i Velim Munama. Mlet. tip 'boldon', u vezi s fr. *boudin* (usp. Mussafia 1873: 34–35; Salvioni 1914: 376), bilježi se u mlet. govoru Vršara i istr. govoru Rovinja, a kao posuđenica zauzima kompaktan areal na Labinštini. Tip 'budel', rezultat metonimije 'crijevo' → 'krvavica', imaju Bale i Žejane, a kao prvi odgovor kojem nismo dali prednost Sv. Petar u Šumi i Golaš. Talijanizam 'sanguinaccio' jedini je odgovor u mlet. govoru Vabriga. Tip 'krvavica' (ERHJ I, s.v.) dobro je zastupljen na Liburniji i u južnijim buz. govorima. Nalazimo ga i u jčak. govorima oko Mirne, u nekim govorima jzi. dijalekta te u Peroju. Potvrđen je i za govor Premanture (Crnobori 2018: 99). Prostorno je kompaktniji tip 'olito', nastranu izolirane potvrde iz Veloga Brguda i Krbavčica. Dominantan je na istočnoj polovici područja jzi. dijalekta, odakle se preko Žminjštine (usp. Kranjčić 2021: 166) uspinje do Pazina (usp. Gagić 2017: 315, *ulīta*). Na Pazinštini graniči s arealom na kojem se bilježi lik *krnāta* (usp. Francetić 2015: 107), u Lupoglavu *krnāta*, a u Čepiću *krnāt*, sve k tipu 'cārnat'. To je, suprotno Skokovoj tezi o predmletačkom ostatku (ERHSJ II, s.v. *karne*), irum. posuđenica (Filipi 2002: 161). Svi južni irum. govori u ALHeL-u imaju *kārnāt*, a Kovačec (1998: 48) ga potvrđuje i za Žejane. Samo je preseljenički tip 'devenica', od psl. **děti* (ERHJ I, s.v. *djenuti*), potvrđen s obje strane Linskoga zaljeva. U Premanturi je *divenīca* „slatka krvavica“ (Crnobori 2018: 45). U mreži ALHeL-a samo Valtura ima tip 'kulen' < psl. **kulěнь* (ERHJ I, s.v. *kulen*), odraz metonimije 'crijevo' → 'krvavica'. Slav. porijekla je i tip 'pućinica' u mlet. govoru Brtonigle, nedvojbeno od *pluća*, usp. *plucia*, *plucie* (Rosamani 1999 [1958]: 805; usp. i ERHSJ II, s.v. *pluća*). Pri predlaganju leksičkoga tipa 'parenica' naš je izbor između tinjanskoga *bārenica* i pićanskoga *parēnica* arbitrarano. Prvi formalno može biti od gl. *bariti* (ERHJ I, s.v. *bariti*), drugi od gl. *pāriti* (ERHSJ II, s.v. *para*⁴; ERHJ II, s.v. *pariti*). Ipak je vjerojatnije da je riječ o varijantama. Nedostaje građe za raspravu o nastanku i razvoju areala ovoga tipa.

83. Čvarak (ALHeL, 713)

Napomena: tip ¹*rěžъnjь¹ stoji za likove s različitim odrazom jata. Dobar dio odgovora bilježi se u množini, no tipovi se ovdje donose u jednini.

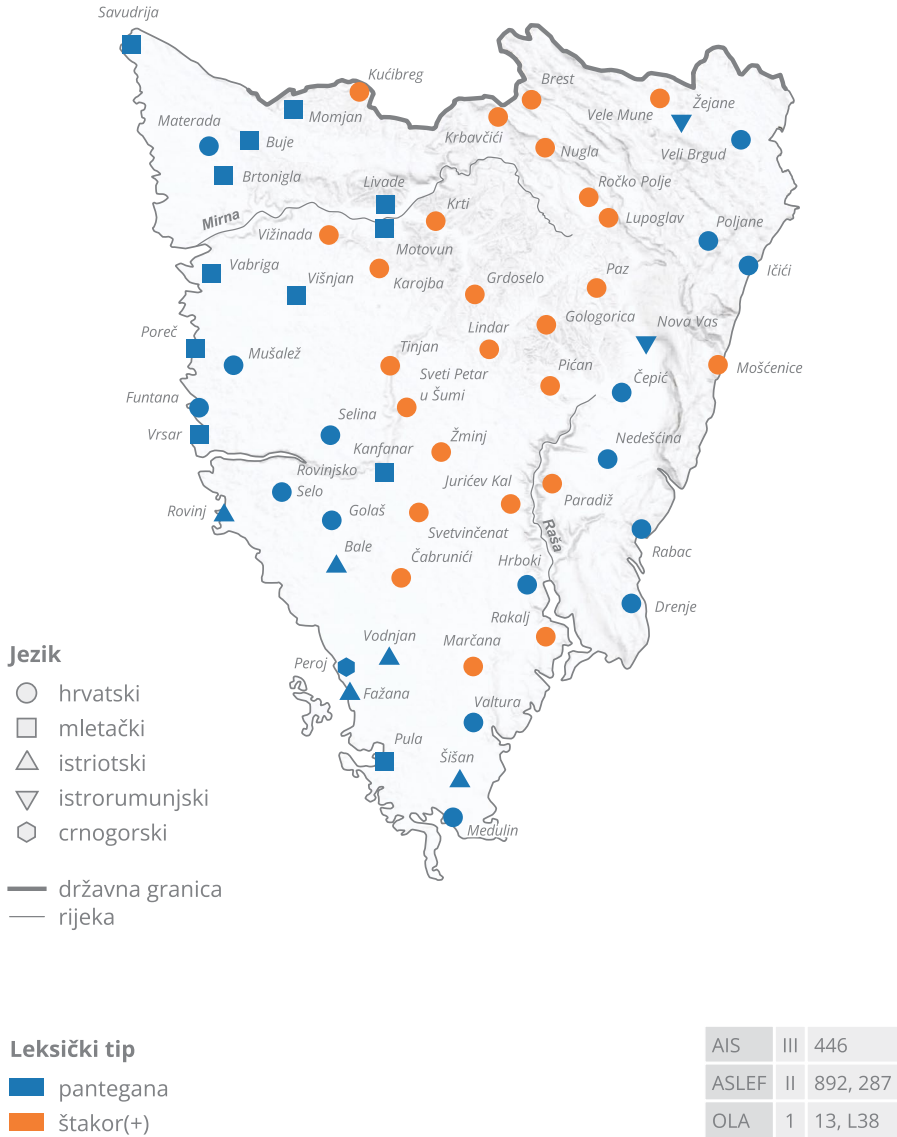
Većina hr. tipova dala bi se podvesti pod isti motivacijski tip jer je riječ o izvedenicama gl. *cvriti*, *cvariti* ‘topiti mast’ (ERHSJ I, s.v. *cvriti*; ERHJ I, ss.vv. *cmariti* (*se*), *čvarar*, *čvariti*) i njegovih preinaka, no ovdje je primjerenije držati ih odvojenima jer su arealno specifični. Tip ¹čvarak¹ slabo je zastupljen: od hr. punktova bilježi se samo u Materadi, a kao hr. posuđenica u mlet. govorima Savudrije i Brtonigle. Moguće je da je riječ o novijem elementu iz standardnog jezika. Tip ¹ocvirak¹, također kajkavski (usp. i slov. *ocvirek*, *SES*, s.v.), karakterističan je za govore Liburnije, Labinštine, Pazinštine i Žminjštine. Rječnici ga u liku *ucvìrak* potvrđuju za južnu Žminjštinu, Pazin i Boljun (Kranjčić 2021: 305; Gagić 2017: 312; Francetić 2015: 292). U srčak. govorima to može biti nasljedni tip jer se bilježi i na srčak. terenu izvan Istre (usp. npr. Moguš 2002: 157; Lukežić/Zubčić 2007: 427). Posuđenice su iz sjčak. govora *cvìrak* u Rovinjskom Selu te *ucvìrki* u Kućibregu i Grdoselu. Jčak. govori te govori jzi. dijalekta između Mirne i Limskoga zaljeva imaju tip ¹č(v)rčak¹, usp. *čvrljki* u ličkih čakavaca (ERHSJ I, s.v. *cvriti*). Za Kaštelir ga potvrđuje Simonetti (2012: 29). Kao čak. posuđenica dolazi u mlet. govoru Vabrige. Medulinsko *očřk* predstavlja regresivnu tvorbu prema množini *čřčki*, uz početno *o-* koje odaje utjecaj tipa ¹ocvirak¹. Motivacijski je razvoj tipa ¹č(v)rčak¹ lako razumjeti jer mast *č(v)rči* dok se topi. Područje jzi. dijalekta između Limskoga zaljeva i Raše predstavlja kompaktan areal tipa ¹žmara¹ koji nalazimo i u Čepiću te u irum. govorima. Za njegovu je preseljeničku karakterizaciju važno što ga imaju Vodice (Ribarić 1940: 207). U Lici se ovaj tip bilježi i u čakavaca i u štokavaca (ERHSJ I, s.v. *cvriti*; Kranjčević 2003: 1183; Čuljat 2009: 295), dok je u Dalmaciji, prema dostupnim izvorima, danas samo štokavski, potvrđen od Bukovice (Tokić/Magaš 2018: 345) preko šibenske Zagore (Pilić 2021: 366) do Cetinske krajine (Kontić 2015: 151). Perojski govor ima varijantu *žmùrice*. Specifično je buzetski tip ¹*rěžъnjь¹, od gl. *rezati* (usp. ERHJ II, s.v.). Mlet. govori na SZ i JZ te svi istriotski govori imaju tip ¹friza¹ (Doria 1991: 249–250). Arealno je specifična, barem kada je o našem terenu riječ, njegova varijanta ¹frizolo¹ na Poreštini.

84. Lisica (ALHeL, 729)

Napomena: u realizacijama tipa ¹*lisica¹ prednaglasni se vokal u ekavskim govorima odrazio kao *e* (samo Nedeščina ima *lisìca*), u ikavsko-ekavskima i ikavskima kao *i* (samo Grdoselo danas ima *lesìca*).

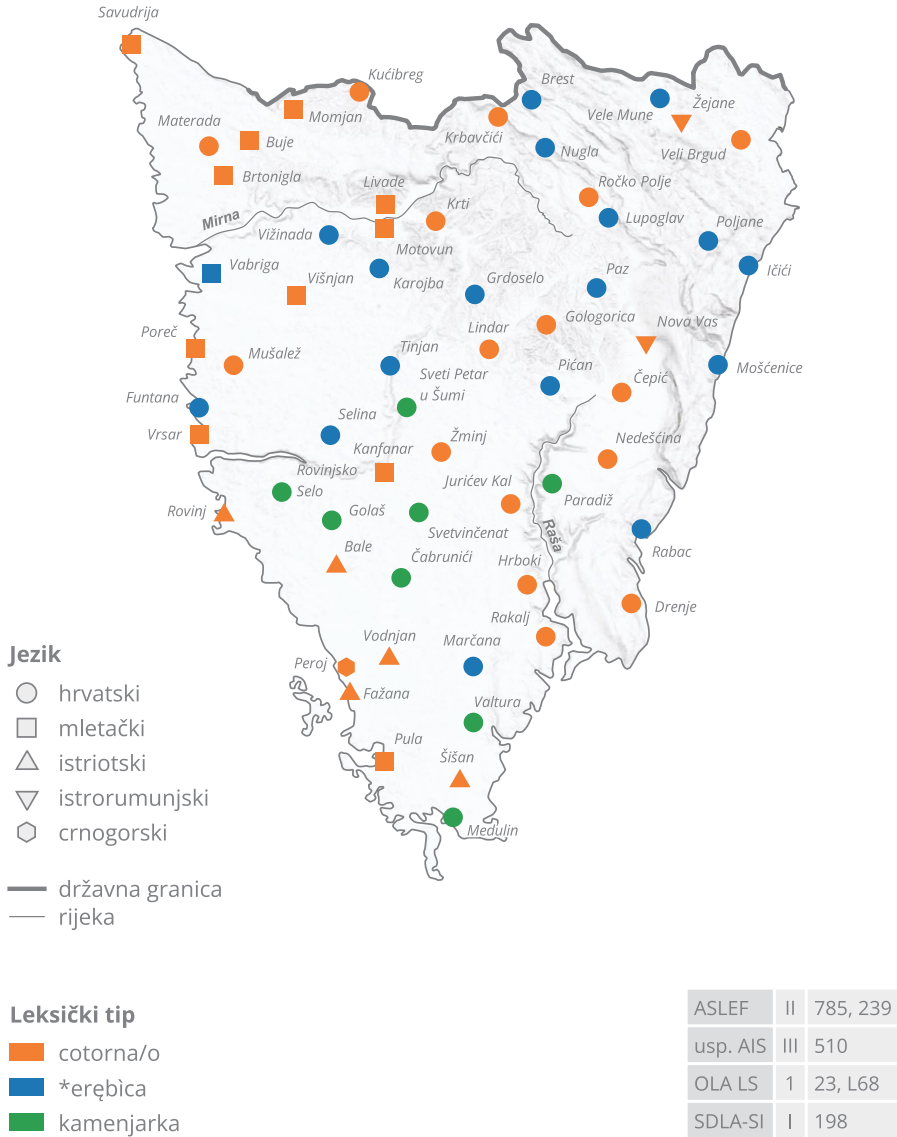
Četiri tipa potječu od lat. *vŭlpes* (REW, 9464). Tip ¹bolpo¹ je istriotski, s karakterističnim *-e > -o*. U građi ALHeL-a betacizam ne pokazuju likovi iz Fažane i Vodnjana, ali je za vodnjanski govor potvrđen (usp. Rosamani 1999 [1958]: 230). Većina mlet. govora u našoj mreži ima tip ¹volpe¹ koji se kao posuđenica bilježi u jčak. govoru Materade (*vyłpe*). Tip ¹volpina¹, koji rječnici ne bilježe u značenju ‘lisica’, imaju mlet. govori Vrsara i Poreča, no mnogo je prošireniji u čak. govorima, s različitim odrazima početnoga konsonanta (*b-*, *g-*, *v-*). Većina je potvrda iz govora jzi. dijalekta. Bilježi se i u jčak. govoru Vižinade te u Peroju. Od sjčak. punktova ALHeL-a imaju ga Tinjan i Žminj, izvan naše mreže i Domijanići, a rječnici za potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 585; Kranjčić 2021: 20) i Pazin (Gagić 2017: 48, 52). Preseljenički su govori ovaj tip preuzeli u Istri, no ostali aspekti njegove povijesti nisu dovoljno jasni. Čini se da je bio karakterističan za predmletačku romanštinu između Limskoga zaljeva i Mirne, odakle se proširio u zapadnije sjčak. govore, a iz njih u govore jzi. dijalekta. Od lat. *vŭlpes* je i tip ¹bojfa¹, s nejasnim *f* u većini potvrda. Taj tip zauzima kompaktan mikroareal s južne strane Mirne. Ovamo spadaju likovi *bòjfa* (Krti) i *bojffina* (Karojba) iz građe ALHeL-a, a iz starije građe za *bôjpa* (Kaštelir, usp. i Simonetti 2012: 21) i *bôjfa* (Kaldir). Na prepletanje areala tipa ¹volpina¹ i ¹bojfa¹, osim *bojffina*, upućuje i lik *guljpina* iz Sv. Petra u Šumi, u kojem je /lj/ hiperkorektizam za /j/. Južnoslavenski leksički kontinuum tipa ¹*lisica¹ (ERHJ I, s.v. *lisica*) pokriva ovdje areal koji se od Bužeštine i Čićarije s obiju strana Učke spušta do Pazinštine, čepičkoga područja i Liburnije. Njegov je kompaktan karakter posljedica podudaranja starinačkih govora i preseljeničkih govora u kojima je tip ¹*lisica¹ dijelom nasljednoga leksika. Izolirana zona toga tipa na krajnjem jugu područja jzi. dijalekta, s potvrdama iz Medulina i Valture, izvan naše mreže i iz Ližnjana, Muntića i Premanture (Crnobori 2018: 107), plod je otpora tamošnjih govora širenju tipa ¹volpina¹ (*v. gore*). Od naših jčak. punktova tip ¹*lisica¹ imaju Kućibreg i Grdoselo. Kao čak. posuđenica zabilježen je u svim irum. govorima (Filipi 2006a: 60).

85. Štakor (*ALHeL*, 737)

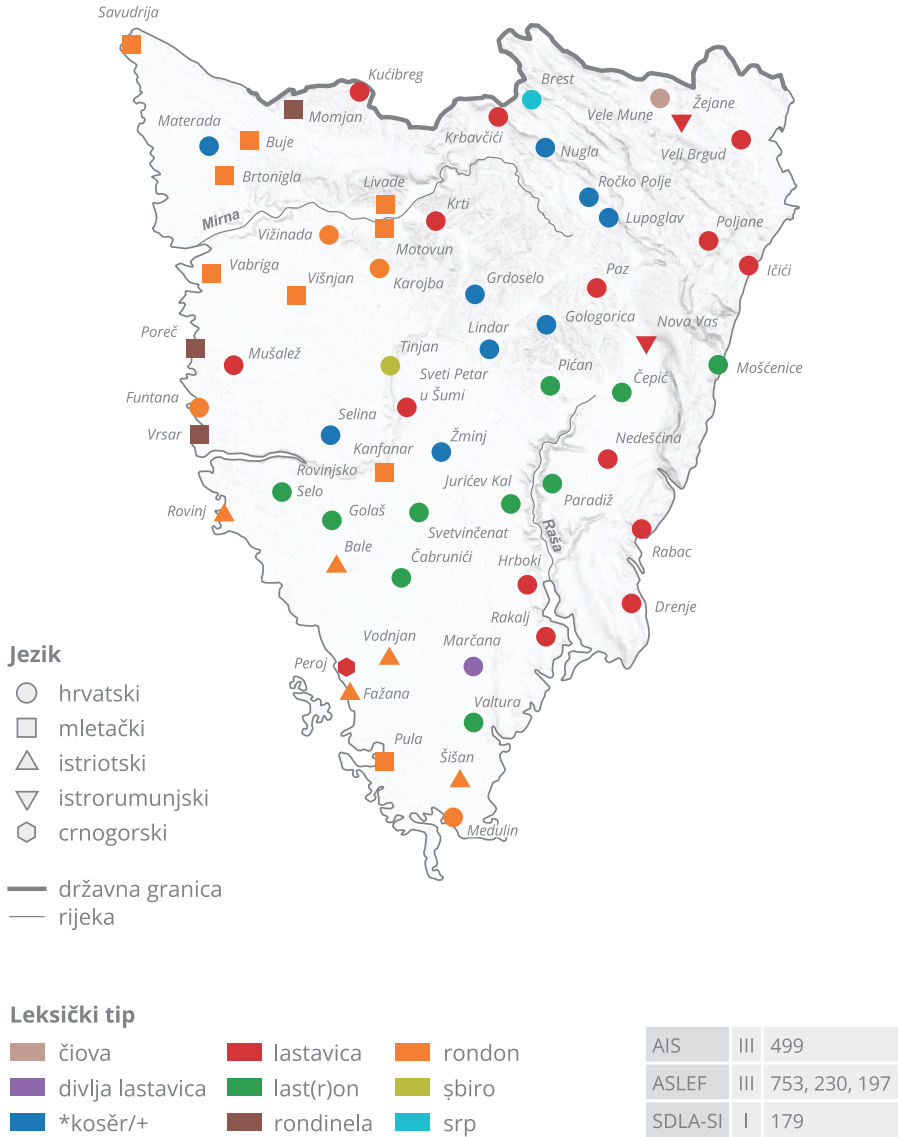
Napomena: pod tip 'pantegana' svedene su varijante *pantagana* i *pantigana*, od kojih je potonja i trščanska. Tip 'štakor(+)' obuhvaća temeljni lik s varijantama *štafor*, *štahor*, koje bi mogle biti i starije, te izvedenice na *-ač*, kao što su *štafuráč*, *štahoráč*, *štrahurðč*.

U hrvatskoj etimološkoj literaturi obrada obaju tipova počiva na oskudnim dijalektnim potvrdama. To je od manje važnosti za tip 'pantegana' koji je etimološki proziran, iako se ne može reći da je obrađen na zadovoljavajućoj razini: naime, to u hr. govorima može biti samo venecijanizam, ne talijanizam (usp. naprotiv *ERHSJ* II, s.v. *pantagana*). Što se tiče tipa 'štakor(+)', naši su etimolozi raspolagali samo potvrdama iz sjeverne Hrvatske (*ERHSJ* III, s.v. *stahor*) ili su samo na njih obratili pozornost (*ERHJ* II, s.v. *štakor*), što nije ostalo bez posljedica za etimološke prijedloge. Na našoj karti vidimo pak da tip 'štakor(+)' zauzima kompaktan areal na području autohtonih hr. istarskih govora, osim na Liburniji i Labinštini. Starija ga građa potvrđuje i u sjčak. govorima Kaldira i Boljuna, a rječnici za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 563; Kranjčić 2021: 283) i Pazin (Gagić 2017: 291), što potkrjepljuje našu sliku. Nalazimo ga u većini srčak. govora u mreži *ALHeL*-a. No od svega je najzanimljivije što taj tip prevladava u jčak. govorima, odakle se probija do mora u Vabrigi, mjestu čiji čak. govor pripada jzi. dijalektu. Od naših punktova toga dijalekta bilježi se još u Svetvinčentu, Čabrunićima, Jurićevu Kalu, Raklju i Marčani. Pritom izvedenice na *-ač* pokazuju naglašeno preseljeničku distribuciju, kako u građi *ALHeL*-a, tako i u građi za *SHDA*. Uz dozu opreza, može se pretpostaviti da je tip 'štakor(+)' u dijelu preseljeničkih govora nasljedni leksički element. Mlet. grecizam 'pantegana' (*VEV*, s.v. *pantegana*; Doria 1991: 430) imaju, očekivano, svi mlet. i istr. punktovi. Kao posuđenicu, donesenu iz Dalmacije ili primljenu u Istri, nalazimo ga u govorima jzi. dijalekta na Poreštini, Rovinjštini i dijelu Puljštine te u govoru Peroja. Ovaj tip prevladava i u sjčak. govorima Labinštine i Liburnije, a kao čak. posuđenica bilježi se u svim irum. govorima (Filipi 2006a: 65).

86. Jarebica kamenjarka (*ALHeL*, 788)

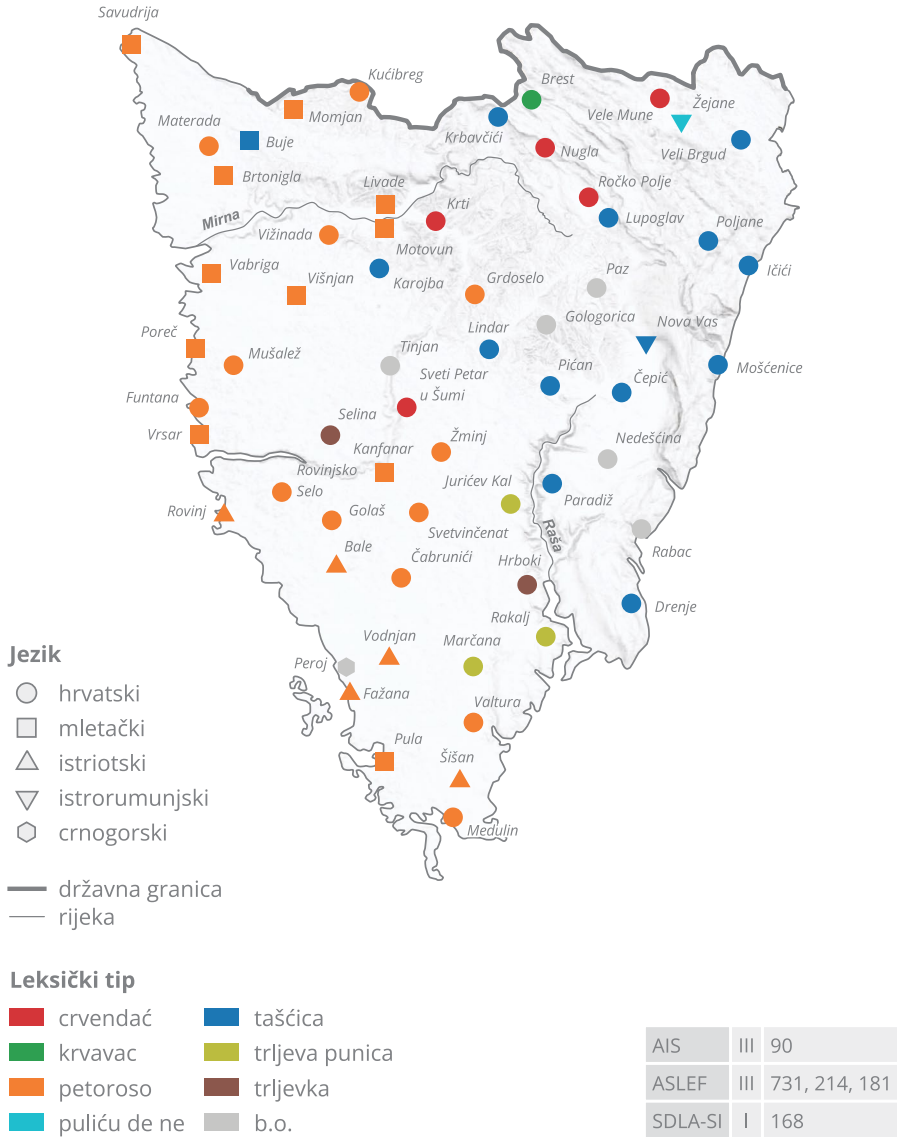
Mlet. punktovi *ALHeL*-a, s izuzetkom Vabrige, i istr. punktovi imaju sjeverni tal. tip 'cotorna/o' < lat. **cocturnus* (Doria 1991: 178; Filipi 1994: 29). Kao mlet. posuđenica ovaj se tip bilježi u nizu hr. govora, čemu je vjerojatno doprinijelo visoko mjesto jarebice na lovačkom repertoaru. Najkompaktnije je zastupljen sjeverno od Mirne, u jčak. i buz. govorima. Dobro je potvrđen u starinačkim govorima Žminjštine i Labinštine te na istoku jzi. dijalekta, u Raklju i na Barbanštini. U irum. govore vjerojatno je preuzet iz okolne čakavštine (Filipi 2007: 213). Ovaj tip ima i govor Peroja. Sasvim je sigurno da su svi preseljenički govori ovaj tip primili u Istri. Tip '*erëbica' (*ERHJI*, s.v. *jarebica*) u građi je *ALHeL*-a kompaktno zastupljen na Liburniji i u jčak. govorima južno od Mirne, gdje ga starija građa potvrđuje i za Kaštelir i Grdoselo. Da je to domaći tip i u sjčak. govorima središnje Istre, gdje danas prevladava posuđenica 'cotorna/o', uz lik *jarebica* iz Tinjana i Paza pokazuje starija građa za Kaldir i Boljun (*jerebica*) te rječničke potvrde za Pazin i Boljun (Gagić 2017: 106; Francetić 2015: 78). Ovaj se tip javlja kao prvi ili jedini odgovor u nizu punktova u kojima je Filipi (1994: 29) zabilježio samo 'cotorna/o' i 'kamenjarka', tako u Funtani, Tinjanu, Pićnu, Marčani, Velim Munama, izvan naše mreže u Kringi i Šumberu. Tip 'kamenjarka' karakterističan je mahom za govore jzi. dijalekta, kako pokazuje i Filipijeva građa. Izvan toga područja bilježi se kao jedini odgovor samo u Paradižu na Labinštini, kao drugi u Lindaru na Pazinštini.

87. Čiopa (ALHeL, 818)

Napomena: tip ¹*kosěr/+¹ ostvaruje se u izvedenicama od *koser* i *kosir*, kao što su *kosirȳn*, *kusirâča*, *koserič*, *kosirič* i sl. Tip ¹last(r)on¹ obuhvaća i varijante *laštarôn*, *lestavũn* i sl. Pod tip ¹rondon¹ svedene su i varijante *rondinon* i *rondolon* odakle u Karojbi *landerlôn* te funtanjanski lik *kalandrũn*, nastao naslanjanjem na *calandra*. Za motivacijske i geolingvističke aspekte jadranskih naziva za čiopu v. Filipi 1994 i Vuletić/Bazina 2021.

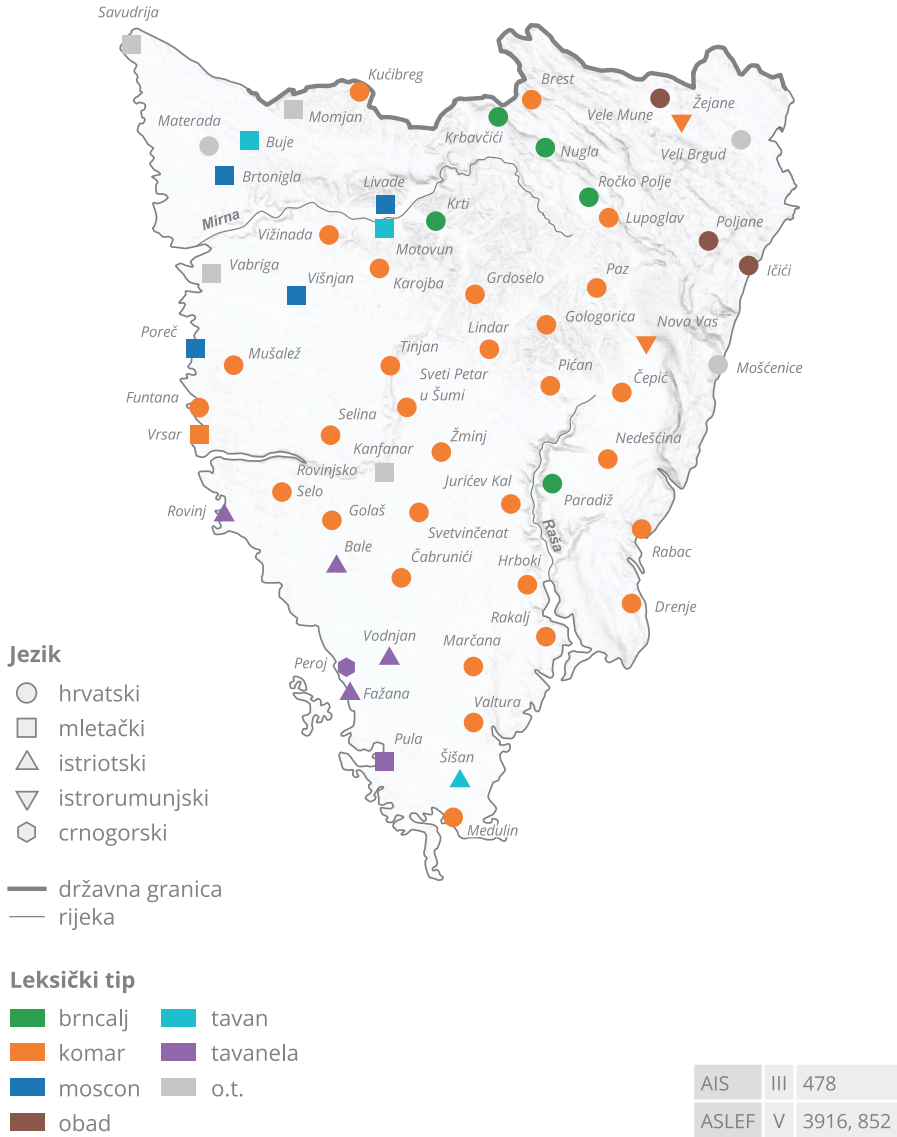
Mlet. tip ¹rondon¹ (Doria 1991: 534) bilježi se u većini naših mlet. i istr. punktova, a kao posuđenica u nekim čak. govorima. Tip ¹rondinela¹ (Doria 1991: 533) u nekim mlet. punktovima duguje se prijenosu naziva za lastavicu na čiopu. Usamljen je u našoj mreži mlet. tip ¹šbiro¹ > *žvir* u Tinjanu, no Filipi (1994: 39) ga potvrđuje za obližnju Kringu. Većina čak. punktova ima domaće nazive. Munski lik *čřova*, koji Filipi bilježi i u Baškoj na Krku, vjerojatno je prilagodba standardnoga *čřopa*. Niz čak. govora nazivom ne razlikuje čiopu od lastavice. Više-manje kompaktni istočni areal tipa ¹lastavica¹ proteže se od Ćićarije do ušća Raše. Na SZ taj tip imaju neki jčak. i buz. govori. Potvrde iz Mušaleža i Sv. Petra u Šumi doimaju se manje usamljenima kada im se pridodaju Filipijeve potvrde s Poreštine (Baderna, Žbandaj). Ovaj tip ima i govor Peroja. U irum. govorima to je čak. posuđenica (Filipi 2007: 239, 241). Tip ¹divlja lastavica¹ u našoj mreži ima samo Marčana, a Filipi je bilježi još za Vele i Male Mune. Tip ¹last(r)on¹, tvoren po obrascu mlet. tipa ¹rondon¹ (usp. Filipi 1994: 40), najbolje je potvrđen na središnjem arealu jzi. dijalekta. Od srčak. punktova ALHeL-a ima ga, osim Pićna i Čepića, još i Šumber izvan naše mreže, a Filipi ga bilježi i za Cerovlje. Da ovaj hibridni tip nije samo preseljenički, pokazuju Filipijeve potvrde s Labinštine i mošćeničko *lestavũn*. Raspršena distribucija tipa ¹*kosěr/+¹, koji je vrlo čest u jadranskim nazivima za čiopu (usp. Vuletić/Bazina 2021: 283–284, 291), vjerojatno predstavlja ostatke nekadašnjeg areala. Nalazimo ga i u starinačkim i u preseljeničkim govorima, a Kranjčić (2021: 106) ga potvrđuje za južnu Žminjštinu. Pridodaju li se tome sjčak. potvrde izvan naše mreže za Gračišće, Presiku i Viškoviće te Filipijeva građa, opaža se da jezgru toga tipa u Istri čine buz. i sjčak. govori. Usamljen je u Brestu tip ¹srp¹ koji s dalekim dalm. usporednicama stoji samo u motivacijskoj vezi.

88. Crvendać (*ALHeL*, 840)

Napomena: neki su punktovi bez odgovora.

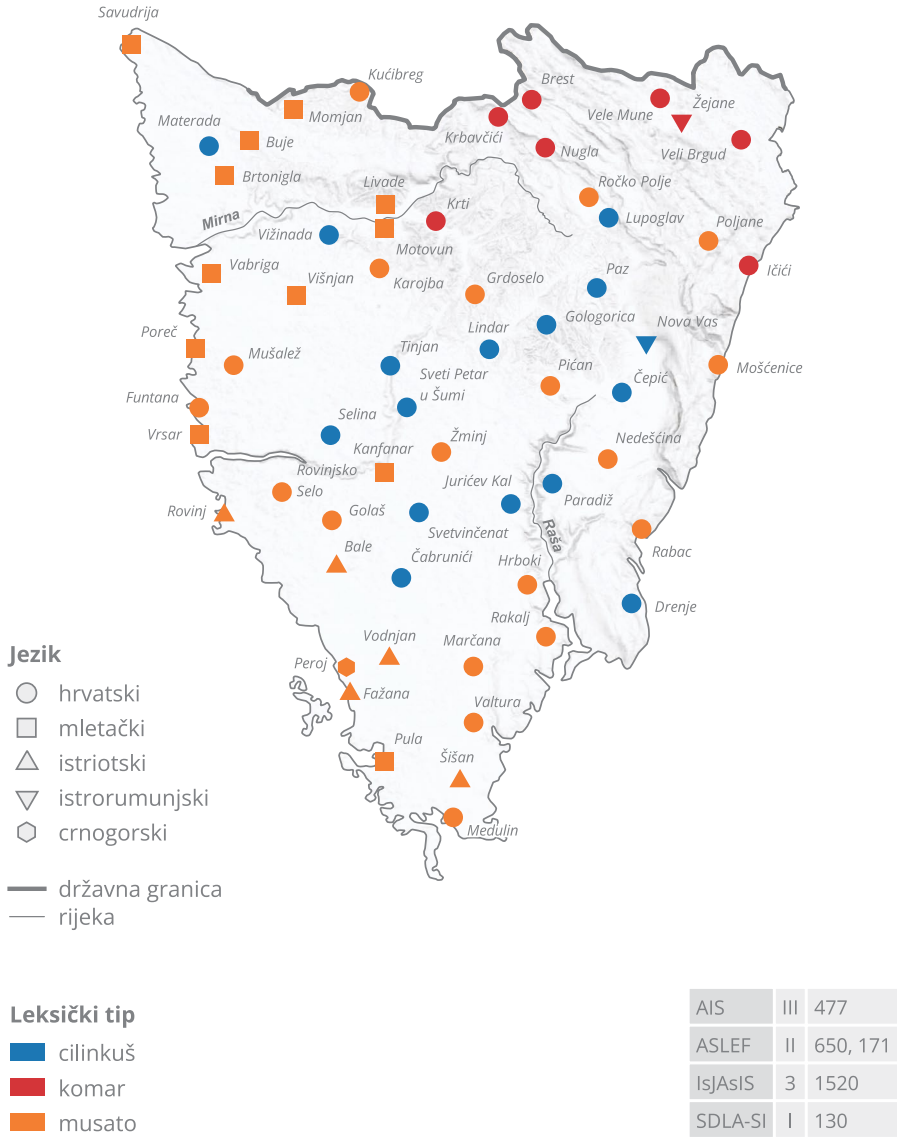
Tip 'petoroso' (Boerio 1856: 500; Doria 1991: 456) imaju svi mlet. i istr. punktovi, izuzev Buja, s time da u prednaglasnom položaju nerijetko dolazi /i/, kao u tal. *pettirosso*. Kao posuđenica zauzima kompaktan areal na području jčak. i jzi. dijalekta, osim uz Rašu. Ima ga i Žminj, dok za govore južne Žminjštine Kranjčić (2021: 292) bilježi *tășćica*. Filipi (1994: 83) je zapazio da pučka taksonomija u Istri dovodi crvendaća u „rodbinsku vezu“ s palčićem (*Troglodytes troglodytes*). Tome se duguju tipovi 'trljeva punica' i 'trljevka', gdje je *trlj* palčić, te 'taščica' (usp. *ERHJ* II, s.v. *tašta*). U našoj je mreži tip 'trljeva punica' karakterističan za istočnu periferiju jzi. dijalekta, no Filipi ga potvrđuje i na Poreštini, u preseljeničkim govorima Lovreča i Baderne. Liku *trljevka* u Selini dali smo prednost pred novijim *crvendăc* (prvi odgovor). Tip 'taščica', koji je i slovenski, zauzima kompaktan areal na području Liburnije. Na Labinštini ga imaju Drenje i Paradiž, no izvan naše mreže potvrđen je za Presiku, Labin i Viškoviće. U središnjoj ga Istri nalazimo u Lindaru, izvan naše mreže u Gračišću. Ovu fragmentarnu sliku u sjčak. govorima Pazinštine dopunjuju Filipijeve potvrde za Beram, Borut i Tinjan. Vjerojatno je iz njih preuzet u srčak. govore Pićna, Čepića i Šumbera, kao i u južne irum. govore (Filipi 2007: 256). U Filipijevoj ga građi kao jedini ili jedan od odgovora ima i niz punktova jzi. dijalekta, od Žbandaja, preko Lovreča do Sv. Petra u Šumi, no distribucija u cjelini pokazuje da je riječ o posuđenici iz sjčak. govora. Na SZ ga nalazimo samo u jčak. govoru Karojbe i, kao posuđenicu, u mlet. govoru Buja, što ne čudi jer ga je Filipi zabilježio u čak. govoru susjedne Krasice. Na Bužeštini je u građi *ALHeL*-a slabo potvrđen, no Filipi ga bilježi u nizu buz. govora (Čiritež, Foršiči, Mali Mlun, Veli Mlun, Štrped itd.). Razlog je tome što tri od naših pet buz. punktova imaju očito recentniji tip 'crvendać'. Taj u našoj mreži dolazi još u Velim Munama i Sv. Petru u Šumi. Filipi pak ima *kòtlarić* za Vele Mune, *tășćica* za Sv. Petar u Šumi. Tip 'krvavac', motiviran bojom crvendaćevih prsa, u mreži *ALHeL*-a ima samo Brest, dok Filipi bilježi varijantu *krvāvčič* za Pićan. U obama mjestima naziv za crvenu boju pripada tipu 'krvava' (usp. kartu 22). Domaći irum. 'puliću de ne', doslovno 'snježni ptić' (usp. Filipi 1994: 83), javlja se samo u Žejanama.

89. Obad (ALHeL, 898)

Napomena: kod varijanata tipa 'brncalj' u sufiksu dolaze i drugi vokali, npr. *brncěj*, *brancùlj*. Žejane su na karti zastupljene naknadnom korekcijom (Filipi 2009: 596). Ostali tipovi (o.t.) pripadaju svi istome motivacijskom obrascu, po kojemu se obad percipira kao muha koja napada domaće životinje. To su: *moška de kaval* (Savudrija), *moskon de vake* (Momjan), *moška de muš* (Vabriga), *moska de la muka* (Kanfanar), *myskûni od kràve* (Materada), *kràvlji muhâj* (Mošćenice), *kònjaska mûha* (Veli Brgud).

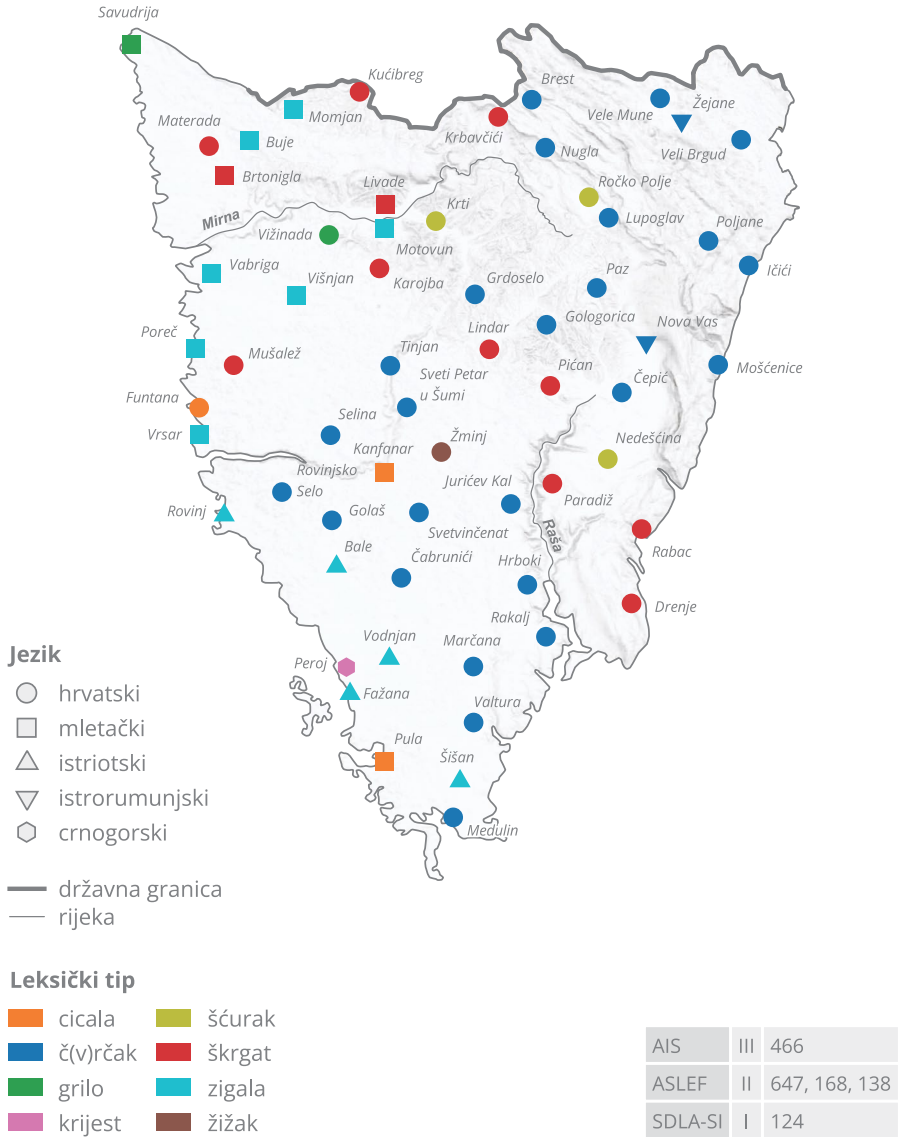
Onomatopejski tip 'brncalj' (usp. slov. *brncelj*, *SES*, s.v.) najbolje je zastupljen na Bužeštini, ali dolazi i na Labinštini (Paradiž: *brancòlj*, *brancùlj*: Viškovići, izvan naše mreže: *bruoncolì*, pl.). Koetimološki se likovi bilježe i u nazivima nekih drugih insekata, npr. *brancòj* (Nedešćina), *brncòlj* (Drenje) 'zlatna mara', *brancùl* 'bumbar' (Šumber) (*LAIČaG*, 896, 899, 927). Tip 'komar' < psl. **komarъ* (*ERHJ I*, s.v. *komarac*) ima većina čak. punktova sa zapadne strane Učke, samo je na Bužeštini rijedak. Potvrđuju ga i dijalektni rječnici (Kalsbeek 1998: 468; Francetić 2017: 95; Gagić 2017: 121; Kranjčić 2021: 103), a kao čak. posuđenica dolazi i u mlet. govoru Vrsara. U srčak. govorima ovaj je tip vjerojatno preuzet po doseljenju jer u tom dijalektu općenito odrazi psl. **komarъ*, najčešće u izvedenicama na *-ica*, označavaju komarca, a ne obada. Filipi (2009: 597) je razmatrao mogućnost da su čak. govori značenije 'komarac' promijenili u 'obad' pod utjecajem irum. *komâr* koji bi mogao biti stariji slavizam. No tada bi se takav semantički pomak očekivao i na Ćićariji, gdje izostaje. Istarske čak. nazive za obada i komarca svakako valja razmatrati usporedno, no uzrok je semantičkoga razvoja tipa 'komar' nešto drugo, kako će pokazati komentar sljedeće karte. Tip 'obad' < psl. **ovadъ* (*ERHJ II*, s.v. *obad*) nalazimo na Ćićariji i Liburniji, a izvan naše mreže bilježi se i u govoru Šorića koji pripada jzi. dijalektu. Mlet. tip 'tavan' < lat. *tabānus* (Doria 1991: 725) dolazi na sjeverozapadu te u Šišanu, a sjeverozapadnu distribuciju ima i tip 'moscon' (Doria 1991: 390). Taj areal ova dva tipa dijele sa sintagmatskim nazivima koje smo naveli na početku. Izvedenica 'tavanela' je, čini se, arealno specifična, izvorno možda i jezično specifična: imaju je četiri od pet naših istr. punktova, mlet. govor Pule i cg. govor Peroja. U starijoj građi *AIS*-a Rovinj i Vodnjan imaju tip 'moscon', a *tavanêla* se bilježi u Vodnjanu kao drugi odgovor.

90. Komarac (ALHeL, 910)

Napomena: lik *cilinkuš* arbitrarno je odabran za predstavnika drugih varijanata kao što su *celinkus*, *cilingus*, *čilinguš*, *čilinkuš*, *črlinkuš* i sl. Kada se javlja kao drugi odgovor uz tip 'musato', na karti mu dajemo prednost.

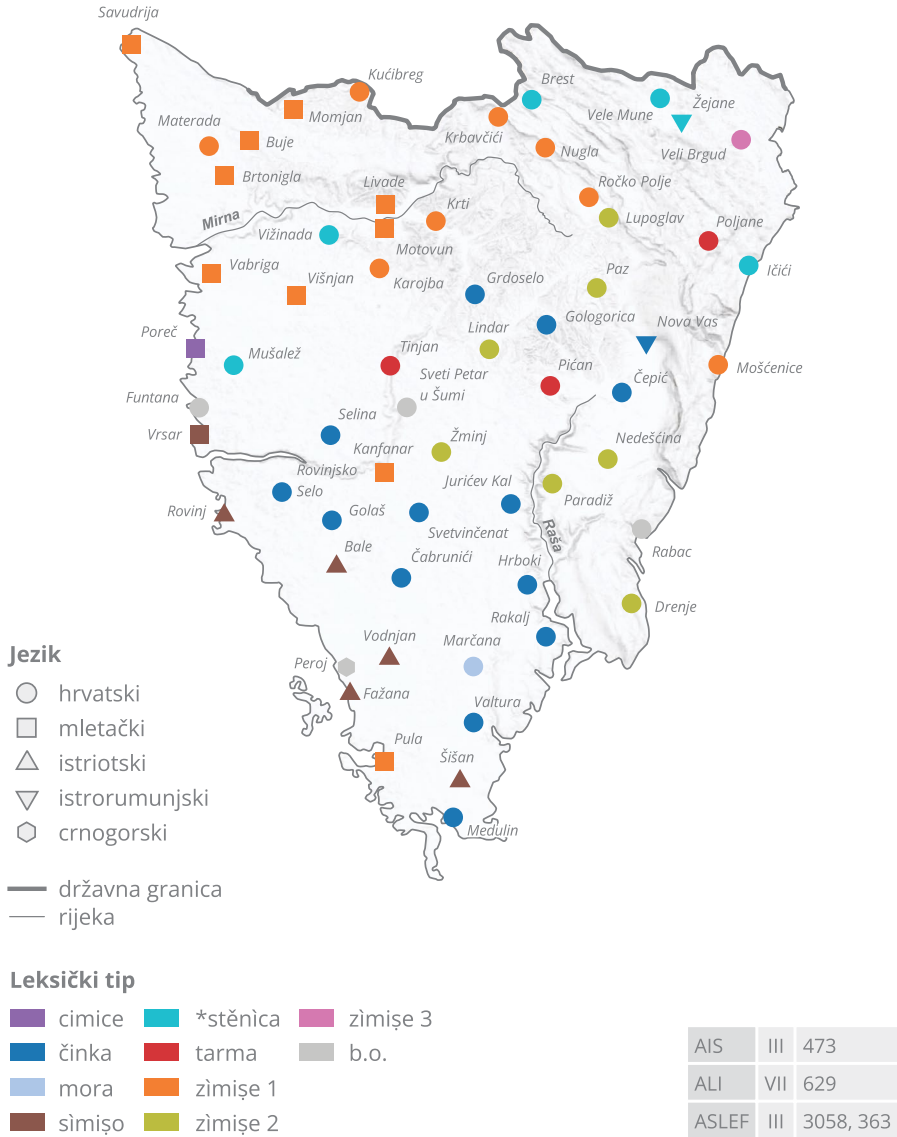
Mlet. tip 'musato' (Doria 1991: 393) imaju svi mlet. i istr. govori. Kao posuđenicu bilježimo ga u perojskom te u nizu čak. govora, bez očitih arealnih pravilnosti. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 497; Kranjčić 2021: 143) i Pazin (Gagić 2017: 159), a starija građa za Vabrigu, Grdoselo i Kršan. Ovaj tip izostaje u većini buz. punktova i na središnjem području jzi. dijalekta, kao i u središtu poluotoka. Upravo je na tom središnjem prostoru koncentriran onomatopejski tip 'cilinkuš' (ERHSJI, s.v. *cilikati*). Najveći broj potvrda potječe s područja stare Pazinske knežije, bez obzira na dijalektnu pripadnost čak. punktova. Potvrde toga tipa dolaze u preseljeničkim govorima s druge strane stare mletačko-austrijske granice, ali i razmjerno daleko od nje (Materada), kao i u starosjedilačkim govorima Labinštine. Ovaj je tip ovjeren i u govorima južne Žminjštinu (Kranjčić 2021: 36), a naše provjere pokazuju da je za stari žminjski govor karakterističniji lik *čilinkuš*, nego *mušät* (jedini odgovor u anketama za SHDA i ALHeL). Izvan Istre tip 'cilinkuš' javlja se samo na Krku i Pagu (*LinGeH*, usp. i Vranić/Oštarić 2016: 181). Dvije su mogućnosti za interpretaciju ovakve distribucije: 1) krčke i paške potvrde istureni su ostaci nekada kompaktnijeg areala; 2) tip 'cilinkuš' dospio je u Istru migracijama nositelja srčak. dijalekta, a onda se, zahvaljujući svom afektivnom karakteru, proširio u mreži hr. govora. Druga je mogućnost vjerojatnija od prve (usp. distribuciju tipa 'činka' na karti 92 i dodatnoj karti 8). Tip 'komar' javlja se kao naziv za komarca uglavnom ondje gdje obad nije *komar* (usp. kartu 89): u većini buz. punktova, na Ćićariji i u Ičićima. U Brestu i Žejanama lik *komar* označava i obada i komarca. Vratimo li se prethodnoj karti, možemo zaključiti da je semantički razvoj lika *komar* u Istri uvjetovan prisutnošću konkurentnih tipova 'cilinkuš' i 'musato' u značenju 'komarac'. Za distribuciju tipova 'cilinkuš' i 'komar' drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 7. Potvrde za ovdje obrađene tipove mogu se proširiti korisnom građom iz dijalektnih rječnika. Tako, na primjer, srčak. govor Sestrunjna na zadarskom otočju ima i tip 'komar' (*kòmor*) i tip 'musato' (*mušät*) (Fatović 2017: 102, 143).

91. Cvrčak (ALHeL, 900)

Napomena: tip 'škrgat' obuhvaća i varijante na *-et* i *-ot*.

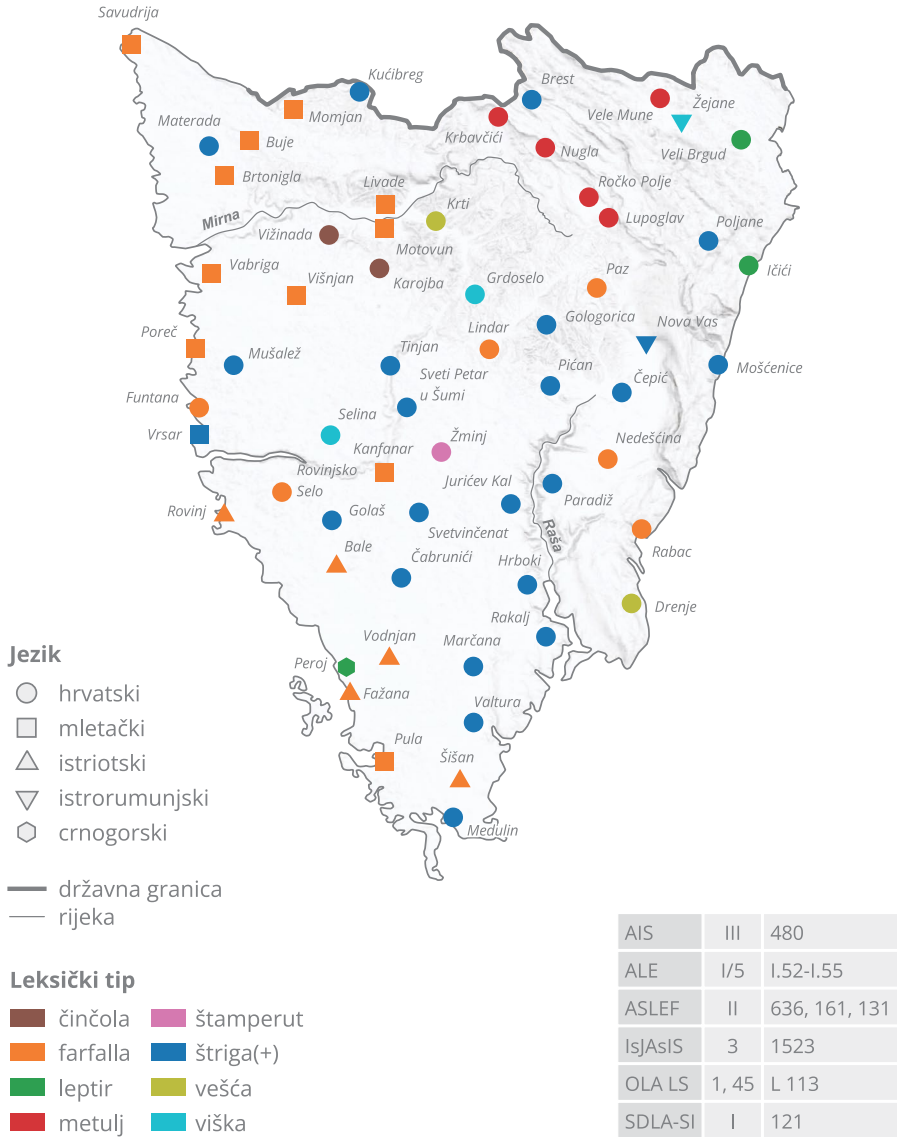
Većina mlet. i istr. punktova ima tip 'zigala', glasovno pravilan odraz lat. *cicala* (Doria 1991: 807–808). Koetimološki tal. tip 'cicala' nalazimo samo u mlet. govorima Kanfanara i Pule te, kao posuđenicu, u čak. govoru Funtane za koji Selman (2006: 23) donosi *creak*. Lik *grilo*, inače izvorno naziv za zrikavca, u značenju se 'cvrčak' bilježi samo u mlet. govoru Savudrije te, kao posuđenica, u jčak. govoru Vižinade. To ne mora biti talijanizam jer se *-l-* čuva u mnogim imlet. govorima (usp. Doria 1991: 282). Od slav. leksičkih tipova najčešći je 'č(v)rčak' (ERHJ I, s.v. *cvrčak*) koji zauzima dva areala: prvi od Ćićarije preko Liburnije do Pazinštine, također u irum. govorima, u kojima je to čak. posuđenica (Filipi 2009: 630); drugi na području jzi. dijalekta, kao leksički element donesen iz Dalmacije. Rječnici ga potvrđuju za sjčak. govore Boljuna (Frantić 2015: 28) i Pazina (Gagić 2017: 61). Ova su dva areala u dodiru u trokutu Tinjan – Sv. Petar u Šumi – Selina. To „usko grlo“ duguje se prisutnosti tipova 'škrgat' (usp. slov. *škrgat*, *SES*, s.v.; *ERHSJ* III, s.v. *škrगतi*) i 'ščurak' < psl. *ščurъ (ERHJ II, s.v. *šturak*; *SES*, s.v. *ščurek*). Tip 'škrgat' zauzima kompaktan areal na Labinštini, odakle se pruža do Lindara. S druge se strane bilježi u jčak. punktovima na SZ, osim Vižinade, te u Mušaležu, a kao posuđenica i u mlet. govorima Brtonigle i Livada. To, koliko znamo, nije dalm. tip pa se mora uzeti da je preuzet po doseljenju. Na krajnjem SZ može se pomišljati na utjecaj slov. govora, u kojima je ovaj tip izdašno potvrđen, no to nije izgledan scenarij na Poreštini, gdje se čak. potvrde *škřget* (Karojba) i *škřgot* (Mušalež) glasovno i naglasno podudaraju s čak. likovima iz središnje Istre, ne sa slovenskima. Čini se zato da su ovaj tip barem neki preseljenički govori na SZ baštinili iz stare autohtone čakavštine. Tip 'ščurak', češći u nazivima za zrikavca, danas pokazuje rezidualnu distribuciju: na Liburniji ga ima Nedeščina, u središnjoj Istri Gračišće i Domijanići izvan naše mreže, a potvrđen je i za jčak. govor Kaštelira (Simonetti 2012: 158). Na Bužeštini se bilježe sva ova tri tipa. Tip 'žizak' (usp. *ERHSJ* III, s.v. *žeći*) karakteristično je žminjski (usp. Kalsbeek 1998: 597; Kranjčić 2021: 360). Tip 'krijest', zabilježen kao *krjēst*, na našem terenu ima samo govor Peroja, usp. *kriješ* u Dubrovniku (*ERHSJ* II, s.v. *krijes*).

92. Posteljna stjenica (ALHeL, 901)

Napomena: neki punktovi su bez odgovora. Praznina za Žminj popunjena je u dopunskim istraživanjima.

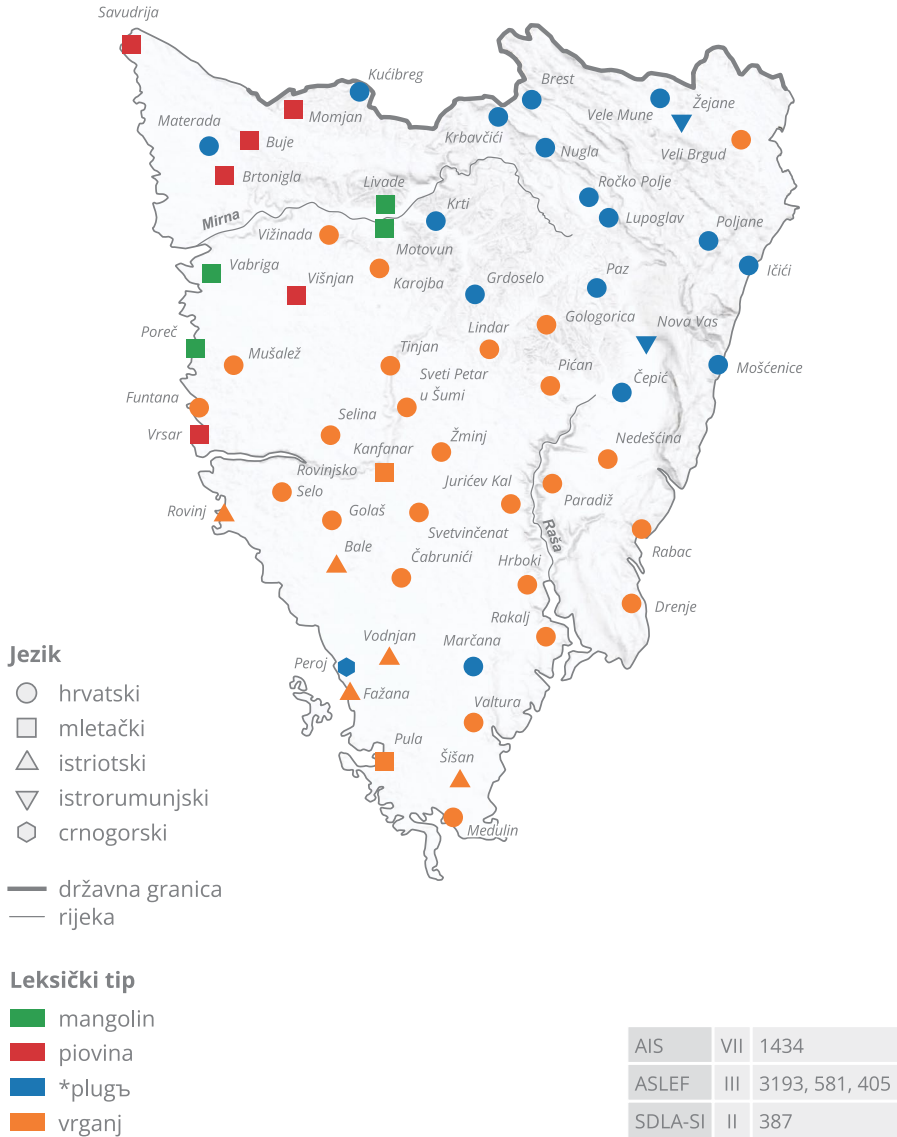
Većina tipova potječe od lat. *cīmex*, *cīmicem* (REW 1915). Mlet. odraz predstavljen je tipom 'zimiše 1' (Doria 1991: 811). Varijanta 'simišo' je istriotska, a dolazi i u Vrsaru. Pod tip 'zimiše 1' spadaju mlađi hr. venecijanizmi *čimež* i *čimiž*, sa č na mjestu stmlt. [ts], uključujući cakavsku varijantu *cimiz*. Bilježe se u jčak. i buz. govorima, uz izoliranu potvrdu u Mošćenicama. Skok (ERHSJ II, s.v. *kimak*) s pravom kao mlet. posuđenice tretira i hr. likove *činža* i *čamaz* koje smo izdvojili kao tipove 'zimiše 2' i 'zimiše 3'. Lik *činža* s cakavskom varijantom *cinza* predstavlja stariju, morfološki prilagođenu posuđenicu, ovdje karakterističnu za sjčak. govore Žminjštine, Pazinštine i Labinštine. Još je stariji brgudski lik *čamaz* jer, poput krčkih likova *čemež*, *čomož* (usp. Bartoli 1906 II: 251), pokazuje zamjenu mlet. *i* poluglasom (ERHSJ II, s.v. *kimak*). Samo se u Poreču bilježi talijanizam 'cimice'. Od lat. *cīmicem* je i tip 'činka', gdje č odražava sjevernu dalmrom. palatalizaciju ispred *i* (ERHSJ II, s.v. *kimak*). To je samo preseljenički tip, s potvrdama iz govora jzi. i srčak. dijalekta te iz jčak. Grdosela, a kao posuđenica dolazi u južnim irum. govorima (Filipi 2009: 600). Preuzeli su ga sjčak. govori južne Žminjštine (Kranjčić 2021: 35). Izvan Istre bilježi se samo na Pagu i Rabu te u Hrvatskom primorju, dok drugdje sjeverni dalmrom. odrazi lat. *cīmicem* odgovaraju tipu m. r. 'čimak' ili izvedenicama tipa 'čim(av)ica' (usp. dodatnu kartu 8.). Oba tipa dolaze i u varijantama s ć-. Iz ovoga slijedi da je tip 'činka' nekada bio raširen u Dalmaciji ili da je u Istri došlo do leksičkog ujednačavanja među preseljeničkim govorima. Tip '*stēnica' (ERHJ II, s.v. *stjenica*) pokriva kompaktan mikroareal na Čićariji. Između Linskoga zaljeva i Mirne imaju ga Mušalež i Vižinada, a ovjeren je i za Kaštelir (SHDA; Simonetti 2012: 152). Izolirana je zasad potvrda iz Ičića na Liburniji. To neće biti učena riječ (usp. naprotiv Filipi 2009: 601) jer su istarske potvrde glasovno autentične, kao i potvrde iz drugih čak. govora (usp. dodatnu kartu 8.). Tip 'tarma', što je izvorno 'moljac' (Doria 1991: 722), odražava prijenos naziva s jednoga neugodnog insekta na drugog. Usamljeno je marčansko *môra* (ERHJ I, s.v. *mora*), s razumljivim semantičkim razvojem 'teška briga ili muka' → 'insekt koji grize u postelji'.

93. Leptir (ALHeL, 928a)

Napomena: tip 'štriga(+)' obuhvaća i umanjenicu *štrigica*.

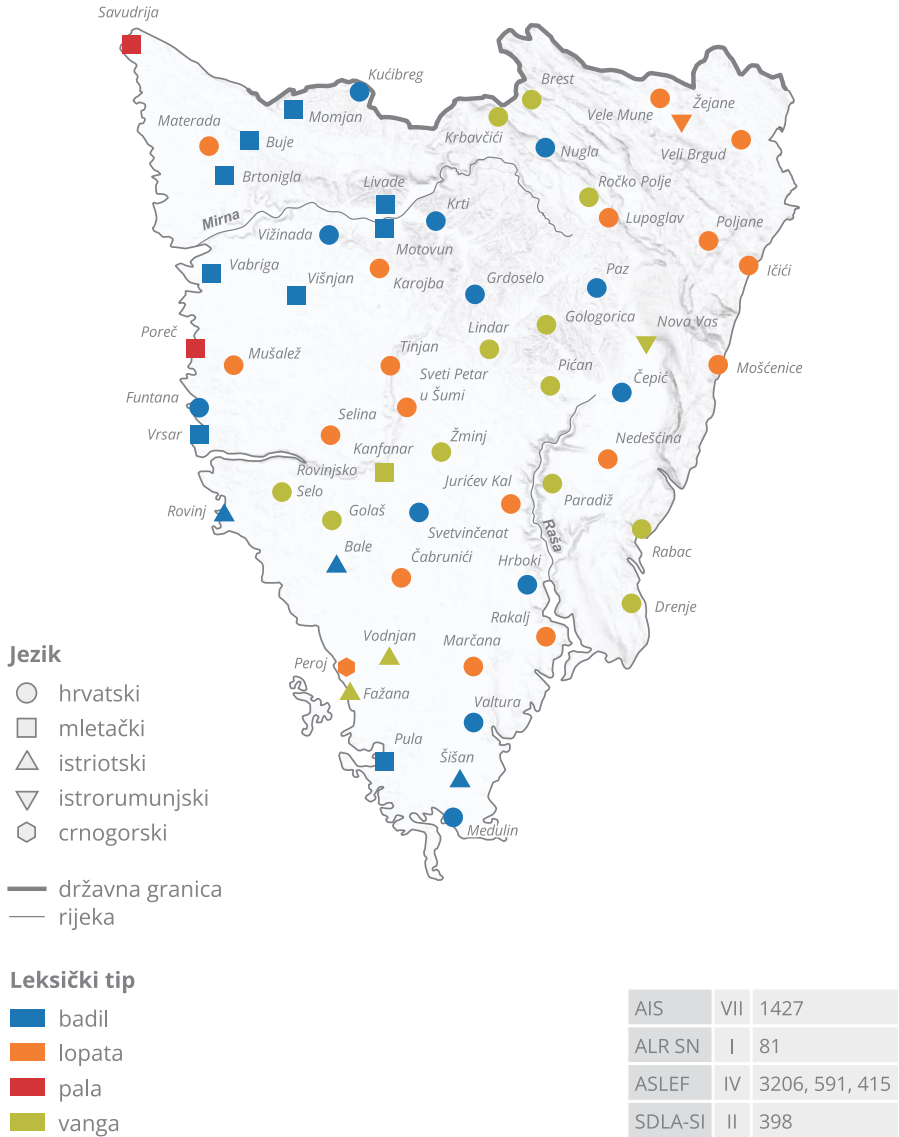
Talijanizam 'farfalla' (Doria 1991: 225) imaju svi naši mlet. i istr. punktovi, osim Vrsara. Proširio se nauštrb lika *pimpinela* koji se čuva u mlet. i slov. govorima slovenske Istre, kao i nauštrb istr. naziva *bàrbastil* i *šinšimula* (AIS). Kao posuđenica najbolje je zastupljen u čak. govorima Labinštine i Pazinštine. Od hr. tipova najrasprostranjeniji je 'štriga(+)'¹. U značenju 'vještica' ova je riječ posuđena iz mlet. *striga* (Boerio 1856: 715). Do prijenosa 'vještica' → 'noćni leptir' → 'leptir' došlo je s hr. strane, pri čemu je mlet. posuđenica pratila semantički razvoj odraza psl. **věstja* (v. ERHSJ II, s.v. *vješt*; Filipi 2009: 637). Zato je u mlet. govoru Vrsara *štriga* 'leptir' čak. element. Filipi (2009: 637) drži, zbog rum. *strigă* 'noćni leptir', da je irum. *štriga* autohtona riječ koja je po uzoru na čak. oblike proširila značenje. U preseljeničkim hr. govorima *štriga* može biti riječ iz stare postojbine, no pitanje je jesu li je donijeli već u značenju 'leptir' ili samo 'noćni leptir', kako je češće u Dalmaciji, da bi tek u Istri došlo do širenja značenja. Tipovi 'vešća' i 'viška', od psl. **věstja* (ERHSJ II, s.v. *vješt*; usp. i ERHJ II, s.v. *vještica*), su raspršeni: prvi u našoj mreži imaju Krti i Drenje, izvan nje Presika, a drugi je samo preseljenički, zabilježen i u Žejanama (Filipi 2009: 637). Ovakva distribucija upućuje na to da su oba tipa uzmaknula pred tipom 'štriga(+)', usporedno sa zamjenom domaće riječi za vješticu mlet. posuđenicom. Tip 'metulj' < psl. **metuljъ*, **metyljъ* (ERHJ I, s.v. *metilj*; ERHSJ II, s.v. *metilj*) zauzima kompaktan areal na sjeveru. Potvrđen je i u Boljunu (LinGeH; Francetić 2015: 130). U širem značenju 'leptir' ovaj je tip, inače i slovenski i kajkavski, na čak. terenu izvan Istre dokumentiran mahom u srčak. govorima, od zadarskih otoka, preko Krka i Hrvatskoga primorja do Grobnika i Pokuplja (LinGeH; usp. npr. Barbarić 2016: 114; Ivančić Dusper / Bašić 2013: 146; Lukežić/Zubčić 2007: 367; Mahulja 2006: 152). Neproziran tip 'štamperut' je žminjski (usp. Kalsbeek 1998: 563; Kranjčić 2021: 283). Tip 'činčola' u jčak. govorima na SZ izgleda kao lokalna tvorba prema tršč. furlanizmu *cianciut* „folletto, incubo notturno“ (Doria 1991: 153), s razumljivim semantičkim razvojem. Sasvim je rijedak tip 'leptir' (ERHJ I, s.v.), potvrđen u Peroju i na SI poluotoka. Za distribuciju nekih tipova drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 9.

94. Plug s jednim razom (ALHeL, 932)

Napomena: za Selinu, Gologoricu i Motovun kartiran je odgovor na pitanje br. 933. *Ralo, plug s dva raza* jer je u anketi došlo do nesporazuma ili zamjene koncepata.

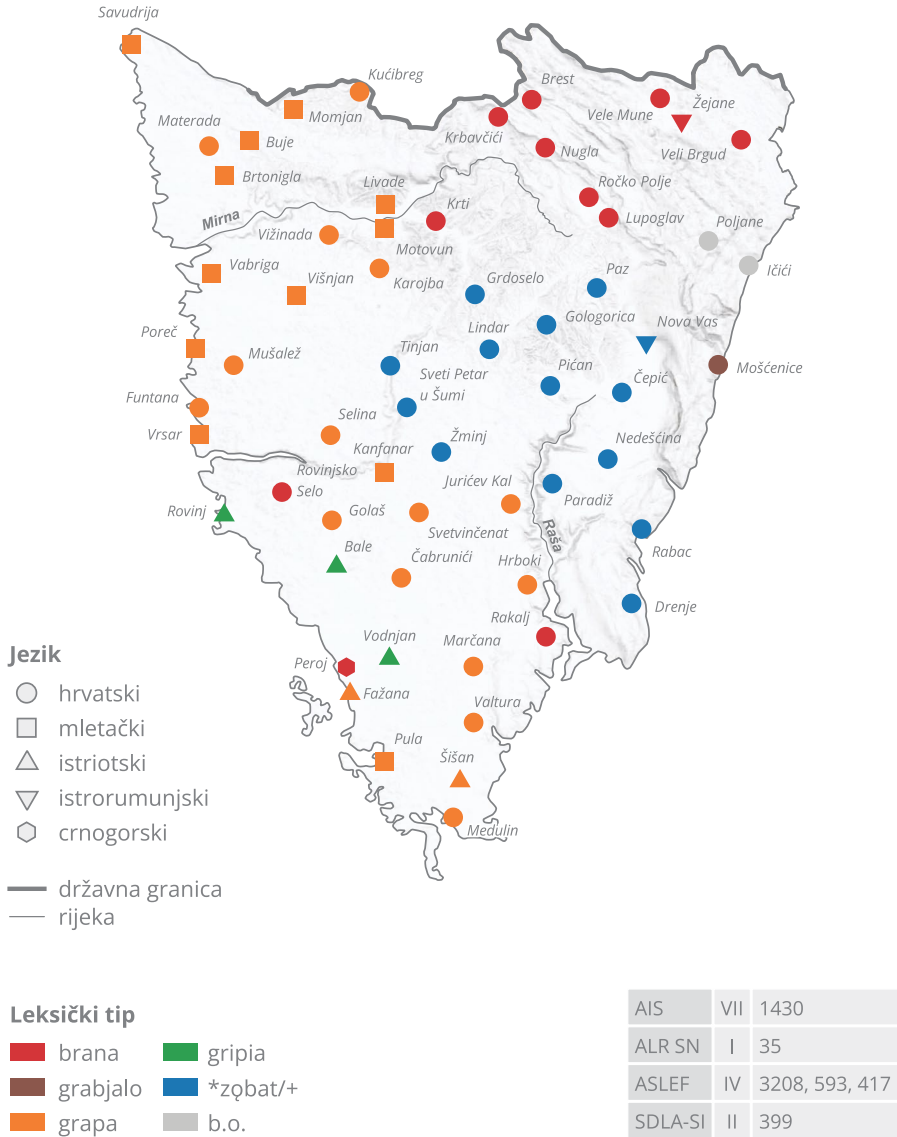
Tip 'vrġanj' nalazimo u svim istr. punktovima (*vargano*, *vargejn*, *vergaño*, *vərgagno*), u mlet. govorima Pule (*vergaño*) i Kanfanara (*vərgań*), a u obliku *vřġanj* u gotovo svim punktovima jzi. dijalekta, u čak. govorima južno od Mirne, u starinačkim govorima Žminjštine, južne Pazinštine i Labinštine te, dalje na sjeveru, u Velom Brgudu. Ovakvu distribuciju potvrđuju i rječnici (Kalsbeek 1998: 586; Kranjčić 2021: 328; Simonetti 2012: 186; Gagić 2017: 329), a za izoliranu brgudsku potvrdu važna je paralela na Kastavštini (Jardas 1957: 408). Po općem suglasju, riječ je o istr. odrazu lat. grecizma **ōrganium*. Pritom se početno *v-* tumačilo kao plod ukrštanja s *věrsōrium* (v. REW 6096), kao proteza (Ive 1900: 95, 154; ERHSJ I, s.v. *argan*) ili kao relikat istr. diftongacije *ō* u slogu zatvorenom vibrantom (Giudici 2022: 66–70). Takva interpretacija nije bez problema, čak i ako dopustimo da je u istriotskom naknadno došlo do pomaka naglaska prema kraju riječi jer samo naglašeno *ō* može diftongirati. Naime, dok odraz lat. *ōrnus* u istr. govorima glasi *varno* (usp. ILA, 1757 i ovdje kartu 121), dotle ovdje imamo *var-/ver-/vr-*. Takva varijacija upućuje na preuzimanje ili utjecaj hr. *vřġanj* (usp. Pellegrini 1969: 52). To ne znači da ovaj tip nije odraz lat. **ōrganium* (za glasovni razvoj usp. *vřt* < *hōrtus*). Međutim, ako je tako, njegova prisutnost na Krku, Cresu, Unijama i Pagu (Nikolić 2000: 183; Velčić 2003: 511; Oštarić 2005: 577; Mahulja 2006: 352) pokazuje da je riječ o starome romanizmu karakterističnu za mnogo širi areal. U preseljeničke hr. govore preuzet je iz starinačkih. Znakovito, njegov areal zastaje pred Mirnom te u podnožju Učke. Tip '**plugъ*' (ERHJ II, s.v. *plug*), s različitim odrazima naglašenoga vokala, zauzima kompaktan sjeverni areal. Kao čak. posuđenica dolazi u svim irum. govorima. Našoj su mreži izmakle potvrde na Labinštini (Labin, Presika, Viškovići) koje bi doprinijele jasnijoj percepciji areala ovoga tipa. Od punktova jzi. dijalekta tip '**plugъ*' kao jedini odgovor dolazi samo u Marčani, izvan naše mreže i u Muntiću. Ima ga i crnogorski govor Peroja. Većina mlet. punktova ima tip 'piovina', k lat. *plouvum* (REW 6609). Od Poreča uz Mirnu do Motovuna bilježi se tip 'mangolin', odraz generalizacije naziva za plug s dva raza (Crevatin 2019: 118).

95. Lopata (ALHeL, 985)

Napomena: ovaj koncept, onako kako je sročćen na hrvatskom, nedovoljno je precizan jer nije jasno na koju se vrstu lopate misli, što je moglo predstavljati problem u anketama. Iz tal. ekvivalenta *vanga* vidi se da je riječ o lopati za obrađivanje zemlje. Rječnici u pravilu razlikuju lopatu za kopanje od lopate za rasuti materijal. Tako npr. Kalsbeek (1998: 580) ističe da je *vânjga* „used to shove with, not to dig“, a na jugu Žminjštine je lopata za kopanje *badilj* (Kranjčić 2021: 12), radi čega žminjsko *vânjga* u LAIČaG-u valja uzeti s oprezom. U građi ALHeL-a kod višestrukih odgovora nema podataka o tome odnose li se različiti likovi na različite vrste lopate. Uz određeni rizik, kartirali smo prve odgovore, a distribucija koja proizlazi iz toga postupka vrlo je zanimljiva.

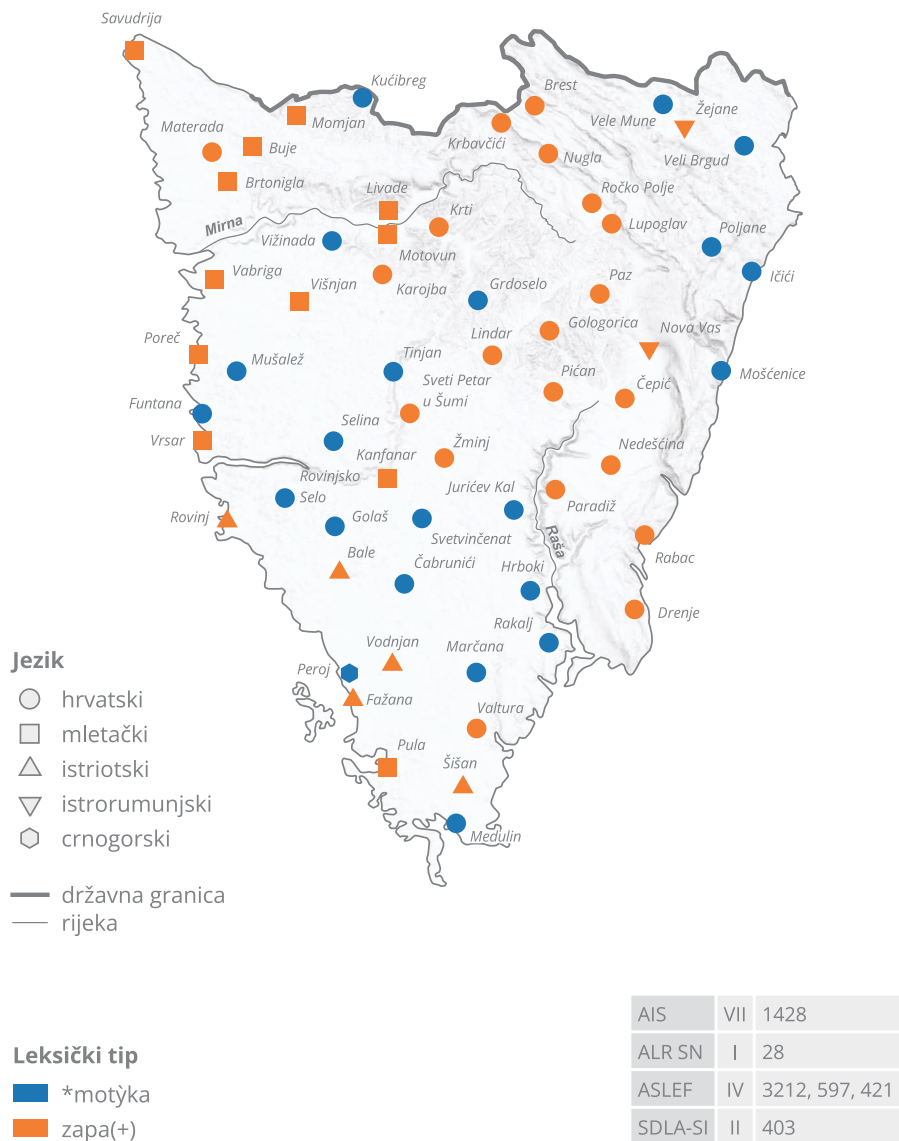
U mlet. i istr. punktovima najčešći je tip 'badil' < **batīle* (REW 992). Na njegovu višeznačnost upozorava Rosamani (1999 [1958]: 54): „badile, vanga, pala, che sono tre strumenti di forza e d'uso differenti“. Kao posuđenica, kompaktnije je zastupljen u jčak. govorima na SZ, dok su drugdje čak. potvrde raspršene. Znakovito je da izostaje na SI poluotoka. Tip 'pala' u našoj mreži imaju samo mlet. govori Savudrije i Poreča, izvan nje govori Novigrada i Brkača. Inače u Rosamanijevoj građi taj lik dolazi samo u značenjima široke lopate za peć, ugljen, sol i vijanje žita (Rosamani 1999 [1958]: 723). Tip 'vanga' bilježi se u Fažani, Vodnjanu i Kanfanaru, kao drugi odgovor u još nekim mlet. punktovima, no glavnina potvrda dolazi iz hr. punktova, od Buzeštine, preko starinačkih i preseljeničkih govora na Pazinštini i Žminjštini, do Labinštine. Ima ga i većina južnih irum. govora. U govorima jzi. dijalekta je riječ dak. S obzirom na izostanak starijih mlet. potvrda, teško je reći je li u pitanju noviji talijanizam ili ostatak kslat. *vanga*, „ovunque sommerso da *pala* e da **batīle*“, kako misli Crevatin (2019: 120). Tip 'lopata' < psl. **lopàta* (ERHJ I, s.v. *lopata*) dobro je zastupljen u glavnini naših punktova jzi. dijalekta te u nekim jčak. govorima, a bilježi se i u Peroju. Od sjčak. punktova zapadno od Učke nalazimo ga u Tinjanu, Nedešćini i Lupoglavu, a izvan naše mreže kao prvi odgovor u Labinu. Takva se distribucija ne može dovesti u vezu s utjecajem preseljeničkih govora na starinačke pa je sva prilika da je ovaj tip nekada morao biti rašireniji i na Labinštini i u središnjoj Istri, odakle ga je potisnula posuđenica 'vanga'.

96. Brana, drljača (ALHeL, 988)

Napomena: tip ${}^{\text{r}}*z\text{qbat}/+^{\text{r}}$, s različitim odrazima psl. nazalnoga vokala, obuhvaća likove *zobatka/zubatka* i *zobatica/zubatica*. Za Rakalj je kartiran tradicionalni tip ${}^{\text{r}}\text{brana}^{\text{r}}$, iako dolazi kao drugi odgovor. Našoj mreži punktova izmiče lik *drãča*, u mreži ALHeL-a potvrđen samo za govor Kringe, odraz vremena u kojem se izorana zemlja branala granama drače. Ičići i Poljane su bez odgovora.

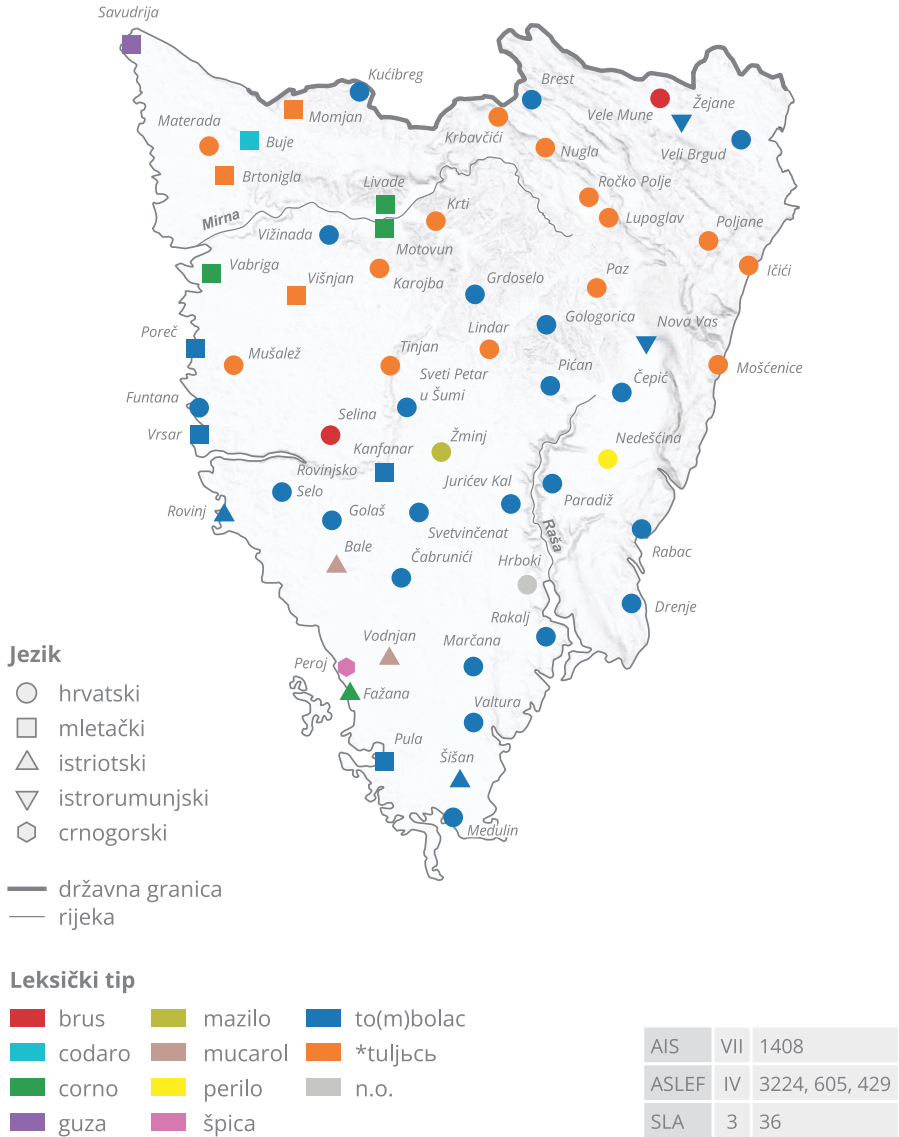
Svi mlet. i neki istr. punktovi imaju stari germanizam ${}^{\text{r}}\text{grapa}^{\text{r}} < *krappa$ (Prati 1968: 78). Kao posuđenica javlja se u svim jčak. punktovima na SZ, gdje je u starijoj građi potvrđen i za Kaštelir (usp. i Simonetti 2012: 50), te u gotovo svim punktovima jzi. dijalekta, također u glavnini onih izvan naše mreže. Jedina potvrda za druge hr. dijalekte u Istri je iz Kaldira, u starijoj građi. Karakteristično istr. distribuciju u značenju 'drljača' pokazuje još jedan stari germanizam, ${}^{\text{r}}\text{gripia}^{\text{r}} < *kripja$ (Prati 1968: 80, usp. eng. *crib*, niz. *krib*, njem. *Kribbe*), u Rovinju *grǎpja*, u Vodnjanu *grejpja*. Tip ${}^{\text{r}}*z\text{qbat}/+^{\text{r}}$, od psl. $*z\hat{q}b\hat{b}$ (usp. ERHSJ III, s.v. *zub*), karakterističan je za sjčak. govore Pazinštine, Žminjštine i Labinštine. Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 593; Kranjčić 2021: 354), Boljun (Francetić 2015: 326) i Pazin (Gagić 2017: 353). Javlja se i u preseljeničkim govorima središnje Istre koji su ga vjerojatno preuzeli od starinačkih. Kompaktan areal na Bužeštini i Čićariji pokriva tip ${}^{\text{r}}\text{brana}^{\text{r}} < \text{psl. } *bornà$ (ERHJ I, s.v. *brana*), koji je potvrđen i u sjčak. Lupoglavu, a inače je i slovenski (SES, s.v. *brana*). Recesivan karakter pokazuje na području jzi. dijalekta, gdje se bilježi u Rovinjskom Selu i Raklju, izvan naše mreže još u Bijažićima, a ima ga i govor Peroja. Rječnici ga donose za roverske govore (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 37) i Medulin (Peruško 2010: 28), gdje ALHeL ima samo *grãpa*, te za Premanturu (Crnobori 2018: 27), ali i na jugu Žminjštine (Kranjčić 2021: 22). Da je takva raspršena distribucija posljedica širenja posuđenice ${}^{\text{r}}\text{grapa}^{\text{r}}$ koje je pratilo zamjenu primitivne drljače naprednijom spravom, pokazuje komentar ispitanika iz Raklja (u grafiji ALHeL-a): *brãna je od dãrva i drãča, dok grãpa ìma želìzne klìne*. U preseljeničkim je govorima to domaći leksički element, donesen iz Dalmacije (npr. *brãnã*, Bibinje, Šimunić 2013: 157; *brãna*, Sv. Filip i Jakov, LinGeH). Tip ${}^{\text{r}}\text{grabjalo}^{\text{r}}$, od *grabje* < psl. $*grãbja$ (ERHJ I, s.v. *grablje*), u našoj mreži imaju samo Mošćenice, izvan nje Permani.

97. Motika (ALHeL, 992)

Napomena: tip 'zapa(+)' obuhvaća temeljni mletački lik *zapa* te izvedenice na *-ača*, *-ela*, *-eta* i *-on*. Za Sv. Petar u Šumi kartiran je drugi odgovor *sapûn* jer prvi odgovor *štarpäča* (u grafiji ALHeL-a) zapravo označava užu motiku.

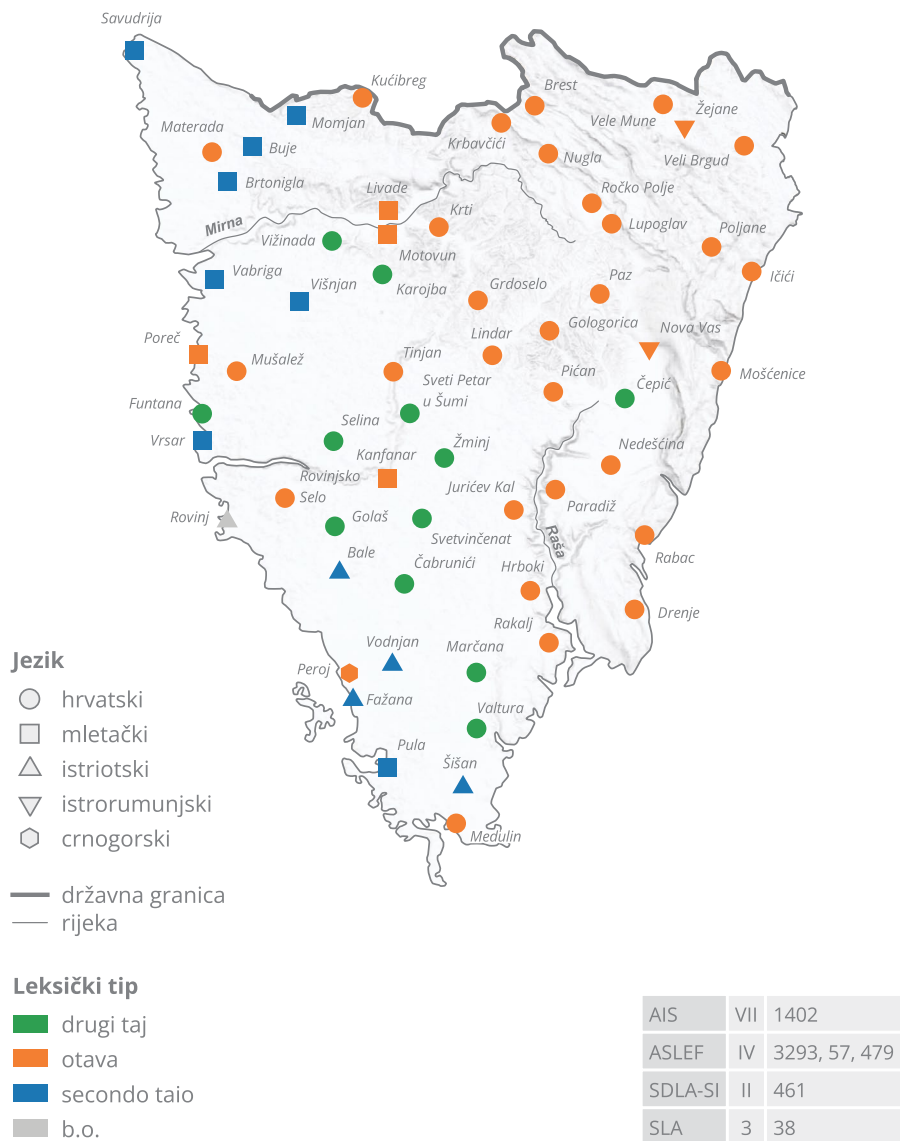
Svi mlet. i istr. punktovi imaju tip 'zapa(+)' (Doria 1991: 797), najčešće u osnovnom obliku (Momjan i Brtonigla *šapon*, Vrsar *šapeta*, većina istr. govora *šapon*). Primjećuje se da mlet. likovi s Poreštine imaju [ts] (u grafiji ALHeL-a *capa*), dok je u ostalim mlet. govorima te u istr. govorima odraz početnoga konsonanta sibilant (*s*, *ś*, *š*). Kao posuđenica, ovaj tip zauzima kompaktan areal na području autohtonih hrv. govora sa zapadne strane Učke, a osim toga bilježi se i u nekim jčak. govorima, dok je vrlo rijedak u istarskim slov. govorima. Imaju ga i srčak. punktovi u središtu poluotoka, izvan naše mreže još i Šumber. Ovakvu distribuciju potvrđuju rječnici (*saponäča*, Kalsbeek 1998: 542; *sapuôn*, Francetić 2015: 241, Gagić 2017: 256; *sapunäča*, *sapunëla* i *sapunić*, Kranjčić 2021: 242) i starija građa (Kaldir, Nugla, Lupoglav, Boljun). Dok za mlet. *-on* često imamo *-un*, početni je konsonant u hr. likovima redovito *s*, što govori o recentnosti posuđenice. Sasvim rijetko, izvan naše mreže, bilježe se hrvatske varijante s početnim *c-*, i to samo u preseljeničkim govorima (*cäpa*, Jašići; *capûn*, Ližnjan). Likovi *sapôn*, *sapûn* i sl. nikada ne označavaju pijuk, kao što je slučaj s likovima *capûn* i *capûn* u Dalmaciji, već samo motiku jer se pijuk u hr. istarskim govorima naziva *pikon/pikun* ili na SI *kramp* (usp. LAIČaG, 988). Svi irum. govori imaju *sapun*, venecijanizam preuzet posredstvom čak. govora, i to tek u Istri. Tip '*motÿka' (ERHJ I, s.v. *motika*) s jedne je strane karakterističan za sve govore s istočne strane Učke, s druge za preseljeničke govore jzi. i jčak. dijalekta. Starija ga građa potvrđuje za Vabrigu i Kaštelir (usp. i Simonetti 2012: 96). Od starinačkih punktova bilježi se samo u Tinjanu, pored *sapunëla*. Uočljiva je u građi ALHeL-a prevlast varijante *matika*, nasuprot rijetkim punktovima koji imaju varijantu *motika* (Vele Mune, Veli Brgud, Ičići, Svetvinčenat, Čabrunići, izvan naše mreže Permani, u starijoj građi Kaštelir). To ukazuje na leksičku difuziju u hr. govorima. Varijanta *motika* bilježi se i u cg. govoru Peroja.

98. Brušnjača (spremište za brusić) (ALHeL, 1026)

Napomena: odgovor *bābica* iz Hrboka isključili smo kao nepouzdan jer taj lik posvuda označava nakovanj za klepanje kose (usp. *LAIČaG*, 1062). U upitnicima projekata *SHDA* i *LinGeH* odgovarajući je koncept ‘vodir’.

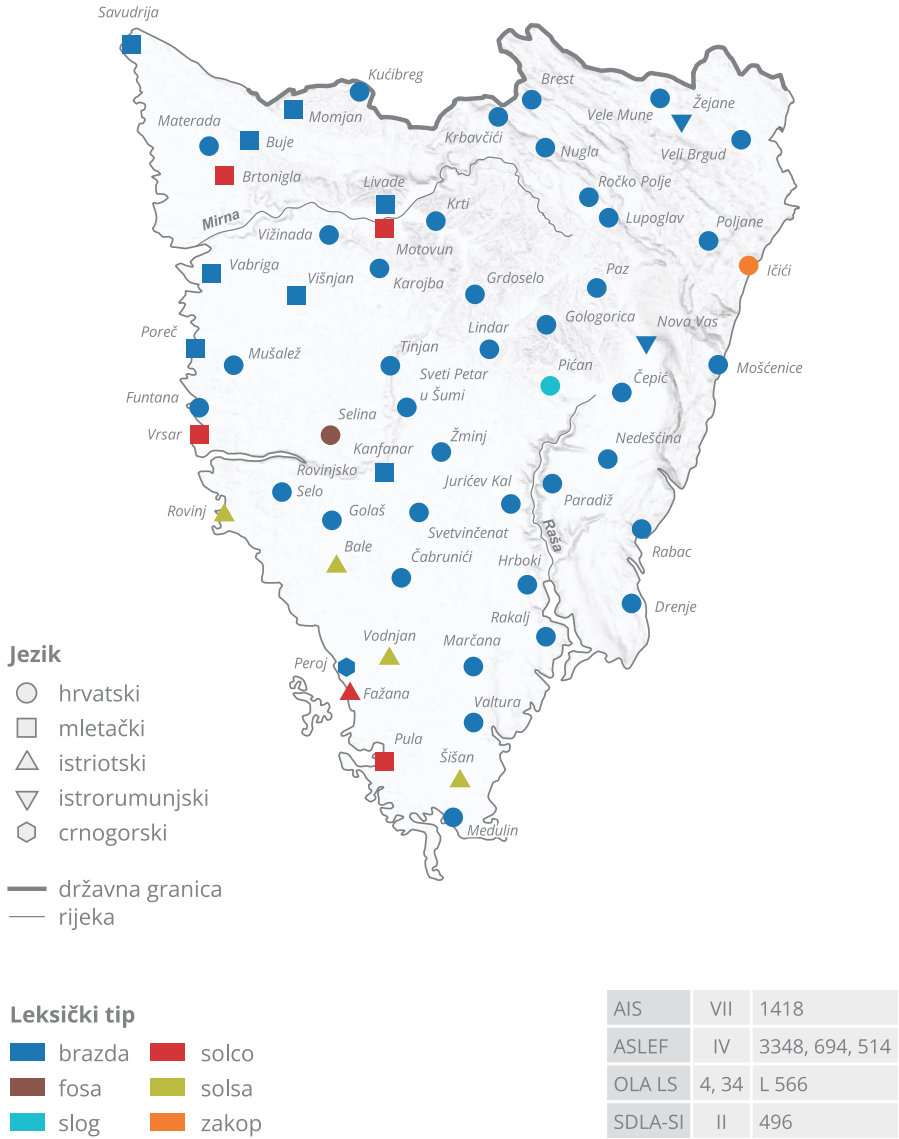
Najrasprostranjeniji je tip ‘to(m)bolac’, odraz psl. *toboľъcъ (*ERHJ* II, s.v. *tobolac*; *ERHSJ* III, s.v. *tobolac*). Prvi areal ovoga tipa pokriva čitavu južnu polovicu poluotoka, a govorima jzi. dijalekta i sjčak. govorima Labinštine pridružuju se i srčak. govori u središnjoj Istri, jčak. Grdoselo te južni irum. govori. Potvrđen je i za južnu Žminjštinu (Kranjčić 2021: 295). Rjeđa mreža *ALHeL*-a na Poreštini prikriva kontinuitet između puktova jzi. dijalekta i Vižinade, no starija građa ovaj tip bilježi u Vabrigi i Kašteliru. Izolirana jčak. potvrda u Kućibregu, daleko na SZ, dodatni je pokazatelj da je ovo izvorno i jčak. tip. Kao čak. posuđenica dolazi u mlet. govorima od Poreča do Pule te u istr. govorima Rovinja i Šišana. Manje je ekonomično tumačenje koje smjera na „l'immissione del croato *tulac* su un originale **tubūlus*“ (Crevatin 2019: 120) i ne uzima u obzir distribuciju tipa ‘to(m)bolac’ u hr. govorima. Drugi areal ovoga tipa nalazimo na krajnjem sjeveru, pri čemu se Brest, kao i više puta dosad, podudara sa susjednim preseljeničkim govorima, a ne s buzetskim. Drugi je hr. tip ‘*tuljъcъ’ (*ERHJ* II, s.v.), s različitim odrazima etimoloških vokala. Taj je karakterističan za buz. govore te sjčak. govore Pazinštine i Liburnije. Starija ga građa potvrđuje i za Kaldir, a rječnici za Boljun (Francetić 2015: 290) i Pazin (Gagić 2017: 308). U mlet. i jčak. punktovima na SZ, kao i u Mušaležu, to je posuđenica iz nekadašnjih autohtonih hr. govora na tome prostoru. Tip ‘mucarol’ < **mulcārium* (Crevatin, *loc. cit.*), potvrđen u Balama i Vodnjanu, izvan naše mreže i u Galizani, karakteristično je istriotski. Noviji mlet. tip ‘corno’ koncentriran je uz Mirnu, no izvan naše mreže ima ga i mlet. govor Labina. Samo Buje čuvaju tip ‘codaro’ < *cotārium* (Crevatin, *loc. cit.*), inače karakterističan za glavninu furl. i sjtal. dijalekata. Od tipova s lokalnom distribucijom, svi su, uz izuzetak prozirnoga perojskoga *špica*, plod metonimije (ako isključimo mogućnost brkanja koncepata prilikom prikupljanja građe): kod ‘brus’, kao i u slučaju savudrijskoga ‘guza’, imamo prijenos ‘brus’ → ‘brušnjača’; kod tipova ‘mazilo’ i ‘perilo’, prijenos ‘kist kojim se moći kosa’ → ‘brušnjača’.

99. Otava (sijeno druge kosidbe) (ALHeL, 1053)

Napomena: Rovinj je bez odgovora. U Balama smo prednost dali tipu 'secondo taio', iako je *otava* prvi odgovor, jednako kao što je u Gologorici, Poljanama i Mošćenicama prednost dobio domaći tip 'otava'.

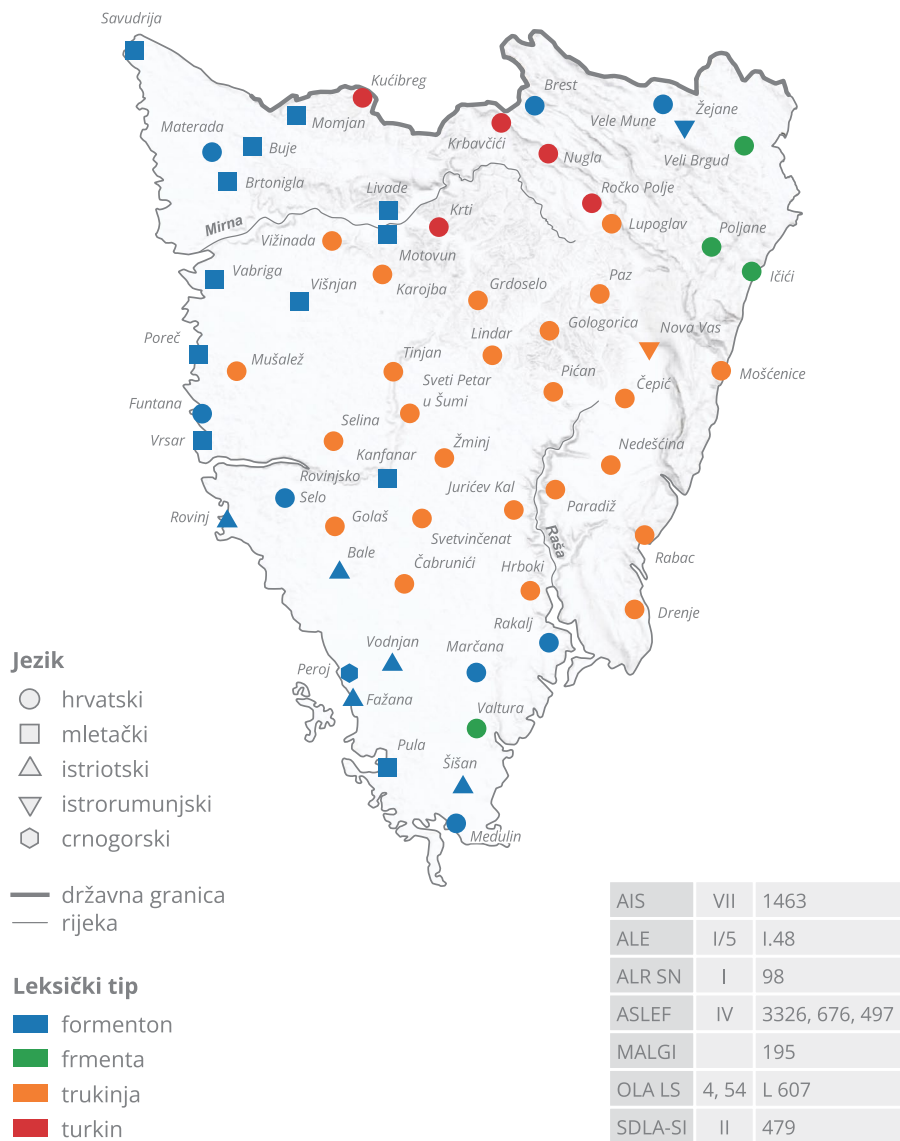
Većina mlet. i istr. punktova ima tip 'secondo taio', doslovno 'drugi otkos'. Prema njemu nastao je hibridni čak. tip 'drugi taj' koji kao jedini odgovor dolazi u Žminju i u većini punktova jzi. dijalekta, ostavljajući Barbanštinu i krajnji jug oko Medulina u zoni tipa 'otava' (usp. i Crnobori 2018: 146). Takav se dojam zadržava i kada u obzir uzmemo punktove ALHeL-a izvan naše mreže. Dalje prema SZ ovaj tip imaju jčak. punktovi Karojba i Vižinada, a potvrđen je i za susjedni Kaštelir (Simonetti 2012: 111). Valja, međutim, napomenuti da se kao drugi odgovor bilježi u većini buz. punktova. Našoj mreži izmiču odgovori tipa 'drugi otkos' koji u mreži ALHeL-a imaju samo Presika i Labin. Slav. tip 'otava' < psl. **obtáva* (ERHJ II, *otava*) imaju svi ostali čak. govori i crnogorski govor Peroja. Kao čak. posuđenica bilježi se ne samo u irum. govorima već i u mlet. govorima Livada, Motovuna, Poreča i Kanfanara, izvan naše mreže još i u mlet. govorima Tara i Funtane. U građi AIS-a Motovun ima *gušćol*, od *agosto*.

100. Brazda (ALHeL, 1073)

Napomena: pod tip 'brazda' sveden je i lik *brâz* iz Žminja, na Žminjštini potvrđen još za Domijaniće (*LAIČaG*) i Orbaniće (*brâs*, Kalsbeek 1998: 421).

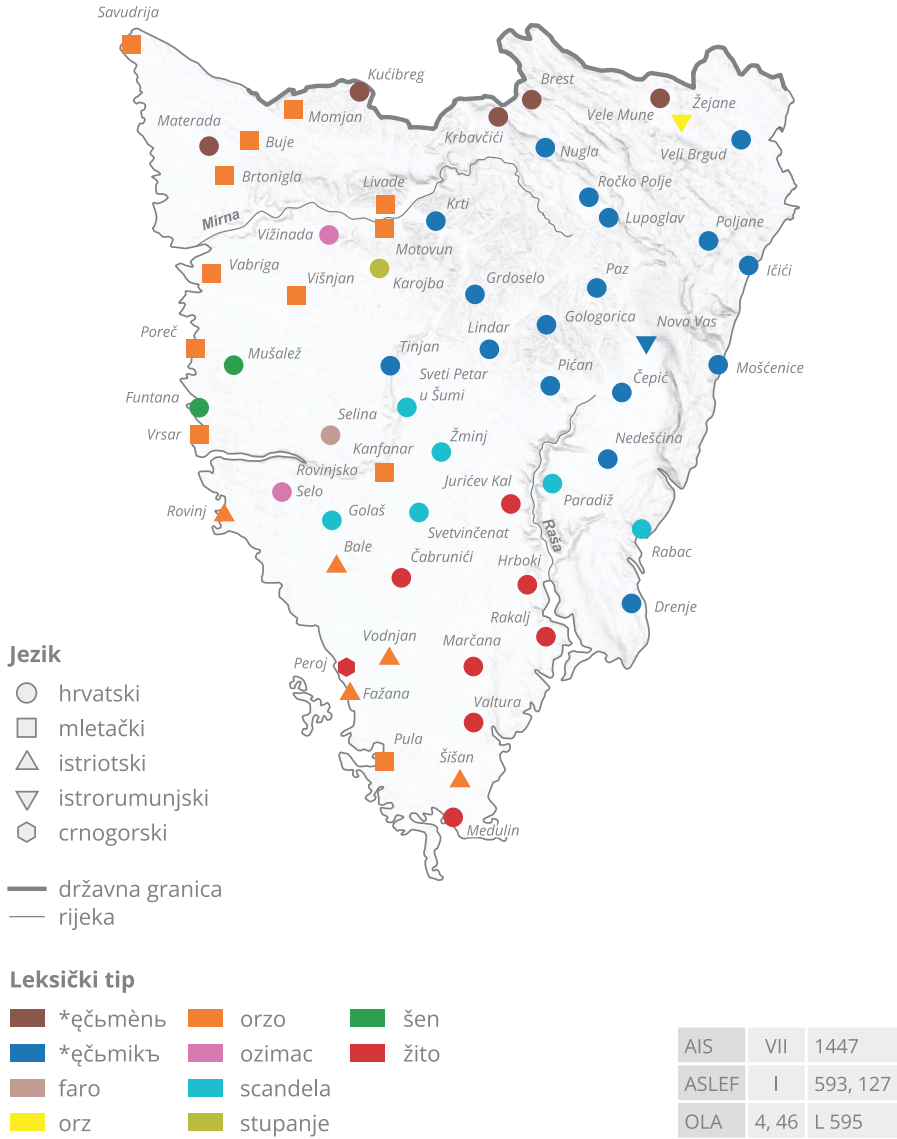
Prevlast tipa 'brazda' < psl. **borzdà* (*ERHJ I*, s.v. *brazda*) gotovo je potpuna, ne samo u hr. govorima već i u mlet. govorima, toliko da je izlišno posezati za potvrdama iz drugih izvora. Iako bi nam za dijakronijske aspekte ovoga komentara dobro došla još neobrađena građa za odgovarajući koncept iz upitnika *ALI*-ja (3693), može se reći da 'solco' nije leksički tip karakterističan ni za Veneciju ni za istočni dio mlet. govornog područja. Odgovori toga tipa u Brtonigli, Motovunu, Vrsaru, Fažani i Puli stoga će biti talijanizmi, tim više što *AIS* za Motovun ima *fôşq*. Taj se oblik u građi *ALHeL*-a bilježi samo u Brkaču, izvan naše mreže. Specifično istr. distribuciju pokazuje pak tip 'solsa', autohton odraz tvorbe na *-a* prema množinskom obliku *sulcī*, od *sūlcus* (*REW* 8442). Sudeći prema Rosamanijevoj građi, mlet. tip 'alguaro' (Boerio 1856: 28; Prati 1968: 2) u varijantama *agar*, *aguaro* nije sezao južnije od Pirana. Zato mlet. potvrde tipa 'brazda' moraju biti relativno stare slav. posuđenice, preuzete nakon što je provedena likvidna metateza. Ostali su tipovi lokalna značaja. Tip 'fosa' u Selini je venecijanizam (usp. Doria 1991: 245), dok su *slõh* u Pićnu i *zakõp* u Ičićima (usp. *ERHJ II*, ss.vv. *slog*, *zakopati*) slav. arhaizmi, bez usporednica u mreži *ALHeL*-a. Na jugu Žminjštine lik *slõh* potvrđen je u značenju „prve suprotne brazde (o oranju)“ (Kranjčić 2021: 250), a u Orbanićima u značenju „double *brâs*“ (Kalsbeek 1998: 547).

101. Kukuruz (ALHeL, 1139)

Napomena: tip 'formenton' obuhvaća i varijante *frmentîn* i *frmentîna*.

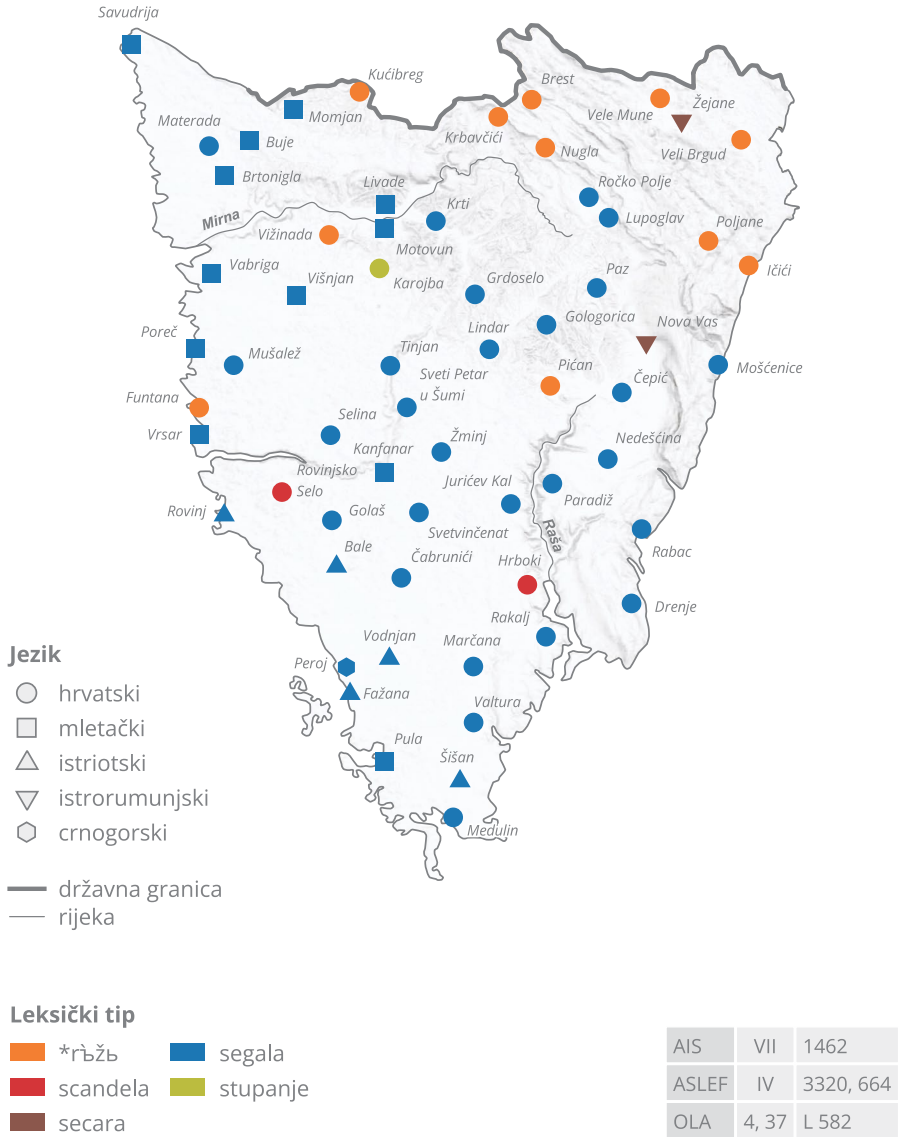
Tip 'formenton', karakterističan za mnoge sjtal. dijalekte (Doria 1991: 244; AIS), imaju svi naši mlet. i istr. punktovi. Kao posuđenica relativno je slabo zastupljen u hr. govorima, i to mahom u preseljeničkim, dok je to, naprotiv, dominantan tip u slov. istarskim govorima. Na Poreštini ga od naših čakavskih punktova ima samo Funtana, dok ga starija građa bilježi u Vabrigi i Kašteliru (usp. i Simonetti 2012: 42). Na sjeveru Vele Mune imaju varijantu *frmentîna*, a žejanski *frmentin*, oblik koji se bilježi i u Vodicama (Ribarić 1940: 146). Od starinačkih punktova ovaj tip ima samo Brest, a kao drugi odgovor dolazi u Mošćenicama. Tip 'frmenta' nije obrađen u našim referentnim etimološkim djelima. Formalno ga je lako povezati s lat. *frūmētum* (REW 3540), odnosno s mlet. *formento* (TLIO, s.v. *frumento*; Doria 1991: 244), no u relevantnim rječnicima nećemo naći lik ž. r. **formenta* koji bi predstavljao izravan izvor posuđivanja. To je i tvorbena i semantički hr. jadranski tip, nastao na roman-skom, vjerojatno mlet. predlošku. Na našem terenu pokazuje karakteristično perifernu distribuciju. Na krajnjem SI imaju ga Ičići, Poljane i Veli Brgud, izvan naše mreže i Permani, a na krajnjem jugu preseljenički govor Valture. Razlog je to što je 'frmenta', koliko se može razabrati iz drugih potvrda, liburnijski i dalmatinski leksički tip (usp. Jardas 1957: 391; Mohorovičić-Maričin 2001: 76; Jurišić 1976: 57; Maričić Kukljičanin 2000: 68; Juraga 2010: 105; Šimunić 2013: 235; itd.). Tipovi 'trukinja' i 'turkin', isključivo istarski, motivacijski ovise o tal. *gran(o)turco* (usp. JE III, s.v. *trukinja*), no kao ni kod tipa 'frmenta', mlet. građa ne nudi izravnih formalnih usporednica. To ne čudi za tip 'trukinja', očito nastao metatezom od *turkînja* (usp. Kalsbeek 1998: 574), no izravna predloška u imlet. repertoarima nema ni za karakteristično buz. tip 'turkin', prisutan i u nekim slov. govorima uz hrvatsku granicu. Tip 'trukinja' nalazimo u svim našim sjčak. punktovima sa zapadne strane Učke, starija ga građa potvrđuje za Kaldir, a rječnici za Žminjstinu (Kranjčić 2021: 300), Boljun (Francetić 2015: 289) i Pazin (Gagić 2017: 307). Iz njih se proširio u sve srčak. govore na tome prostoru, ali i u većinu govora jčak. i jzi. dijalekta. U južnim je irum. govorima *trukine* čak. posuđenica.

102. Ječam (ALHeL, 1155)

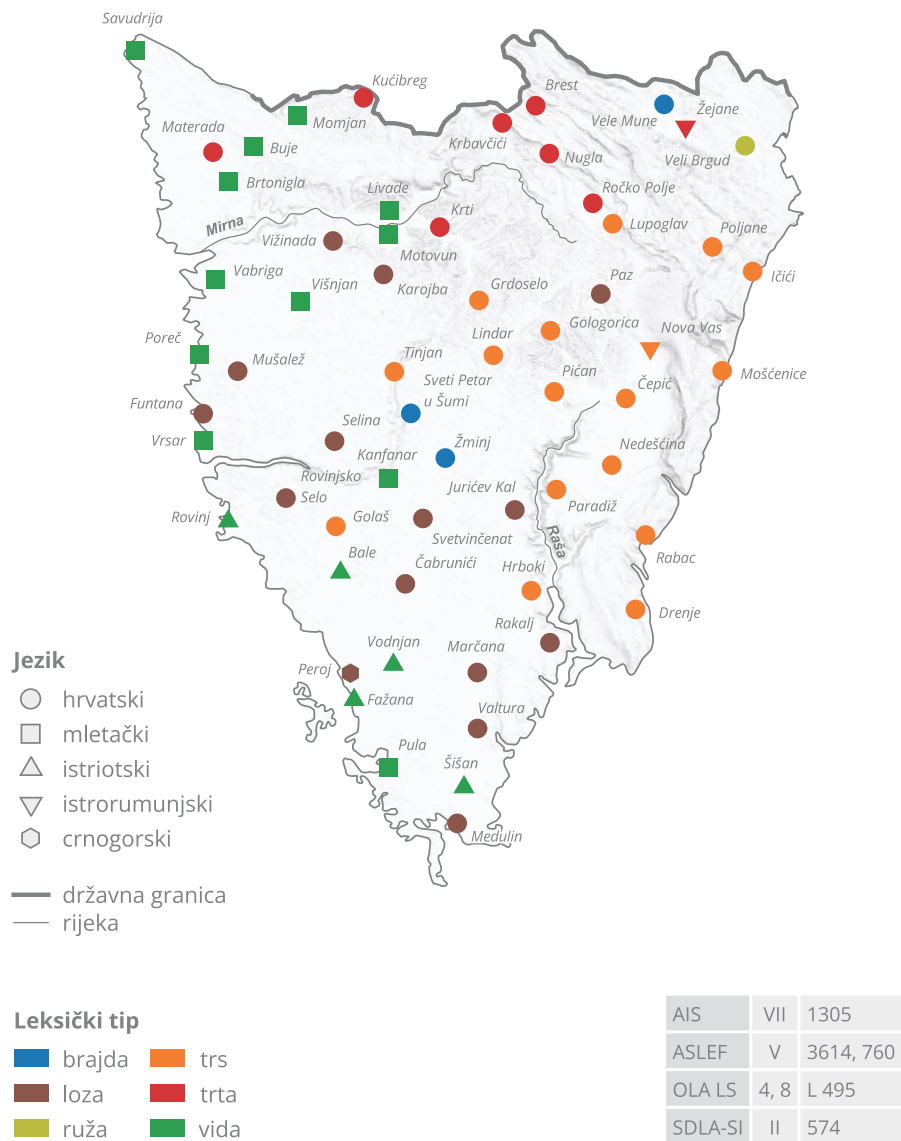
Napomena: u Mušaležu je drugi odgovor *š̄en* dobio prednost pred *škandēja*, kao očito domaći, a u Paradižu *škandělj* jer je prvi odgovor *ziêto* hiperonim (usp. LAIČaG, 1127).

Tip 'orzo' < lat. *hordeum* (Doria 1991: 416) imaju svi naši mlet. i istr. punktovi. Iz istog je lat. izvora tip 'orz' (Fražilā/Bārdāšan 2010: 237–238) u Žejanama, dok južni irum. govori imaju čak. posuđenicu *ječmik*. Sjtal. i mlet. tip 'scandela' < lat. *scandāla* s promjenom sufiksa (REW 7650; DEI V, s.v. *scandela*) izvorno označava dvoredni ječam. U građi za ovu kartu nalazimo ga samo u hr. govorima, i to u oblicima m. r. *škanděl*, *škandiěl*, *škandēja* koji kao da potječu od varijante **scandel*. Kada uzmemo u obzir punktove izvan naše mreže, druge odgovore i leksikografske izvore (Milevoj 1992: 218; Kalsbeek 1998: 559; Kranjčić 2021: 274), opaža se kontinuitet ovoga tipa u starinačkim govorima Žminjštine i Labinštine. Iz njih je vjerojatno preuzet u govore jzi. dijalekta jer nema čvrstih dokaza da je ovaj tip i dalmatinski (usp. JE III, s.v. *škandel*). Starija građa za Vabrigu i Kaštelir (usp. i Simonetti 2012: 161) potvrđuje ga i na Poreštini. Mlet. posuđenica 'faro' (usp. ERHSJ I, s.v. *far*), u Solini izvorno je naziv za pir. Tipovi 'ṛṣ̄m̄en̄' i 'ṛṣ̄m̄ik̄' potječu od psl. **ṛṣ̄m̄ȳ* (ERHJ I, s.v. *ječam*). Prvi od njih, inače i slovenski i kajkavski, na našem se terenu bilježi mahom na sjeveru. U buz. punktovima Brestu i Krbavčićima je domaći, dok su ga jčak. govori Materade i Kućibrega preuzeli iz buz. ili slov. govora, vjerojatno i srčak. govor Velih Muna. Tip 'ṛṣ̄m̄ik̄' (*jáčmik*, *jášmik*, *jěčmik*, *jěšmik*, uz duljenje u nekim govorima), karakterističan je mahom za sjčak. govore Pazinštine, Liburnije i dijela Labinštine, kao i za srčak. govore. Nalazimo ga i u južnijim buz. punktovima, a rječnici ga potvrđuju za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 98), Boljun (Francetić 2015: 76) i Pazin (Gagić 2017: 103). U većini govora jzi. dijalekta i u perojskom bilježi se tip 'žito' (ERHJ II, s.v. *žito*), što je uobičajen naziv za ječam u Dalmaciji (*LinGeH*). Funtana i Mušalež imaju tip 'šen', od psl. **p̄š̄enò* (usp. ERHJ II, s.v. *pšeno*), odakle i (*p*)*šenica*. Samo Vižinada i Rovinjsko Selo imaju prozirni tip 'ozimac'. U jčak. govoru Karojbe bilježi se *stúpanje*, a u starijoj građi za sjčak. govor obližnjega Kaldira nalazimo *stòpanje*. Po vokalizmu, oba su izvedenice od gl. *stupati* (v. ERHJ II, s.v.). Za distribuciju nekih tipova drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 10.

103. Raž (*ALHeL*, 1157)

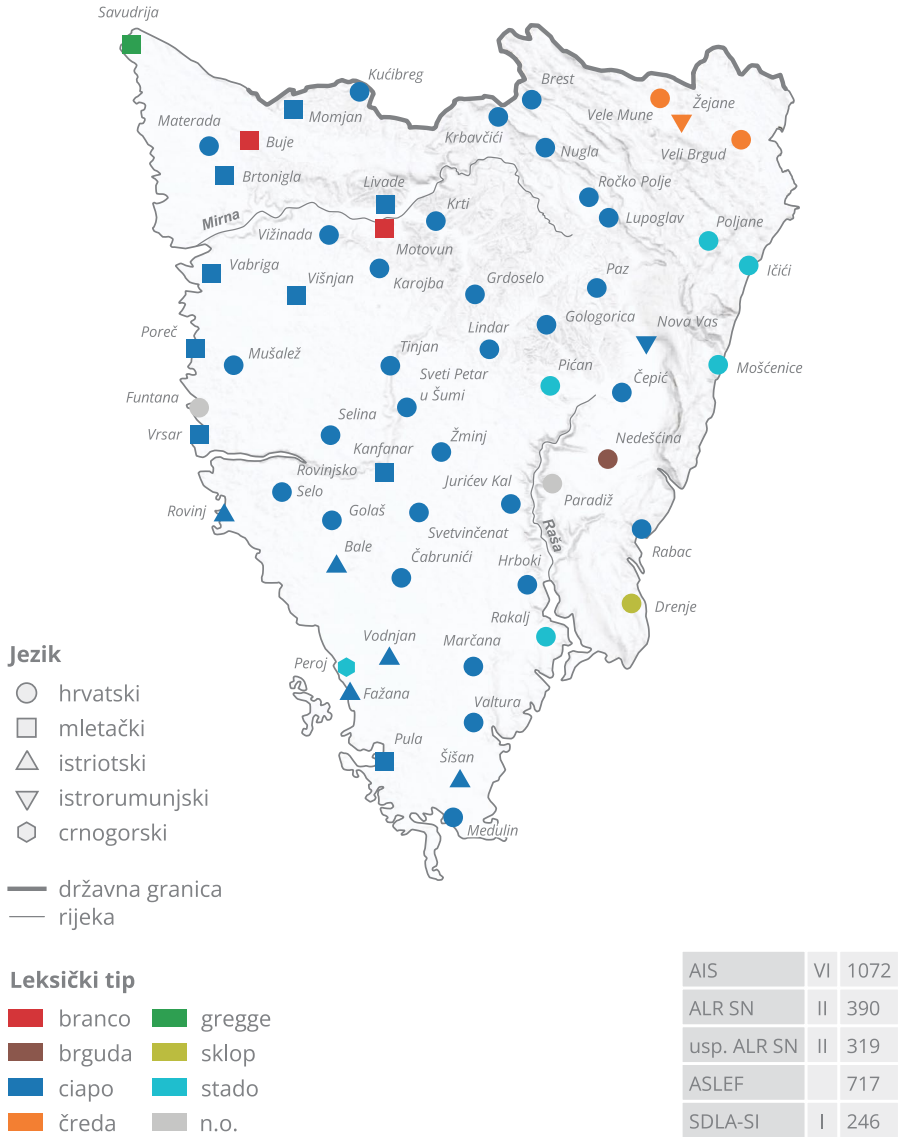
Tip 'segala' s očuvanim lat. mjestom akcenta (Doria 1991: 609) bilježi se u svim našim mlet. i istr. punktovima, također u većini čak. govora i u Peroju. Može se reći da areal ovoga tipa pokriva svu Istru osim krajnjega sjevera i sjeveroistoka, dok se drugdje sporadično javljaju mikrozone otpora širenju mlet. riječi. Rječnici ga potvrđuju za Premanturu (2018: 206), Roveriju (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 265), Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 558; Kranjčić 2021: 271), Pazin (Gagić 2017: 281) i Boljun (Francetić 2015: 263). Distribucija je, dakle, upadljivo drukčija nego kod nazivâ za ječam na prethodnoj karti, gdje mlet. tip 'orzo' nigdje nije prodro u hrvatske govore, vjerojatno zbog različite ekonomske vrijednosti dviju žitarica. Kompaktan areal slav. tipa '*rъžь' (*ERHJ* II, s.v. *raž*) pruža se s istočne strane Učke (gdje Rukavac ipak ima tip 'segala', *OLA*), na Ćićariji i na sjeveru Bužeštine. Dalje na zapadu ovaj se tip bilježi samo u jčak. govorima Kućibrega i Vižinade, u Funtani te u srčak. govoru Pićna. Širenje potvrda na punktove *ALHeL*-a izvan naše mreže i na rječničku građu ne pomaže nam da ove izolirane potvrde uklopimo u širu arealnu i/ili dijalektnu dinamiku. Jedino se dade primijetiti da potvrda *rš* (u grafiji *ALHeL*-a *ârš*) iz Kućibrega pokazuje slov. ili buz. glasovni utjecaj (Krti imaju *rž*). Za postanje tipova 'scandela' i 'stupanje' v. komentar prethodne karte. Prvi se bilježi u Rovinjskome Selu, usto i u Hrbokima na Barbanštini, a drugi u Karojbi gdje, kao i u obližnjem Kaldiru (starija građa), označava i ječam. Irum. govori očuvali su rum. tip 'secara', odraz lat. *sēcāle* (Frățilă/Bărdășan 2010: 274). To, izgleda, ima veze s mjestom raži u tradicionalnoj irum. stočarskoj kulturi.

104. Vinova loza (ALHeL, 1186)

Napomena: tip 'brajda' stoji za dijalektne oblike koji se u pravilu bilježe u množini.

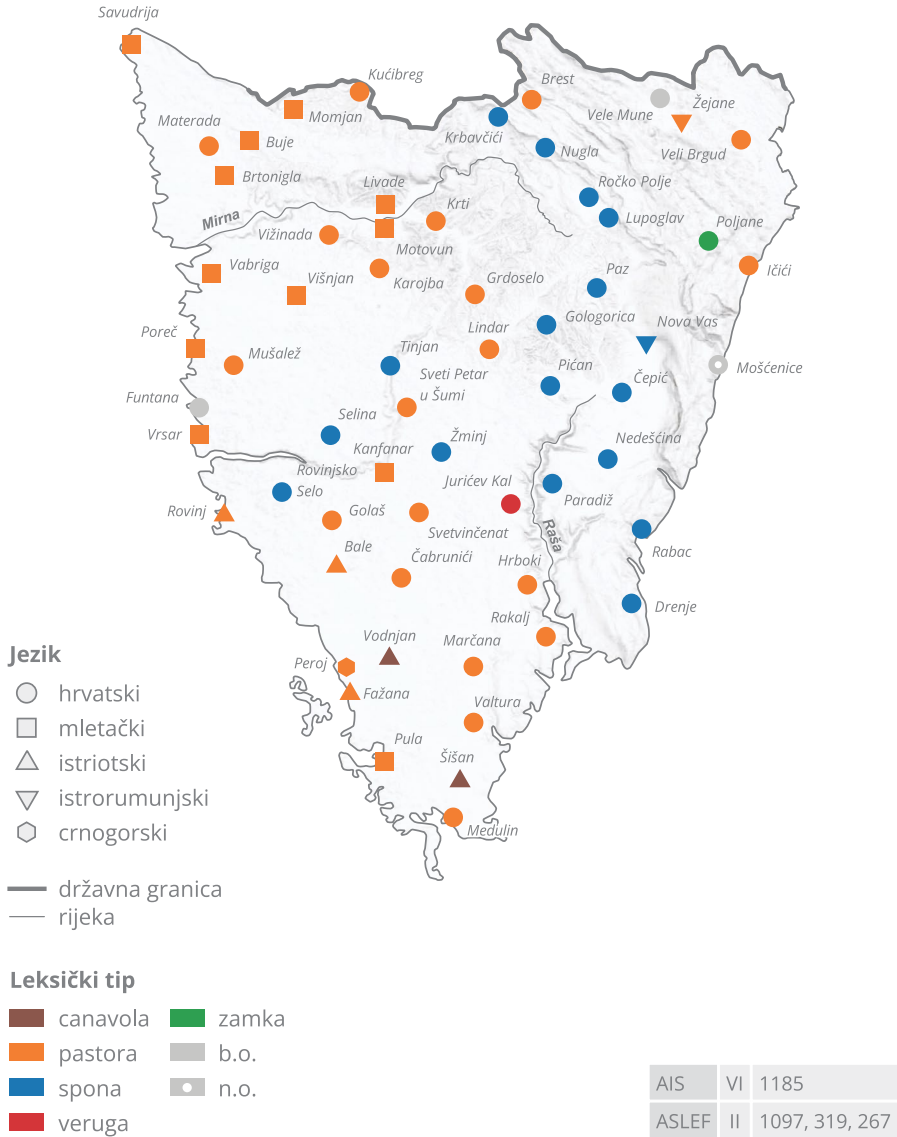
Tip 'vida', od lat. *vītis* s promjenom deklinacije (Doria 1991: 784), imaju svi naši mlet. i istr. punktovi, uz diftongaciju u Rovinju i Vodnjanu. U hr. govorima najprošireniji su tipovi 'loza' < psl. **lozà* (ERHJ I, s.v. *loza*) i 'trs', sporne etimologije (ERHSJ III, s.v.; ERHJ II, s.v.). Prvi je u Istri dominantno preseljenički, zabilježen u govorima jzi. dijalekta te u jčak. govorima južno od Mirne, usto i u govoru Peroja. Jedini naš sjčak. punkt koji ima ovaj tip je Paz, dok ga starija građa potvrđuje za Kaldir i Pazin (usp. Gagić 2017: 140). Inače u sjčak. govorima u Istri *lozã* zadržava starija značenja 'žbun' (npr. Francetić 2015: 120), 'izdanak loze' (npr. Kalsbeek 1998: 483). Tip 'trs' u značenju 'vinova loza' zauzima kompaktan areal u sjčak. govorima Liburnije, Labinštine i Pazinštine. Od njih su ga vjerojatno preuzeli srčak. govori, s obzirom na to da je u kopnenim govorima toga dijalekta u ovome značenju češći tip 'loza' (usp. npr. Moguš 2002: 68; Kranjčević 2003: 381). Kao čak. posuđenica tip 'trs' dolazi u južnim irum. govorima. Od naših punktova jzi. dijalekta ima ga Golaš, a od jčak. punktova Grdoselo. Sasvim drukčiju distribuciju ima lik *trs* u značenju 'čokoť' (usp. ERHSJ III, s.v. *trs*). Tip 'trta', inače i kajkavski i slovenski (ERHSJ III, s.v. *trta*; SES, s.v. *trta*), na našem je terenu karakterističan za buz. govore. Iz njih ili iz slovenskog preuzet je u jčak. govore sjeverno od Mirne te u žejanski. Lik *třta* javlja se i u drugim čak. govorima u Istri, no označava savijen prut na jarmu (usp. npr. Simonetti 2012: 177; Francetić 2015: 289). Tip 'ruža' u Velom Brgudu odražava stanje na Kastavštini (usp. Jardas 1957: 402; Mohorovičić-Maričin 2001: 248; OLA). Nastao je metonimijom prema *růža* 'odrina' (odrine su tradicionalno obrasle vinovom lozom), što se bilježi npr. na Grobniku (Lukežić/Zubčić 2007: 579) i Krku (Mahulja 2006: 285). Metonimijski je i tip 'brajda' (ERHJ I, s.v.) na Žminjštini i u Velim Munama. Taj je tip u značenju 'vinova loza' očito recentan jer se u Orbanicima bilježi *třs* „vine“ (Kalsbeek 1998: 574). U mnogim istarskim govorima lik *brajda*, još češće *brajde/brajdi* u množini, označava vinograd općenito (usp. LAIČaG, 1194; Kalsbeek 1998: 421; Francetić 2015: 15; Gagić 2017: 49; Kranjčić 2021: 21).

105. Stado (ALHeL, 1392)

Napomena: improvizirani odgovor *pùno ovâc* iz Funtane izostavljen je iz građe. Selman (2006: 24) za Funtanu potvrđuje *čap*. Nije kartiran ni generički odgovor *blôgo* iz Paradiža.

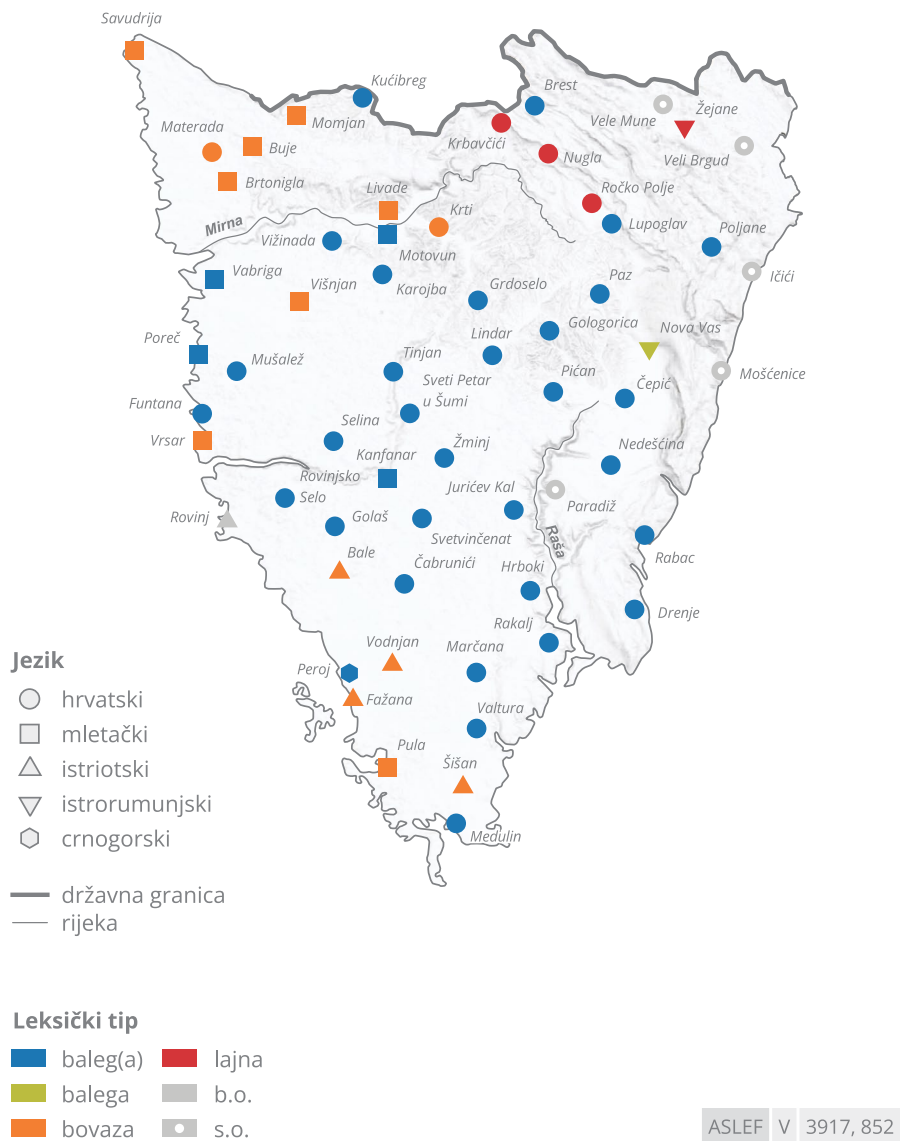
Daleko je najprošireniji tip 'ciapo' < *clapum* < *capulum* (Prati 1968: 41; Doria 1991: 148), u Venetu češći u varijanti *sciapo*. Osim u mlet. i istr. govovima, nalazimo ga u većini čak. punktova zapadno od Raše i Učke, a iz čakavštine su ga primili južni irum. govori po doseljenu. Značenje mu nije samo 'stado' već i 'čopor' i 'jato', kao u mletačkom (usp. Ribarić 1940: 142; Kalsbeek 1998: 431; Simonetti 2012: 30; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 51; Francetić 2015: 31; Gagić 2017: 63; Crnobori 2018: 39; Kranjčić 2021: 38). Nema odlučujućih formalnih argumenata za tezu o furl. porijeklu (usp. naprotiv *ERHSJ* I, s.v. *čap*¹). Tip 'sklop' u našoj mreži ima Drenje na Labinštini, a izvan nje obližnji Viškovići (*skluōp*). Ako nije od gl. *sklopiti*, mogao bi biti predmletački rom. ostatak od *clapum* (usp. *ciapo*), s protetskim *s-* i starom zamjenom *o* za kratko *a*. Stari je predmletački romanizam *brgùda* u Nedešćini, od **virgultum* (*ERHSJ* I, s.v. *brgud*), s prijenosom značenja 'ispaša' → 'stado'. Slav. tip 'stado' (*ERHJ* II, s.v.) kompaktno je zastupljen na Liburniji i obližnim čak. punktovima. U Peroju je to nasljedna cg. riječ. Tip 'čreda' < psl. **čerdà* zauzima mikroareal na Čičariji, gdje ga ima i žejanski. Potvrđen je i na Kastavštini (Jardas 1957: 389) pa je vjerojatnije da je riječ o čak. arhaizmu, koji je nekoć bio mnogo prošireniji (usp. *ERHSJ* I, s.v. *čreda*), nego o posuđenici iz slovenskog. Noviji su talijanizmi tip 'branco' u Bujama i Motovunu te 'gregge', u Savudriji, prilagođen u *grežo*. Iz etnolingvističke perspektive pozornost izazivaju dvije činjenice: 1) mlet. tip 'ciapo' uspješno se proširio u velikome dijelu hr. govora; 2) istrorumunjski, jezik povijesno stočarske zajednice, nije sačuvao domaće oblike za koncept 'stado'.

106. Upletka kojom se stoci vezuju prednje noge (ALHeL, 1420)

Napomena: odgovori za tipove 'pastora' i 'spona' zabilježeni su mahom u množinskom obliku, no kako ima i odgovora u jednini, oba smo tipa uspostavili u jedninskom obliku. Bez odgovora su Funtana i Vele Mune. Formulacija naslova karte ponešto je drukčija od one u upitniku ALHeL-a, koja u prvi plan stavlja kozu, dok leksikografske potvrde pokazuju da se prednje noge sputavaju ponajprije krupnoj stoci. Nije kartiran generički odgovor *špāg* iz Mošćenica.

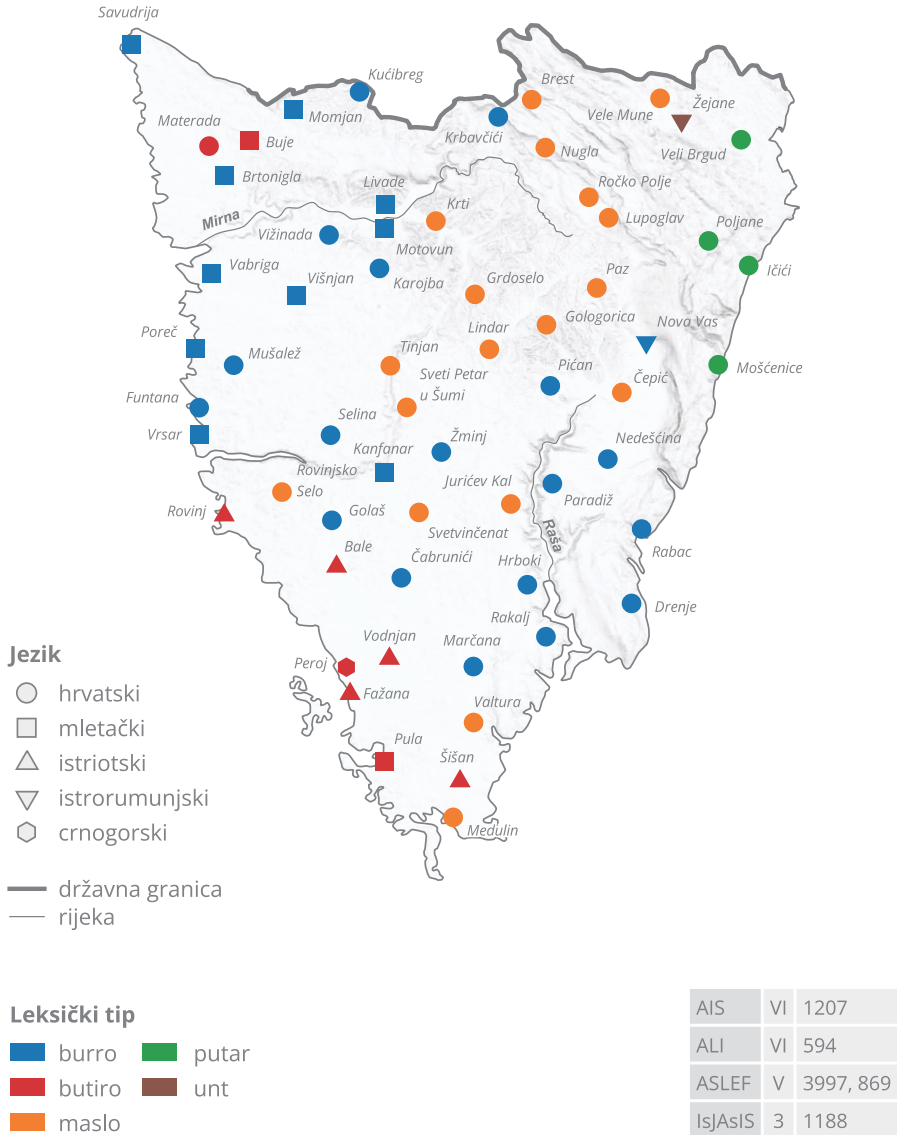
Dominantni su tipovi 'pastora' i 'spona'. Prvi je od kslat. *pastoria*, po čemu se Istra podudara sa srednjom i južnom Italijom, ne s Furlanijom i itrom. sjeverom. To u Istri može i ne mora biti samo „leksički ostatak iz istro-romanskoga“, kako hoće Skok (ERHSJ II, s.v. *paštura*), jer ga nalazimo i daleko izvan područja povijesnoga prostiranja istriotskog. Danas ga imaju svi naši mlet. punktovi i većina istr. punktova, a od hr. govora mahom preseljenički na zapadu poluotoka. Karakterističan je i za ćićarijski mikroareal, gdje ga Ribarić (1940: 175) potvrđuje za Vodice. U irum. govoru Žejana to je čak. posuđenica. Brest se, kao i više puta dosad, slaže s preseljeničkim govorima na Ćićariji, ne s ostatkom Bužeštine. Na Pazinštini ovaj tip od naših sjčak. punktova ima Lindar, a rječnici ga bilježe i u Pazinu (Gagić 2017: 191) i Boljunu (Francetić 2015: 175). Tip 'spona' < psl. **sъpona* (ERHJ II, s.v. *spona*) karakterističan je pretežno za buz. i sjčak. govore sa zapadne strane Učke (usp. Kalsbeek 1998: 550; Francetić 2015: 251; Kranjčić 2021: 254), kao i za srčak. govore središnje Istre. Nalazi se ponegdje i na području jzi. dijalekta (usp. i Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 252), vjerojatno kao posuđenica iz starinačkih govora. Tip 'canavola' imaju istr. punktovi Vodnjan i Šišan, izvan naše mreže i Galižana. Inače u sjevernijim imlet. govorima odrazi lat. **cannabŭla* (Prati 1968: 34) označavaju obruč od usukana pruta kojim se jaram pričvršćuje za vrat vola (usp. Rosamani 1999 [1958]: 157). Samo u Juricevu Kalu bilježi se tip 'veruga', prema *verùga* 'lanac'. Lik *zânka* iz Poljana lokalni je odraz psl. **zamъka* (ERHJ II, s.v. *zamka*), usp. u Rukavcu *zânka* „zamka, omča“ (Mohorovičić-Maričin 2001: 324).

107. Kravlji izmet (*ALHeL*, 1437)

Napomena: nekartirani sintagmatski odgovori tipa *krâvlji gnôj*, *krâvji drêk* i sl. na karti su označeni kraticom *s.o.* Bez odgovora je Rovinj.

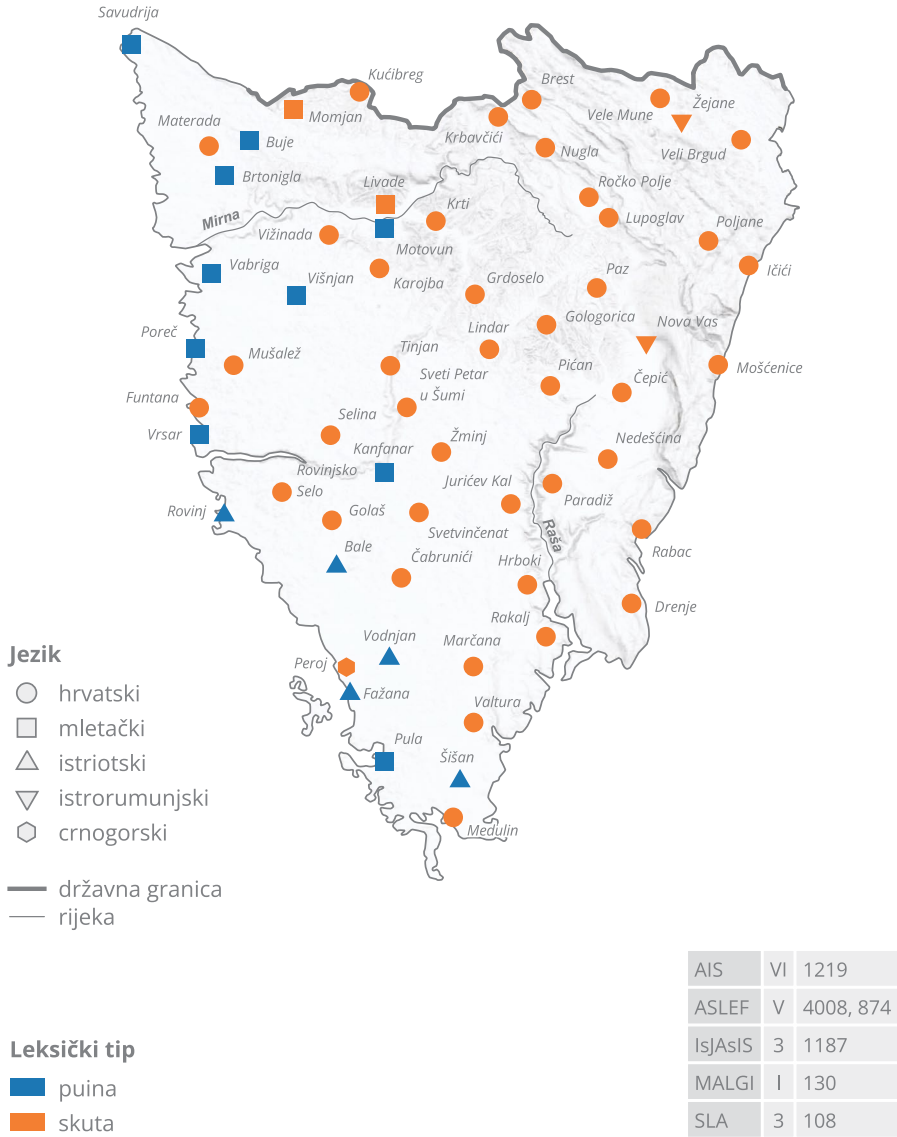
Najrasprostranjeniji je tip 'baleg(a)', balkanska pastirska riječ nejasne etimologije (usp. *ERHSJ* I, s.v. *balega*; *ERHJ* I, s.v. *balega*). Osim u velikoj većini hr. govora i u perojskom, nalazimo je kao čak. posuđenicu u nizu imlet. govora, najviše na Poreštini. Varijante *baleg(a)* i *balig(a)* ne ovise o tome je li govor ekavski, ikavski ili ekavsko-ikavski. Međutim, likovi bez *-a* pokazuju upadljivo sjčak. distribuciju, što potvrđuju i rječnici (Kalsbeek 1998: 415; Francetić 2015: 7; Gagić 2017: 41; Kranjčić 2021: 13). Istoga su dalekoga porijekla južni irum. oblici *bâlega*, *bâlege* koji su po svoj prilici dio nasljednoga rum. leksika (usp. Frățilă/Bărdășan 2010: 353–354) pa smo ih izdvojili u poseban tip 'balega'. Većina mlet. punktova i svi istr. punktovi imaju tip 'bovaza', u različitim realizacijama (u grafiji *ALHeL*-a: *bogaca*, *bwaša*, *buvaca*, *žbuvaca*). To je odraz od **bovacea* (*REW* 1244; Prati 1968: 18; Doria 1991: 78), zabilježen još u nizu zrom. jezika. Kao posuđenica, u mreži se *ALHeL*-a bilježi samo u buz. govoru Krta (*bugăca*). Tip 'lajna' < psl. **lajъna* (*ERHSJ* II, s.v. *lajno*; *ESSJa* 14, s.v. **lajъno*/**lajъna*/**lajънъ*) na našem se terenu bilježi samo u nekim buz. govorima te, kao novija čak. posuđenica, u irum. govoru Žejana (Frățilă/Bărdășan 2010: 354).

108. Maslac (ALHeL, 1497)

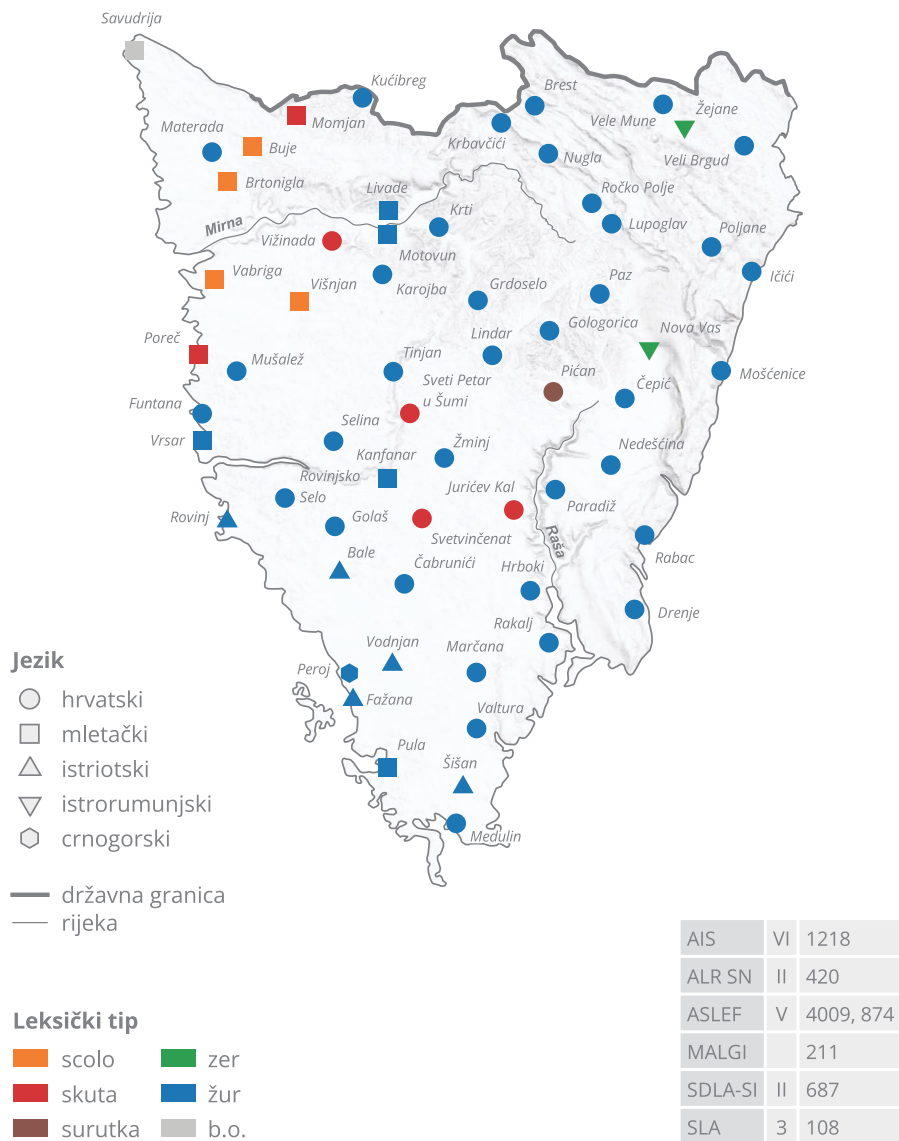
Napomena: za Buje je prednost dana autohtonom liku *butiro*, a ne prvom odgovoru *buro*.

Na sinkronijskoj se razini 'butiro' može smatrati, između ostalog, tradicionalnim mlet. tipom, uz napomenu da je u pitanju učeni odraz lat. *būtīrum*, kako pokazuje sačuvano *-t-* (DEI I, s.v. *butirro*; Prati 1968: 22–23; VEV, s.v. *butiro*). Tip 'burro' (DEI I, s.v. *burro1*; LEI, s.v. *buturum/butirum/butrum*) u mletačkim je govorima talijanizam. Danas se 'butiro' bilježi u svim našim istr. punktovima te u mlet. govorima Pule i Buja, dok je u ostalim mlet. punktovima prevladao tip 'burro' u venecijaniziranoj varijanti *buro*. Distribucija ovoga talijanizma u hr. govorima u najvećoj se mjeri poklapa s granicama nekadašnje mlet. Istre, s izuzetkom dijela Bužeštine. Njegova prisutnost u Žminju i Pićnu, s druge strane povijesne mletačko-habsburške granice, vjerojatno je novijega datuma. Tip 'butiro' kao posuđenicu nalazimo samo u Materadi i Peroju, u skladu s čuvanjem toga tipa u obližnjim mlet. odnosno istr. govorima. Tip 'maslo' < psl. **máslō* (ERHJ I, s.v. *maslo*) najbolje je zastupljen u čak. govorima na području nekadašnje Pazinske knežije i Bužeštine. Rječnici ga potvrđuju za Orbanice (Kalsbeek 1998: 488), Pazin (Gagić 2017: 148) i Boljun (Francetić 2015: 128). Kao dio nasljednoga leksika iz Dalmacije slabije je očuvan u govorima jzi. dijalekta, mahom uz granicu sa sjčak. govorima te na krajnjem jugu, gdje ga, osim Medulina i Valture, imaju još Ližnjan i Muntić izvan naše mreže. Germanizam 'putar' (ERHJ II, s.v.) kompaktno je zastupljen na krajnjem sjeveroistoku, u govorima Liburnije te u Velom Brgudu. Žejanski je sačuvao rum. tip 'unt' < lat. *unctum* (Frățiță/Bărdășan 2010: 304–305) koji se izvan naše mreže bilježi još u južnom irum. govoru Šušnjevice. Iz toga se vidi koliko je u Novoj Vasi i ostalim govorima te enklave recentan tip 'burro'.

109. Skuta (ALHeL, 1499)

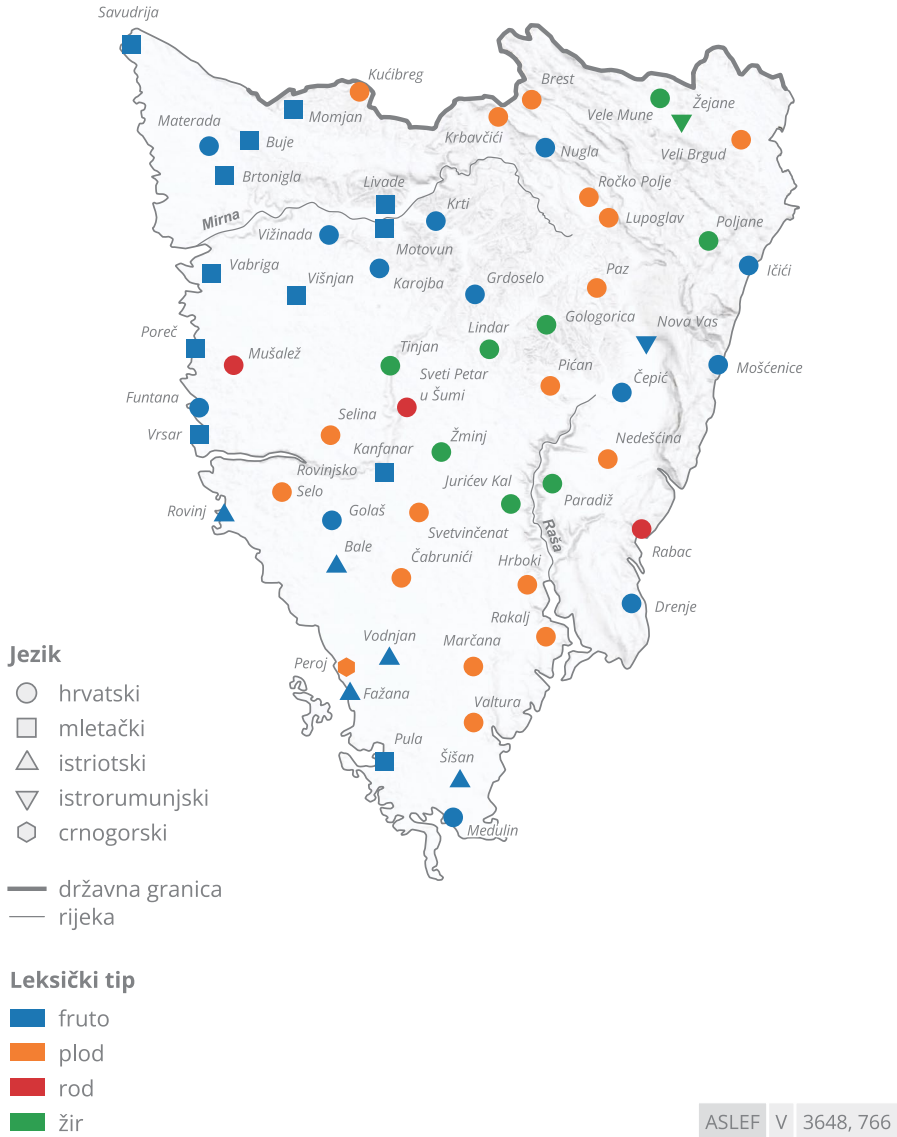
Tip 'puina', sporne etimologije (v. sada Crevatin 2017: 120–122), karakteristično je mletački. Hr. i slov. lik *skuta*, koji se u drugim bliskim značenjima iz područja mljekarstva i proizvodnje sira nalazi daleko izvan jadranske zone, u konačnici potječe od lat. **excocta*, kao i furl. *scuete* te nazivi za surutku u nizu sjevernih itrom. i rom. dijalekata (*DEI* V, s.v. *scotta*²). Teško je reći koji je bliži izvor posuđivanja u hr. i slov. govore, no to neće biti tal. riječ *scotta* (usp. *ERHSJ* III, s.v. *skuta*), i sama sjeverni dijalektizam. Vjerojatno su u pitanju stariji romanski supstrati, različiti u različitim područjima (Abenthum/Krefeld 2017). Ova su dva tipa u Istri oštro podijeljena po etnojezičnome ključu. Tip 'puina' bilježi se samo u mlet. i istr. punktovima, dok se u Dalmaciji kao novija posuđenica tu i tamo susreće u hr. govorima (usp. *JE* III, s.v. *puina*). Tip 'skuta' imaju svi naši čak. punktovi (usp. i Kalsbeek 1998: 546; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 272; Francetić 2015: 246; Gagić 2017: 262; Crnobori 2018: 195). Potvrđen je i za govor Peroja, a od imlet. punktova za Momjan i Livade. U irum. govorima *škuta*, *škute* čakavska je posuđenica koja je mogla biti preuzeta i prije doseljenja u Istru, s obzirom na rasprostranjenost tipa 'skuta' u Dalmaciji.

110. Surutka (*ALHeL*, 1510)

Napomena: bez odgovora je Savudrija.

Najrasprostranjeniji je tip 'žur'. Nalazimo ga u golemoj većini čak. punktova širom Istre, u svim našim istr. punktovima i dijelu mlet. punktova te u perojskom govoru, inače i u slov. istarskim govorima. Potvrđen je i za Vodice (Ribarić 1940: 207), Kaštelir (Simonetti 2012: 196), Pazin (Gagić 2017: 360), Boljun (Francetić 2015: 333), Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 597; Kranjčić 2021: 361) i Roveriju (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 344). Tekavčić (1978) je u iscrpnoj analizi, koristeći građu za *SHDA* i *SLA* te komparativni slav. materijal, podupro Miklošičev prijedlog po kojem ova riječ potječe od stvnjem. *sūr*, a istr. *zor* odredio kao posuđenicu iz čak. govora. Zato ovdje istr. realizacije nisu izdvojene u zaseban leksički tip. Isto vrijedi i za potvrde iz mlet. govora. Kao istarska kulturna riječ, *žur* je u preseljeničke hr. govore i u perojski primljena po doseljenju u Istru. Skupina mlet. govora na sjeverozapadu ima tip 'scolo', od gl. *scolar* (Prati 1968: 159), koji je karakterističan za dobar dio Veneta. Irum. govori očuvali su domaći tip 'zer', što je možda odraz lat. *sērum*, a možda ostatak iz nekoga balkanskog supstrata (Frātilā/Bārdāšan 2010: 321). Tip 'surutka' bilježi se u varijanti *sirūtka* samo u Pićnu, a izvan naše mreže kao *surūtka* u Ližnjanu. U Ližnjanu je to sigurno nasljedna dalm. riječ. U značenju 'surutka' bilježe se i oblici *skuta* i *škuta* (v. komentar karte 109), i to u Vižinadi, Sv. Petru u Šumi, Svetvinčentu i Jurićevu Kalu te u mlet. govoru Momjana, gdje isti likovi označavaju i skutu, usto još u mlet. govoru Poreča, gdje naziv za skutu pripada tipu 'puina'. Da ne mora biti u pitanju nesporazum, već primjer metonimijske polisemije (usp. Abenthum/Krefeld 2017), pokazuje to što je u Lindaru te, izvan naše mreže, u obližnjem Gračišću *skūta* drugi odgovor za koncept 'surutka', uz *zūr*, *žūr*. Nastavno na to, valja istaknuti još da u svim čak. punktovima u kojima naziv za surutku, po građi *ALHeL*-a, ne pripada tipu 'žur', odgovori za koncept 'mlačenica' (*ALHeL*, 1498), još jedan nusprodukt u mljekarstvu, glase upravo *žūr*, *žūr*. U tome im se pridružuju mlet. govori Momjana, Višnjana i Poreča.

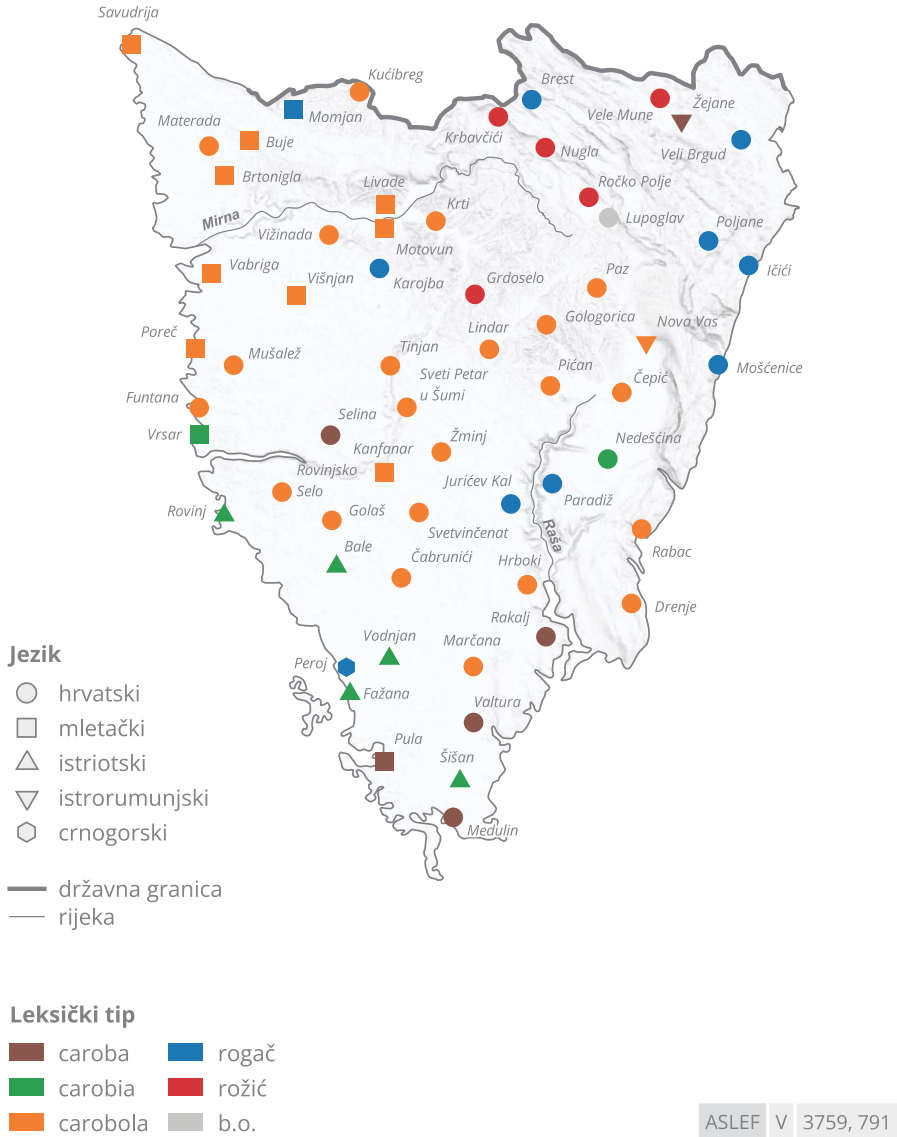

111. Plod (ALHeL, 1604)

Napomena: nedovoljno precizan koncept ‘plod’ nalazi se u dijelu upitnika posvećenom voćarstvu pa se odnosi na plod voćke, što su ispitanici uglavnom shvatili. Ipak, karta izrađena samo prema građi za ovaj koncept dala bi donekle iskrivljenu sliku. Slijed odgovora na koncepte ‘nezrio plod’ (1607), ‘prezrio plod’ (1608), ‘gnjili plod’ (1609) i ‘crvljiv plod’ (1610) pokazuje da prvi odgovori tipa ‘plod’ i ‘rod’ za koncept iz naslova ove karte ponegdje ne odgovaraju stvarnoj uporabi. Kartirali smo onaj leksički tip za koji smo procijenili da je autentičan. To se odnosi na sljedeće punktove: Vele Mune, ‘žir’ mjesto ‘rod’; Krti i Karojba, ‘fruto’ mjesto ‘plod’.

Tip ‘fruto’ < *fructus* (REW 3537) imaju svi naši mlet. i istr. punktovi, a kao posuđenica najbolje je zastupljen u preseljeničkim čak. govorima sjeverno od Linskoga zaljeva, iako se mjestimice nalazi i južnije te na Labinštini i Liburniji. U južnim irum. govorima *frut* je mlet. posuđenica primljena preko čakavskog, ne nasljedni rum. leksem, jer ne pokazuje pravilan odraz grupe *-ct-* [kt] (usp. Filipi 2011: 773–774).

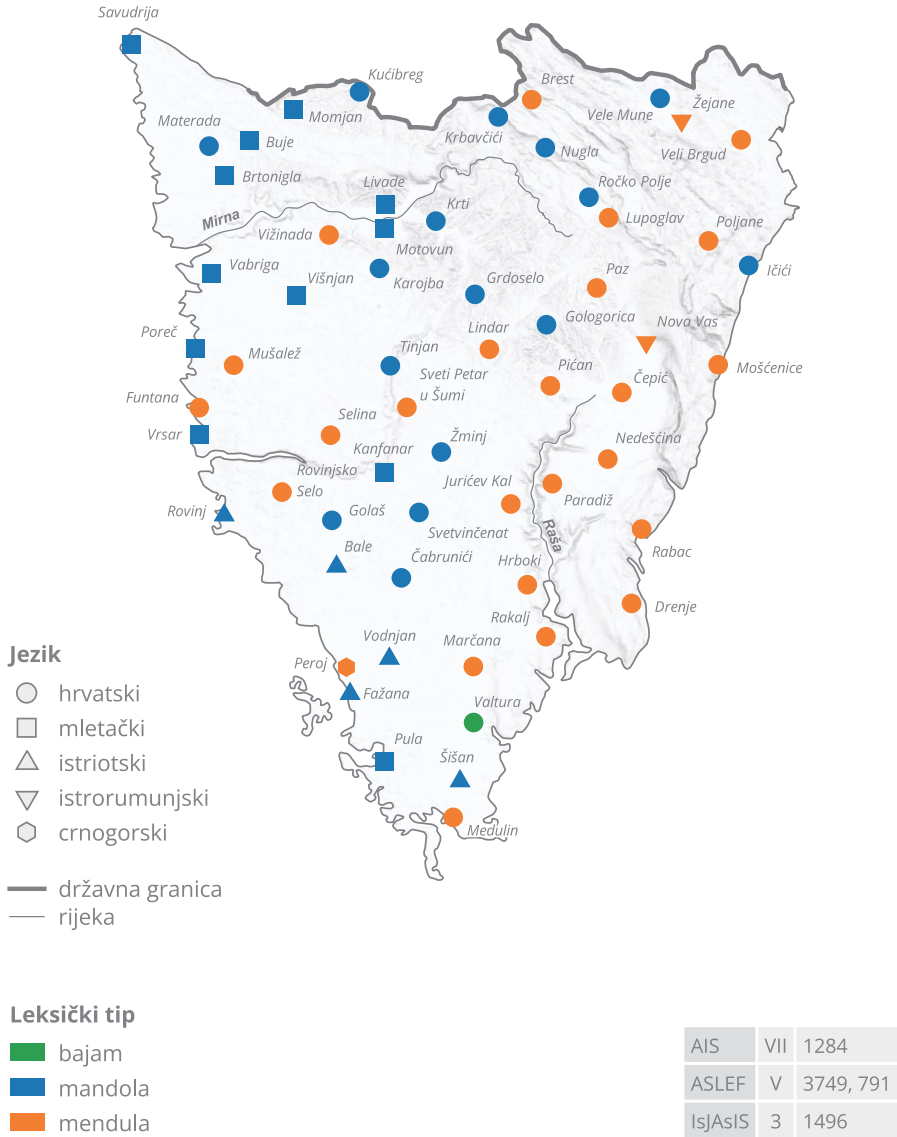
Na čak. terenu najzastupljeniji je tip ‘plod’ < psl. **plōdv* (ERHJ II, s.v. *plod*), no moramo se zapitati je li svugdje jednako star. Njegov areal sa svih strana okružuje središnju zonu tipa ‘žir’ < psl. **žîrv* (ERHSJ III, s.v. *žir*; ERHJ II, s.v. *žir*). Jezgra je potonjega tipa na Žminjštini i Pazinštini, kako pokazuju i rječnici (Kalsbeek 1998: 596; Francetić 2015: 331; Gagić 2017: 359; Kranjčić 2021: 359). S druge strane Učke nalazimo ga u Poljanama. Drugi je kompaktan areal tipa ‘žir’ na Ćićariji, gdje je potvrđen i za Vodice (Ribarić 1940: 206). Južnije, u govoru Jurićeva Kala, tip ‘žir’ bit će posuđenica iz sjčak. govora. Naime, lika *žir* nema u sjevernoj Dalmaciji, a u srednjoj Dalmaciji mu je značenje ‘biljna hrana za stoku’ (usp. npr. Dulčić/Dulčić 1985: 744; Šimunović 2009: 1085; Galović/Valerijev 2021: 447). Tip ‘rod’, gdje je autentičan, potječe od asocijacije koncepata ‘plod’ i ‘urod’. Za Mušalež je taj tip prošao test odgovora na koncepte od 1607 do 1610, dok za Sv. Petar u Šumi i Rabac nedostaje građe. Problematična je situacija u Nedešćini, gdje za koncept iz naslova karte imamo niz *plōd*, *rōd*, *zîr*. Punktovi ALHeL-a na Labinštini izvan naše mreže (Viškovići, Presika, Labin) pokazuju da ondje prevladava tip ‘plod’ pa i to ide u prilog našoj odluci da za Nedešćinu kartiramo prvi odgovor.

112. Rogač (plod) (ALHeL, 1638b)

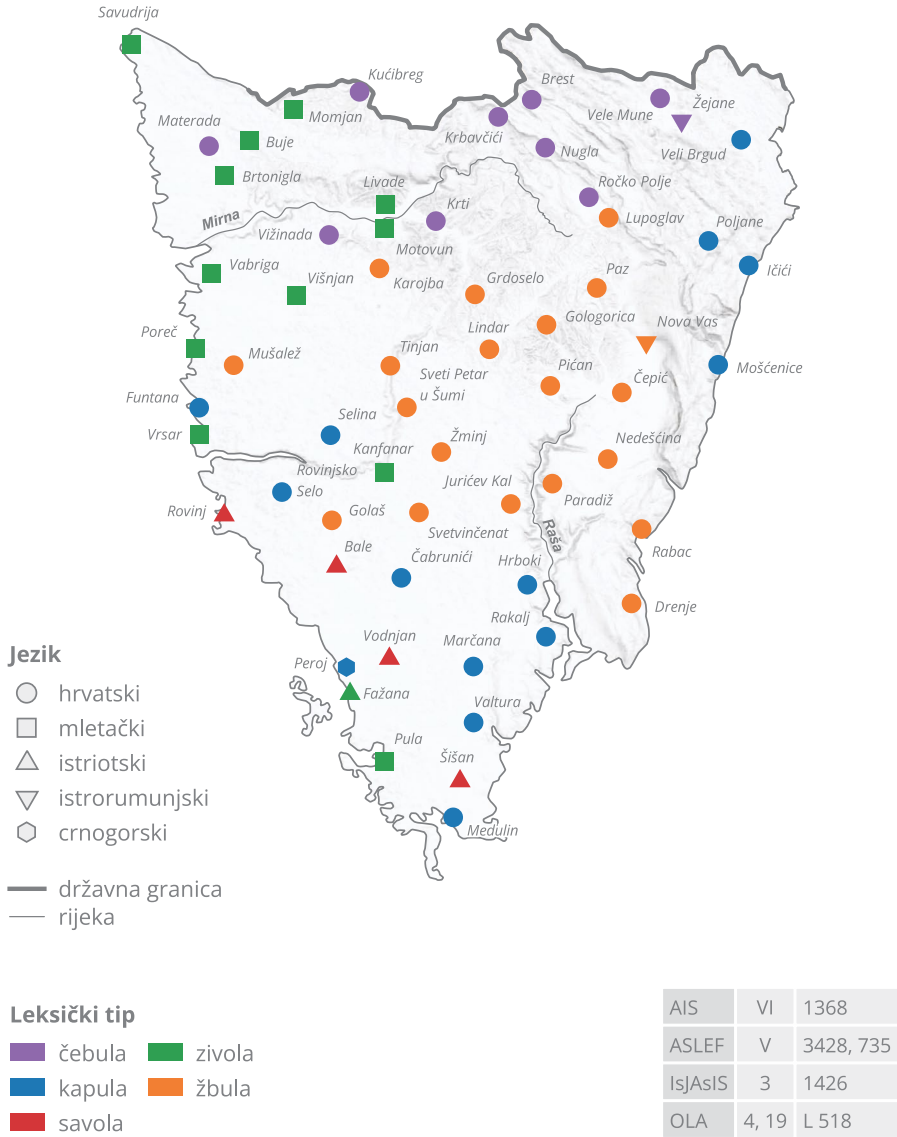
Napomena: podatak za Žejane preuzet je iz rada autora istrorumunjskog atlasa (Filipi 2011: 818). U dopunskim anketama nismo došli do odgovora u Lupoglavu.

Tipovi 'caroba', 'carobia' i 'carobola' istoga su podrijetla (ar. *karrūb*, usp. *DEI* I, s.v. *carruba*; Prati 1968: 37), ali je uputno promatrati svaki zasebno. Najstariji je 'caroba', potvrđen u mletačkom već u 14. st. (*TLIO*, s.v. *carruba*), koji danas nalazimo samo u mlet. govoru Pule (usp. Buršić Giudici / Orbanich 2009: 64), a kao posuđenicu u nekim govorima jzi. dijalekta. U njima je to najvjerojatnije leksem donesen iz sjeverne Dalmacije (usp. *ERHSJ* II, s.v. *karuba*; *JE* II, s.v. *karobula*) jer u Istri prevladava izvedenica 'carobola', a u srednjoj Dalmaciji tip 'rogač'. Moglo bi nam se predbaciti da bi, zbog promjene prednaglasnog *a > o*, valjalo izdvojiti kao zaseban tip lik *korūba* (Rakalj, Medulin, Valtura), kao eventualno stariju posuđenicu. Međutim, *o* mjesto *a* nalazimo i u likovima *korōbula* (Svetvinčenat), *korūbula* (Medulin), koji ne mogu biti preseljenički jer pripadaju tipu 'carobola'. Taj pak nalazimo u gotovo svim imlet. govorima, dok je kao posuđenica u hr. govorima proširen svugdje, osim na krajnjem SI. Rječnici ga potvrđuju za Kaštelir (Simonetti 2012: 65), Pazin (Gagić 2017: 114), Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 463; Kranjčić 2021: 96) i Roveriju (Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 111). Tip 'carobia' karakterističan je za istriotski, s time da se bilježi i u nekoć istriotskom Vrsaru. Dolazi još, s metatezom *joda*, u govoru Nedešćine, jedinom hr. govoru u mreži *ALHeL*-a koji leksički razlikuje stablo rogača (*karōbula*) od ploda (*karōjbi*, mn.). Žejanski ima čak. posuđenicu *korumba*, a južni irum. govori tip 'carobola', također preuzet čak. posredstvom (Filipi 2011: 818–819). Tip 'rogač' (*ERHJI*, s.v.) kompaktno je zastupljen na krajnjem SI poluotoka. Drugdje su potvrde raspršene i mahom preseljeničke (usp. i Crnobori 2018: 188). U mlet. govoru Momjana to može biti samo jčak. element, eventualno noviji hrvatski, jer se lik *rogač* ne bilježi u obližnjim slov. govorima, a nije izgledno ni da su ga imali nestali govori buz. tipa na tome području. Naime, za najveći je dio Bužeštine karakteristična izvedenica 'rožić' koju nalazimo i u Grdoselu i Velim Munama te dalje na istoku, izvan naše mreže, u Permania. Samo Brest svojim likom *rogáč* odudara, kao i više puta dosad, od dominantnih leksičkih tipova u buz. dijalektu.

113. Badem (plod) (ALHeL, 1639)

U romanističkim je etimološkim studijama odavno utvrđeno i iznova potvrđeno da oblici s naglašenim *a* potječu od kslat. *amandola*, a oni s naglašenim *e* od nešto starijeg *amyndala* (REW 436; DEI III, s.v. *mandorla*; LEI II, s.v. *amygdala*, 1024–1025). Oblici s *a* karakteristični su za sjeverne i srednje itrom. dijalekte, a oblici s *e* za južne, zatim za veljotski, romanski supstrat albanskog te za okcitanski, katalonski i iberoromanske jezike. Zato je Skok (ERHSJ II; s.v. *omendula*) načelno u pravu kada za hr. likove *mendula*, *mindula*, *omendula* i sl. predlaže dalmatoromanski kao neposredan izvor posuđivanja. Tko želi, može nešto opreznije reći da ti likovi neće biti plod mlet. utjecaja. To sada jasno pokazuje distribucija tipova 'mandola' i 'mendula' u Istri. Dok se tip 'mandola', osim u mlet. i istr. punktovima, javlja i u hr. govorima (pretežno sa zatvaranjem *o > u*), ali s uočljivo zapadnom distribucijom, kao i u slov. istarskim govorima, tip 'mendula' dolazi isključivo u hr. govorima i u perojskom, a kao čak. posuđenica u istrorumunjskom (Filipi 2011: 819). Kompaktan areal tipa 'mendula' nalazimo na istoku i u središtu poluotoka, zatim u starinačkim govorima Liburnije i Labinštine, kojima se svojim *mendula* pridružuju preseljenički govori koji su taj tip zasigurno donijeli iz Dalmacije. Neki od njih, kao govori Vižinade i Kaštelira (Simonetti 2012: 92), sa svih su strana okruženi odrazima tipa 'mandola'. Boljoj percepciji rasprostranjenosti tipa 'mendula' u središnjoj Istri doprinose i rječničke potvrde za Boljun (Francetić 2015: 131) i Pazin (Gagić 2017: 146). Doria (1991: 353) lik *mendola*, a zapravo *mendula*, označava kao „forma collaterale“ jer za njega raspolaže samo potvrdama izvan Istre (Rijeka, Lošinj, Cres). Filipi (2011: 820, bilj. 612) je dobro primijetio da se taj lik u kvarnerskim mlet. govorima može protumačiti „kao ostatak iz predmletačkih slojeva, ako nije nastao pod utjecajem hr. govora“. Samo Valtura ima turcizam 'bajam' (ERHJ I, s.v. *badem*), potvrđen mahom u dalm. štok. govorima, ali i u nekim rubnim čak. govorima sjeverne Dalmacije (npr. u Sv. Filipu i Jakovu i Turnju, *LinGeH*), gdje je zasigurno preuzet iz štok. govora u zaleđu (usp. Tokić/Magaš 2018: 57; Pavlović/Pavlović 2018: 33; Babić 2022: 35).

114. Luk (*ALHeL*, 1662)

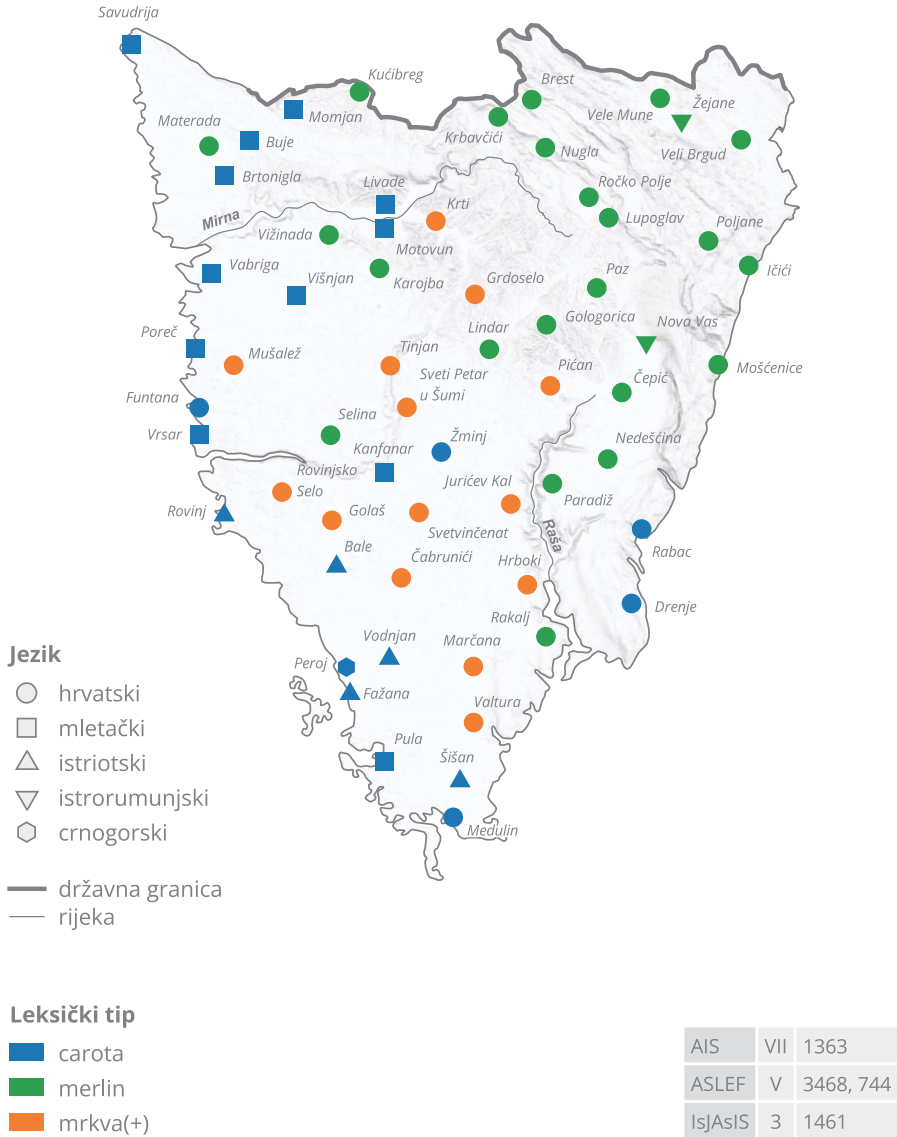
Napomena: za Rovinjsko Selo odgovor *lūk* zamijenjen je autentičnim *kapula* temeljem naknadne provjere.

Svih pet leksičkih tipova istoga je lat. porijekla, od **cēpūlla* (*REW* 1820), ali su izvorno svi jezično i arealno specifični (usp. dodatnu kartu 11). Tip 'čebula' u Istri imaju samo hr. i slov. govori, kao stariji furlanizam (*ERHSJ* II, s.v. *kapula*; *SES*, s.v. *čebula*). U našoj mreži taj se leksički tip prostire od jčak. govora na SZ, preko Buzeštine do Čićarije. Potvrđen je i za Vodice (Ribarić 1940: 1662) i Pazin (Gagić 2017: 59). Preseljenički govori na ovome prostoru, uključujući žejanski, preuzeli su ga iz buz. ili slov. govora. Od ovoga je tipa prema Skoku (*loc. cit.*) nastao tip 'žbula'. O njegovoj distribuciji u Istri Skok nije mogao znati dovoljno jer je raspolagao jednom potvrdom s Barbanštine. Naša karta pokazuje da mu je središte na sjčak. području, a zahvaća južnu irum. enklavu, neke govore jzi. dijalekta te jčak. govore Grdosela i Karojbe. Starija ga građa na sjevernoj granici njegova areala bilježi još za Kaldir, a na području srčak. govora u Kršanu. Rječničke se potvrde tiču Kaštelira (Simonetti 2012: 195), Žminjštine (Kalsbeek 1998: 595; Kranjčić 2021: 358) i Boljuna (Francetić 2015: 331). Kada znamo da 'žbula' ne dolazi u čak. govorima izvan Istre, stanje je jasno: ovaj se tip iz sjčak. govora kao kulturna riječ proširio u preseljeničke govore. Tip 'čebula' bliži je furl. izvoru, dok tip 'žbula' može predstavljati daljnji glasovni razvoj posuđenice, kako je mislio Skok, ali je moguće pomišljati da potječe iz autohtonih romanskih govora južno od Mirne, koji su vjerojatno bili bliski furlanskom, ali o kojima je naše znanje, utemeljeno na neizravnim potvdama, posve manjkavo. Oba se tipa bilježe u goranskim kajkavskim govorima. Svi mlet. govori u našoj mreži imaju tip 'zivolá' (Doria 1991: 817), pri čemu je u većini očuvano početno [ts]. Varijanta 'savola' ovdje je specifično istriotska. Tip 'kapula' školski je primjer dalmrom. leksičkog ostatka, sa sačuvanim velarom i intervokalnim bezvučnim okluzivom (*ERHSJ* II, s.v. *kapula*). Imaju ga starinački govori Liburnije, Veli Brgud te oni govori jzi. dijalekta koji nisu preuzeli 'žbula', također i govor Peroja. U preseljeničkim je govorima to dio nasljednoga leksika iz stare postojbine. Izostanak ovoga tipa u jčak. punktovima u Istri svjedoči o kronologiji opstanaka starinačkih čak. govora na SZ poluotoka, iz kojih su preuzeti nazivi tipa 'čebula' i 'žbula'.

115. Blitva (*ALHeL*, 1668)

Napomena: tip 'erbeta' obuhvaća i varijante koje se bilježe samo u množinskim oblicima *arbete*, *ğarbite*, *erbeta*, *jerbite*. Za realizacije tipa 'bleda' v. dalje.

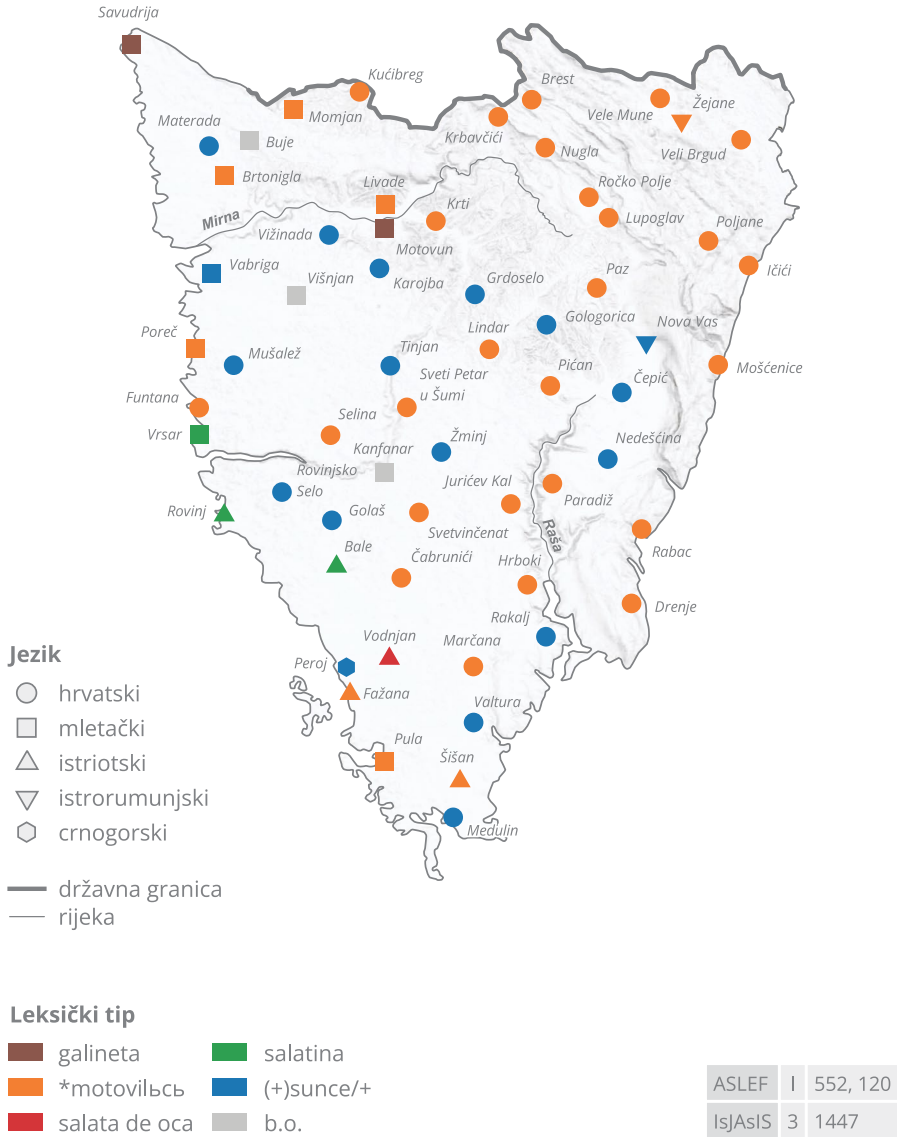
Na stranu talijanizam *bjetula* u govoru Brtonigle, k tipu 'bietola', mlet. i istr. govori danas su oštro podijeljeni između dvaju tipova: na jugu, u istr. govorima te u južnim imlet. govorima Pule, Kanfanara i Vrsara, nalazimo samo tip 'erbeta', poluučeni odraz od *hërba bēta* (Doria 1991: 34, s.v. *arbete*; Manzini/Rocchi 1995: 73); na sjeveru, samo furlanizam 'bleda' < kslat. *bleta* (*LEI* V, s.v. *bēta/blēta*), koji se u mlet. govorima hrvatske Istre redovito bilježi u množinskom obliku *blede*, dok u slovenskoj Istri dolazi i *bleda*. Jedini je sjeverni odraz tipa 'erbeta' u našoj mreži posuđenica *jarbēta* u čak. govoru Kućibrega (*jarbēta*) koja, zajedno s rječničkom potvrdom za Koper (Manzini/Rocchi 1995: 73), pokazuje da je ovaj tip nekoć bio prošireniji u sjevernoj Istri. Drugdje je u čak. govorima *arbēta* „stočna repa“ (Gagić 2017: 38; Kranjčić 2021: 10), „mangold, fodder beet“ (Kalsbeek 1998: 413). U hr. govorima opaža se gotovo potpuna prevlast tipa 'blitva', staroga latinizma koji se u našoj etimološkoj literaturi izvodi iz kslat. *bleta* (*ERHSJ* I, s.v. *bitva*) ili iz lat. *blitum* (*ERHJ* I, s.v. *blitva*). U irum. govorima je to čak. posuđenica. Tip 'šćir' imaju samo buz. punktovi Krbavčići (*šćēr*) i Ročko Polje (*šćīr*), no u mreži *ALHeL*-a taj se tip kao odgovor na koncept 'blitva' bilježi još sa slovenske strane u Novoj Vasi, a potvrđen je i za Dragonju. Etimologija je nejasna, no buz. i slov. nazivi zasigurno idu zajedno s nazivima *štir*, *šćir* i sl. za *Amaranthus blitum* (usp. *ERHSJ* III, s.v. *štir*; Vajs 2003: 5.9.). Vjerojatno je riječ o ostatku starijega slav. leksičkog tipa koji je prije širenja posuđenice 'blitva' morao označavati razno jestivo širokolisno bilje. Uostalom, boljunška potvrda za *šćīr* „vrsta blitve, kiselica“ (Francetić 2015: 263) pokazuje koliko su ove vrste povezane u pučkoj taksonomiji.

116. Mrkva (ALHeL, 1693)

Napomena: tip 'mrkva(+)' obuhvaća i izvedenicu *mrkvica* koja u nizu punktova ima samo denotativno značenje 'mrkva'.

Svi mlet. i istr. punktovi imaju tip 'carota' < kslat. *carota* (LEI XII, s.v. *carot(t)a/cariota*, 315). Kao posuđenica u našoj se mreži bilježi rijetko, mahom na obali. U unutrašnjosti ga nalazimo samo u Žminju. Po tome se čini da je ovaj tip recentan u hr. govorima, iako se ne može isključiti mogućnost da su ga govori dalm. provenijencije donijeli iz stare postojbine. Od hr. tipova dominantan je germanizam 'merlin' (ERHSJ II, s.v. *merlin*), inače zastupljen na kvarnerskim otocima, u Hrvatskom primorju i Lici (usp. npr. Moguš 2002: 74; Kranjčević 2003: 405; Velčić 2003: 222; Mahulja 2006: 150; Čuljat 2009: 142; Ivančić Dusper / Bašić 2013: 146) te u kajkavskom i slovenskom, odakle je posuđen i u tršćanski (Doria 1991: 375). Sudeći prema ovakvoj distribuciji, irum. govori mogli su ga posuditi i na putu doseljenja u Istru. Kompaktnom arealu ovoga tipa na području buz. i sjčak. govora pridružuje se većina srčak. punktova te svi naši jčak. punktovi, osim Grdosela, a starija ga građa potvrđuje još za Kaštelir. Dok u srčak. govorima to može biti dio starijega leksika, jčak. su ga govori primili u Istri. Isto vrijedi za rijetke potvrde ovoga tipa u govorima jzi. dijalekta (Selina, Rakalj, u starijoj građi Vabriga). Za širenje ovoga leksičkoga tipa možda nisu bez važnosti zasad nedovoljno jasna semantička pitanja. Naime, Kalsbeek (1998: 490, 495) za *m'ërlin* u Orbanićima bilježi „parsnip, big pale yellowish carrot“, što bi bio pastinak (*Pastinaca sativa*), dok je *m'rkvica* „carrot“; i Kranjčić (2021: 134, 140) za južnu Žminjtinu ima *m'ërlin* „žuta mrkva (*Daucus carota*)“ i *m'rkva* „mrkva (*Daucus carota sativus*)“; za Pazin je *miërlin* potvrđeno kao „vrsta mrkve“, ali postoji i lik *m'rkva* (Gagić 2017: 151, 156); Simonetti (2012: 93, 96) ističe za *merlin* „naš domać je žut, a je i krvavega [crvenoga – op. a.]“, dok je *mrkva* biljka koja „reste na strnišću“. Grdoselo u starijoj građi ima samo *m'ërlin*, ali novija anketa pokazuje da je to ondje samo „bijela mrkva“, dok je *m'rkva* „crvena“. Za glavninu govora jzi. dijalekta karakterističan je tip 'mrkva(+)' < psl. **mьr-kъ* (ERHJI, s.v. *mrkva*). U sjčak. Tinjanu likovi *m'rkvica* i *m'rkva* mogli bi zato biti preuzeti iz obližnjih preseljeničkih govora. Za distribuciju svih triju tipova drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 12.

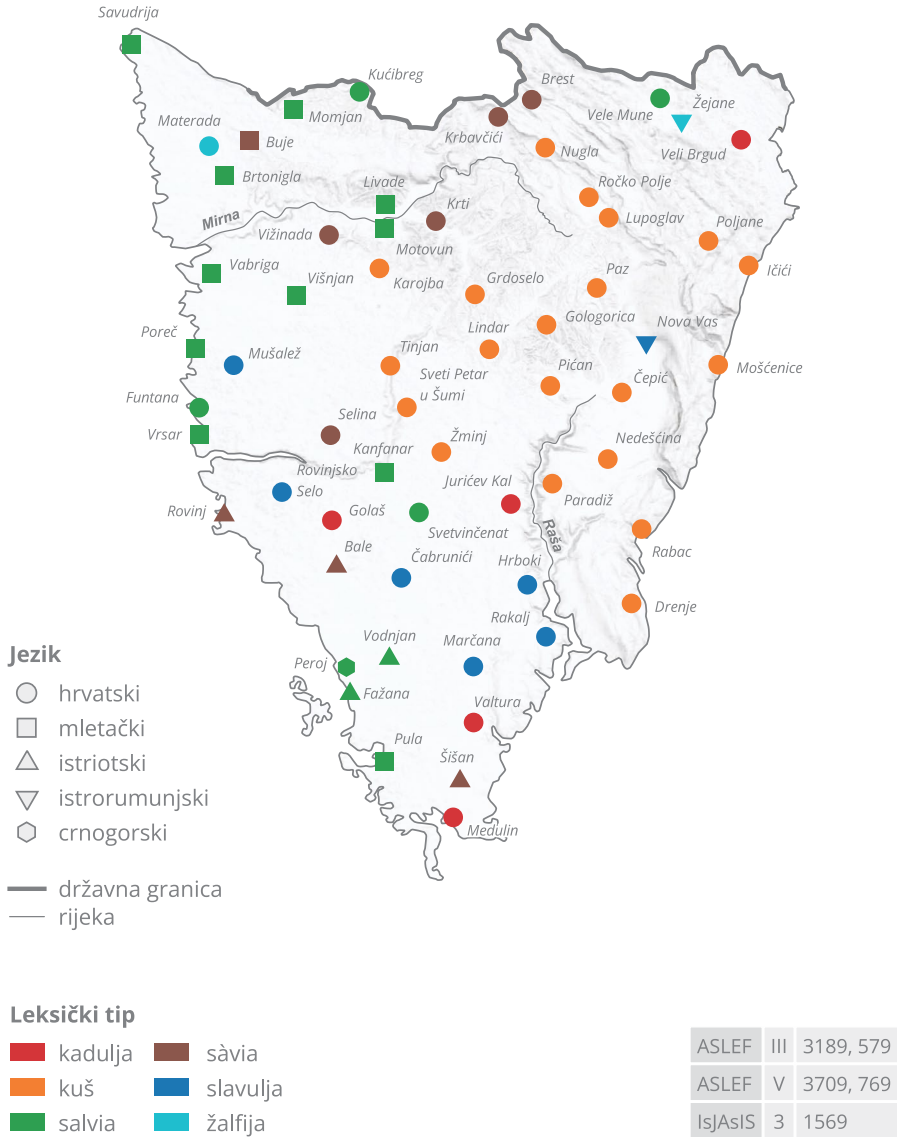
117. Matovilac (ALHeL, 1700)

Napomena: tip ¹*motovilьcb¹ ne predstavlja prajezičnu rekonstrukciju, već likove s različitim odrazima korijenskoga vokala i poluglasa, a stoji i za varijantu ž. r. *motovìlica*. Tip ¹(+)sunce/¹ realizira se u izvedenicama (v. dalje), od kojih su neke prijedložne (*pr̥sũnci̇ć*). Bez odgovora su Višnjan, Kanfanar i Buje.

Odrazi tipa ¹*motovilьcb¹ (*SES*, s.v. *motovilec*) nalaze se u hr. govorima širom Istre. Kao hr. odnosno slov. dijalektna posuđenica, ovaj je tip raširen u mlet. govorima. Gdje tip ¹*motovilьcb¹ ima dijalektni kontinuitet, može se zaključiti po formalnim kriterijima. Dijalektno su autentični buz. likovi *matovìlc* (Brest), *matovìlec* (Krbavčići, Krti), *matuvìlc* (Ročko Polje) i *matuvìlec* (Nugla), dok je *mutuvìlc* u jčak. govoru Kućibrega buz. ili slov. posuđenica. Dijalektna je i varijanta ž. r. *motovìlica* u Poljanama. Naše se interpretativne mogućnosti sužuju s likom *matovìlac* u govorima u kojima je odraz poluglasa u danome položaju *a*. Tu je od koristi distribucija konkurentnoga tipa ¹(+)sunce/¹. Pod njega smo svrstali različite izvedenice od *sunce*, kako bismo ih zornije suprotstavili tipu ¹*motovilьcb¹, no svaka od njih pokazuje karakterističnu distribuciju:

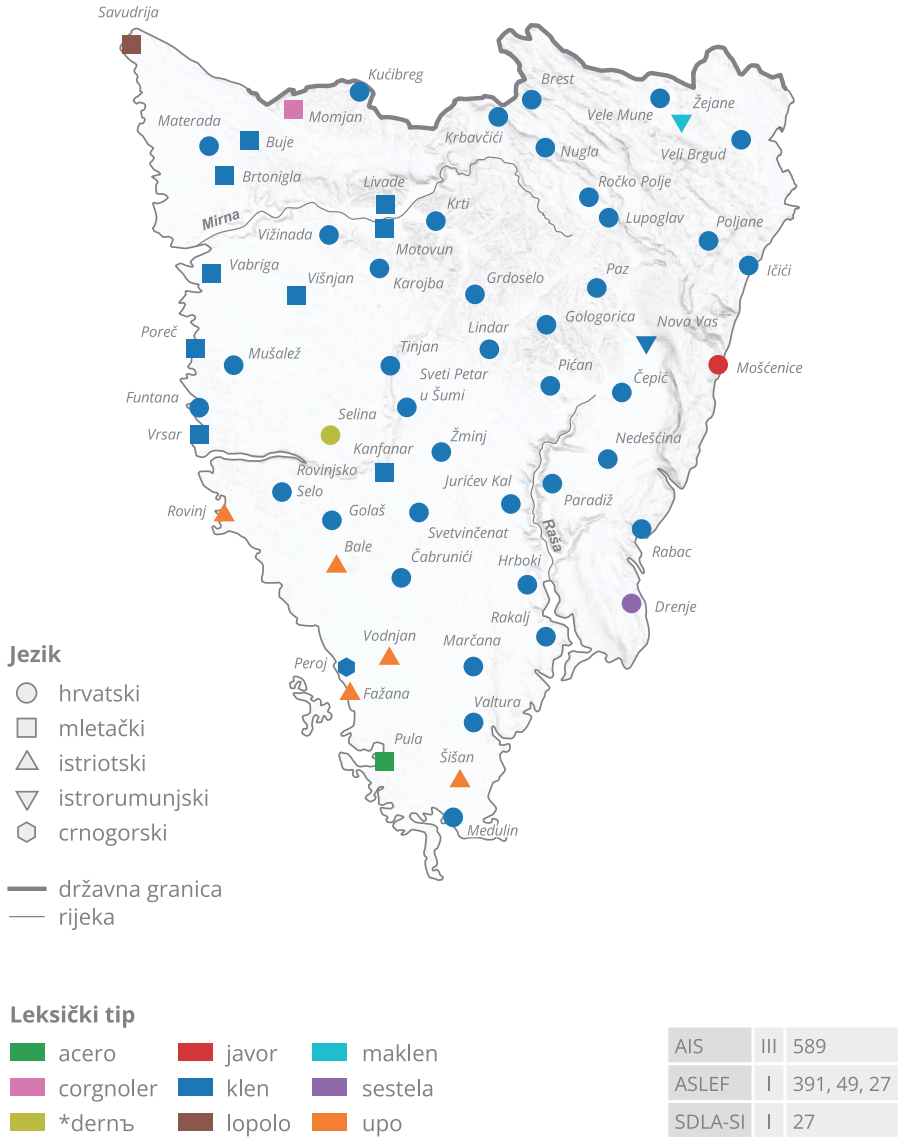
- *pr̥sũnci̇ć* na sjeveru Labinštine, *pr̥sunčič* na obližnjem čepičkom području;
- *sũnc(an)ica* u središtu poluotoka i čak. govorima na SZ, izolirano u Raklju; (usp. Simonetti 2012: 153, Kranjčić 2021: 265, Gagić 2017: 277);
- *sũncovac*, *sũncevac*, *sũnčak* u govorima jzi. dijalekta (Mušalež, Rovinjsko Selo, Golaš);
- *sũnajce* na jugu (Medulin, Valtura; usp. Crnobori 2018: 202), *sũnašce* u Peroju.

Iz ove slike proizlazi da su odrizi tipa ¹*motovilьcb¹ u govorima jzi. dijalekta i na jugu Labinštine novijega postanja. To je sigurno za Funtanu, jer se u tamošnjem mlet. govoru bilježi hibridni lik *sončino* (*ImLa*), a Selman (2006: 71) za lokalnu čakavštinu donosi *sũncar* „vrsta salate“. Širenju tipa ¹*motovilьcb¹ na tome području doprinijeli su mlet. govori. Znakovito je da se u Puli uz *matovilac* bilježe varijante *matovìlc* i *matavìlc*, s jasnim znakovima slov. utjecaja koji je onamo mogao doprijeti samo preko tršč. varijante *matavìlz* (usp. Rosamani 1999 [1958]: 607). Prozirni su istr. tipovi ¹salatina¹ i ¹salata de oca¹, doslovno „gušćja salata“. Tip ¹galineta¹, od *galina* ‘kokoš’, u našoj mreži imaju samo Savudrija i Motovun; usp. istoznačno *galinela* u Piranu, *galineta* u Bujama (Rosamani 1999 [1958]: 419; *IsJAsIS*).

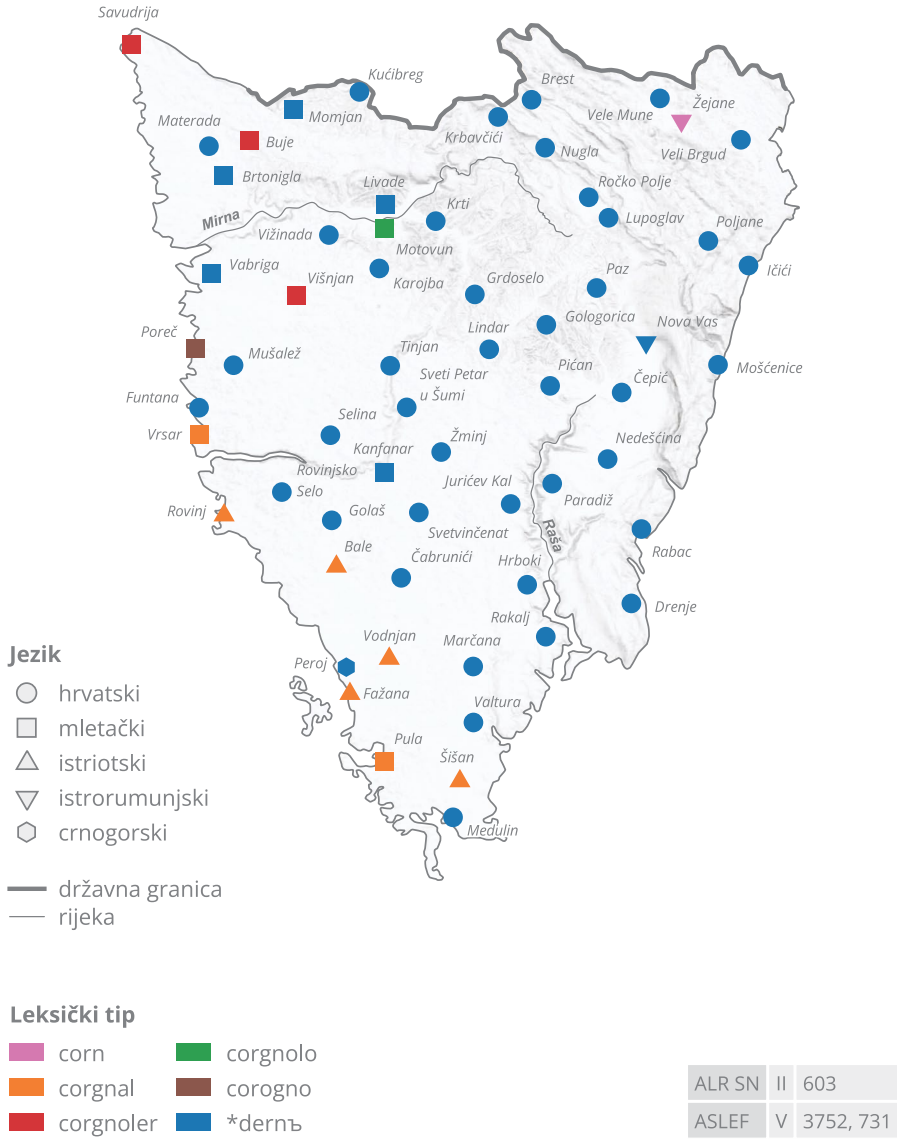
118. Kadulja (*ALHeL*, 1713)

Četiri od ovih šest leksičkih tipova potječu od lat. *salvia* (*REW* 7758), ali im je povijest različita. Tip 'salvia' ima većina naših mlet. punktova, a od istr. punktova Vodnjan i Fažana. Temeljem formalnih kriterija teško je reći je li to učeni latinizam, kako misli Doria (1991: 548). To što konzervativne Buje i većina naših istr. punktova imaju 'sàvia', leksički tip neosporno pučke tradicije, govori u prilog njegovu tumačenju. Kao posuđenica, tip je 'salvia' u hr. govorima raspršen i recentan, dok su odrazi tipa 'sàvia' kompaktnije zastupljeni na području buz. dijalekta. Starija je posuđenica, samo je pitanje koliko (usp. *ERHSJ* III, s.v. *slavac*), tip 'slavulja', koji je očito pretrpio formalni utjecaj lika *kadùlja*. Na našem se terenu javlja u govorima jzi. dijalekta te, kao čak. posuđenica, u južnoj irum. enklavi (Filipi 2020b: 157). U Istri je to, dakle, riječ uvezena iz Dalmacije, a dalm. usporednicama koje navodi Filipi (*loc. cit.*) mogu se dodati i druge, npr. iz Novalje (Vranić/Oštarić 2016: 619), Kolana (Oštarić 2005: 457), Paga (Kustić 2002: 352), Kukljice (Maričić Kukljčanin 2000: 270), Iža (Martinović 2005: 363), Murtera (Juraga 2010: 234) i Bibinja (Šimunić 2013: 634). Germanizam 'žalfija' < *Salfei* (*ERHSJ* III, s.v. *slavac*; *ERHJ* II, s.v. *žalfija*), u konačnici također od lat. *salvia*, u mreži *ALHeL*-a imaju samo Žejane i Materada. Tip 'kadulja' (*ERHJ* I, s.v.) pokazuje preseljeničku distribuciju. Crnobori (2018: 81) ga potvrđuje u Premanturi. Autohton je u Istri tip 'kuš', stari arabizam posuđen iz bizantskoga grčkog, prisutan i na kvarnerskim otocima i u Primorju (usp. *JE* II, s.v. *kuš*, s uputnicama na Skokove radove). Jezgru njegova areala ovdje čine sjčak. govori, na čijem ga terenu potvrđuju i rječnici (Kalsbeek 1998: 477; Mohorovičić-Maričin 2001: 132; Francetić 2015: 112; Gagić 2017: 132; Kranjčić 2021: 116). Odatle se proširio u jčak. govore s južne strane Mirne (usp. i Simonetti 2012: 81). U istarskim srčak. govorima ovaj tip može biti dijelom starijega leksika, jer ga imaju ne samo govori toga dijalekta u Hrvatskom primorju i na Krku (usp. npr. Moguš 2002: 63; Mahulja 2006: 133; Barbarić 2016: 101) već i u Lici (Kranjčević 2004: 358). Rubna prisutnost ovoga tipa na Buzeštini vjerojatno je ostatak starijega stanja, prije širenja tipa 'sàvia'.

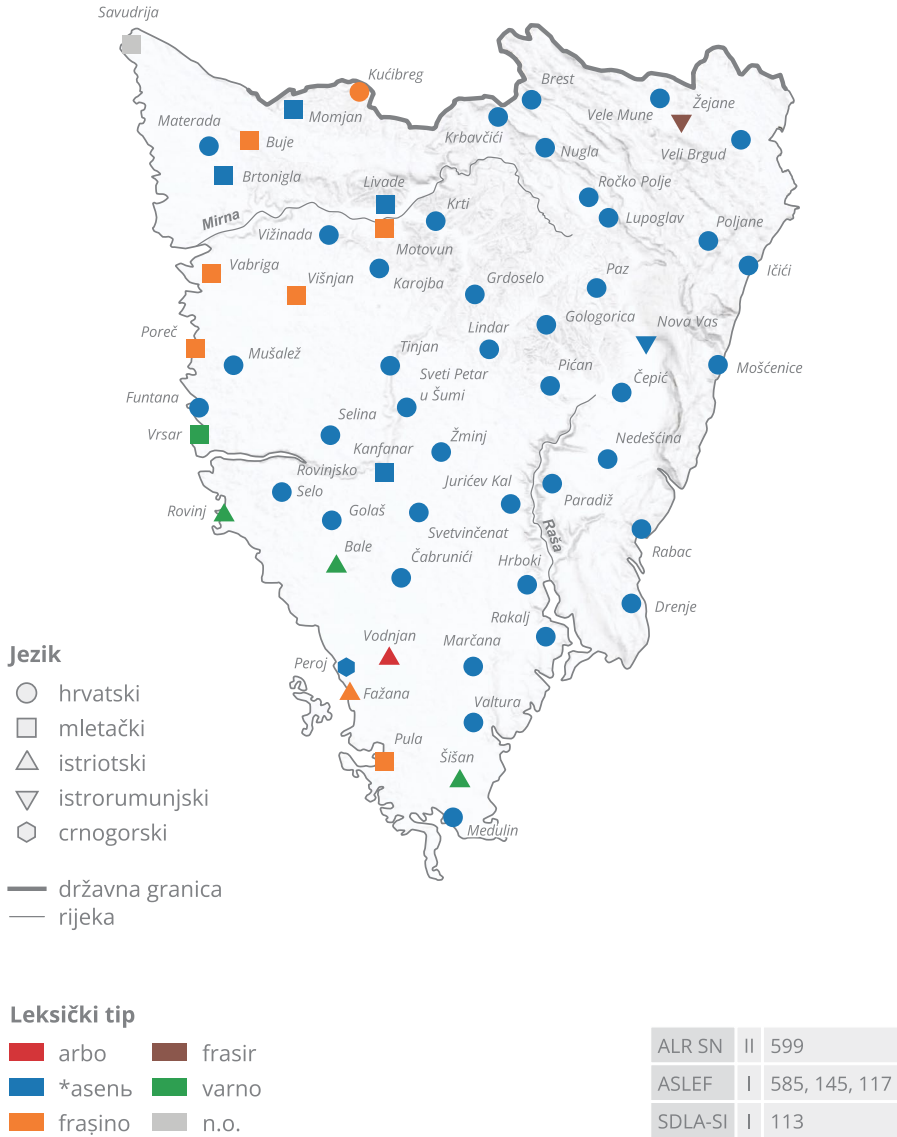
119. Klen (ALHeL, 1744)

Posve je dominantan tip 'klen' < psl. **klenъ* (ERHJ I, s.v.). Hr. dijalektni odrazi na našem terenu ne ukazuju na jat (usp. alternativno **klěnъ*, ERHJ I, loc. cit. i SES, s.v. *klen*), već na kratko *e* koje se u nekim govorima dulji te, eventualno, diftongira. Kao hr. posuđenicu, nalazimo ga u gotovo svim mlet. govorima od Kanfanara do Buja i Livada, kao i u južnim irum. govorima. Po postanju ovamo spada i varijanta 'maklen' s nejasnim prefiksom, na našem terenu zabilježena samo u irum. govoru Žejana, gdje može biti čak. ili slov. posuđenica (Filipi 2011: 839–840). Značajno je da se istr. govori izdvajaju tipom 'upo' < lat. *ōpūlus* (Crevatin 1981: 203), čiji glasovni razvoj pokazuje metatezu **oplo* > **olpo*, nasuprot mlet. *opio* (Prati 1968: 115). Svi su ostali tipovi lokalnoga značaja. I savudrijsko *lopolo* odraz je lat. *ōpūlus*, sa sraslim određenim članom. U mlet. govoru Pule je 'acero' čisti talijanizam. U Drenju *šeštīla*, u Valturi kao drugi odgovor *šeštīlja*, u Golašu kao drugi odgovor *šēštije* (mn.), sve k tipu 'sestela', odraz je mlet. *zesta* (usp. Doria 1991: 806), što odražava vrijednost klenova pruća u pletenju košara. Neki tipovi počivaju na preuzimanju izvornih naziva za drugo raslinje, što zbog sličnosti s klenom, što zbog pomaka prouzročenih leksičkim promjenama. Tako u Selini imamo *drīn*, k tipu '**dernъ*'; u mlet. govoru Momjana 'corgnoler', što je izvorno naziv za drijen, koji je s njegova staroga mjesta izgurala čak. posuđenica *drin*; u Mošćenicama 'javor' (kako je i u nizu slov. govora), dok je mjesto staroga *javor* 'lovor' ovdje zauzeo germanizam *lumber*.

120. Drijen (ALHeL, 1750)

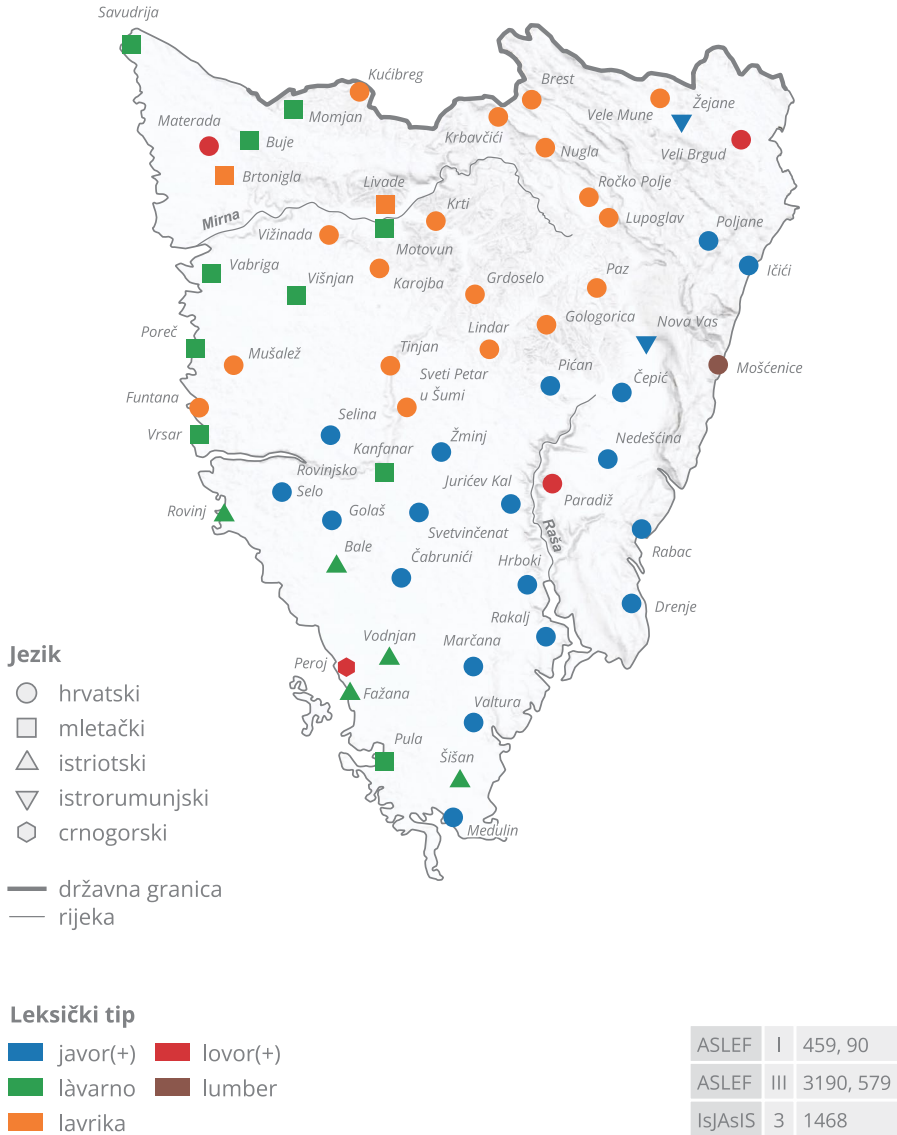
Svi hr. govori u našoj mreži, kao i govor Peroja, imaju tip '*dernъ' (ERHJ I, s.v. *drijen*) koji se u govorima jčak. i jzi. dijalekta realizira pretežno kao *dr̃n*. Ovaj se tip bilježi i u južnim irum. govorima (Filipi 2011: 852) te u mlet. govorima Livada, Momjana, Brtonigle, Vabrighe i Kanfanara. Nastavno na odraz naglašenoga vokala u hr. govorima, važno je istaknuti da južni irum. govori imaju varijantu *dren*, a mletački *drin*. To znači da je u irum. govorima po svoj prilici riječ o posuđenici iz srčak. ili iz sjčak. govora, a u mlet. govorima sasvim sigurno o posuđenici iz govora dalm. doseljenika. Žejjansko 'corn' izravan je rum. odraz lat. fitonima *cōrnus* (REW 2241, usp. Filipi 2011: 852). Tipovi 'corgnal' i 'corgnoler' izdvajaju se palatalnim nazalom iz panorame mlet. naziva za drijen (usp. Prati 1968: 49) pa je sva prilika da je riječ o izvedenicama ne od *cōrnus*, već od *cornēus*, kako je pisao Faré (1972: 2235c). Prvi na našem terenu pokazuje naglašeno istr. distribuciju, uz potvrde iz Vrsara i Pule koji su nekoć pripadali istr. govornom području, no rječnici ga potvrđuju za Trst, Koper i Piran (Rosamani 1999 [1958]: 251; Doria 1991: 175; Manzini/Rocchi 1995: 55), a *ImLa* i za Rijeku. Drugi, sa sufiksom *-er*, karakterističnim za nazive stabala koja daju jestive plodove (usp. *ladogner*, *perer*, *pomer*, *serešer*), dolazi u mlet. govorima na SZ. Bez formalnih usporednica ostaje zasad porečko *corogno*, eventualno regresivna derivacija od *corgnoler*, ali vjerojatnije ostatak od lat. *cornēus*. Motovunski lik *corgnolo* bit će talijanizam, usp. tršč. *còrgnolo* (Doria 1991: 175).

121. Crni jasen (*ALHeL*, 1757)

Napomena: kartirani su samo temeljni leksemi, bez pridjeva. Odgovor iz Savudrije ne odgovara konceptu pa nije uključen u kartu.

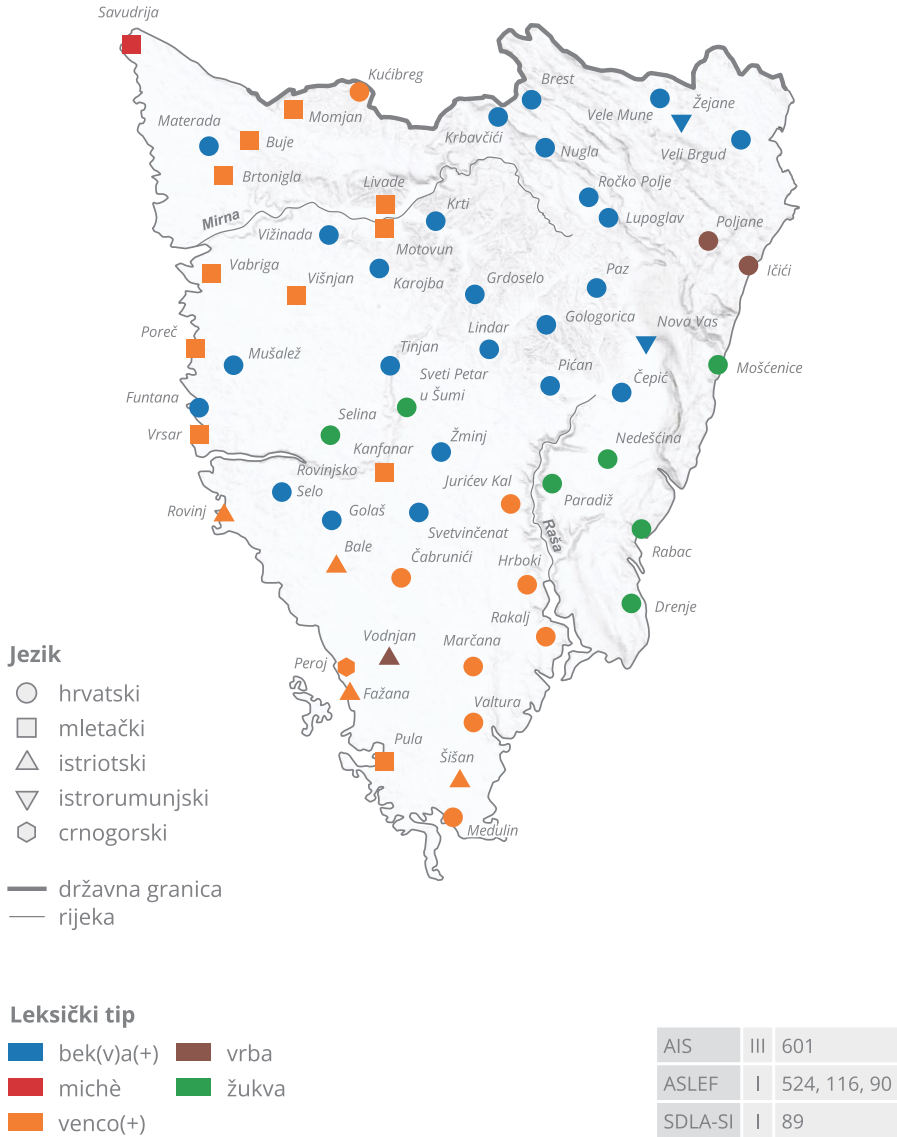
Slav. tip ¹*asenъ (*ERHJ* I, s.v. *jasen*) imaju svi čak. punktovi u našoj mreži, osim Kućibrega, te govor Peroja. Opaža se pritom da sjčak. govori imaju varijantu *jesen*, govori jčak. i jzi. dijalekta varijantu *jasen*, a buz. govori obje. Takvu distribuciju potvrđuju i dijalektni rječnici (Kalsbeek 1998: 458; Simonetti 2012: 59; Kalčić/Filipi/Milovan 2014: 100; Francetić 2015: 78; Gagić 2017: 106; Crnobori 2018: 79; Kranjčić 2021: 89). Iznimke su sjčak. Poljane s *jäsen* i jčak. Materada, u kojoj će *jësen* biti posuđenica iz nekadašnjih hr. govora SZ Istre ili iz slov. govora. Od srčak. punktova *ALHeL*-a, u našoj mreži i izvan nje, lik *jesen* imaju Veli Brgud, Gologorica, Čepić i Šumber, a *jasen* Pićan i Jašići. Takvo je mješovito stanje i drugdje u sjevernijim srčak. govorima: *jesen* se bilježi u krčkim, *jasen* u grobničkim i ličkim govorima (Žic 2001: 46; Kranjčević 2003: 275; Mahulja 2006: 100; Lukežić/Zubčić 2007: 287). S pravom Filipi (2011: 848) drži da je u južnim irum. govorima *jesen* posuđenica preuzeta nakon odlaska iz Dalmacije. Po istome kriteriju *jasen* je u mlet. govorima Brtonigle, Motovuna i Kanfanara posuđenica iz čak. govora dalm. provenijencije. Momjan ima *jasen* i *jesen*, Livade *ješika*, dok se izvan naše mreže u Brkaču bilježi *jesen*, a u Taru *jasen*. Mlet. tip ¹frašino < *fraxinus* (Doria 1991: 248) zastupljen je u govorima Pazinštine i Buja te, na jugu, u Puli. Kao posuđenica bilježi se samo u jčak. govoru Kućibrega. Istoga je latinskoga porijekla domaći rumunjski tip ¹frasir¹ u žejanskom, s karakterističnim rotacizmom (Filipi 2011: 847). Istriotsku distribuciju ima tip ¹varno¹, s paralelama u furlanskom i ladinskom, od lat. *örnus* (*REW* 6104), u našoj mreži potvrđen u Rovinju, Balama i Šišanu te u Vrsaru. Dok se u starijim izvorima i za Vodnjan bilježi *varno* (usp. npr. Rosamani 1999 [1958]: 1202), ovaj punkt u građi *ALHeL*-a danas ima samo tip ¹arbo¹ < lat. *arbor* (usp. Rosamani 1999 [1958]: 34). Izvan naše mreže, taj se tip bilježi i u Galizani.

122. Lovor (ALHeL, 1761)

Napomena: tip 'javor(+)' obuhvaća realizacije temeljnoga leksema i izvedenice *jåvorika*, *jåvorinka*, *jågorinka* i sl. Tip 'lovor(+)' obuhvaća temeljni leksem i izvedenicu *lovorika*.

Većina naših mlet. i istr. punktova ima tip 'lávarno' < *laurinus* (Doria 1991: 323–324), koji se ostvaruje u varijantama *lávarno*, *lávverno*, *lávorno* i *šlávano*. Varijanta *lávarno* je i tršćanska, dok gradski govor Venecije ima *lávvano* (Boerio 1856: 363; Cortelazzo 2007: 702; usp. Prati 1968: 115; Doria 1991: 323–324). Odatle i tip 'lavrika', s hr. sufiksom *-ika*, karakterističan za govore Pazinštine i Bužeštine. Rječnici ga potvrđuju za Boljun (Francetić 2015: 116) i Pazin (Gagić 2015: 136). Kako to nije dalm. tip, potvrde iz jčak. govora na SZ (usp. i Simonetti 2012: 83) i govora jzi. dijalekta na Poreštini bit će posuđenice iz starinačkih govora. Mlet. govori Livada i Brtonigle imaju hr. lik *lavrika* kao jedini odgovor. Tip 'lovor(+)' odraz je stare posuđenice od lat. *laurus*, odnosno od odgovarajućega ranoromanskog oblika, pri čemu je sufiks vjerojatno analoški prema *javor* (usp. ERHJ I, s.v. *lovor*). U našoj ga mreži imaju samo Peroj i Veli Brgud u izvedenici *lovorika*. S oprezom valja tretirati potvrde *lõvor* (Kringa, Bijazići) i *lõvor* (Paradiž) jer se ne podudaraju sa stanjem u govorima jzi. dijalekta, odnosno sjčak. govora na Labinštini. U hr. govorima daleko je najrasprostranjeniji tip 'javor(+)'¹. Skok (ERHSJ II, s.v. *laor*) drži da je nastao od *lovor* „odbacivanjem početnog *l-* shvaćenog kao romanski član“ i dodavanjem protetskoga *j-*. Mnogo je vjerojatnije da je riječ o kompenzaciji za novonastalu prazninu u leksičkom sustavu i imenovanju novoga referenta semantički ispražnjenim likom iz nasljednoga leksika. Jednostavnije rečeno, uslijed glasovne sličnosti, lokalni je rom. odraz lat. *laurus* zamijenjen odrazom psl. **avorь* > *javor* koji je, nakon doseljenja Slavena na Jadran, ostao bez svoga kontinentalnog referenta. U svakom slučaju, ovaj je tip karakterističan za sjčak. govore Liburnije, Labinštine i Žminjštine (usp. Kalsbeek 1998: 457; Kranjčić 2021: 88) te, kao leksički element donesen iz stare postojbine, za glavninu govora jzi. dijalekta i srčak. dijalekta u Istri. U irum. govorima *javorika* je čak. posuđenica (Filipi 2020b: 158), bilo da je preuzeta već u Dalmaciji, bilo iz obližnjih srčak. govora nakon doseljenja u Istru. Moščenički lik *lũmber* posuđenica je iz njem. *Lorbeer*, u konačnici također od lat. *laurus* (ERHSJ II; s.v. *laor*).

123. Bekva (*ALHeL*, 1780)

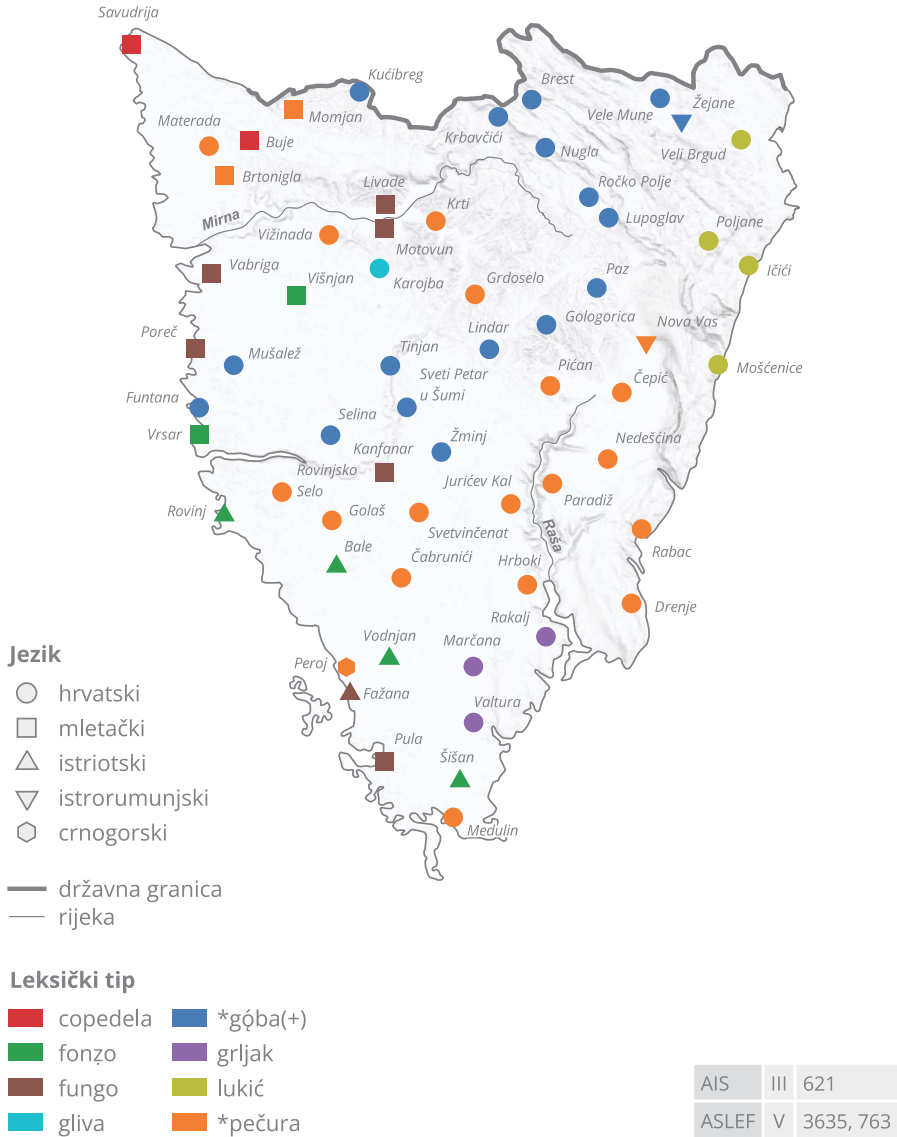
Napomena: tip 'venco(+)' obuhvaća temeljni lik te izvedenicu *vencher*, s njihovim čak. odrazima, a tip 'bek(v)a(+)' likove *běka* i *běkva* (uz duljenje u nekim govorima) te izvedenicu *běkvar*, *bekvôr*.

Tipovi 'bek(v)a(+)' i 'venco(+)' potječu od lat. **vīncus* (*REW* 9342). Pritom denazalizacija *en* > **ę* > *e* u 'bek(v)a(+)' pokazuje da je to posuđenica starija od 11. st. (*ERHJI*, s.v. *bekovina*) pa teško može biti venecijanizam (usp. naprotiv Filipi 2011: 866). U Istri to nije dalmrom. posuđenica, već leksički ostatak iz autohtonoga rom. sloja. Jezgru njegova areala čine buz. i sjčak. govori sa zapadne strane Učke. Kao posuđenica iz starinačkih govora, bilježi se na Ćićariji, u govorima jčak. i jzi. dijalekta tipa na Poreštini, dok je slabije zastupljen na središnjemu području jzi. dijalekta. U Istri su ga preuzeli i srčak. i irum. govori (Filipi 2011: 866). Rječnici ga potvrđuju za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 417; Kranjčić 2021: 16), Pazin (Gagić 2017: 43) i Boljun (Francetić 2015: 10), od preseljeničkih govora za Vodice (Ribarić 1940: 131) i Kaštelir (Simonetti 2012: 10). Mlet. tip 'venco(+)', češći u izvedenici *vencher* nego u temeljnom obliku, imaju gotovo svi mlet. i istr. govori. Kao posuđenica, javlja se u govorima jzi. dijalekta i u perojskom s metaplazmom *-o* > *-a* (*venka*) ili u obliku *venkêr*, ponegdje prilagođenom kao *venkâr* (Čabrunići). Ovaj tip ima i jčak. Kućibreg (*viênkar*) na krajnjem sjeveru, u čemu se podudara za zapadnim slov. govorima u Istri. U značenju 'bekva' karakteristična je za Labinštinu s Mošćenicama te za neke govore jzi. dijalekta dalmrom. posuđenica 'žukva' < lat. *jūncus* (*ERHSJ* III, s.v. *zukva*; *ERHJ* II, s.v. *žuka*), koja na kvarnerskim otocima označava razne vrste vrbe (usp. npr. Žic 2001: 49; Velčić 2003: 572; Mahulja 2006: 400; Bonić/Šprljan/Zorović 2023: 620), a južnije u Dalmaciji brnistru ili sit, kako gdje. Poljane i Ičići na Liburniji, izvan naše mreže i Viškovići na jugu Labinštine, imaju tip 'vrba' (*ERHJ* II, s.v.) koji je u drugim istarskim govorima čest kao naziv za bijelu vrbu i rakitu (usp. *ALHeL*-a 1788 i 1789). Ovamo kao čak. posuđenica spada i lik *birba* u istr. govoru Vodnjana, uz napomenu da Tekavčić (1958: 68) za Vodnjan bilježi *véinko* za 'vimine', dakle 'vrbina šiba'. Za savudrijski lik *michè* (*ALHeL*: *mike*), s osnovom koja se javlja i u tamošnjim nazivima *mikerašo* 'bijela vrba', *mikeja* 'rakita', usp. slov. oblike '*minkjâ*' (Krkavče), '*mince*' (Padna), '*minčę*' (Potok) i sl. „vrbova mačica“.

124. Brnistra (ALHeL, 1782)

Napomena: tip 'brnistra' obuhvaća i varijante *brnestra*, *brneštra*. Podatak za Žejane odražava kasniju dopunu autora istrorumunjskog atlasa (Filipi 2011: 867). Bez odgovora su Čepić i Lupoglav.

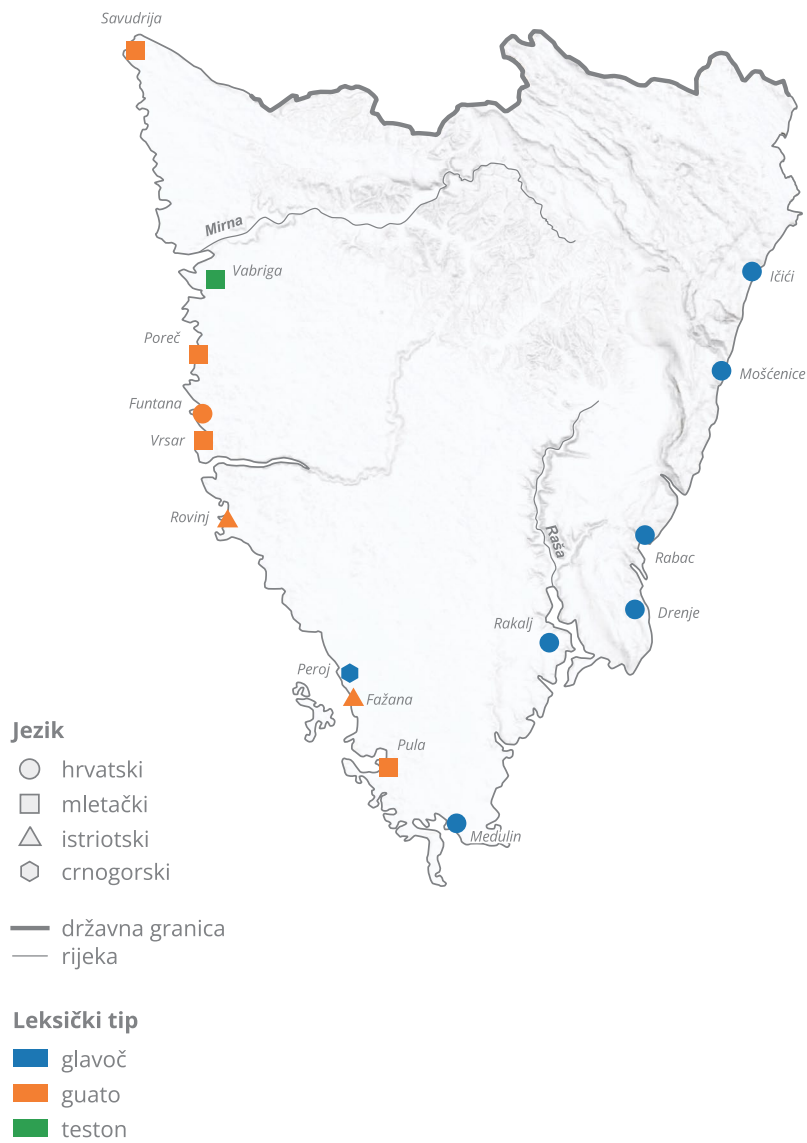
Tipovi 'brnistra', 'ginestra' i 'šenestra' odrazi su lat. *genēsta* (REW 3733). Prvi od njih, s nejasnim *b-* kao u logudorskom sardskom (*binistra*), stara je posuđenica u hr. govorima, tradicionalno pripisana dalmrom. sloju (ERHSJ I, s.v. *banistra*; ERHJ I, s.v. *brnistra*). Na čak. terenu u Istri ovaj tip izostaje samo na dijelu Labinštine, osim toga još u Materadi, koja ima venecijanizam *zanèstra*, te izvan naše mreže u Jašićima, koji imaju tip 'žukva'. Nema geolingvističkih argumenata protiv izvornosti tipa 'brnistra' u starinačkim hr. govorima. Prema tome, njegov prostran areal u Istri bit će plod leksičkoga podudaranja buz. i sjčak. govora s jedne strane i preseljeničkih govora s druge, koji su taj romanizam donijeli iz stare domovine. To bi značilo da su ranoromanski govori sjeverne i središnje Istre imali odraz lat. *genēsta* koji se podudara s dalmatoromanskim. Kao čak. posuđenicu, tip 'brnistra' nalazimo u mlet. govorima Brtonigle, Vabriga i Kanfanara, izvan naše mreže još u Taru. Tip 'šenestra' je istriotski i istromletački, a kao posuđenica kompaktno je zastupljen na Labinštini (izvan naše mreže još u Viškovićima, Paradižu, Presiki i Labinu). Recentni je talijanizam tip 'ginestra' u mlet. govorima Poreštine. Tip 'žukva' (za postanje v. komentar karte 123.) kao staru čak. posuđenicu ima žejanski, izvan naše mreže i većina južnih irum. govora. U Peroju se ovaj tip bilježi u varijanti *žūka*, što je inače uobičajen naziv za brnistru u govorima crnogorskoga primorja (usp. ERHSJ III, s.v. *zukva*). Tip 'šulent', zabilježen u Novoj Vasi, koji je Filipi (2011: 869) ostavio bez rješenja, formalno ide sa *šulen* (ERHSJ III, s.v. *šulen*), što je u nekim istarskim čak. govorima naziv za zanovijet (*Laburnum anagyroides*, sinonim *Cytisus laburnum*). Usp. furl. *solen* (ASLEF I, 80, 57). Cvijet zanovijeta žut je i sličan cvijetu brnistre pa ne znamo jesu li likovi što ih je Filipi zabilježio rezultat pučkoga povezivanja dviju vrsta ili plod zabune koju je mogla izazvati uporaba slikovnoga materijala u anketama. U svakom slučaju, u irum. govorima to može biti samo čak. posuđenica.

125. Gljiva (*ALHeL*, 1884)

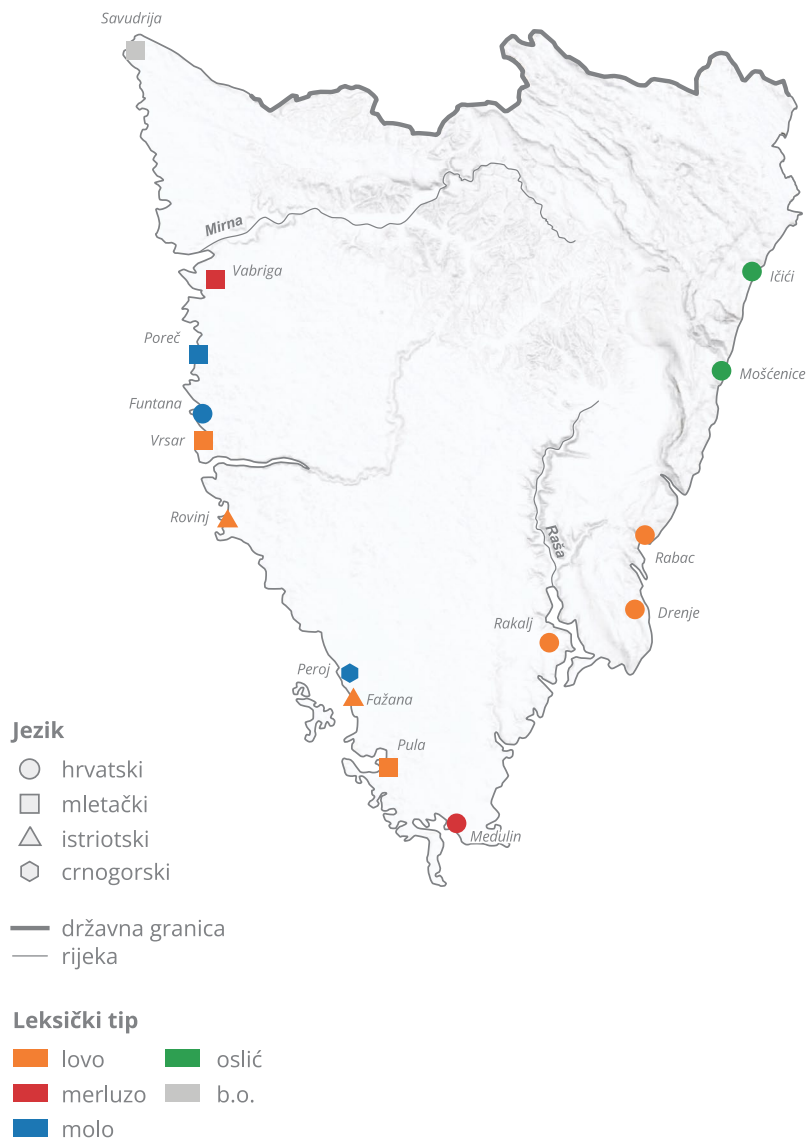
Napomena: tip 'gǫba(+)' (*ERHSJI*, s.v. *guba*) obuhvaća temeljni lik s različitim odrazima prajezičnog nazalnog vokala (*γāba*, *gǫba*, *gǫba*) te izvedenice *gǫbica*, *gǫbica*. Tip '*pečura', s rekonstrukcijom koju preuzimamo od Borysa (*SEJP*, s.v. *pieczarka*), obuhvaća varijante *pečurba*, *pečurka* i *pečurva* u različitim realizacijama. Tip 'copedela' obuhvaća i savudrijsku varijantu *popedea*.

U hr. govorima dominantni su tipovi 'gǫba(+)' i '*pečura'. Prvi imaju svi sjčak. punktovi u središnjoj Istri i većina buzetskih. Potvrđen je i za Vodice (Ribarić 1940: 150), a u izvedenici *gǫbica* za Žminjštinu (Kalsbeek 1998: 447; Kranjčić 2021: 70) i Pazin (Gagić 2017: 90). Tip '*pečura' je karakterističan za jčak. govore, glavninu govora jzi. dijalekta, Labinštinu i čepičke srčak. govore. Potvrđen je i drugdje na srčak. terenu (usp. Žic 2001: 47; Mahulja 2006: 216; Lukežić/Zubčić 2007: 463). Ima ga i govor Peroja, a kao čak. posuđenicu mlet. govori Momjana i Brtonigle. Ovakva distribucija pokazuje da su odrazi psl. *gǫba u preseljeničkim govorima posuđeni iz starinačkih. Isto vrijedi za *yuba* u žejanskom, dok je lik *pečurke* u Novoj Vasi mogao biti posuđen i prije doseljenja u Istru (usp. Filipi 2006c: 190). Tip 'lukić', izvedenica od *lūk* < psl. *lúkь (*ERHJI*, s.v. *luk²*), zauzima kompaktan SI areal. Potvrđen je za Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001: 144), u starijoj građi i za Rabac. Tip 'grljak', izvedenica od *grlo* (*ERHSJI*, s.v.), karakterističan je za govore jzi. dijalekta na jugu poluotoka. Izvan Istre zasad je potvrđen u Ražancu i Starigradu na sjeveru Dalmacije te u štok. ličkim govorima (*LinGeH*; Čuljat 2009: 84). Zato će u južnim žminjskim govorima lik *gřkāl̥j* „lipika, pečurka“ (Kranjčić 2021: 73) biti posuđenica iz preseljeničkih govora. Tip 'gliva' (*ERHJI*, s.v. *gljiva*) u mreži je *ALHeL*-a jedini odgovor samo u jčak. Karojbi, no u starijoj građi ima ga i obližnji sjčak. Kaldir. Tip 'fonzo' < *fūngus*, s palatalizacijom prema množinskom obliku (Deanović 1956: 20) najbolje je zastupljen na istr. terenu s Vrsarom, ali dolazi i sjevernije, u mlet. govoru Višnjana. *AIS* ga bilježi i u Motovunu i Piranu. Iz toga se vidi da je tip 'fungo' recentniji element, preuzet iz talijanskog. Tip 'copedela', od *copa*, *copela* (Boerio 1856: 195), karakterističan je za mlet. govore na krajnjem SZ naše mreže. Za distribuciju tipova 'gliva', '*gǫba(+)', 'grljak' i '*pečura' drugdje u Hrvatskoj usp. dodatnu kartu 13.

126. Glavoč (LAPTIG, 339)

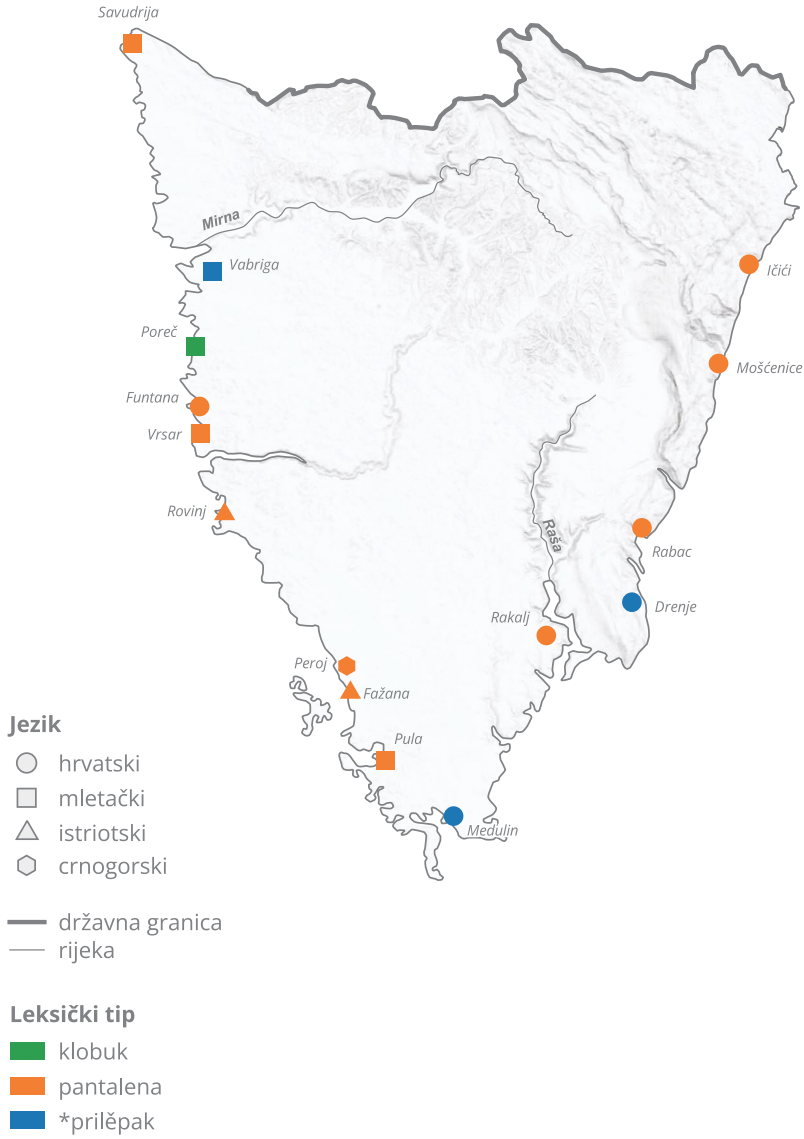
Usprkos pokušajima da se nazivi tipa 'glavoč' protumače kao odrazi lat. *gobius* (ERHSJ I, s.v. *guj*; JaFa I: 197–198), najizglednije je da je riječ o hr. izvedenici od *glava* (ERHJ I, s.v. *glavoč*; Vuletić/Skračić 2018: 64–65). U našoj mreži ovaj tip imaju svi čak. punktovi osim Funtane te Peroj, a kao drugi odgovor bilježi se u mlet. govoru Poreča. Varijantu s *m* umjesto *v*, koja inače zaprema kompaktan areal od Turnja kod Biograda do Neretve (usp. JaFa II: popis 121; Vuletić/Skračić 2012: 64), u našoj mreži ima Medulin (*glamòč*, u tome obliku i u Peruško 2010: 71), a potvrđena je i za Premanturu (Crnobori 2018: 63). To će svakako biti riječ donesena iz Dalmacije, ujedno i dragocjen pokazatelj da se varijanta *glamoč* ondje ustalila prije dalm. migracija na jug Istre. S druge strane, varijanta *glavòč* u Raklju može i ne mora biti preuzeta iz obližnjih starinačkih govora. Tip 'teston' u Vabrigi, izvan naše mreže zabilježen i u susjednome Taru, bez usporednica je u mlet. govorima pa je, s obzirom na dvojezični karakter ovih naselja, sva prilika da je u pitanju prevedenica hr. lika *glavòč*. Tip 'guato' (JaFa I: 196; JE I, s.v. *guj*) očekivano se bilježi u mlet. i istr. punktovima naše mreže, a kao posuđenica samo u čak. govoru Funtane (*gwät*). Vinja (JaFa II: popis 121) ga donosi i za čak. govore Rapca, Krnice i Medulina.

127. Oslić (LAPTIG, 354)

Napomena: Savudrija je bez odgovora.

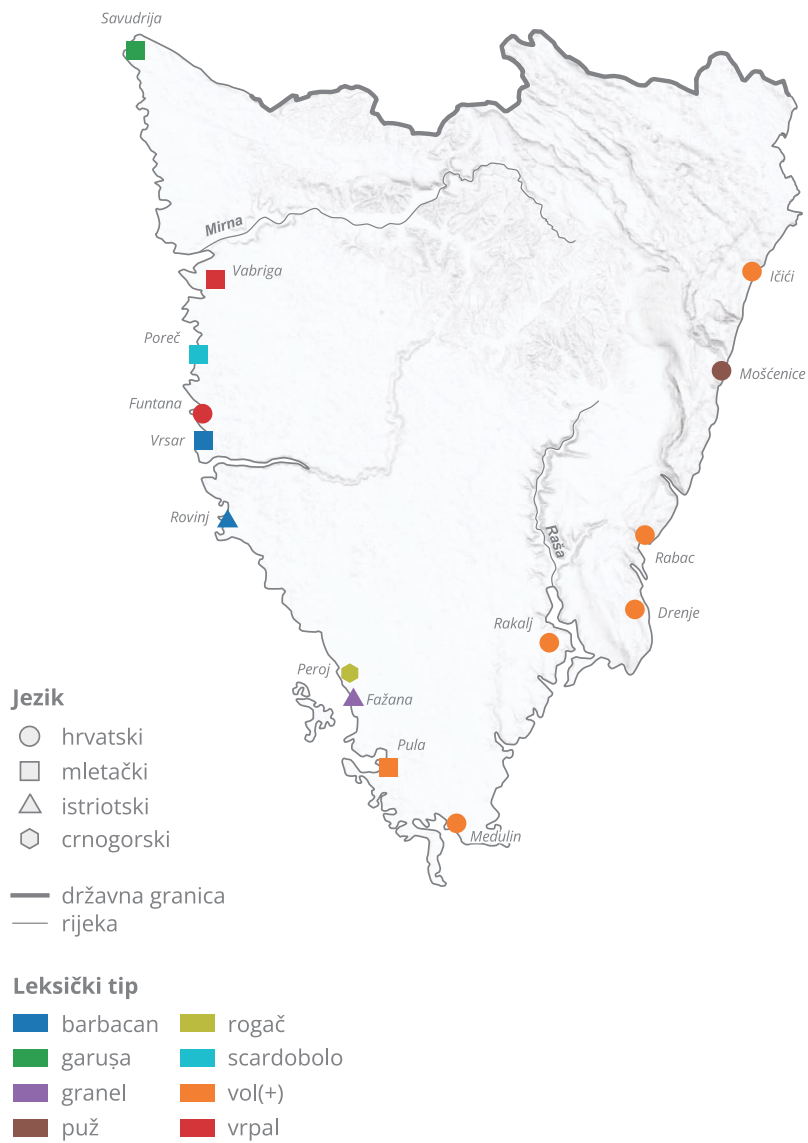
Tip 'lovo' koji počiva na slici sadržaja 'vuk', motiviranoj grabežljivošću i ostrim zubima oslića (*JaFa* I: 264), u gradskom je govoru Venecije opći naziv za oslića. U našoj je mreži zastupljen na području od Vrsara do Pule, u mlet. i istr. punktovima, a kao posuđenicu nalazimo ga u čak. govorima istočne obale od Raklja do Rapca. Na tome ga potezu Vinja (*JaFa* II: popis 34) potvrđuje još za Krnicu. Tip 'merluzo', koji etimološki ide s *luzo* < lat. *lūcius*, Vinja je smatrao talijanizmom (*JaFa* I: 263). Međutim, dok je to u talijanskom naziv za svježega bakalara, u Veneciji označava veće primjerke oslića (Ninni 1920: 30), a u Markama i Abrucu oslića općenito (građa *ALM*-a). Prema tome, njegova je prisutnost na istarskome terenu odraz starije dinamike karakteristične za širi jadranski areal. Imaju ga Vabriga i Medulin, a izvan naše mreže njima susjedna mjesta Tar i Ližnjan. Kako su i Vabriga i Tar odavna dvojezična naselja, opaža se da je distribucija tipa 'merluzo' u Istri zapravo vezana za preseljeničke hr. govore. To ne znači da je riječ o elementu donesenu iz Dalmacije jer je istarske potvrde ovoga tipa teško arealno povezati s Vinjinima na hvarskom arealu (usp. *JaFa* II: popis 34). Tip 'molo', izvorno mlet. naziv za ugoticu (Ninni 1920: 33), dominantan je u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji te na Lošinju i okolnim otocima kao naziv za oslića (usp. *JaFa* II: *loc. cit.*; Vuletić/Skračić 2018: 122). U našoj ga mreži imaju čak. govor Funtane (*muōl*), mlet. govor Poreča (*molo*) i cg. govor Peroja (*mōl*), a izvan nje još mlet. govor Novigrada, očito kao recentniji oblik, jer Rosamani (1975: 96) za Novigrad bilježi *lovo*. Potvrđen je i za Premanturu u liku *mōl* (Crnobori 2018: 120). S dozom opreza može se reći da je ovo u Istri dalm. venecijanizam, a u tome smislu osobito je indikativno što i mlet. govor Funtane ima tip 'lovo'. Tip 'oslić' < *osal* 'magarac' pripada istome denominacijskom obrascu kao i dalm. nazivi tipa 'tovar', a po svemu je sudeći riječ o prevedenicama ranoromanskih odraza lat. *mīlus* (usp. *JaFa* I: 258; Vuletić/Skračić 2018: 193, s.v. *tovar*²). Tipičan je za Hrvatsko primorje s Krkom. Mi smo ga u istraživanjima za *JAPRK* zabilježili u Mošćeničkoj Dragi, Vrbniku, Bakru, Crikvenici, Senju i Karlobagu. U mreži *ALHeL*-a imaju ga Ičići i Mošćenička Draga, očito kao kontinuitet primorsko-krčkog areala.

128. Priljepak (LAPTIG, 393)

Napomena: oblik '>*prilèpak' nije rekonstrukcija prajezičnog oblika, već formalni predstavnik varijanata s različitim odrazima jata.

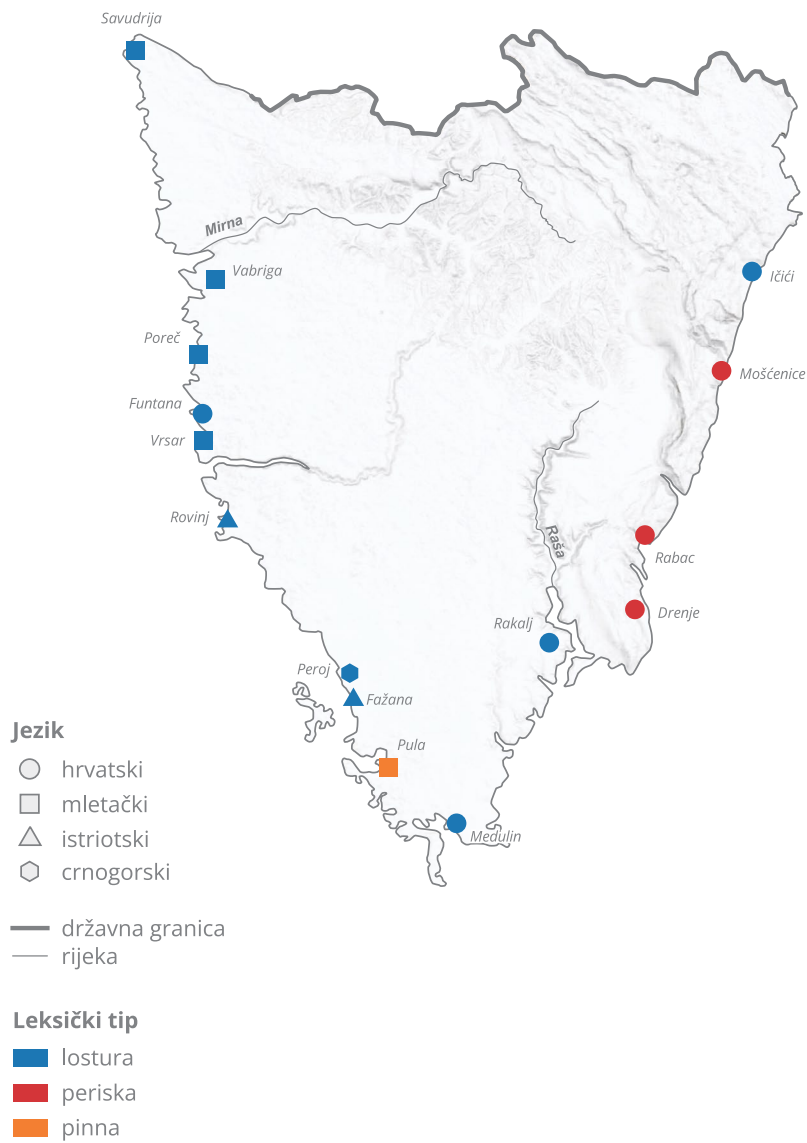
Tip '>*prilèpak' u našoj se mreži realizira u ekavskoj varijanti *parlèpak* (Drenje) i varijanti *prilèk* (Medulin, izvan naše mreže i Ližnjan). Potonja je varijanta regresivna tvorba prema množinskom obliku *prilipki*, s pojednostavljenjem skupine *-pk-*, potvrđena i u Premanturi u liku *priljik* (Crnobori 2018: 171). Ovome tipu pripada i množinski oblik ž. r. *perlikwe* iz mlet. govora Vabriga, dok Vinja za čak. govor istoga mjesta bilježi *prilikva* (*JaFa* II: popis 150). Opetovanim istraživanjima leksika morske faune u rasponu od sedamdesetak godina (*JaFa* II: *loc. cit.*; Vuletić/Skračić 2018: 152; Bazina, u pripremi; *JAPRK*) utvrđeno je da se ta varijanta, ponegdje s ispadanjem prednaglasnog *i*, javlja još samo u sjevernoj Dalmaciji. To je čvrst pokazatelj sjdalm. porijekla likova *prilèk* i *priljik* na istarskome terenu. Zasad je usamljena porečka potvrda u množini *klobuki*, k motivacijski prozirnome tipu 'klobuk', jer ljuštura priljepka zaista nalikuje na klobuk, odnosno šešir. Tip 'pantalena' imaju svi naši istr. i mlet. punktovi, s izuzetkom Vabriga, a kao mlet. posuđenica bilježi se u čak. govorima zapadne i istočne obale. Od dviju varijanata u kojima se realizira ovaj tip, *pantanela* je češća u hr. govorima, a *pantalena* u mletačkim i istriotskim. Doria (1991: 429) zbog tršć. *pantalela* kao etimon predlaže **patellela* s epentetskim nazalom, što je formalno ekonomičnije rješenje od Vinjina ukrštanja *patella* i *lapa* (*JaFa* II: 152; *JE* II, s.v. *lupar*). U građi *ALM*-a varijantu *pantalena* ima i Chioggia.

129. Volak (*LAPTIG*, 395)

Napomena: tip 'barbacan' obuhvaća i varijantu *can* nastalu odbacivanjem prvoga dijela naziva. Tip 'vol(+)' realizira se u liku *vo* i izvedenici na *-ak*. Tip 'vrpal' obuhvaća i regresivnu tvorbu *vrp*. U nekim su punktovima ispitanici navodili nazive za kvrgavoga volka (*Hexaplex trunculus*) i bodljikavoga volka (*Bolinus brandaris*), no o tome se nije vodilo računa prilikom objave građe. Pomoću drugih izvora (Deanović 1963–1964; *JaFa* II: popis 151) utvrđeno je koju vrstu označava koji naziv. Na karti su prikazani tipovi za kvrgavoga volka i opći nazivi.

Nejasan tip 'garuša' (*JaFa* II: 139; Doria 1991: 262) u našoj građi kao jedini odgovor ima mlet. govor Savudrije, vjerojatno kao opći naziv za volke. Taj je tip kao naziv za *Bolinus brandaris* karakterističan za itrom. dijalekte od Istre do Maraka (građa *ALM-a*). Neprozirni su i tipovi 'barbacan' i 'granel', prvi zabilježen u Vrsaru, u varijanti *can* u Rovinju, a drugi u Fažani. U građi *ALI*-ja (usp. Rosamani 1975: 82) mlet. govor Krka ima varijantu *granal*. Tip 'scardobolo' u Poreču ide zajedno s istarskim nazivima što ih je Vinja zabilježio za puža *Cerithium vulgatum* (*JaFa* II: popis 147; *JE* III, s.v. *skardobula*) pa je pitanje je li porečka potvrda u *LAPTIG*-u plod zamjene koncepata tijekom ankete. Tip 'vrpal' je dalmrom. leksički ostatak od lat. *pŭrpŭra* (*JaFa* II: 137; *JE* III, s.v. *porporela*), inače karakterističan za sjevernu Dalmaciju, na obali od Turnja do Rogoznice, na otocima od Pašmana do Žirja (usp. Vuletić/Skračić 2018: 207). Samo je odatle mogao dospjeti na Poreštinu, gdje *LAPTIG* za preseljenički čak. govor Funtane ima *urpâl*, a za mlet. govor Vabriga čak. posuđenicu *vərpi* (mn. od *vərp*, kako je u Taru). Inače je Vinja u Funtani zabilježio *vrpal*, a u Vabrigi *vrpaj* (*JaFa* II: popis 151). Ostali su tipovi slav. postanja. Mošćenički lik *pŭž* potvrđen je i u istraživanjima za *JAPRK*. Nazivi tipa 'vol(+)', motivirani bodljama volka (*ERHSJ* III, s.v. *vo*; *JaFa* II: 135), bilježe se duž istočne obale Istre, a kao čak. posuđenica u mlet. govoru Pule (*volko*). Ne znamo je li omaška *olĭjak* za Medulin jer i Vinja (*JaFa* II: popis 151) i Peruško (2010: 159) za to mjesto bilježe *olŭjak*, naziv nastao odbacivanjem *v-* u *volŭjak*. Za Premanturu je potvrđen lik *olŭjak* (Crnobori 2018: 142). Perojsko *rŏgač* još je jedan primjer naziva motivirana „rogovima“ volka (usp. *JaFa* II: 136).

130. Lostura (*LAPTIG*, 406)

Po općoj suglasnosti hr. i tal. etimologa *lostura* je hr. riječ, od iste osnove koja je u *ljuska* (za pregled v. *JE* II, s.v. *lostura*). Njene odraze nalazimo u tal. jadranskim dijalektima od Istre, preko Veneta do Maraka i Abruca. S obzirom na takvu distribuciju, valja pretpostaviti da je riječ o relativno staroj posuđenici koja se na zapad širila morskim putem, a potom i internim dodirima unutar itrom. dijalektoga kontinuuma, neovisno o hrvatskome naseljavanju zapadne Istre. U mreži *ALHeL*-a tip 'lostura' bilježi se od krajnjega SZ poluotoka uokolo sve do juga Labinštine (Viškovići, izvan naše mreže), osim u mlet. govoru Pule koji ima *pina*, k učenome talijanizmu 'pinna'. Glasovne su varijante brojne: u čak. govorima *lastūra*, *lostūra*, *stūra*, *štūra*, s rom. ekvivalentima *laštura*, *loštura*, *štura* (u grafiji *ALHeL*-a), usto još i *naštura* (Vrsar), *rastura*, *stwora* (Rovinj). U Peroju će *lostūra* biti čak. posuđenica primljena u Istri jer se na crnogorskoj obali bilježi samo *palastura* (usp. *JaFa* II: popis 159). Vinja je, temeljem svoga terenskog iskustva, isticao da se naziv *periska*, uvriježen u prirodoslovnoj literaturi, ne bilježi u narodnim govorima (*JaFa* II: 166; *JE* III, s.v. *periska*). Taj je podatak preuzet i u *ERHJ* (II, s.v. *periska*), gdje se ova riječ izvodi iz *pero*, uz napomenu da je njezina tvorba nejasna. U građi *LAPTIG*-a tip 'periska' zauzima kompaktnu zonu na istočnoj istarskoj obali, s naglasnim varijantama *periška* (Mošćenice, Drenje) i *pèriska* (Rabac). Naravno, protok vremena od Vinjinih anketa u pedesetim godinama 20. st. do danas mogao je učiniti svoje i „nenarodni“ je naziv mogao prodrijeti iz knjiške u pučku uporabu. Međutim, naša ciljana istraživanja na Liburniji, provedena za ovu priliku, potvrđuju lik *periška* kao domaću riječ u Iki, Lovranu, Mošćeničkoj Dragi, Brseču i Plomin Luci, dok naši sugovornici nazive tipa 'lostura' smatraju zapadnoistarskima. Pouzdani Velčić (2003: 303) donosi samo *periška* za područje Tramuntane na Cresu, upravo preko puta istarskog areala na kojemu je potvrđen odgovarajući tip. Nije isključeno da se potvrde tipa 'lostura' na Liburniji (Ičići; u Vinje Lovran) duguju utjecaju kvarnerskih mlet. govora.

3

završna rasprava

Sintetskom pogledu na dinamiku leksika istarskih idioma svakako bi doprinijela kvantitativna analiza u dijalektometrijskom ključu. Međutim, korpus karata u ovome svesku za takvo što nije podesan, ne zbog svog opsega, već zbog svoje heterogenosti. Dijalektometrijska analiza može se pokazati vrlo korisnom i na manjem leksičkom korpusu, pod uvjetom da je riječ o dobro omeđenim ili zatvorenim semantičkim poljima.³¹ Ovdje je, kako smo već isticali, riječ o ilustrativnom izboru iz građe *ALHeL*-a, koji se tiče različitih semantičkih polja. Za indikativnu kvantitativnu analizu valjalo bi uzeti u obzir građu za sve koncepte iz upitnika *ALHeL*-a, što uvelike prelazi ciljeve ovoga sveska. Problem reprezentativnosti time ne bi nestao jer je leksik u cjelini otvoren sustav, ali bi postupak dijalektometrijske obrade bio metodološki koherentan, u smislu da bi bio proveden na korpusu koji je u onomasiološkom pogledu konačan, kao i korpus svakoga jezičnog atlasa. Zato ćemo se ovdje ograničiti na ono što je metodološki legitimno: nastojat ćemo povezati neke aspekte analize pojedinih karata, što se tiče dinamike jezičnih dodira te relativne arealne ili dijalektne specifičnosti leksičkih tipova.³² Moguće je, već temeljem uvida u zbir tipiziranih dijalektnih oblika, govoriti o učestalosti leksičkih tipova unutar nekoga dijalekta ili poddijalekta, o njihovoj dijalektnoj reprezentativnosti (broj potvrda na broj punktova danoga dijalekta u našoj mreži), čak i o njihovoj distinktivnosti, ukoliko se javljaju samo u određenome dijalektu ili poddijalektu; isto, na drugoj razini analize, vrijedi i za pojedine areale.³³

³¹ To pogotovo vrijedi za kulturni leksik, ovisno o čimbenicima koji su utjecali na njegovo formiranje u danom geolingvističkom kontekstu. Na primjer, sustav naziva za morske životinje u hrvatskim govorima u bitnom je određen procesom mediteranske akulturacije Slavena po dolasku na Jadran. Susret s desecima novih *realia* u novome prirodnom i kulturnom okruženju odrazio se kroz intenzivno posuđivanje leksika s jedne strane te leksičku kreativnost s druge (za pregled usp. ponajprije *JaFa* I: 35–38). Geneza i struktura toga semantičkog polja u hrvatskim je govorima, dakle, posve specifična, pa leksik morske faune čini zatvorenu cjelinu, čemu doprinosi i konačan broj poznatih vrsta. Isto se može tvrditi i za druga polja jadranskoga leksika koja imaju slične značajke, npr. za fitonimiju. Leksik srodstva, kuće i stanovanja, odijevanja ili kuhinje predstavlja prikladna polja za dijalektometrijsku analizu na široj podlozi hrvatskih i južnoslavenskih govora, s obzirom na konačan broj usporedivih izvanjezičnih referenata i različite kulturne utjecaje.

³² Naša se rasprava naslanja na hvalevrijedan korak što ga je učinio Lisac (2009) u nastojanju da u sintetski opis čakavskih dijalekata uključi osvrt na njihove leksičke specifičnosti, a od njegovih se leksičkih poglavlja razlikuje u tome što počiva na izdašnjem izboru usporedive građe iz reprezentativnoga broja punktova.

³³ Ovdje se termini *dijalekt* i *poddijalekt* rabe u okvirima hrvatske tradicije. Dok se jezična i dijalektna pripadnost naših punktova može smatrati nespornom, areale definirane izvanjezičnim kriterijima teže je omeđiti. U komentarima karata bilo je riječi o područjima sjeverno i južno od Mirne ili Linskoga zaljeva, zapadno ili istočno od Raše ili Učke, o Čićariji, o područjima koja se definiraju u funkciji povijesnih središta, kao što su Žminjščina, Pazinština, Labinština, Barban-

Na međujezičnoj razini mletački je, povijesno gledano, glavni čimbenik dinamike leksika u Istri. To odgovara višestoljetnoj ulozi mletačkoga kao regionalnoga govornog jezika u višejezičnoj istarskoj sredini, isprva u dijelu poluotoka pod vlašću Mletačke Republike, potom na čitavome području Austrijskoga primorja, pri čemu je nezanemarivu važnost imala venecijanizacija Trsta, u vrijeme austrijske uprave upravnog, vojnog i trgovačkog središta.³⁴ Prestižu mletačkoga dodatno je doprinosila njegova prevlast u većim i manjim urbanim središtima.³⁵ Sociolingvistička situacija stubokom se promijenila uslijed tragičnih događaja u Drugom svjetskom ratu i poraću, no u građi *ALHeL-a*, prikupljenoj od 1994. do 2019., još uvijek se jasno odražava povijesno ekspanzivan karakter mletačkih leksičkih tipova. Na šestini naših onomasioloških karata koje se odnose na sve punktove (dakle, bez pet karata iz maritimnoga leksika) mletački je leksički utjecaj na hrvatske istarske govore izrazit, u nekim slučajevima i masovnih razmjera. Za usporedbu, tek četvrtina naših karata pokazuje potpun ili gotovo potpun izostanak mletačkih posuđenica u čakavskim punktovima.³⁶ Najveći dio otpada na karte na kojima je proširenost mletačkih leksičkih tipova u hrvatskim govorima prostorno ograničenija ili sporadična. Pritom su kompaktna područja otpora širenju pojedinih mletačkih leksičkih tipova različita. Izvan dosega mletačkog utjecaja u najvećem broju slučajeva ostaju govori Liburnije, Opatijskoga krasa i Ćićarije, na krajnjem sjeveroistoku naše mreže. To je više u vezi s udaljenošću od središta širenja mletačkoga leksika, nego s njihovom povijesnom pripadnošću Habsburškoj monarhiji. Da je tako, s jedne strane pokazuje propusnost austrijsko-mletačke granice u središnjoj Istri (usp. npr. distribuciju tipova 'zimiše 2' (92), 'zapa(+)

ština i sl. Za pojmove *reprezentativnost* i *distinktivnost* usp. Wieling/Nerbonne 2008 i Wieling/Montemagni 2016.

³⁴ Izvorni furlanski govor Trsta, tzv. tergestinski, izumro je najkasnije poč. 19. st., no po nekim je pokazateljima već sredinom 17. st. bio duboko venecijaniziran (Heinemann 2015).

³⁵ Dok je apsolutna dominacija mletačkoga govora i talijanskoga nacionalnog osjećaja u mnogim područjima zapadne Istre povijesna činjenica, Pellisove opaske o udjelu mletačkog u nekim gradovima središnje Istre, kao što su Pazin i Žminj, valja sagledati i u kontekstu agresivne protuhrvatske politike u razdoblju fašizma (usp. Malinar 2018). Naši ispitanici u Livadama ističu da su se lokalnim hrvatskim govorom zadnji redovito služili oni rođeni „u vrijeme Austrije“.

³⁶ Riječ je o sljedećim kartama: 2. Rijeka, 3. Kamen, 5. Glina, 15. Penis, 16. Zadnjica, 21. Četredset, 22. Crvena, 25. Jesen, 36. Danas, 37. Sutra, 41. Dijete, 44. Unuk, 47. Očeva sestra, 64. Tava, 72. Šešir, 76. Košulja, 83. Čvarak, 89. Obad, 91. Cvrčak, 93. Leptir, 94. Plug s jednim razom, 98. Brušnjača, 104. Vinova loza, 109. Skuta, 110. Surutka, 114. Luk, 117. Matovilac, 120. Drijen, 121. Crni jasen, 125. Gljiva. Na kartama 50, 52 i 55 mletački se utjecaj ne odražava formalno, ali je očit na semantičkoj razini, iz višeznačnosti likova *teta* i *svekrva* (usp. odnosne komentare).

(97) i 'segala' (103)), a s druge izostanak nekih inače široko rasprostranjenih mletačkih leksičkih tipova na Labinštini, istočnome rubu povijesnoga mletačkog teritorija (usp. npr. karte 17, 42, 54, 105). Ni smještaj čakavskih punktova u srcu nekadašnje mletačke Istre nije jamac prijemčivosti na mletački leksik: tako, na primjer, govori južnočakavskoga i jugozapadnoga dijalekta u cjelini zadržavaju domaći tip '*motýka', nasuprot izdašnoj zastupljenosti mletačkoga tipa 'zapa(+)' na području stare Pazinske knežije. Ovi primjeri pokazuju da širenje mletačkoga leksika valja promatrati ne samo s obzirom na prostor i stare granice već i u svjetlu složenih kulturnih odnosa. U tom smislu, važno je uočiti da se dubok prodor mletačkih leksičkih tipova u prostor većine istarskih čakavskih govora tiče različitih semantičkih polja, od geomorfologije ('vale(+)', 6), preko dijelova tijela ('pugno', 17; 'coseto', 19), rodbinskih odnosa ('nevodo', 42; 'barba', 49, 51; 'zerman', 54; 'cognado', 56; 'cognada', 57), stanovanja i odijevanja ('goto' i 'mižol', 66; 'bucal(+)', 70; 'covertor', 71; 'cotola', 74), do poljoprivrede i stočarstva ('vanga', 95; 'segala', 103; 'ciapo', 105).

Drugi je važan aspekt arealne distribucije mletačkoga leksika njegova unutarnja dinamika. Pod recentnijim utjecajem talijanskoga jezika neki su se tradicionalni mletački leksički tipovi gotovo posve povukli iz istromletačkih govora, dok na čakavskome terenu pokazuju upravo izvanrednu žilavost. Očiti su primjeri toga procesa današnji areali leksičkih tipova 'plovan' (12), 'blava' (23), 'avril' (28), 'zerman' (54), 'goto' i 'mižol' (66). Nezanemarivu ulogu u njihovu očuvanju moralo je odigrati ono što smo u uvodnoj napomeni uz karte nazivâ mjeseci u godini nazvali „mrežom hrvatskih govora“ (v. dalje). S druge strane, naše su karte ukazale na konzervativnu istromletačku zonu u sjeverozapadnoj Istri, sa središtem u Bujama, koja u pravilu čuva starije mletačke leksičke tipove (usp. npr. karte 1. Duga, 11. Dobri vrač, 36. Danas, 39. Mlada, 40. Ženik, 49. Očev brat, 55. Suprugina majka, 77. Napršnjak, 98. Brušnjača, 110. Surutka, 115. Blitva, 118. Kadulja). U arealnom smislu, ta se zona naslanja na leksički konzervativno područje istromletačkih govora u slovenskoj Istri.

Konačno, valja se osvrnuti i na leksičku razmjenu u drugome smjeru. U nizu primjera koji se tiču ruralnoga leksika i fitonimije, istromletački su govori otvoreni hrvatskim leksičkim tipovima, što u pojedinim slučajevima zasigurno ima veze i s njihovim čakavskim supstratom. Tako se u devet od naših dvanaest mletačkih punktova javlja tip 'klen' (119), a u osam tip 'brazda' (100). Nazivi za brušnjaču (98) u ukupno sedam mletačkih punktova odgovaraju tipovima 'to(m)bolac' i '*tuljъь', s time da se prvi bilježi i u dvama istriotskim punktovima. Tip 'žur'

(110) u našoj mreži ima pet mletačkih i svih pet istriotskih punktova.

Istriotski je, usprkos radikalno različitim mišljenjima o njegovoj genezi, u strukturnom pogledu dijelom sjevernoga italomanskoga kontinuuma, što nisu sporili ni zagovaratelji koncepta „istroromanskog“, predani rekonstrukciji njegove izvorne fizionomije (usp. npr. Deanović 1962; Tekavčić 1988). Rubni položaj u tome kontinuumu, kao i duboka venecijanizacija istriotskih govora, snažno se odražava na njihov leksik, što je izvorom nezanemarivih metodoloških problema (usp. Tekavčić 1986: 29). Formalna podudarnost istriotskih i mletačkih likova nije nužno pokazateljem posuđivanja; s druge strane, formalne razlike koje se duguju vokalizmu nekih istriotskih govora ne treba brzopleto uzimati kao dokaz autohtonosti ovog ili onog lika jer, na primjer, u rovinjskome govoru karakterističnu diftongaciju nalazimo i u recentnim talijanizmima. Može nam se prigovoriti što smo u komentarima karata romanske leksičke tipove potvrđene i u mletačkim i u istriotskim govorima određivali kao mletačke. Međutim, nesporno je da oni koji se bilježe u našim istromletačkim punktovima, s paralelama u mletačkim govorima slovenske Istre i Veneta, jesu mletački. Jesu li baš svi autohtoni i u istriotskim govorima, kada su potvrđeni i u njima, to se temeljem formalnih kriterija često ne da dokazati. Ova bi pitanja bilo uputno sagledati u kontekstu istriotsko-mletačke konvergencije, u smislu postupnog utapanja istriotskih govora u mletački dijalektni tip, no takvo što nadilazi ciljeve naše analize. Što se tiče distribucije leksika, istriotski se na našem terenu izdvaja nizom distinktivnih leksičkih tipova (npr. 'neto', 43; 'scușeroto', 68; 'dedal', 77; 'tavanela', 89; 'gripia', 96; 'mucarol', 98; 'solsa', 100; 'carobia', 112; 'upo', 119; 'varno', 121), nastranu oni čija se istriotska specifičnost duguje glasovnom razvoju (npr. 'bolpo', 84; 'simișo', 92; 'savola', 114). S druge se strane istriotsko područje nerijetko ukazuje kao utočište tradicionalnoga mletačkog leksika, nasuprot istromletačkim govorima koji su otvoreniji inovacijama i talijanskom utjecaju (usp. npr. karte 5. Glina, 24. Proljeće, 36. Danas, 38. Pelena, 42. Bratov sin, 54. Sin majčina brata, 66. Čaša, 118. Kadulja). Takvih je tipova u našoj građi sasvim dovoljno da se može govoriti o istriotskoj leksičkoj zoni čija individualnost ne počiva samo na konzervativnom karakteru, već i na nekim karakterističnim inovacijama.

U istrorumunjskom, kako je poznato (usp. npr. Kovačec 1998: 306), posuđenice u apsolutnim odnosima nadilaze broj nasljednih leksičkih jedinica, iako ove potonje čine najučestaliji dio leksika. Naša građa potvrđuje masovno posuđivanje iz hrvatskih govora, a u pravilu je moguće razlikovati čakavske elemente donesene iz Dalmacije (npr. 'salbun', 63; 'komoștra', 63; 'prșura', 64; 'bičva', 73; 'žmara',

83), od onih preuzetih u Istri nakon doseljenja. Pritom je uočljiva različita orijentacija naših dvaju istrorumunjskih punktova (usp. npr. karte 60, 66, 74, 77, 114). U skladu sa svojim smještajem, Žejane participiraju u leksičkim tipovima svojstvenim krajnjem sjeveru poluotoka i ćićarijskome mikroarealu, dok je Nova Vas s ostalim selima južne enklave upućena na čakavske govore središnje Istre, ponajprije na one iz čepičke skupine (usp. npr. karte 23, 35, 74, 77, 90).³⁷ Primjeri posuđivanja u obrnutome smjeru na našim su kartama rijetki, ali znakoviti: valja istaknuti široku rasprostranjenost istrorumunjskoga tipa 'puća' (15) u preseljeničkim hrvatskim govorima, dok je tip 'cârnat' (82) ograničen na čakavske govore u susjedstvu južne istrorumunjske enklave, bez obzira na njihovu dijalektnu pripadnost.³⁸ S druge strane, petina karata pokazuje očuvanost nasljednog rumunjskog leksika (više u Žejanama), iako pri odabiru koncepata nismo poklanjali osobitu pozornost tome kriteriju.³⁹

Peroj predstavlja oazu u kojoj se održao jedini crnogorski govor u Istri, povijesno sa svih strana okružen istriotskim područjem. Tome valja dodati i kulturnu specifičnost ovoga punkta, koja, uz ostalo, počiva na pravoslavnoj vjeroispovijesti većine stanovnika. Kao i govori jugozapadnoga dijalekta, očuvao je veći broj slavenskih jezičnih tipova, usprkos tome što je vrlo otvoren mletačkim posuđenicama. Njegovi distinktivni leksički tipovi nisu brojni, ali jasno ukazuju na crnogorsko ishodište (npr. 'teka', 47; 'teče', 48; 'tigla', 58; 'prosulja', 64; 'ribarić', 69; 'krijest', 91).

Najviše materijala za raspravu nude istarski hrvatski govori, s obzirom na svoju dijalektnu raznolikost i kompleksnu stratifikaciju. O kontaktnim aspektima čakavskoga leksika na međujezičnoj razini već je bilo riječi pa ćemo se u nastavku usredotočiti na dodire unutar čakavskoga prostora te na arealnu ili dijalektnu specifičnost pojedinih leksičkih tipova. Pritom ne namjeravamo ponavljati zaključke iz komentara karata, već ponuditi neku vrstu informativne sinteze. Očekivano

³⁷ Dok čakavština kojom se služe stanovnici južnih istrorumunjskih sela pripada čepičkome srednjočakavskom tipu (Lukežić 1997: 177), istrorumunjski leksik jasno ukazuje na stare veze s nositeljima jugozapadnoga dijalekta i, općenito, na staru dalmatinsku postojbinu.

³⁸ Da je građa *LAIČaG*-a za koncept 'desni' pouzdanija, i njega bismo odabrali za kartografiranje, zbog proširenosti istrorumunjske posuđenice *žinžire* i sl. u čakavskim govorima (usp. i Ribarić 1940: 206).

³⁹ Usp. karte 3. Kamen, 12. Župnik, 15. Penis, 16. Zadnjica, 17. Šaka, 18. Pregršt, 20. Crijeva, 22. Crvena, 24. Proljeće, 25. Jesen, 36. Danas, 37. Sutra, 41. Dijete, 55. Suprugina majka, 72. Šešir, 76. Košulja, 79. Cijeđ, luženje (za pranje rublja), 82. Krvavica, 102. Ječam, 103. Raž, 108. Maslac, 110. Surutka, 120. Drijen, 121. Crni jasen. Tipovi 'gârbu lu domniču' (1) i 'oličita' (65) vjerojatno predstavljaju kalkove prema čakavskim likovima.

je da će se podjela na starinačke govore i one preseljeničke, koji potječu iz po mnogočemu drukčijega kulturnoga konteksta, odraziti na leksik.⁴⁰ Starinački govori, buzetski i sjevernočakavski, u različitom su opsegu povezani nizom leksičkih tipova koji su na istarskome čakavskome terenu izvorno tipični samo za njih: 'mavrica' (1), 'olita' (20), 'krvava' (22), 'podzimak' (25), 'otrok' (41), 'stomanja' (76), 'pakljun(+)' (80), 'taščica' (88), '*tuljъcb' (98), '*gôba(+)' (125).⁴¹ Kada se ti tipovi javljaju u govorima drugih dijalekata u Istri, može se pouzdano uzeti da je riječ o posuđenicama iz starinačkih govora. S kvantitativnoga gledišta, njihova je dijalektna reprezentativnost različita. Na primjer, tip 'olita' imaju svi naši buzetski punktovi i jedanaest od dvanaest sjevernočakavskih punktova, dok se karakteristično istarski tip 'pakljun(+)' danas bilježi u svega pet sjevernočakavskih punktova, ali u četiri od pet buzetskih. Razlozi su takvih neujednačenosti različiti – od posuđivanja, preko lokalnih inovacija, do prekida u dijalektnome kontinuumu i prirodnih granica. Čini se da je Učka ne samo odlučujući čimbenik u podjeli sjevernočakavskih istarskih govora na središnji i sjeveroistočni poddijalekt po fonološkim i morfološkim kriterijima već i jedan od razloga njihova relativnog leksičkog nejedinstva. Govori Liburnije od govora se središnjega poddijalekta razlikuju kako izostankom nekih gore navedenih leksičkih tipova, tako i prisustvom drugih koje ne nalazimo u sjevernočakavskome središtu poluotoka (npr. 'žmul' (66), 'svita' (75), 'putar' (108), 'lukić' (125)). Iz istoga razloga Liburnija nije dijelom areala u Istri široko rasprostranjenih kulturnih riječi, odnosno leksičkih tipova 'kvarnar' (21), 'nevodo' (42), 'žerman' (54), 'trukinja' (101) i 'ciapo' (105). Leksičke podudarnosti između preseljeničkih i liburnijskih govora (usp. npr. karte 22, 23, 25, 59, 78, 97, 114) duguju se njihovu, uvjetno rečeno, „neistarskom“ karakteru, odnosno perifernom položaju. U manjoj mjeri, leksičkim se specifičnostima, napose čakavskim arhaizmima (npr. 'strnić', 54; 'strgulja', 69), izdvajaju i sjevernočakavski govori Labinštine, uslijed migracija odvojeni od žminjskih i pazinskih govora. Reprezentativni su za cjelinu središnjeg istarskog poddijalekta karakteristični ti-

⁴⁰ Pritom se, kada je riječ o dijalektnoj reprezentativnosti i distinktivnosti leksičkih tipova, mogu zanemariti primjeri preuzimanja starinačkoga leksika u nekim preseljeničkim govorima i obrnuto. Na primjer, to što preseljenički govori Materade i Kućibrega imaju tip 'mavrica', ne treba nam smetati da temeljem distribucije prepoznamo njegov starinački karakter; i obrnuto, distribucija i sjevernodalmatinske paralele jasno pokazuju da je 'šijar' preseljenički tip, bez obzira na to što ga imaju starinački govori Tinjana i Žminja.

⁴¹ Neki se od ovih tipova javljaju izvan Istre. Na primjer, 'stomanja' je u širim hrvatskim okvirima istarsko-kvarnersko-primorski tip (usp. komentar karte 76).

povi 'zimiše 2' (92), '*zqbat/+1' (98) i 'žbula' (114).

Kod relativno brojnih sjevernočakavsko-srednjočakavskih leksičkih podudarnosti suočili smo se s nezahvalnom zadaćom procjene autohtonosti pojedinih leksičkih tipova. U tome je, kako su čitatelji imali prilike vidjeti, glavnu ulogu igrao usporedni materijal iz kontinentalnih i primorskih srednjočakavskih govora, s obzirom na pretpostavke o porijeklu nositelja toga dijalekta u Istri (usp. npr. Lisac 2009: 117). Nepotrebno je isticati da naš doprinos u tom smislu ima provizoran karakter i da su naši argumenti ponekad uvjerljiviji, a ponekad krhki. Na primjer, dokazi u prilog tome da bi tip 'cura' (64) u govorima čepičke skupine mogao biti autohton vrlo su diskutabilni, napose kada uzmemo u obzir da izostaje u Munama, kao i na području južnih istrorumunjskih sela (osim u Letaju, u izravnom dodiru s boljunskim sjevernočakavskim govorima).

Posebno mjesto u razmatranju dinamike leksika na istarskome čakavskom terenu pripada bužetskim govorima. Njihov prijelazni karakter prema slovenskom očituje se u nizu leksičkih tipova (usp. komentare pojedinih karata i Lisac 2009: 41–42). Iz čakavske perspektive, u našoj su građi karakteristično bužetski sljedeći tipovi: 'ubljak' (3), 'vas' (8), '*rqbady' (13), 'rižba' (69), '*režbnyj' (83), 'turkin' (101), 'trta' (104), 'lajna' (107), 'rožić' (112), 'čebula' (114), 'ščir' (115). Neki su od njih manje reprezentativni, neki se javljaju kao posuđenice u preseljeničkim govorima sjeverozapadne Istre i Ćićarije (karte 8, 104, 112, 114), no statistički aspekti ne bi nas smjeli omesti u prepoznavanju njihove dijalektne distinktivnosti.⁴² Iz panorame bužetskih punktova nerijetko se svojim leksičkim rješenjima izdvaja Brest, čiji se govor, pod očitim utjecajem preseljeničkih govora, podjednako uklapa u kulturno kompaktan, ali dijalektno nejedinstven ćićarijski areal.⁴³

Preseljeničke govore u cjelini (južnočakavske, jugozapadne i srednjočakavske) karakterizira nizak udio zajedničkih leksičkih tipova: 'košulja' (76), 'lušija' (79),

⁴² Ovo je zoran primjer razlike između kvantitativne i kvalitativne analize u lingvističkoj geografiji.

⁴³ U tom smislu, korisno je prisjetiti se Ribarićevih opažanja: „Pače možemo reći, da je kajkavsko narječje t. zv. ćićkih sela Sluma, Brljavaca (službeno Kropinjaka), Bresta, [...] ograničeno samo na domaće ognjište, te se upotrebljava ponajviše u unutrašnjem saobraćaju sela, a inače govore odrasli ljudi (muškarci bolje nego žene) ikavsko-štokavskim dijalektom u saobraćaju s „boljim“ ljudima (svećenicima, učiteljima i dr.) i sa stanovnicima susjedne štokavsko-čakavske oaze, a taj su ikavsko-štokavski dijalekat naučili od česti u saobraćaju s ovim svojim susjedima, a od česti periodičkim pastirskim življenjem u zapadnoj i južnoj Istri [...]“ (Ribarić 1940: 22–23). Za manje upućene čitatelje, „kajkavsko narječje“ je ovdje bužetski dijalekt, a „ikavsko-štokavski dijalekat“ preseljenički jugozapadni istarski dijalekt, čije izdvojeno područje predstavlja tzv. vodička oaza na Ćićariji.

činka¹ (92). Brojniji su leksički tipovi koje možemo nazvati dalmatinskima, s obzirom na to da su karakteristični za govore južnočakavskoga i/ili jugozapadnoga dijalekta: 'grst¹ (18), 'sutra¹ (37), 'rubina¹ (38), 'pršura¹ (64), 'sprta¹ (67), 'šijar¹ (72), 'bičva¹ (73), 'loza¹ (104). Treba istaknuti da su južnočakavski govori sjeverno od Mirne u velikoj mjeri izgubili svoj izvorni dalmatinski leksik, izrazito otvoreni posuđenicama svake provenijencije, od mletačkih, preko buzetskih, do slovenskih, ovisno o smještaju pojedinoga punkta. Ta njihova značajka jamačno je u vezi kako s kronologijom naseljavanja, tako i s izvornom distribucijom starinačkih čakavskih govora u sjeverozapadnoj Istri.⁴⁴ Iako je posuđivanje iz mletačkog temeljito presložilo i leksički krajolik jugozapadnoga dijalekta, može se reći da ga u cjelini karakterizira niz leksičkih tipova, s nerijetkim paralelama u istrorumunjskim govorima i u srednočakavskom Čepiću: 'salbun¹ (4), 'gnjila(+)¹ (5), 'rusaci¹ (13), '*děďь¹ (45), 'baba¹ (46), '*děverь¹ (56), 'jetrva¹ (57), 'rakatač¹ (96), 'žmara¹ (83), 'žito¹ (102), 'slavulja¹ (118). Ipak, temeljna je značajka jugozapadnoga dijalekta u području leksika neujednačenost (usp. Lisac 2009: 60). To je zasigurno odraz nepostojanja dijalektalnoga centra: u vrijeme Mletačke Republike referentna su urbana središta redom romanska, bilo mletačka bilo istriotska, a nakon ujedinjena Istre pod austrijskom upravom najbliži je kroatofoni grad sjevernočakavski Žminj. Posljedica je toga, ali i migracijske dinamike, formiranje leksičkih mikroareala na području jugozapadnoga dijalekta (Poreština, 'šen¹, 102; središnje područje, 'stran(a)¹, 6; Barbanština, 'struna¹, 2; Barbanština i Marčanština, 'stan¹, 74; itd.), uz osjetni utjecaj preseljeničkih govora na sjevernočakavski prostor Žminjštine. Južnočakavski govori na sjeverozapadu, prostorno raspršeni i podjednako lišeni dijalektno referentnoga središta, leksički su dosta nejedinstveni, uslijed izrazite tendencije preuzimanju mletačkog, buzetskog i slovenskog leksika. Materada i Kućibreg sjeverno od Mirne, Vižinada i Karojba južno, a napose Grdoselo, u tome, kao i u čuvanju nasljednog leksičkog fonda, slijede različite obrasce (usp. npr. karte 1, 13, 64, 84, 118). U cjelini, neke je preseljeničke leksičke tipove moguće povezati s južnočakavskim govorima sjeverne Dalmacije (npr. 'gnjila(+)¹, 5; 'šijar¹, 72; 'slavulja¹, 118; neke varijante tipa '*prilěpak¹, 128; 'vrpal¹, 129), druge pak sa štokavskim dalmatinskim govorima (npr. 'modrna¹, 75; 'žmara¹, 83). Leksik, dakle, u osnovi potvrđuje teze o ulozi dijalektnoga miješanja u genezi jugozapadnog istarskog dijalekta (usp. npr. Ribarić 1940: 47–49; Brozović 1970: 12 i bilj. 14;

⁴⁴ Čini se da je Ribarić (1940: 49) u pravu kada pretpostavlja da se buzetski dijalekt protezao sve do Bujskoga krasa.

Hraste 1966: 25–26; Lisac 2009: 62).

Heuristički koncept *mreža hrvatskih govora*, koji smo oprezno uveli kao alternativu tradicionalnome gravitacijskom modelu, koristan je za interpretaciju prostorne dinamike leksika. Leksička razmjena među hrvatskim govorima u nemalom se broju slučajeva ne pokorava ni starim političkim ni dijalektnim granicama, a proširenost nekih leksičkih tipova pritom više ovisi o kompaktnosti jezičnoga i s njime svezanoga kulturnoga identiteta nego o središtima širenja. Najrječitiji su primjer toga nazivi mjeseci u godini (usp. karte 26–35), no vrlo su instruktivne i karte koje se tiču kulturnoga leksika: tako su pojedini leksički tipovi, neki vrlo stari kao 'kvarnar' (21), 'kažun' (21), 'vrganj' (94) i 'žur' (110), neki recentniji kao germanizam 'žajfa' (78), preplavili preseljeničke govore. Na ulogu te mreže u širenju mletačkih posuđenica jasno upućuju, na primjer, tipovi 'vale(+)' (6) i 'mižol' (66). U slučaju navedenih primjera možemo s pravom govoriti o specifičnom istarskom leksiku, bez obzira na razlike u arealu svakoga od tih leksičkih tipova.

Dok je leksička talijanizacija mletačkih govora dosta izražena i na ovako ilustrativnu izboru, tek smo u rijetkim slučajevima, i to povodom sporadičnih terenskih potvrda, morali pomišljati na utjecaj standardnog ili razgovornog hrvatskog jezika na leksik čakavskih govora. Taj je u građi *ALHeL*-a u cjelini marginalan. Razlog tome neće biti u metodologiji terenskog rada ni u izboru ispitanika, jer su po tome istromletačke i čakavske ankete usporedive, već u razlikama koje se tiču sociolingvističkoga statusa i simboličkih funkcija dvaju standardnih jezika kod pripadnika odnosnih etnojezičnih zajednica u Istri, talijanske i hrvatske. Vertikalni se odnosi, međutim, ne svode samo na ulogu standardnih jezika. U nezanemarivome dijelu istarske jezične povijesti mletačko-čakavski dodiri mogu se interpretirati u terminima utjecaja prestižnog i naglašeno urbanog mezolekta na lokalne, mahom ruralne govore.

Povodom naših karata vjerojatno bi bilo moguće reći još mnogo toga. Ne pretendiramo na to da smo u komentarima uočili sve relevantne aspekte distribucije leksika, još manje na to da ova rasprava predstavlja idealan sažetak pojedinačnih zaključaka. Nadamo se ipak da smo se, uza sva problematična mjesta i nedostatke koje će pažljivi i upućeni čitatelji sigurno uočiti, približili ciljevima ovoga sveška, odnosno da smo ponudili materijal za raspravu o pitanjima postavljenima u uvodnome dijelu. U svakom slučaju, već i ova ilustrativna serija od 130 karata i pripadajućih komentara pokazuje da geolingvistička složenost leksika u istarsko-me jezičnom mozaiku slijedi prepoznatljive obrasce te da leksik ima svoje mjesto u proučavanju povijesti dijalektnih areala.

4

kazalo leksičkih
tipova

Kazalom su obuhvaćeni leksički tipovi obrađeni u ovoj knjizi. Ovdje se bilježe bez tipizacijskih navodnika. Sa svakoga leksičkog tipa upućuje se na odgovarajuću kartu s komentarom. Za pojedinačne dijalektne oblike čitatelje upućujemo na kazala odnosnih svezaka *ALHeL*-a (*ILa*, *IrLa*, *ImLa*, *LAPTIG*, *LAIČaG*). Tipovi su navedeni abecednim redom, pri čemu se zanemaruju neslovni znakovi te zagrade. Pritom u slavenskim likovima *ě* dolazi prije *e*; *ę*, *ϕ* iza *e* odnosno *o*; *ь* iza *i*; *ѣ* iza *u*; *y* iza *v*. U mletačkim i istriotskim likovima koji stoje za tipove ne pravi se razlika između *s* i *š* te *z* i *ž*. Kod tipiziranih istrorumunjskih likova *â* dolazi iza *a*; *ș* iza *s*; *ț* iza *t*.

acero / 119. Klen	barba / 48. Suprug očeve sestre
advenat / 34. Prosinac	barba / 49. Očev brat
ameda / 47. Očeva sestra	barba / 51. Majčin brat
ancuo / 36. Danas	barbacan / 129. Volak
antonščak / 26. Siječanj	barbuz / 14. Brada
april / 28. Travanj	barkunada / 60. Prozorski kapak
arbaš / 13. Ospice	bedr- / 19. Bedro
arbo / 121. Crni jasen	bek(v)a(+) / 123. Bekva
arcobaleno / 1. Duga	bela zemlja / 5. Glina
arcumbiè / 1. Duga	biancuzo / 5. Glina
argilla / 5. Glina	bicer / 66. Čaša
*asenъ / 121. Crni jasen	bičva / 73. Čarapa
astez / 36. Danas	bietola / 115. Blitva
autunno / 25. Jesen	bilfo / 11. Dobri vrač
avril / 28. Travanj	blava / 23. Modra
ârpa / 3. Kamen	bleda / 115. Blitva
baba / 46. Baka	blitva / 115. Blitva
baba / 55. Suprugina majka	blu / 23. Modra
babin pas / 1. Duga	bocon / 18. Pregršt
badil / 95. Lopata	bojfa / 84. Lisica
bafa / 14. Brada	boldon / 82. Krvavica
bajam / 113. Badem (plod)	bolpo / 84. Lisica
baleg(a) / 107. Kravlji izmet	bon stregon / 11. Dobri vrač
balega / 107. Kravlji izmet	bovaza / 107. Kravlji izmet
barba / 14. Brada	božićnjak / 34. Prosinac

- božji pas / 1. Duga
 brada / 14. Brada
 braduc / 14. Brada
 brajda / 104. Vinova loza
 brana / 96. Brana, drljača
 branco / 105. Stado
 brazda / 100. Brazda
 brguda / 105. Stado
 brhan / 74. Suknja
 brhan / 75. Haljina
 brncalj / 89. Obad
 brnistra / 124. Brnistra
 brus / 98. Brušnjača
 bucal(+) / 70. Noćna posuda
 budei / 20. Crijeva
 budel / 82. Krvavica
 burro / 108. Maslac
 bus / 7. Grm
 butiro / 108. Maslac
 cadena / 63. Lanac na ognjištu
 calza(+) / 73. Čarapa
 camaša / 76. Košulja
 camin / 62. Dimnjak
 camiša / 76. Košulja
 cana / 80. Palica za mlaćenje (valjanje) tijesta
 canavola / 106. Upletka kojom se stoci vezuju prednje noge
 capel / 72. Šešir
 caroba / 112. Rogač (plod)
 carobia / 112. Rogač (plod)
 carobola / 112. Rogač (plod)
 carota / 116. Mrkva
 carota / 116. Mrkva
 carpeta / 75. Haljina
 cašeta / 61. Kažun
 cașon / 61. Kažun
 cavalcante / 11. Dobri vrač
 caziol / 68. Kutlača
 cazo / 15. Penis
 cânat / 82. Krvavica
 cespo / 7. Grm
 cesta(+) / 67. Košara
 chicara / 65. Šalica
 ciapo / 105. Stado
 cicala / 91. Cvrčak
 cicara / 65. Šalica
 cilinkuš / 90. Komarac
 cimice / 92. Posteljna stjenica
 codaro / 98. Brušnjača
 coffa(+) / 67. Košara
 cognada / 57. Supruga suprugova brata
 cognado / 48. Suprug očeve sestre
 cognado / 56. Suprugov brat
 coltra / 71. Pokrivač za krevet
 copedela / 125. Gljiva
 coperta / 71. Pokrivač za krevet
 copo / 58. Crijep
 copriletto / 71. Pokrivač za krevet
 corgnal / 120. Drijen
 corgnoler / 119. Klen
 corgnoler / 120. Drijen
 corgnolo / 120. Drijen
 corn / 120. Drijen
 corno / 98. Brušnjača
 corogno / 120. Drijen
 cosa / 19. Bedro
 coseto / 19. Bedro
 coson / 19. Bedro
 cotola / 74. Suknja
 cotola / 75. Haljina

- cotorna/o / 86. Jarebica
 coverta / 71. Pokrivač za krevet
 covertor / 71. Pokrivač za krevet
 creda / 5. Glina
 crima / 81. Kvas
 crozola / 80. Palica za mlaćenje (va-
 ljanje) tijesta
 crvendać / 88. Crvendać
 cugino / 54. Sin majčina brata
 cul / 16. Zadnjica
 culata / 19. Bedro
 cumarác / 72. Šešir
 cur / 16. Zadnjica
 cura / 64. Tava
 curin / 15. Penis
 čarobjak / 11. Dobri vrač
 čaša / 65. Šalica
 čebula / 114. Luk
 čebula / 114. Luk
 *červa / 20. Crijeva
 četrdeset / 21. Četrdeset
 činčola / 93. Leptir
 činka / 92. Posteljna stjenica
 čiova / 87. Čiopa
 *čьrv(j)ena / 22. Crvena
 čreda / 105. Stado
 čvarak / 83. Čvarak
 č(v)rčak / 83. Čvarak
 č(v)rčak / 91. Cvrčak
 debelo meso / 19. Bedro
 dedal / 77. Napršnjak
 *dědъ / 45. Djed
 *dětě / 41. Dijete
 *dernъ / 119. Klen
 *dernъ / 120. Drijen
 *děverъ / 56. Suprugov brat
 devenica / 82. Krvavica
 dimnjak / 62. Dimnjak
 ditale / 77. Napršnjak
 divlja lastavica / 87. Čiopa
 *дѣньсѣ / 36. Danas
 dobar štrigun / 11. Dobri vrač
 dolina / 6. Dolina
 *dolъсь / 6. Dolina
 doman(i) / 37. Sutra
 draga / 6. Dolina
 drugi taj / 99. Otava
 duga / 1. Duga
 duplo / 60. Prozorski kapak
 đenuar / 26. Siječanj
 erbeta / 115. Blitva
 *erębica / 86. Jarebica
 *ęčъmєnъ / 102. Ječam
 *ęčъmikъ / 102. Ječam
 falso / 10. Varalica
 farfalla / 93. Leptir
 faro / 102. Ječam
 farsora / 64. Tava
 fasa / 38. Pelena
 febbraio / 27. Veljača
 febraro / 27. Veljača
 fečor / 41. Dijete
 fevraro / 27. Veljača
 feza / 81. Kvas
 finezile / 24. Proljeće
 fingerhut / 77. Napršnjak
 fio / 41. Dijete
 fiume / 2. Rijeka
 flum / 2. Rijeka
 fonzo / 125. Gljiva
 formenton / 101. Kukuruz
 fosa / 100. Brazda

- frajer / 40. Ženik
 frašino / 121. Crni jasen
 frasir / 121. Crni jasen
 friza / 83. Čvarak
 frizolo / 83. Čvarak
 frmenta / 101. Kukuruz
 fruto / 111. Plod
 fungo / 125. Gljiva
 galineta / 117. Matovilac
 garuša / 129. Volak
 gârbu lu domniču / 1. Duga
 genaro / 26. Siječanj
 gennaio / 26. Siječanj
 ginestra / 124. Brnistra
 giugno / 29. Lipanj
 glaš / 66. Čaša
 glavoč / 126. Glavoč
 glina / 5. Glina
 gliva / 125. Gljiva
 gnagna / 47. Očeva sestra
 gnagna / 50. Supruga očeva brata
 gnagna / 52. Supruga majčina brata
 gnjila(+) / 5. Glina
 gorna / 59. Oluk
 gospodin / 12. Župnik
 gospud / 12. Župnik
 goto / 66. Čaša
 *góba(+) / 125. Gljiva
 grabjalo / 96. Brana, drljača
 graia / 7. Grm
 grampa / 18. Pregršt
 granel / 129. Volak
 grapa / 96. Brana, drljača
 grata / 69. Ribež za sir
 gratacaša / 69. Ribež za sir
 grataformaio / 69. Ribež za sir
 gregge / 105. Stado
 grilo / 91. Cvrčak
 gripia / 96. Brana, drljača
 grljak / 125. Gljiva
 grm / 7. Grm
 grondal / 59. Oluk
 gropo / 7. Grm
 grota / 3. Kamen
 grst / 18. Pregršt
 guato / 126. Glavoč
 gurla / 59. Oluk
 guza / 98. Brušnjača
 guzica / 16. Zadnjica
 hlača / 73. Čarapa
 *ho'eva / 73. Čarapa
 hrast / 7. Grm
 hust / 7. Grm
 *ilo(+) / 5. Glina
 imbroion / 10. Varalica
 januar / 26. Siječanj
 javor / 119. Klen
 javor / 122. Lavor
 jenar / 26. Siječanj
 jesen / 25. Jesen
 jetrv / 56. Suprugov brat
 jetrva / 57. Supruga suprugova brata
 juli(j) / 30. Srpanj
 jun(i) / 29. Lipanj
 juttr- / 37. Sutra
 kadulja / 118. Kadulja
 kam / 3. Kamen
 kamenjarka / 86. Jarebica
 kamik / 3. Kamen
 kanal / 59. Oluk
 kanela / 59. Oluk
 kapula / 114. Luk

- kapula / 114. Luk
 kaŕnić / 11. Dobri virać
 kiklija / 74. Suknja
 kiklija / 75. Haljina
 klen / 119. Klen
 klobuk / 72. Šešir
 klobuk / 128. Priljepak
 koća / 61. Kaŕun
 komar / 89. Obad
 komin / 62. Dimnjak
 komoštra / 63. Lanac na ognjištu
 kopić / 68. Kutlaća
 kornar / 21. Četrdeset
 *kosěr/+ / 87. Čiopa
 koš(+)/ 67. Košara
 košara / 67. Košara
 košulja / 76. Košulja
 kradljivac / 9. Lupeŕ, tat
 krijest / 91. Cvrćak
 krilaš / 72. Šešir
 krpatur / 71. Pokrivać za krevet
 krsnik / 11. Dobri virać
 krvava / 22. Crvena
 krvavac / 88. Crvendać
 krvavica / 82. Krvavica
 kućur / 61. Kaŕun
 kuharnica / 68. Kutlaća
 kulen / 82. Krvavica
 *kúrǂsǂ / 15. Penis
 kuš / 118. Kadulja
 kvarnar / 21. Četrdeset
 kvas / 81. Kvas
 ladro / 9. Lupeŕ, tat
 lajna / 107. Kravlji izmet
 lanta / 60. Prozorski kapak
 last(r)on / 87. Čiopa
 lastavica / 87. Čiopa
 lãvarno / 122. Lavor
 lavrika / 122. Lavor
 lazanjar / 80. Palica za mlaćenje (va-
 ljanje) tijesta
 laŕljivac / 10. Varalica
 leptir / 93. Leptir
 lešie / 79. Cijeđ, luženje
 levã / 81. Kvas
 lievito / 81. Kvas
 lisciva / 79. Cijeđ, luženje
 lisia / 79. Cijeđ, luženje
 lisiaso / 79. Cijeđ, luženje
 *lisica / 84. Lisica
 lisiera / 79. Cijeđ, luženje
 lonćić / 65. Šalica
 lopata / 95. Lopata
 lopolo / 119. Klen
 lostura / 130. Lostura
 lovo / 127. Oslić
 lovor(+)/ 122. Lavor
 loza / 104. Vinova loza
 lug / 6. Dolina
 lug(+)/ 79. Cijeđ, luženje
 luglio / 30. Srpanj
 luio / 30. Srpanj
 lukić / 125. Gljiva
 lumber / 122. Lavor
 lušija / 79. Cijeđ, luženje
 macia / 7. Grm
 madona / 55. Suprugina majka
 maklen / 119. Klen
 mandola / 113. Badem (plod)
 mangolin / 94. Plug s jednim razom
 mare potok / 2. Rijeka
 martinski / 33. Studeni

martinščak / 25. Jesen
 martinščak / 33. Studeni
 maslo / 108. Maslac
 maṭ / 20. Crijeva
 mavrica / 1. Duga
 mazilo / 98. Brušnjača
 mâre / 37. Sutra
 mel / 4. Pijesak
 mendula / 113. Badem (plod)
 merlin / 116. Mrkva
 merluzo / 127. Oslić
 mescola / 80. Palica za mlaćenje (va-
 ljanje) tijesta
 metulj / 93. Leptir
 michè / 123. Bekva
 miholja / 25. Jesen
 miholjski / 32. Listopad
 miholjšćak / 32. Listopad
 miš / 15. Penis
 mižol / 66. Čaša
 mlad / 24. Proljeće
 mlad leta / 24. Proljeće
 mlada / 39. Mlada
 mladenac / 40. Ženik
 mladi / 40. Ženik
 mladić / 40. Ženik
 mlado leto / 24. Proljeće
 mladolet(+) / 24. Proljeće
 mladoženja / 40. Ženik
 mladoženjka / 39. Mlada
 modra / 23. Modra
 modrna / 75. Haljina
 molo / 127. Oslić
 mora / 92. Posteljna stjenica
 morbillo / 13. Ospice
 mornica / 1. Duga

moroša / 39. Mlada
 morošo / 40. Ženik
 moscon / 89. Obad
 *motovilьcъ / 117. Matovilac
 *motỳka / 97. Motika
 mrkva(+) / 116. Mrkva
 mucarol / 98. Brušnjača
 mula(+) / 82. Krvavica
 mulize / 20. Crijeva
 musato / 90. Komarac
 nad zimu / 25. Jesen
 namlad / 24. Proljeće
 (na)pršnjak / 77. Napršnjak
 nećak / 42. Bratov sin
 nećakinja / 43. Bratova kći
 neput / 42. Bratov sin
 neputa / 43. Bratova kći
 neta / 43. Bratova kći
 neto / 43. Bratova kći
 *nevèsta / 39. Mlada
 nevo / 42. Bratov sin
 nevo / 44. Unuk
 nevoda / 43. Bratova kći
 nevodo / 42. Bratov sin
 nevodo / 44. Unuk
 neza / 43. Bratova kći
 nipote / 42. Bratov sin
 nipote / 43. Bratova kći
 nipote / 44. Unuk
 nona / 46. Baka
 nona / 55. Suprugina majka
 nono / 45. Djed
 noviza / 39. Mlada
 novizo / 40. Ženik
 obad / 89. Obad
 obad / 90. Komarac

- obojak / 73. Čarapa
 ocvirak / 83. Čvarak
 oggi / 36. Danas
 oličița / 65. Šalica
 olita / 20. Crijeva
 olito / 82. Krvavica
 orinale / 70. Noćna posuda
 orz / 102. Ječam
 orzo / 102. Ječam
 oslić / 127. Oslić
 ospice / 13. Ospice
 otava / 99. Otava
 otrok / 41. Dijete
 ozimac / 102. Ječam
 oženja / 40. Ženik
 padela / 64. Tava
 paeše / 8. Selo
 pakljun(+) / 80. Palica za mlaćenje
 (valjanje) tijesta
 pala / 95. Lopata
 palj(+) / 68. Kutlača
 panišel / 38. Pelena
 pannolino / 38. Pelena
 pantalena / 128. Priljepak
 pantegana / 85. Štakor
 panuzo / 38. Pelena
 parenica / 82. Krvavica
 pàrico / 12. Župnik
 parparot / 5. Glina
 parroco / 12. Župnik
 pastora / 106. Upletka kojom se stoci
 vezuju prednje noge
 *pečura / 125. Gljiva
 pegice / 13. Ospice
 *pelna / 38. Pelena
 periska / 130. Lostura
 persiana / 60. Prozorski kapak
 pesak / 4. Pijesak
 pest / 17. Šaka
 pest / 18. Pregršt
 petoroso / 88. Crvendać
 piera / 3. Kamen
 pinna / 130. Lostura
 pinta / 15. Penis
 piovina / 94. Plug s jednim razom
 pišarol / 70. Noćna posuda
 pišulin / 15. Penis
 plava / 23. Modra
 plod / 111. Plod
 plovan / 12. Župnik
 *plugъ / 94. Plug s jednim razom
 perilo / 98. Brušnjaka
 poagušt / 31. Rujan
 podzimak / 25. Jesen
 pomajić / 29. Lipanj
 ponjava / 71. Pokrivač za krevet
 pop / 12. Župnik
 povna / 64. Tava
 pravi štrigun / 11. Dobri vrač
 prete / 12. Župnik
 prevarant / 10. Varalica
 prevt / 12. Župnik
 *prilěpak / 128. Priljepak
 primavera / 24. Proljeće
 *prolětje / 24. Proljeće
 prorok / 11. Dobri vrač
 *prosinьсь / 26. Siječanj
 *prosinьсь / 34. Prosinac
 prosulja / 64. Tava
 pršura / 64. Tava
 pućinica / 82. Krvavica
 pugnada / 18. Pregršt

- pugno / 17. Šaka
 pugno / 18. Pregršt
 puina / 109. Skuta
 puliću de ne / 88. Crvendac
 pumân / 17. Šaka
 pumân / 18. Pregršt
 punica / 55. Suprugina majka
 putar / 108. Maslac
 puța / 15. Penis
 puž / 129. Volak
 quaranta / 21. Četrdeset
 rakatač / 69. Ribež za sir
 ravnica / 6. Dolina
 rdra / 22. Crvena
 *rěka / 2. Rijeka
 *rěžьnjь / 83. Čvarak
 ribarić / 69. Ribež za sir
 ribež / 69. Ribež za sir
 ribežnik / 69. Ribež za sir
 rit / 16. Zadnjica
 rižba / 69. Ribež za sir
 *rǫžь / 103. Raž
 rod / 111. Plod
 rodolo / 80. Palica za mlaćenje (va-
 ljanje) tijesta
 rog / 59. Oluk
 rogač / 112. Rogač (plod)
 rogač / 129. Volak
 roišu / 22. Crvena
 rondinela / 87. Čiopa
 rondon / 87. Čiopa
 roso / 22. Crvena
 rožić / 112. Rogač (plod)
 *rǫbadь / 13. Ospice
 rubina / 38. Pelena
 rusaci / 13. Ospice
 ruta / 38. Pelena
 ruža / 104. Vinova loza
 sabia / 4. Pijesak
 sabion / 4. Pijesak
 sablon / 4. Pijesak
 sablun / 4. Pijesak
 šaia / 67. Košara
 salata de oca / 117. Matovilac
 salatina / 117. Matovilac
 salbun / 4. Pijesak
 salvia / 118. Kadulja
 sanguinaccio / 82. Krvavica
 sapun / 78. Sapun
 saso / 3. Kamen
 sava / 2. Rijeka
 sàvia / 118. Kadulja
 savola / 114. Luk
 savon / 78. Sapun
 šbiro / 87. Čiopa
 scafon(+) / 73. Čarapa
 scandela / 102. Ječam
 scandela / 103. Raž
 scardobolo / 129. Volak
 scola / 110. Surutka
 scudela / 65. Šalica
 scuro / 60. Prozorski kapak
 scușeroto / 68. Kutlača
 *sěčьnjь / 26. Siječanj
 *sěčьnjь / 27. Veljača
 secara / 103. Raž
 secondo taio / 99. Otava
 segala / 103. Raž
 selište / 8. Selo
 selo / 8. Selo
 šenestra / 124. Brnistra
 sestela / 119. Klen

- sić / 7. Grm
 šimišo / 92. Posteljna stjenica
 sklop / 105. Stado
 skuta / 109. Skuta
 skuta / 110. Surutka
 slavulja / 118. Kadulja
 *slěp/+ / 10. Varalica
 slog / 100. Brazda
 smokvenjak / 31. Rujan
 socra / 55. Suprugina majka
 solco / 100. Brazda
 solsa / 100. Brazda
 spomlad / 24. Proljeće
 spona / 106. Upletka kojom se stoci
 vezuju prednje noge
 spoša / 39. Mlada
 spošo / 40. Ženik
 sprta / 67. Košara
 srp / 87. Čiopa
 stado / 105. Stado
 stan / 74. Suknja
 stara majka / 46. Baka
 stari ćaća / 45. Djed
 *stěnica / 92. Posteljna stjenica
 stegno / 19. Bedro
 sterpo / 7. Grm
 stina / 3. Kamen
 stomanja / 76. Košulja
 stran(a) / 6. Dolina
 stregon / 11. Dobri vrač
 *strepedo / 7. Grm
 strgulja / 69. Ribež za sir
 stric / 49. Očev brat
 strina / 50. Supruga očeva brata
 strina / 52. Supruga majčina brata
 strnić / 54. Sin majčina brata
 stroligo / 11. Dobri vrač
 struna / 2. Rijeka
 stupanje / 102. Ječam
 stupanje / 103. Raž
 (+)sunce/+ / 117. Matovilac
 suocera / 55. Suprugina majka
 surutka / 110. Surutka
 sutra / 37. Sutra
 svekrva / 55. Suprugina majka
 svita / 75. Haljina
 svrab / 13. Ospice
 šaka / 17. Šaka
 šaka / 18. Pregršt
 šalica / 65. Šalica
 šćir / 115. Blitva
 šćurak / 91. Cvrčak
 šen / 102. Ječam
 šijar / 72. Šešir
 škrgat / 91. Cvrčak
 škurnica / 60. Prozorski kapak
 špica / 98. Brušnjača
 štakor(+) / 85. Štakor
 štamperut / 93. Leptir
 štriga(+) / 93. Leptir
 šulent / 124. Brnistra
 tak/+ / 80. Palica za mlaćenje (valja-
 nje) tijesta
 tarma / 92. Posteljna stjenica
 tašća / 55. Suprugina majka
 taščica / 88. Crvendać
 tat / 9. Lupež, tat
 tavan / 89. Obad
 tavanela / 89. Obad
 tavela / 58. Crijep
 teče / 48. Suprug očeve sestre
 teka / 47. Očeva sestra

- teston / 126. Glavoč
 teta / 47. Očeva sestra
 teta / 50. Supruga očeva brata
 teta / 52. Supruga majčina brata
 tetac / 48. Suprug očeve sestre
 tigla / 58. Crijep
 to(m)bolac / 98. Brušnjača
 tomna / 25. Jesen
 traverson / 75. Haljina
 tripe / 20. Crijeva
 trljeva punica / 88. Crvendać
 trljevka / 88. Crvendać
 trs / 104. Vinova loza
 trta / 104. Vinova loza
 trukinja / 101. Kukuruz
 *tuljъсь / 98. Brušnjača
 turkin / 101. Kukuruz
 ubljak / 3. Kamen
 ujac / 51. Majčin brat
 ujna / 50. Supruga očeva brata
 ujna / 52. Supruga majčina brata
 unt / 108. Maslac
 upo / 119. Klen
 utono / 25. Jesen
 vale(+) / 6. Dolina
 valj/+ / 80. Palica za mlaćenje (valjanje) tijesta
 vanga / 95. Lopata
 varalica / 10. Varalica
 varno / 121. Crni jasen
 varun / 10. Varalica
 vas / 8. Selo
 veli potok / 2. Rijeka
 velika voda / 2. Rijeka
 veljača / 27. Veljača
 venco(+) / 123. Bekva
 verta / 24. Proljeće
 veruga / 63. Lanac na ognjištu
 veruga / 106. Upletka kojom se stoci vezuju prednje noge
 vestaglia / 75. Haljina
 veste / 75. Haljina
 vestito / 75. Haljina
 vešća / 93. Leptir
 vida / 104. Vinova loza
 vila / 8. Selo
 viška / 93. Leptir
 vol(+) / 129. Volak
 volpe / 84. Lisica
 volpina / 84. Lisica
 vratnica / 60. Prozorski kapak
 vrba / 123. Bekva
 vrčina / 70. Noćna posuda
 vrganj / 94. Plug s jednim razom
 vrnjača / 68. Kutlača
 vrpal / 129. Volak
 *вънукъ / 44. Unuk
 zakop / 100. Brazda
 zamka / 106. Upletka kojom se stoci vezuju prednje noge
 zapa(+) / 97. Motika
 zdelica / 65. Šalica
 ženaro / 26. Siječanj
 zer / 110. Surutka
 žerman / 54. Sin majčina brata
 zia / 47. Očeva sestra
 zia / 50. Supruga očeva brata
 zia / 52. Supruga majčina brata
 zigala / 91. Cvrčak
 zimiše 1 / 92. Posteljna stjenica
 zimiše 2 / 92. Posteljna stjenica
 zimiše 3 / 92. Posteljna stjenica

zio / 48. Suprug očeve sestre
zio / 49. Očev brat
zio / 51. Majčin brat
zivola / 114. Luk
zizial / 77. Napršnjak
*zqbat/+ / 96. Brana, drljača
zugno / 29. Lipanj
žajfa / 78. Sapun
žalfija / 118. Kadulja
žbula / 114. Luk
*želбьсь / 58. Crijep

žetvenjak / 30. Srpanj
žir / 111. Plod
žito / 102. Ječam
žižak / 91. Cvrčak
žmara / 83. Čvarak
žmul / 66. Čaša
žukva / 123. Bekva
žukva / 124. Brnistra
župnik / 12. Župnik
žur / 110. Surutka

5

dodatne karte

1. Tipovi 'mel', 'salbun' i 'sabun' u građi *JAPRK*-a; usp. kartu 4
2. Tipovi 'dimnjak', 'fumar' i 'komin' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 62
3. Tip 'žmul' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 66
4. Tipovi 'bičva', 'hlača' i '*hoŕeva' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 73
5. Tipovi 'brhan', 'cotola', 'fuštan' i 'kiklja' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 74
6. Tipovi 'košulja' i 'stomanja' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 76
7. Tipovi 'cilinkuš' i 'komar' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 90
8. Tipovi 'čimak', 'čim(av)ica', 'činka', '*stěnica', 'zimiše 1', 'zimiše 2' i 'zimiše 3' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 92
9. Tipovi 'leptir', 'metulj', 'štriga(+)' i 'viška' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 93
10. Tipovi '*ęčьmєnъ', '*ęčьmikъ', 'ozimac' i 'žito' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 102
11. Tipovi 'čebula', 'kapula' i 'žbula' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 114
12. Tipovi 'carota', 'merlin' i 'mrkva(+)' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 116
13. Tipovi 'gliva', '*gŕba(+)', 'grljak' i '*pečura' u građi *LinGeH*-a; usp. kartu 125

Svrha je dodatnih karata pružiti uvid u distribuciju pojedinih leksičkih tipova u hrvatskim govorima izvan Istre, ograničen na građu projekata *LinGeH* i *JAPRK*. One u ovome svesku predstavljaju *praktična* i *provizorna* pomagala, onomasiološki vezana za odnosne koncepte iz građe *ALHeL*-a. S praktične strane, one zamjenjuju reference na dijalektne leksikografske izvore, koje bi uvelike opteretile tekst komentara pojedinih karata. Provizorne su zato što terenska istraživanja za projekt *LinGeH* nisu bila dovršena u vrijeme kada je rukopis ovoga sveska bio predan u tisak.⁴⁵ Valja voditi računa o tome da mreža projekta *LinGeH* obuhvaća izbor hrvatskih govora na teritoriju Republike Hrvatske. Naše dodatne karte daju, dakle, *parcijalnu* sliku zastupljenosti pojedinih leksičkih tipova na prostoru južnoslavenskoga dijalektnoga kontinuuma, ali pritom, s obzirom na stanje istraženosti u Lici i Dalmaciji, dovoljno izdašno pokrivaju područja iz kojih potječu preseljenički hrvatski govori u Istri.

⁴⁵ Tijekom većega dijela 2021. godine terenska je istraživanja bilo nemoguće provesti zbog pandemije bolesti COVID-19. Uslijed toga, *Hrvatska zaklada za znanost* produljila je trajanje projekta do kraja lipnja 2024. Na istarskome terenu mreža *LinGeH*-a obuhvaća čakavske govore sljedećih trinaest naselja: Boljun, Karojba, Kršan, Materada, Medulin, Nugla (Gornja), Rabac (Gornji), Rakalj, Rovinjsko Selo, Rukavac, Tinjan, Vabriga, Žminj.

Dodatnih je karata znatno manje nego istarskih karata iz nekoliko razloga. Prvo, da bi se osigurao sadržajni kontinuitet geolingvističkih istraživanja na području Hrvatske, temeljni istraživački instrument projekta *LinGeH* u najvećoj je mjeri kompatibilan s upitnicima projekata *Srpskohrvatskoga dijalektološkog atlasa* i *Hrvatskoga jezičnog atlasa*. To znači da je usmjeren prvenstveno na fonološke, prozodijske i morfološke varijable, dok mu je domet u području leksičke varijacije skromniji. Zbog toga za razmjerno velik broj koncepata iz upitnika *ALHeL*-a nema ekvivalenata u upitniku *LinGeH*-a.⁴⁶ Drugo, u čakavskom i širem hrvatskom i južnoslavenskom dijalektom kontinuumu važni su nam za ovu priliku samo oni leksički tipovi koji doprinose razumijevanju leksičke stratifikacije u Istri, ponajprije kada je riječ o opreci između starinačkih i preseljeničkih hrvatskih govora. Treće, arealna i/ili dijalektna specifičnost pojedinih leksičkih tipova u mnogim je slučajevima dokaziva već temeljem prethodnih spoznaja, bez potrebe za kartografskim prikazom građe iz svih punktova u mreži *LinGeH*-a. U tom je smislu pozivanje na relevantnu literaturu, hrvatsku i slovensku, sasvim dovoljno za ciljeve koje smo si zadali. S obzirom na sve rečeno, broj dodatnih karata sveden je na slučajeve koje smo temeljem svoje prosudbe smatrali osobito zanimljivima.

Na dodatnim kartama punktovi su označeni brojevima.⁴⁷ U preglednim tablicama na kraju ovoga teksta brojevima su pridružena imena punktova. U tablici punktova *LinGeH*-a kurzivom su istaknuti punktovi u kojima do prosinca 2023. još nisu bila zaključena terenska istraživanja.

Slijede napomene uz neke od karata, uvedene odgovarajućim brojem. (1) Prva potječe iz građe projekta *JAPRK*, ograničene na otočne i obalne govore, jer smo sigurni da ta zaista odražava generičke lokalne nazive za koncept 'pijasak', što nije uvijek slučaj u građi *LinGeH*-a. Na njoj je srednjodalmatinska varijanta *sarbun* (Bol, Komiža, Maslinica, Split, Sumartin, Vrboska) svedena pod tip 'salbun', a sjevernodalmatinske otočne varijante *sambun* i *sanbun* (Ist,

⁴⁶ Iz praktičnih se razloga odustalo od uvođenja većega broja koncepata kojih nema u starijim upitnicima. Dodatak za jadranske punktove u upitniku *LinGeH*-a namijenjen je sondažnom dokumentiranju prostorne varijacije jadranskoga kulturnog leksika, u vidu pripreme za istraživačke projekte usmjerene na jadranski prostor.

⁴⁷ Na kartama iz građe *LinGeH*-a punktovi su obrojčeni progresivno od 1 do 170, od sjevera prema jugu, dok su na karti iz građe *JAPRK*-a označeni troznamenkastim kodovima, od sjeverozapada prema jugoistoku, po sektorima: 1 – Kvarner i Hrvatsko primorje; 2 – sjeverna Dalmacija; 3 – srednja Dalmacija; 4 – južna Dalmacija; 5 – Boka kotorska.

Molat, Silba, Veli Rat) s epentetskim nazalom pod tip 'sabun'. Ova karta jasno pokazuje da je prisutnost tipa 'salbun' u preseljeničkim istarskim govorima starija od promjene *al > a* pred konsonantom u sjevernodalmatinskim govorima. (3) Tip 'žmul' uključuje i glasovnu varijantu *žmuo*, karakterističnu za dubrovačko područje. (4) Varijanta *bječva* svedena je ovdje pod tip 'bičva'. (5) Zastupljenost tipa 'fuštan' na ovoj je karti nepotpuna i čisto informativna.⁴⁸ Ipak, i ovako manjkava građa korisna je za povezivanje potvrda tipa 'stan' na području jugozapadnog istarskog dijalekta s dalmatinskim tipom 'fuštan'. (7) Tip 'komar' ne uključuje izvedenice *komarac* i *komarica*. (8) Tip '*stënica' izmakao je mreži *LinGeH*-a u Istri, no zato je izdašno potvrđen širom Hrvatske, čak i u nekim punktovima u Dalmaciji, gdje prevladavaju različiti odrazi lat. *cimicem*. Širi uvid u njihovu distribuciju važan je za tumačenje leksičke stratifikacije u Istri. Karakteristično dubrovačka varijanta *kimak* izostavljena je jer nije relevantna za istarsku građu. (9) Tip 'metulj' ovdje stoji za različite odraze psl. **metuljъ*, **metyljъ*, uključujući izvedenice. Zastupljenost tipa 'štriga(+)' odražava samo nazive za leptira općenito, ne za noćne leptire. (10) Valja zapaziti naglašeno dalmatinsku specijalizaciju tipa 'žito' u značenju 'ječam' te oštru arealnu podjelu između tipova '*ęčъмѣнь' i '*ęčъмикъ' izvan Istre. (11) Tip 'kapula' daleko prelazi granice jadranske kulturne zone, kao i područja na kojemu se inače bilježe dalmatoromanske posuđenice.

⁴⁸ To je posljedica neujednačene metodologije u prikupljanju građe. U nizu slučajeva istraživači su se zadovoljili prvim odgovorom. Iako je jasno da je u mnogim govorima danas prevladao venecijanizam *kotula*, k tipu 'cotola', u Dalmaciji *fuštan* i *kotula* tradicionalno ne označavaju iste vrste suknje.

Pregledna tablica punktova JAPRK-a

KOD	PUNKT
101	Unije
102	Mošćenička Draga
103	Susak
104	Martinšćica
105	Nerezine
106	Cres
107	Veli Lošinj
108	Ilovik
109	Bakar
110	Punat
111	Vrbnik
112	Crikvenica
113	Lopar
114	Banjol
115	Senj
201	Premuda
202	Silba
203	Ist
204	Olib
205	Veli Rat
206	Molat
207	Novalja
208	Sestrunj
209	Pag
210	Rava
211	Privlaka
212	Mali Iž
213	Sali
214	Kali
215	Zadar

KOD	PUNKT
216	Statival (Zaglav)
217	Tribanj
218	Lavska (Murter)
219	Tkon
220	Sv. Filip i Jakov
221	Vinjerac
222	Vrgada
223	Novigrad
224	Betina
225	Žirje
226	Kaprije
227	Prvić Luka
228	Zlarin
229	Šibenik
230	Rogoznica
301	Komiža
302	Drvenik Veli
303	Maslinica
304	Trogir
305	Hvar
306	Split
307	Sutivan
308	Krilo
309	Bol
310	Vrboska
311	Sumartin
312	Podgora
313	Sućuraj
314	Komin
315	Brist
401	Vela Luka
402	Blato

KOD	PUNKT
403	Lastovo
404	Korčula
405	Trpanj
406	Babino Polje
407	Luka
408	Šipanska Luka
409	Koločep
410	Dubrovnik
411	Cavtat
412	Molunat
501	Muo

Pregledna tablica punktova *LinGeH-a*

BROJ	PUNKT	NARJEČJE
1	Mursko Središće	kajk.
2	Nedelišće	kajk.
3	Kotoriba	kajk.
4	Prelog	kajk.
5	Sveta Marija	kajk.
6	Sveti Đurđ	kajk.
7	Maruševac	kajk.
8	Bednja	kajk.
9	Hum na Sutli	kajk.
10	Hlebine	kajk.
11	Apatovec	kajk.
12	Sudovec	kajk.
13	Sveti Križ Začretje	kajk.
14	Virje	kajk.
15	Marija Bistrica	kajk.
16	Veliko Trgovišće	kajk.
17	Cubinec	kajk.
18	Pitomača	kajk.
19	Vrbovec	kajk.
20	Gudovac	štok.
21	Batina	štok.
22	Brdovec	kajk.
23	Virovitica	štok.
24	Vaška	kajk.
25	Dugo Selo	kajk.
26	<i>Velika Pisanica</i>	štok.
27	Beli Manastir	štok.
28	Podgajci Podravski	štok.
29	<i>Martinac</i>	kajk.
30	Ladislav	štok.

BROJ	PUNKT	NARJEČJE
31	Vivodina	kajk.
32	<i>Valpovo</i>	<i>štok.</i>
33	Mraclin	kajk.
34	Prezid	kajk.
35	Domagović	kajk.
36	Voćin	štok.
37	Požun	čak.-kajk.
38	Čabar	kajk.
39	Desno Trebarjevo	kajk.
40	Šaptinovci	štok.
41	Pisarovina	kajk.
42	Gornja Garešnica	štok.
43	Aljmaš	štok.
44	Gerovo	kajk.
45	Brod Moravice	kajk.
46	Klana	čak.
47	Velika	štok.
48	Vukova Gorica	čak.
49	Duga Resa	čak.-kajk.
50	Materada	čak.
51	Gornja Nugla	čak.
52	Lukovdol	kajk.
53	Kutjevo	štok.
54	Vukmanić	kajk.
55	Lipik	štok.
56	Koritna	štok.
57	Delnice	kajk.
58	Rukavac	čak.
59	Mrzla Vodica	čak.
60	<i>Sunja</i>	<i>štok.</i>
61	Generalski Stol	čak.-kajk.
62	Karojba	čak.

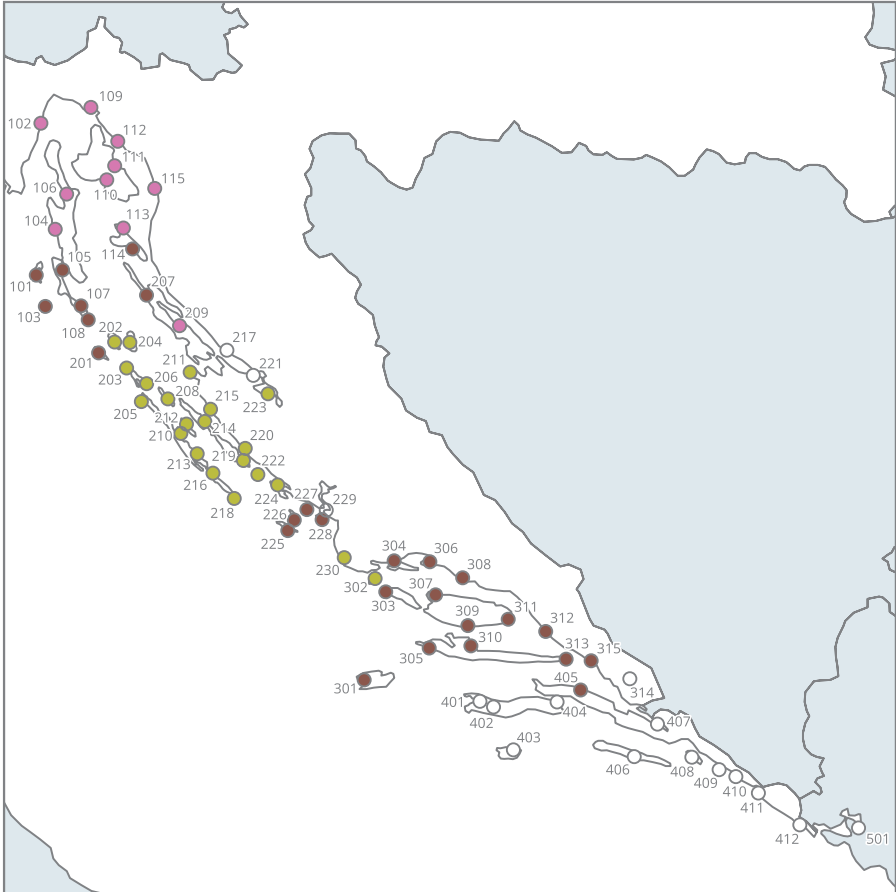
BROJ	PUNKT	NARJEČJE
63	Vabriga	čak.
64	Mrkopalj	štok.-čak.
65	Boljun	čak.
66	Topusko	štok.
67	Kraljevica	čak.
68	Trnava	štok.
69	Pazin	čak.
70	<i>Ilok</i>	<i>štok.</i>
71	Srednji Lipovac	štok.
72	Strizivojna	štok.
73	Tinjan	čak.
74	Oštarije	čak.
75	Omišalj	čak.
76	<i>Hrvatska Kostajnica</i>	<i>štok.</i>
77	Kršan	čak.
78	Crikvenica	čak.
79	Magić Mala	štok.
80	Gundinci	štok.
81	Žminj	čak.
82	Otok	štok.
83	Gradište	štok.
84	Dobrinj	čak.
85	Novi Vinodolski	čak.
86	Rovinjsko Selo	čak.
87	Beli	čak.
88	Slunj	štok.
89	Davor	štok.
90	Bebrina	štok.
91	Rabac	čak.
92	Vrbnik	čak.
93	Rakalj	čak.
94	Vrbanja	štok.

BROJ	PUNKT	NARJEČJE
95	Brinje	čak.
96	Senj	čak.
97	Saborsko	štok.
98	Baška	čak.
99	<i>Valun</i>	<i>čak.</i>
100	Otočac	čak.
101	Medulin	čak.
102	Lopar	čak.
103	Donji Kosinj	čak.
104	Barbat na Rabu	čak.
105	Nerezine	čak.
106	Unije	čak.
107	Mušaluk	štok.
108	Podlapača	štok.
109	Novalja	čak.
110	Karlobag	štok.
111	Trnovac	štok.
112	Susak	čak.
113	Ilovik	čak.
114	Pag	čak.
115	Lovinac	štok.
116	Olib	čak.
117	Premuda	čak.
118	Tribanj	štok.
119	Gračac	štok.
120	Ražanac	štok.
121	Molat	čak.
122	Petrčane	čak.
123	Novigrad	čak.
124	Božava	čak.
125	Lukoran	čak.
126	Medviđa	štok.

BROJ	PUNKT	NARJEČJE
127	Škabrnja	štok.
128	Veli Iž	čak.
129	Nunić	štok.
130	Banj	čak.
131	<i>Kijevo</i>	<i>štok.</i>
132	Sveti Filip i Jakov	čak.
133	Sali	čak.
134	Tkon	čak.
135	Drniš	štok.
136	Murter	čak.
137	Skradin	štok.
138	<i>Čavoglave</i>	<i>štok.</i>
139	Sinj	štok.
140	Zlarin	čak.
141	Perković	štok.
142	<i>Trilj</i>	<i>štok.</i>
143	Kaštel Kambelovac	čak.
144	<i>Studenci</i>	<i>štok.</i>
145	Rogoznica	čak.
146	Trogir	čak.
147	Jesenice	čak.
148	<i>Imotski</i>	<i>štok.</i>
149	Grohote	čak.
150	Ložišća	čak.
151	Pražnica	čak.
152	Sumartin	štok.
153	Vrgorac	štok.
154	Hvar	čak.
155	Vrbanj	čak.
156	<i>Zaostrog</i>	<i>štok.</i>
157	Sućuraj	štok.
158	<i>Metković</i>	<i>štok.</i>

BROJ	PUNKT	NARJEČJE
159	Komiža	čak.
160	Kučište	čak.
161	Račišće	štok.
162	Vela Luka	čak.
163	Lumbarda	čak.
164	Brijesta	štok.
165	Ston	štok.
166	Lastovo	čak.
167	Babino Polje	štok.
168	Šipanska Luka	štok.
169	Dubrovnik	štok.
170	Cavtat	štok.

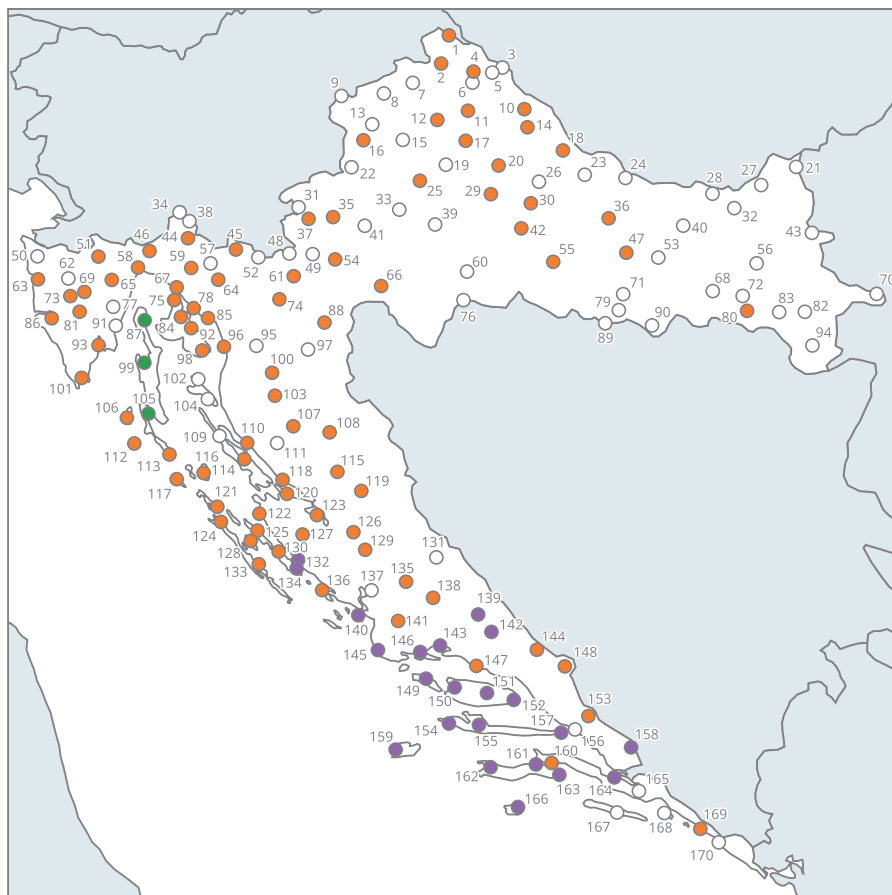
1. Tipovi [mel], [sabun] i [salbun] u građi JAPRK-a

Leksički tip

- mel
- sabun
- salbun

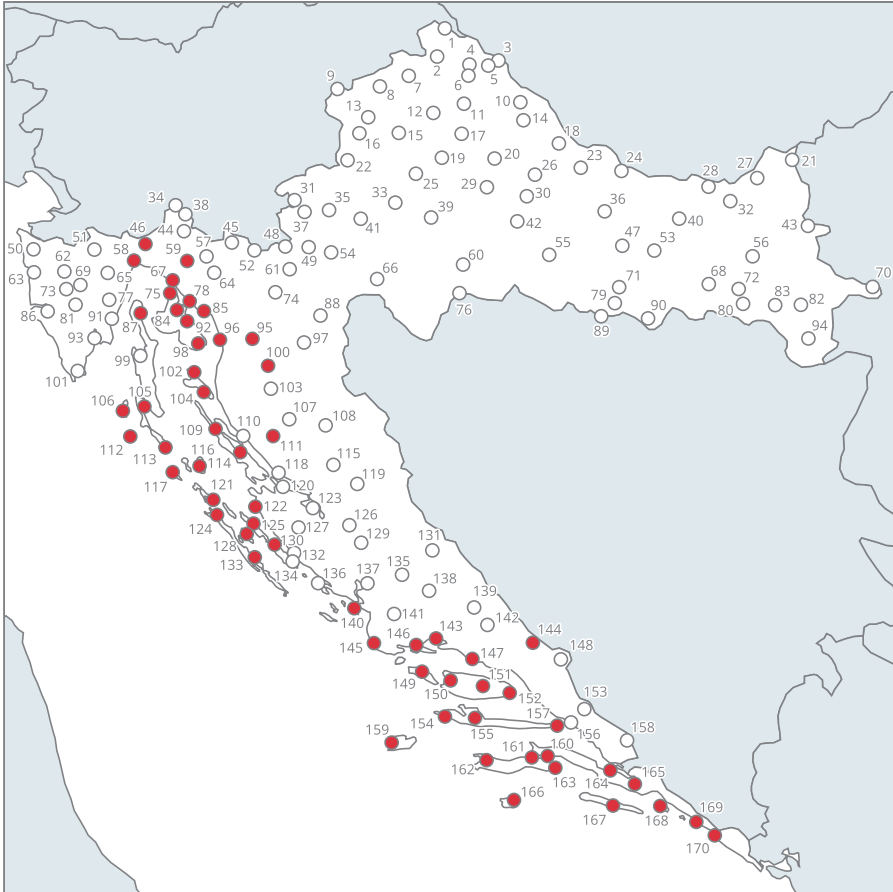
2. Tipovi 'dimnjak', 'fumar' i 'komin' u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

- dimnjak
- fumar
- komin

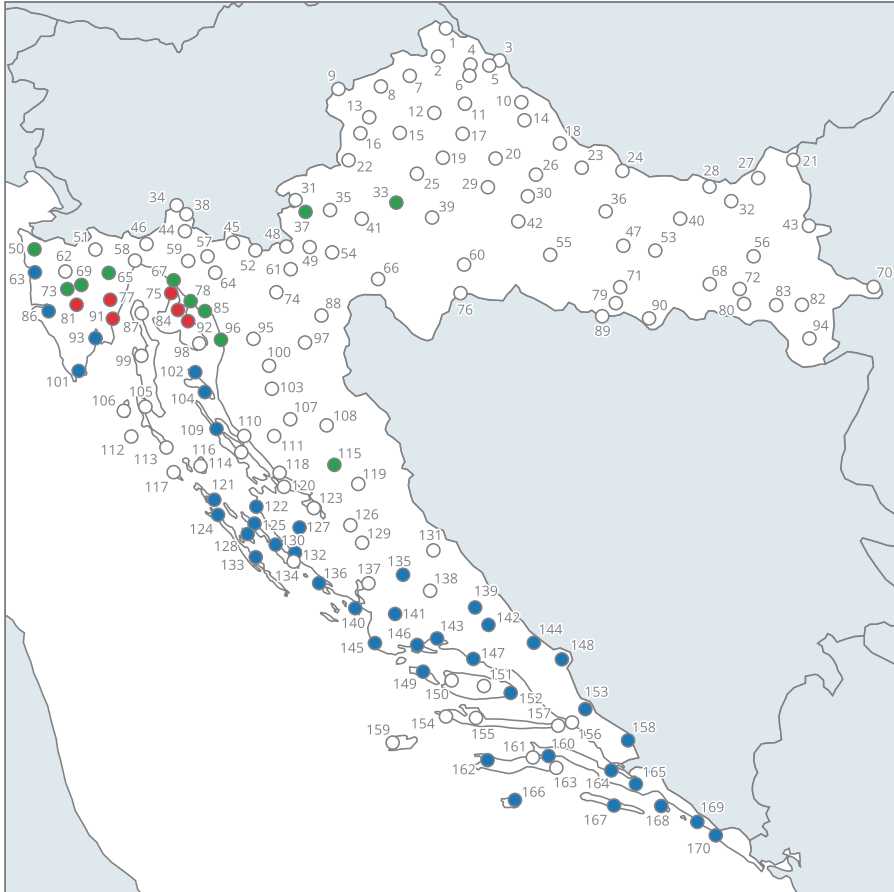
3. Tip 'žmul' u građi LinGeH-a

Leksički tip

■ žmul

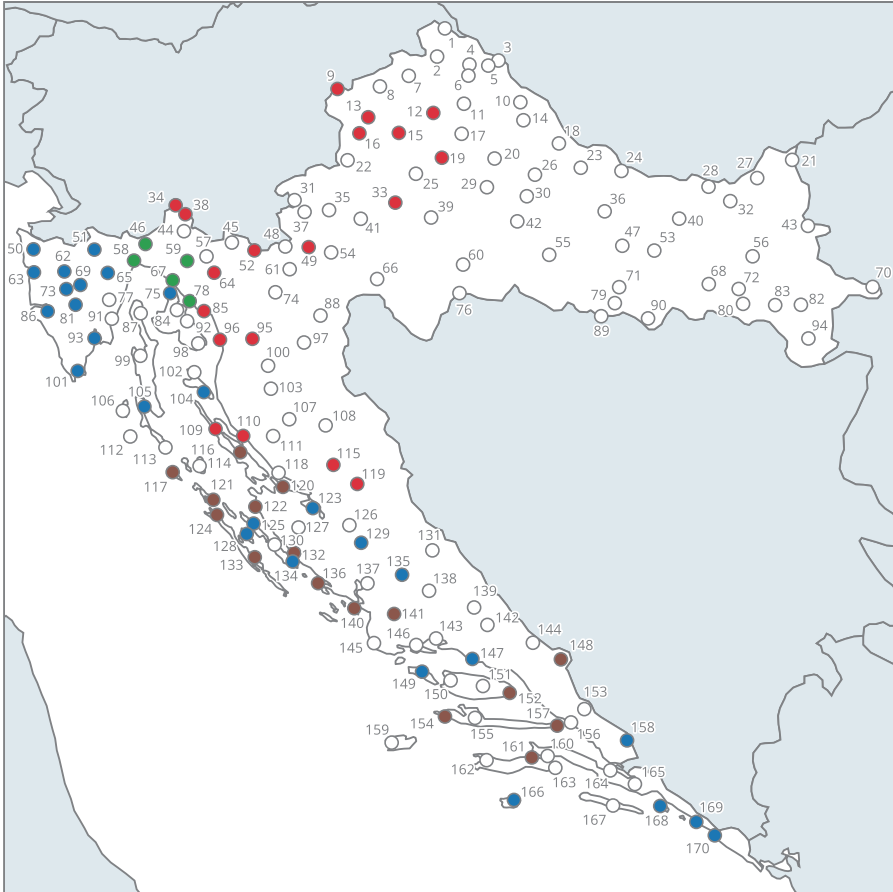
4. Tipovi [bičva], [hlača] i [*hoļeva] u građi LinGeH-a

Leksički tip

- bičva
- hlača
- *hoļeva

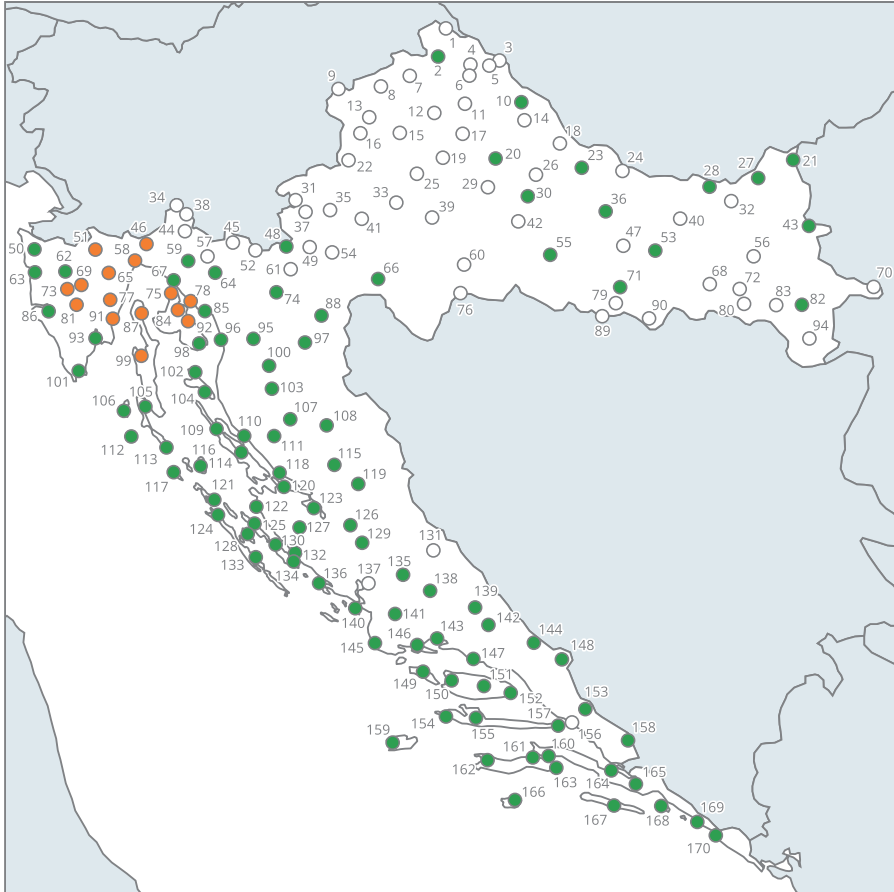
5. Tipovi 'brhan', 'cotola', 'fuštan' i 'kiklja' u građi *LinGeH*-a

Leksički tip

- brhan
- cotola
- fuštan
- kiklja

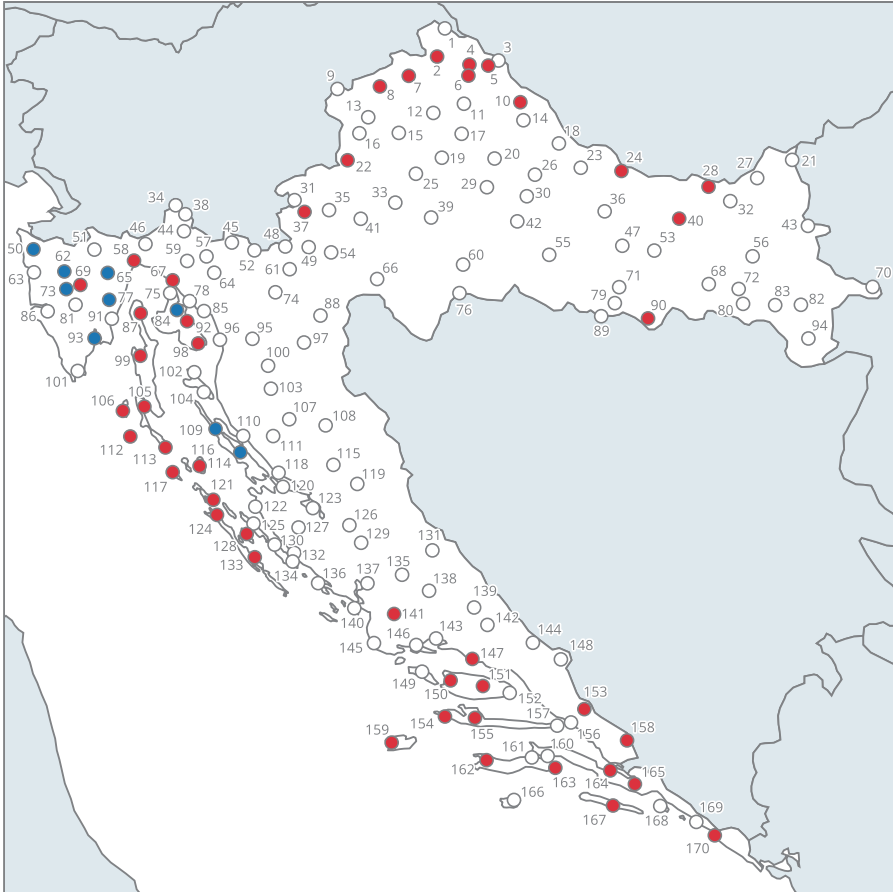
6. Tipovi 'košulja' i 'stomanja' u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

- košulja
- stomanja

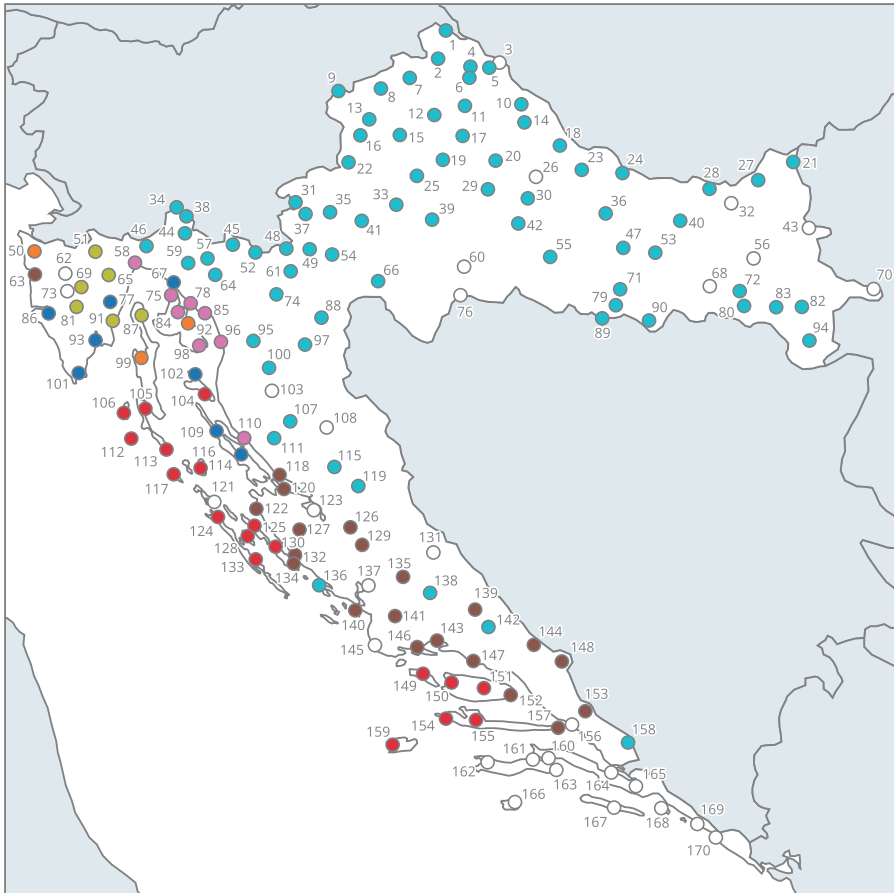
7. Tipovi 'cilinkuš' i 'komar' u građi LinGeH-a

Leksički tip

- cilinkuš
- komar

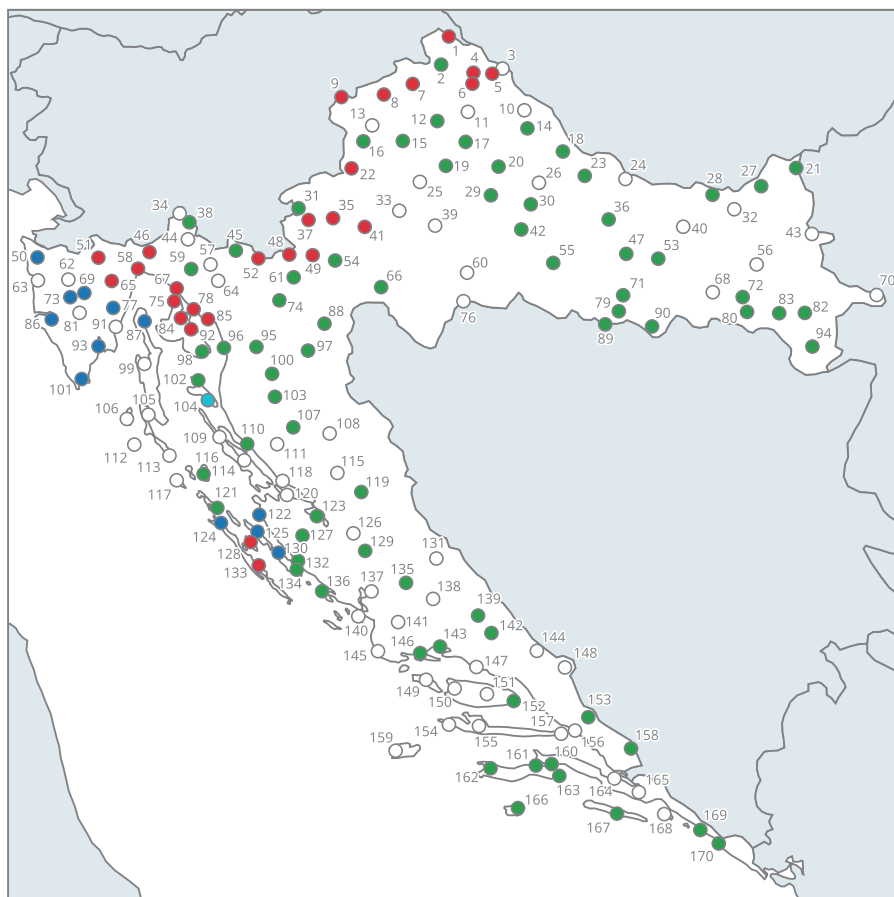
8. Tipovi [čimak], [čim(av)ica], [činka], [*stěnica], [zimiše 1], [zimiše 2] i [zimiše 3] u građi LinGeH-a

Leksički tip

■ čimak	■ zimiše 1
■ čim(av)ica	■ zimiše 2
■ činka	■ zimiše 3
■ *stěnica	

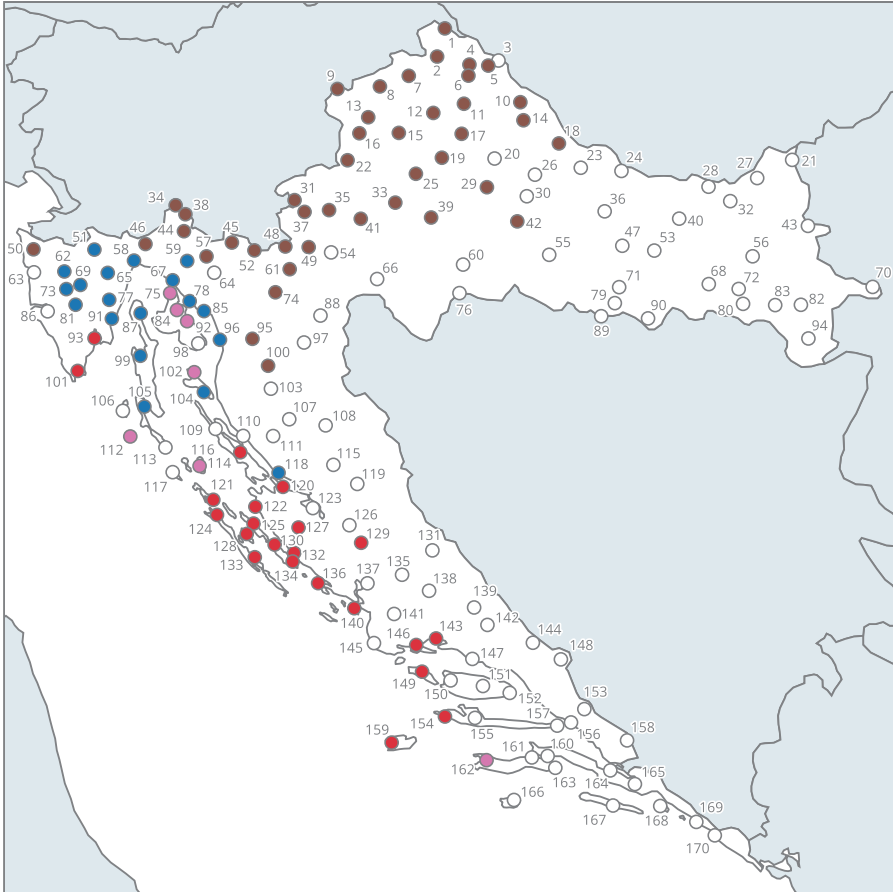
9. Tipovi [leptir]¹, [metulj]¹, [štriga(+)]¹ i [viška]¹ u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

- leprir
- metulj
- štriga(+)
- viška

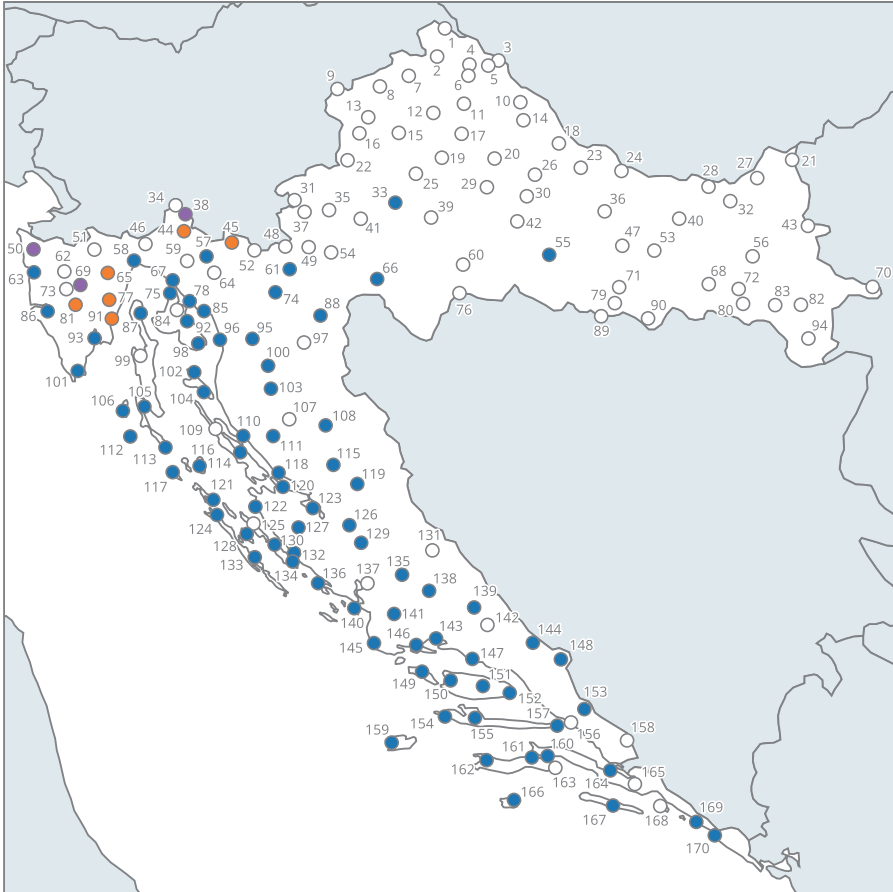
10. Tipovi [*ęǣmèńʲ], [*ęǣmíkʲ], [ozimac] i [žito] u gradi LinGeH-a

Leksički tip

- *ęǣmèńʲ
- *ęǣmíkʲ
- ozimac
- žito

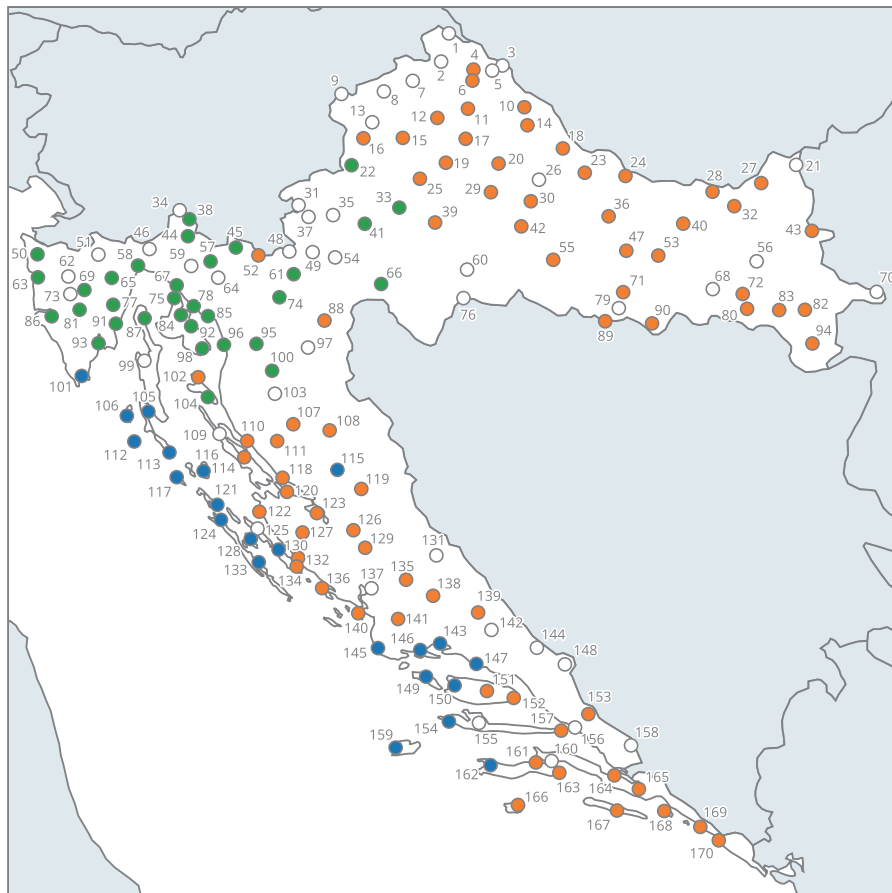
11. Tipovi 'čebula', 'kapula' i 'žbula' u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

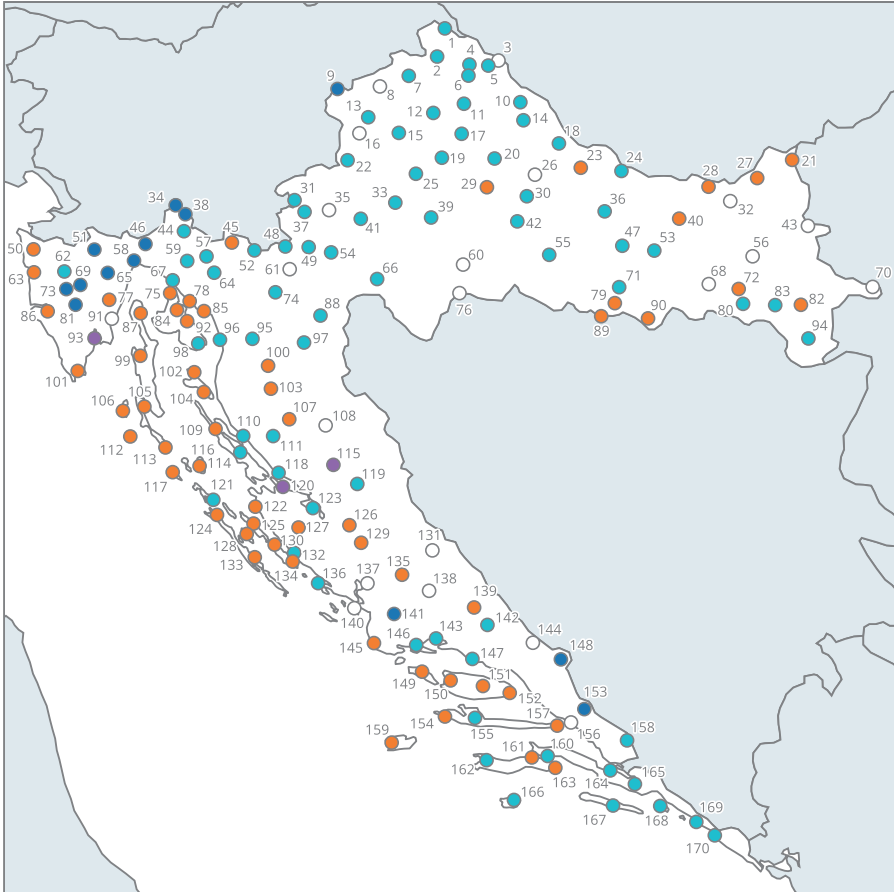
- čebula
- kapula
- žbula

12. Tipovi 'carota', 'merlin' i 'mrkva(+)' u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

- carota
- merlin
- mrkva(+)

13. Tipovi [gliva], [*gõba(+)], [grljak] i [*pečura] u građi *LinGeH-a*

Leksički tip

- gliva
- *gõba(+)
- grljak
- *pečura

6

građa iz dodatnih
anketa

Napomena: građa iz Livada donosi se u sustavu transkripcije IPA, a čakavska građa iz ostala tri punkta u sustavu transkripcije projekta *LinGeH*. U istromletačkom govoru Livada artikulacija vibranta /r/ identična je hrvatskom [r]. Lateral /l/ ostvaruje se s vrhom jezika na alveodentalnoj regiji, a vokali /e/ i /o/ srednje su visine, [ɛ], [ɔ]. Te pojedinosti nećemo bilježiti u ovome popisu, kao ni frikativnu realizaciju fonema /v/ u svim četirima govorima. Kod dvostrukih odgovora iz Livada kratica *hr.* u zagradama stoji uz likove za koje su ispitanici naveli da su se koristili samo u izumrlom hrvatskom govoru toga mjesta.

BR.	LIVADE	NUGLA	GRDOSELO	LUPOGLAV
1.	ar ko 'baleno	mávr ica	bâbin pâs	mäv rica
2.	'fj u me	sáva	rîka	rêkâ
3.	'p je ra	ubjâk	kâmik	kâmik
4.	'č a bja	sablûn	sablÿn	sablôn
5.	'g l ina	jiluvâča	gñilovâča	ilovâča
6.	'v a la	dulác	vâla	dôl
7.	gr a 'jon	gřm	gřm	gřm
8.	'v i la	vuás	sêlo	selò
9.	'l a dro	tuát	tât	tât
10.	inj br 'jon	prevarânt	slipâr	fâlš
11.	'b il fo	b.o.	n.o.	n.o.
12.	'p r e t e	pluvân	plovân	plovân
13.	mor 'b ilo	rôbut	pîkice râbot (novije)	pêgice
14.	'b a rba	barbûc	brâda barbûc (novije)	brbûc
15.	'katso tsu'rin (u dječaka)	kûrac	kûrac pišulîn (u dječaka)	pišulîn
16.	k u l	guzîca	guzîca	rît
17.	'p u no	piès	pûña	pûña
18.	pu' n ada	piès	gřs	pês
19.	ko'č e to	stegnó	kušêt	stêgnò
20.	'm u le	ulîta	ôlîta	olîta
21.	k u a'ranta k u a'r'nar (hr.)	kvarnâr	kvarnâr	kvarnâr

BR.	LIVADE	NUGLA	GRDOSELO	LUPOGLAV
22.	'roço	křvava	křvava	krvâva
23.	blu	bluâva	blâva	blâva
24.	prima'vera	němlat	proľite	pomľat
25.	aų'tuno	nepudžimak	podžimak	pozimak
26.	dze'najo	jánur	sičań	antõnštak
27.	fe'brajo	febráj	veľča	sęčań
28.	a'pril	april	avrĳja	apřil
29.	'dzuŋo	žón	pomajĳt	pomajĳt
30.	'luŋo	lój	žetveńak	žetovnik
31.	fe'tembre	šetěmbar	šetēnbar	šetēnbar
32.	o'tobre	utóbar	mixõštak otóbar (novije)	mixõštak otuóbar (novije)
33.	no'vembre	nuvėmbar	martĩnštak novėnbar (novije)	martĩnštak novėnbar (novije)
34.	di'tembre	dicėmbar	božińtak decėnbar (novije)	božištak dičėnbar (novije)
35.	sintetska karta	sintetska karta	sintetska karta	sintetska karta
36.	'odži	danás	danäs	danäs
37.	do'mani	jótre	sůtra	jůtre
38.	pa'nutso	plína	rubĳna plĳna (novije)	plėna
39.	no'vitsa	nuvĳca	nevĳsta	nevėsta
40.	no'vitso	nuvĳcu	mľadĳt	mľadĳt
41.	fio	utrók	utrök	otrök
42.	ni'pote ne'vodo (hr.)	nevódu	nevôdo	nevôdo
43.	ni'pote ne'voda (hr.)	nevóda	nevôda	nevôda
44.	ni'pote	unók	unük	nük
45.	'nono	nónu	nõno	nõníť
46.	'nona	nóna	nõna	nõna
47.	'naja	tetá	tėta	tėta
48.	'barba	bárba	bârba	bârba
49.	'barba	bárba	bârba	bârba

BR.	LIVADE	NUGLA	GRDOSELO	LUPOGLAV
50.	'ɲaɲa	tetá	tèta	tèta
51.	'barba	bárba	bârba	bârba
52.	'ɲaɲa	tetá	tèta	tèta
53.	semasiološka karta	semasiološka karta	semasiološka karta	semasiološka karta
54.	ku'džino	zɹmán	zɹmân	zɹmân
55.	'fʉotçera	tášta	pùnica	táša pùnica (novije)
56.	ko'ɲado	kuńádu	kuńádo	kuńádo
57.	ko'ɲada	kuńáda	kuńáda	kuńáda
58.	'kopo	kópica	žlībác	žlěbác
59.	'gorna	órna	ôrna	gôrna
60.	'fʉkuro	škúrnica	škúrnica	škúra
61.	b.o.	kažún	kažún	b.o.
62.	ka'min	kamín	dĩmɻak	dĩmjak
63.	ka'dena	kadína	kadĩna	verũga
64.	far'çora	córa	pršũra	cũra
65.	'fʉikera	íkera	škuděla	kĩkerica
66.	bi'tçer	mižúv	mižô	mižôl
67.	ko'fara	čestěla	spɻta	košite
68.	ka'tsol	pavčít	páj	paɻčít
69.	'grato	ribeš	rĩbeš	rĩbeš
70.	buka'lin	bukalín	bukalĩn	bukalĩn
71.	kover'tor	kuvertúr	kuvertôr	kovertôr
72.	ka'pel	klebók	šilár	klabũk
73.	'kaltsa	škafún	bĩčve (mn.)	xláci (mn.)
74.	'kotola	kótula	kôtula	kôtula
75.	ve'çtito	brxán	brxán	brxán
76.	ka'miza	stumána	košũɻa	stomána
77.	zi'zjal	zizjuáv	pɻšňak	napɻšňak
78.	ça'von	žuájfa	žájfa	žájfa
79.	'liɻja	lôžňak	lũžňak	lũx
80.	'meɻkola	pakinuáv	pakɻunĩca	rôdul

BR.	LIVADE	NUGLA	GRDOSELO	LUPOGLAV
81.	'fetsa	kvuás	kvás	kvâs
82.	'mulitsa	krvavíca	krvavíca	kṛnāti (mn.)
83.	'fritsa	rižníit	ucvīrak	ucvīrak
84.	'volpe	lesica	lesica	lesica
85.	panta'ga ⁹	štákar	štāhor	štākor
86.	ka'torna	jerebica	jarebica	jarebica
87.	ron'don	kusiráča	kosír	koserīt
88.	peto'roço	çṛvendát	çṛvendát	tāštica
89.	mo'fko ⁹	bṛncáj	kōmar	komār
90.	mu'fato	kōmar mušát (novije)	mušát	cingulīn
91.	ʃkr'gat	čṛčák	čṛčák	čṛčák
92.	'tsimize	čímeš	čīṅka	čīnža
93.	far'fala	metój	vīška	štrīga
94.	maṅgoli ⁹	plóx	plüg	plūx
95.	ba'dil	badij	badīl	lopāta
96.	'grapa	bruána	zubātka	branā
97.	'tsapa	sapūn	sapūn	sapōn
98.	'korno	tulác	tōbolac	tulác
99.	o'tava	utáva	otáva	otáva
100.	'brazda	brazdá	brāzda	brāzdā
101.	formen'to ⁹	tṛkín	trukīna	trukīna
102.	'orzo	jáčmik	jáčmik	jáčmik
103.	çe'gala	šegála	šegála	šegála
104.	'vida	tṛta	tṛs	tṛs
105.	'capo	ítap	ítap	ítap
106.	pa'çtora	spōna	pastūre (mn.)	spōni (mn.)
107.	bo'gatsa	lájna	bālega	bālex
108.	'buro	máslu	māslo	māslo
109.	'čkuta	skóta	skūta	škūtnica
110.	zur	žór	žūr	žūr
111.	'fruto	frūt	frūt	plôt
112.	ka'ròbolo	ružít	ružít	b.o.

BR.	LIVADE	NUGLA	GRDOSELO	LUPOGLAV
113.	'mandola	mándula	mândula	mêdula
114.	tsi'vola ka'pula (hr.)	čebòv	žbùla	žbùla
115.	'bleda	blitva	blītva	blītva
116.	ka'rota	mêrlin	mřkva (crvena) mêrlin (bijeli)	mêrlin
117.	moto'vilats	matuvilec	sùčica matovilac (novije)	mötovilac
118.	'çalvja	kòš	küş	küş
119.	klen	klên	klên	klên
120.	dren	drên	drên	drên
121.	je'čika	jêsen	jâsen jêsen (novije)	jêsen
122.	la'vrika	lâvrika	lâvrika	lâvrika
123.	veŋ'ker	bêkva	bêka	bêkva
124.	b.o.	žòka brnīstra (novije)	brnīstra	b.o.
125.	'fuŋgo	gába	pečūrka gòbica (novije)	gòba

7

literatura

- Abenthum, Myriam / Krefeld, Thomas 2017. *excocta. *Verba Alpina-de 17/2, Lexicon Alpinum*. <https://www.verba-alpina.gwi.uni-muenchen.de/?page_id=12180&db=172>
- AIS = Jaberg, Karl / Jud, Jakob 1928–1940. *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, I–VIII. Zolfigen: Ringier.
- ALDC = Veny, Joan / Pons Griera, Lúdia 2001–2021. *Atles Lingüístic del Domini Català*, I–IX. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ALE = Razni autori 1983–. *Atlas Linguarum Europae*. I/1–4. Assen / Maastricht : Van Gorcum. – I/5–7. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. I/8–9. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.
- ALEPO-Questionario = Canobbio, Sabina / Telmon, Tullio (ur.) 1994. *Atlante linguistico ed etnografico del Piemonte Occidentale. Questionario II-Testo*. Torino: Regione Piemonte.
- ALF = Gilliéron, Jules / Edmont, Edmond 1902–1910. *Atlas linguistique de la France*, I–X. Paris: Champion.
- ALHeL = *Atlas Linguarum Histriae et Liburniae*
- Alerić, Danijel 1982. Hidronimni apelativ sava, hidronimi Savinja i Dravinja i problem starosti slovenske vokalne redukcije. *Filologija* 11, 271–296.
- ALI = Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano 1995–. *Atlante Linguistico Italiano*. Roma: Istituto Poligrafico dello Stato / Libreria dello Stato.
- ALI-Questionario = Genre, Arturo / Campagna, Silvio / Massobrio, Lorenzo (ur.) 1971. *Atlante Linguistico Italiano. Questionario. Edizione definitiva sul testo di M. Bartoli e U. Pellis*. Torino: Istituto dell'Atlante linguistico italiano [Supplementi al Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano 3].
- ALM = *Atlante Linguistico Mediterraneo*, rukopisna građa.
- ALR I = Pop, Sever 1938–1942. *Atlasul lingvistic român. Partea I*, I–II. Cluj: Muzeul Limbii Române.
- ALR II = Petrovici, Emil 1940–1942. *Atlasul lingvistic român. Partea II*, I; I Supl. Sibiu / Leipzig: Muzeul Limbii Române / Harrassowitz.
- ALR SN = Petrovici, Emil et al. 1956–1972. *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, I–VII. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române.
- ALRM I = Pop, Sever 1938–1942. *Micul atlas lingvistic român. Partea I*, I–II. Cluj: Muzeul Limbii Române.
- ALRM II = Petrovici, Emil 1940. *Micul atlas lingvistic român. Partea II*, I. Sibiu / Leipzig: Muzeul Limbii Române / Harrassowitz.
- ALRM SN = Petrovici, Emil et al. 1956–1981. *Micul atlas lingvistic român. Se-*

- rie nouă*, I–IV. București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
- ASLEF = Pellegrini, Giovan Battista (ur.) 1972–1986. *Atlante storico-linguistico-etnografico friulano*, I–VI. Padova / Udine: Istituto di glottologia e fonetica dell'Università / Istituto di filologia romanza della Facoltà di lingue e letterature straniere dell'Università.
- Babić, Zvonko 2022. *Rječnik mjesta Pridrage*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Balbi, Maria / Moscarda Budić, Maria 2003. *Vocabolario del dialetto di Gallese d'Istria*. Rovigno: Centro di ricerche storiche.
- Barbarić, Ivan 2016. *Rječnik griško-belgradskoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“.
- Bartoli, Matteo Giulio 1906. *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der apennino-balkanischen Romania*. Wien: A. Hölder.
- Bazina, Hrvoje, u pripremi. *Arealna distribucija leksika morske faune u srednjoj Dalmaciji* [doktorska disertacija u pripremi].
- Bertoša, Miroslav 1986. *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću*, I–II. Pula: Istarska naklada.
- Boerio, Giuseppe 1856. *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia: Giovanni Cecchini.
- Bonić, Onorato / Šprljan, Nataša / Zorović, Flavia 2023. *Nerezinski beseduâr. Rječnik govora Nerezina na otoku Lošinju*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Boryś, Wiesław 2007. *Čakavske leksičke studije. Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Božin, Davor 2017. *Rječnik i govor starih žitelja otoka Rave*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Brozović, Dalibor 1970. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio lingvističko-filološki* 8: 5–30 + 7 karata.
- Brun-Trigaud, Guylaine / Le Berre, Yves / Le Dù, Jean 2005. *Lectures de l'Atlas linguistique de la France de Gilliéron et Edmont. Du temps dans l'espace*. Paris: CTHS.
- Buršić Giudici, Barbara 2013. Etimologie istriote: la casa. Gargallo Gil, José Enrique / Vuletić, Nikola (ur.). *Mare Loquens: études d'étymologie et de géolinguistique romanes à la mémoire de Vojmir Vinja (1921-2007)*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 285–297.

- Buršić Giudici, Barbara / Orbanich, Giuseppe 2009. *Dizionario del dialetto di Pola*. Rovigno: Centro di ricerche storiche.
- Cergna, Sandro 2014. L'istrioto: cenni storici. *Atti CRSR* 44: 317–332.
- Cergna, Sandro 2015. *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria*. Rovigno: Centro di ricerche storiche.
- Cernecca, Domenico 1986. *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria*. Rovigno: Centro di ricerche storiche.
- Cerruti, Massimo / Regis, Riccardo 2008. La tipizzazione lessicale: problemi e metodi. *Atlante Linguistico ed Etnografico del Piemonte Occidentale – ALEPO. I. Il mondo vegetale. Indici dei tipi lessicali e altre modalità di consultazione*. Scarmagno: Priuli & Verlucca, 17–59.
- Cortelazzo, Manlio 1972. Tracce dell'antico dialetto veneto di Pirano. *Linguistica* 12, 31–40.
- Cortelazzo, Manlio 2007. *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare nel XVI secolo*. Padova: La Linea.
- Crevatin, Franco 1972. Note lessicali, etimologiche e toponomastiche I–VIII. *Bollettino del Centro per lo Studio dei Dialetti Veneti dell'Istria* 1: 41–48.
- Crevatin, Franco 1978. Parole istriane. *Linguistica* 17/1: 125–130.
- Crevatin, Franco 1981. Supplementi istriani al «REW». *Atti del convegno per gli studi dialettali italiani* 12: 197–208.
- Crevatin, Franco 1982. I dialetti veneti dell'Istria. Cortelazzo, Manlio (ur.). *Guida ai dialetti veneti IV*. Padova: CLEUP, 39–50.
- Crevatin, Franco 1989. Stratigrafia linguistica dell'Istria. Holtus, Günter / Metzeltin, Michael / Schmitt, Christian (ur.). *Lexikon der Romanistischen Linguistik. III*. Tübingen: Niemeyer, 555–562.
- Crevatin, Franco 2017. Pagine di linguistica culturale. *Incontri linguistici* 40, 109–122.
- Crevatin, Franco 2019. Riletture etimologiche. Marcato, Gianna (ur.). *Itinerari dialettali. Omaggio a Manlio Cortelazzo*. Padova: CLEUP, 117–125.
- Crnobori, Ratko 2018. *Rječnik premanturskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- Čuljat, Marko 2009. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lik@ press.
- DCECH = Corominas, Joan / Pascual, José Antonio. 1980–1991. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos.
- Deanović, Mirko 1956. Studi istrioti. *Studia Romanica* 1: 3–50.
- Deanović, Mirko 1962. Tracce dell'istrioto nell'antica toponomastica

- dell'Istria. *VII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche*. Firenze: Francolini, 377–384.
- Deanović, Mirko 1963–1964. Terminologia marinara e peschereccia di Rovigno d'Istria. Risultati dell'inchiesta per l'Atlante Linguistico Mediterraneo. *Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti. Classe di scienze morali e lettere* 122: 379–401.
- DEI = Battisti, Carlo / Alessio, Giovanni. 1950–1957. *Dizionario etimologico italiano*, I–V. Firenze: G. Barberà.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan – Al. Rosetti". <<https://dexonline.ro>>
- Doria, Mario 1991. *Grande Dizionario del Dialetto Triestino. Storico, Etimologico, Fraseologico*. Trieste: Edizioni «Trieste oggi».
- Dulčić, Jure / Dulčić, Pere 1986. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7.
- Dussich, Marino 2008. *Vocabolario della parlata di Buie d'Istria*. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche.
- ERHJ I = Matasović, Ranko / Pronk, Tijmen / Ivšić, Dubravka / Brozović Rončević, Dunja. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 1. svezak (A – Nj)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ERHJ II = Matasović, Ranko / Ivšić Majić, Dubravka / Pronk, Tijmen. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 2. svezak (O – Ž)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ESSJ = Bezljaj, France *et al.* 1976–2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga / Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- ESSJa = Razni autori 1974 –. *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 1 –. Москва: Наука. (ur. O. H. Трубачев, 1–30; O. H. Трубачев / A. Ф. Журавлев, 31–32; A. Ф. Журавлев, 33–).
- Faré, Paolo A. 1972. *Postille italiane al « Romanisches etymologisches Wörterbuch » di W. Meyer – Lübke comprendenti le « Postille italiane e ladine » di Carlo Salvioni*. Milano: Istituto Lombardo di Scienze e Lettere.
- Fatović, Svetko 2017. *Rječnik govora otoka Sestrinja*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

- Filipi, Goran 1994. *Istarska ornitonimija: etimologijski rječnik pučkog nazivlja*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Filipi, Goran 2002. Istrorumunjske etimologije II: istrorumunjske posuđenice u istarskim čakavskim govorima Čepića i Brguda. *Čakavska rič* XXX/1–2: 159–175.
- Filipi, Goran 2006a. Istrorumunjske etimologije VI: fauna 1 (šumske i poljske životinje). *Čakavska rič* XXXIV/1–2: 57–95.
- Filipi, Goran 2006b. *Istrorumunjske etimologije. Knjiga 1: rodbinsko nazivlje*. Pula / Koper: Znanstvena udruga Mediteran / Založba Annales.
- Filipi, Goran 2006c. Istrorumunjske etimologije IV: mikonimi. *Annales. Ser. hist. sociol.* 16/1: 189–202.
- Filipi, Goran 2007. *Istrorumunjske etimologije. Knjiga 2: ornitonimi*. Pula / Koper: Znanstvena udruga Mediteran / Založba Annales.
- Filipi, Goran 2009. *Istrorumunjske etimologije. Knjiga 4: entomonimi; kromonimi*. Pula / Koper: Znanstvena udruga Mediteran / Založba Annales.
- Filipi, Goran 2011. *Istrorumunjske etimologije. Knjiga 5: dendronimi*. Pula / Koper: Znanstvena udruga Mediteran / Založba Annales.
- Filipi, Goran 2020a. *Atlas Linguarum Histriae et Liburniae (ALHeL). Filologija* 75: 15–46.
- Filipi, Goran 2020b. Iz istrorumunjske fitonimije: začinsko i ljekovito bilje. *Croatica et Slavica Iadertina* 16/1: 147–163.
- Francetić, Ivan 2015. *Rječnik boljunskih govora*. Izvorni rukopis uredila, priredila i popratila etimološkim bilješkama Sandra Tamaro. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Frățiță, Vasile / Bărdășan, Gabriel 2010. *Dialectul istroromân. Straturi etimologice. Partea 1*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Furlan, Metka 2013. Su un prestito romanzo nelle parlate dell'Istria slovena. Gargallo Gil, José Enrique / Vuletić, Nikola (ur.). *Mare Loquens: études d'étymologie et de géolinguistique romanes à la mémoire de Vojmir Vinja (1921-2007)*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 235–247.
- Furlan, Metka 2016. La voce dialettale slovena *flum*. Vuletić, Nikola / Álvarez Pérez, Xosé Afonso / Gargallo Gil, José Enrique (ur.). *Mari romanzi, mari del contatto: lessico e paremiologia*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 157–201.
- Gagić, Marija 2017. *Rječnik pazinskoga govora*. Pazin / Zadar: Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre / Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Galović, Filip / Valerijev, Pavle 2021. *Rječnik govora mjesta Ložišća na oto-*

- ku Braču. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Gilliéron, Jules 1902. *Notice servant à l'intelligence des cartes. Atlas Linguistique de la France*. Paris: Champion.
- Gilliéron, Jules / Mongin, Jean 1905. *Étude de géographie linguistique. Scier dans la Gaule romane du Sud et de l'Est*. Paris: Champion.
- Gilliéron, Jules 1918. *Généalogie des mots qui désignent l'abeille: d'après l'Atlas linguistique de la France*. Paris: Champion.
- Giudici, Alberto 2022. *Grammatica storica del dialetto di Sissano d'Istria*. Zürich: Universität Zürich [neobjavljena doktorska disertacija].
- Goebel, Hans 2017. Dialectometry. Boberg, Charles / Nerbonne, John / Watt, Dominic (ur.). *The Handbook of Dialectology*. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell, 123–142.
- Goebel, Hans / Smečka, Pavel 2022. Quarante-quatre regards « ensemblistes » sur les données de l'ALF. Une étude dialectométrique 'à la salzbourgeoise'. *Revue de Linguistique Romane* 86 : 357–391.
- Grassi, Corrado 2001. La geografia linguistica. Holtus, Günter / Metzeltin, Michael / Schmitt, Christian (ur.). *Lexikon der Romanistischen Linguistik. I, 1*. Tübingen: Niemeyer, 207–235.
- Heinemann, Sabine 2015. Tergestino/Muglisano. Heinemann, Sabine / Melchior, Luca (ur.). *Manuale di linguistica friulana*. Berlin / Boston: De Gruyter, 226–244.
- Holzer, Georg 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- Hraste, Mate 1966. Govori jugozapadne Istre. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2: 5–28.
- Hraste, Mate 1967. Ikavski govori sjeverozapadne Istre. *Filologija* 5: 61–74.
- IE = Bertoša, Miroslav / Matijašić, Robert (ur.) 2005. *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. <<https://istra.lzmk.hr/projekt.aspx>>
- ILA = Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara ²2017. *Istriotski lingvistički atlas (drugo, dopunjeno i popravljeno izdanje) / Atlante Linguistico Istrioto: seconda edizione riveduta e ampliata*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- ImLa = Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara 2012. *Istromletački lingvistički atlas / Atlante Linguistico Istroveneto / Istrobeneški lingvistični atlas*. Zagreb: Dominović.
- IR = *Istarski rječnik* <<http://www.istarski-rjecnik.com>>

- IrLa* = Filipi, Goran 2002. *Istrorumunjski lingvistički atlas / Atlasul Lingvistic Istroromân / Atlante Linguistico Istrorumenno*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- IsJAsIS* = Todorović, Suzana 2019–2022. *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre / Atlante linguistico istroveneto dell'Istria nordoccidentale*, 1–3. Koper: Libris / Unione Italiana / Osrednja knjižnica Srečka Vilharja.
- Ivančić Dusper, Đurđica / Bašić, Martina 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“.
- Ive, Antonio 1900. *I dialetti ladino-veneti dell'Istria*. Strasburgo: Karl J. Trübner.
- Ivić, Pavle 1961. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6: 191–212.
- Jaberg, Karl 1936. *Aspects géographiques du langage*. Paris: Librairie E. Droz.
- Jaberg, Karl 1955. Großräumige und kleinräumige Sprachatlanten. *Vox Romanica* 14: 1–61.
- JaFa* = Vinja, Vojmir 1986. *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva*, I–II: Zagreb / Split: JAZU / Logos.
- JAPRK* = *Jezični atlas pomorske i ribarske kulture Dalmacije i Kvarnera*, rukopisna građa.
- Jardas, Ivo 1957. *Kastavština*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti [= *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 39].
- JE* = Vinja, Vojmir 1998–2016. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–IV. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti / Školska knjiga.
- Juraga, Edo 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter / Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter / Županijski muzej Šibenik.
- Jurišić, Blaž 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade*. Zagreb: JAZU.
- Kalčić, Slavko / Filipi, Goran / Milovan, Valter 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin / Zagreb / Pula: Matica hrvatska Pazin / Dominović / Znanstvena udruga Mediteran.
- Kalsbeek, Janneke 1998. *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*. Amsterdam / Atlanta, GA: Rodopi.
- Klarić, Alvišana 2023. *Fonološke i morfološke značajke govora buzetskoga dijalekta*. Zadar: Sveučilište u Zadru [doktorski rad].

- König, Werner 2010. Investigating language in space: Methods and empirical standards. Auer, Peter / Schmidt, Jürgen Erich (ur.). *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Vol. I. Theories and Methods*. Berlin: De Gruyter, 494–511.
- Kontić, Joško (ur.) 2015. *Sinjanje. Riči ~ izreke ~ poslovice ~ ricete*. Sinj: Hit radio d.o.o. et al.
- Kovačec, August 1998. *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik s gramatikom i tekstovima*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- Kovačec, August 2007. *Lingvistička geografija i srodne discipline*. Glovacki-Bernardi, Zrinjka (ur.). *Uvod u lingvistiku. II., prošireno izdanje*. Zagreb: Školska knjiga, 53–75.
- Kranjčević, Milan 2003. *Ričnik gäcke čakāvšćine: kōnpoljski divân*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčić, Ondina 2021. *Rječnik govora južne Žminjštine*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kustić, Nikola 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga.
- LAIČaG = Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara 2019. *Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora / Atlante Linguistico delle Parlate Ciacave Istriane / Lingvistični atlas istrskih čakavskih govorov*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- LAPTIG = Filipi, Goran / Buršić Giudici, Barbara 2013. *Lingvistički atlas pomorske terminologije istarskih govora / Atlante linguistico della terminologia marinaresca delle parlate istriane / Lingvistični atlas pomorske terminologije istrskih govorov*. Zagreb / Pula: Dominović / Znanstvena udruga Mediteran / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- LEI = Razni autori 1984–. *Lessico Etimologico Italiano*, I–. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichart Verlag (ur. Max Pfister, I–VII; Max Pfister / Wolfgang Schweickard, VIII–XIV; Wolfgang Schweickard / Elton Prifti, XV–). <<https://lei-digitale.it/>>
- Léonard, Jean-Léo 2012. *Éléments de dialectologie générale*. Paris: Michel Houdiard éditeur.
- LinGeH = *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju*, rukopisna građa.
- Lisac, Josip 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- Lukežić, Iva 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva 1997. Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga Hrvatskoga primorja, Istre i Like. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10: 171–184.
- Lukežić, Iva / Zubčić, Sanja 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Mahulja, Ivan 2006. *Rječnik omišaljskoga govora*. Rijeka / Omišalj: Riječki nakladni zavod / Općina Omišalj.
- MALGI = Flora, Radu 2003. *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne*. București: Editura Academiei Române.
- Malinar, Smiljka 2018. La costa orientale dell'Adriatico nei *Verballi d'inchiesta* dell'*Atlante Linguistico Italiano*. Lanović, Nina / Ljubičić, Maslina / Musulin, Maša / Radosavljević, Petar / Šoštarić, Sanja (ur.). *Poglavlja iz romanske filologije: u čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. Rođendanu*. Zagreb: FF-press, 373–391.
- Małecki, Mieczysław 1930. *Przegląd słowiańskich gwar Istrii*. Krakow: Polska akademja umiejętności.
- Manzini, Giulio / Rocchi, Luciano 1995. *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche.
- Maričić Kukljičanin, Tomislav 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Martinović, Žarko 2005. *Rječnik iškoga govora*. Zadar: Gradska knjižnica Zadar.
- Matasović, Ranko 2008. *Poredbeno-povijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Milevoj, Marijan 1992. *Gonan po nase. Rječnik labinskog govora*. Pula: vlastita naklada.
- Moguš, Milan 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb / Senj: HAZU / Matica hrvatska Senj.
- Mohorovičić-Maričin, Franjo 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka / Opatija: Adamić / Katedra Čakavskog sabora.
- Mussafia, Adolfo 1873. Beitrag zur Kunde der norditalienischen Mundarten im XV Jahrhundert. Wien: Karl Gerold's Sohn. [*Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Classe XXII*].
- NESSJ = Furlan, Metka 2017 –. *Novi etimološki slovar slovenskega jezika*.

- Ljubljana: ZRC SAZU. <<https://fran.si/207/nessj-novi-etimoloski-slovar-slovenskega-jezika>>
- Nikolić, Margita 2000. *Unije: kuželj vaf sarcu*. Mali Lošinj: Katedra Čakavskog sabora Cres – Lošinj.
- Ninni, Emilio 1920. *Pesci, crostacei e molluschi nel vernacolo veneziano*. Venezia: Tipografia Romolo Pilla.
- OLA LS = Razni autori 1988 –. *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*. 1. *Животный мир*. Москва: Наука. – 2. *Животноводство*. Warszawa: Instytut Języka Polskiego PAN. – 3. *Растительный мир*. Минск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі. – 4. *Сельское хозяйство*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akademie vied. – 6. *Домашнее хозяйство и приготовление пицци*. Москва: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН / Институт славяноведения РАН. – 8. *Профессии и общественная жизнь*. Warszawa: Instytut Języka Polskiego. – 9. *Человек*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. – 10. *Народные обычаи*. Москва: Нестор-История. – 12. *Личные черты человека*. Москва / Санкт Петербург: Нестор-История.
- OLA-Upritnik. Международный комитет славистов 1965. *Вопросник Общеславянского лингвистического атласа*. Москва: Наука.
- Oštarić, Ivo 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Oštrić, Olga 1990. Narodna nošnja Biograda i okolice. 581–611. *Biograd i njegova okolica u prošlosti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Biogradu od 11. do 13. studenoga 1988*. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru / SIZ kulture Općine Biograd.
- PALDC = Veny, Joan 2007–2023. *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, I–IX. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Pavlović, Alojz / Pavlović, Eduard 2018. *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Pellegrini, Giovan Battista 1969. Saggio di carte e di comenti dell'ASLEF. *Studi linguistici friulani I*: 40–66.
- Pellegrini, Giovan Battista 1992. *Studi di etimologia, onomasiologia e di lingue in contatto*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Pellizzer, Antonio / Pellizzer, Giovanni 1992. *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria*. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche.

- Peruško, Marija 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- Piasevoli, Ankica 1993. *Rječnik govora mjesta Sali*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske Zadar.
- Pilić, Josip 2021. *Rječnik miljevačkoga govora*. Split: Hanza media.
- Pliško, Lina 2000. *Govor Barbanštine*. Pula: Filozofski fakultet u Puli.
- Pliško, Lina / Mandić, David 2011. *Govori Općine Ližnjan*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Pliško, Lina / Mandić, David 2019. *Govori Općine Marčana*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Polguère, Alain ³2016. *Lexicologie et sémantique lexicale. Notions fondamentales*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Prati, Angelico 1968. *Etimologie venete*. Venezia / Roma: Istituto per la collaborazione culturale.
- Radu-Pop, Ana-Maria 2016. Note de etimologie istroromână. Pe marginea *Dictionarului dialectului istroromân de P. Neiescu (I). Analele Universitații de Vest din Timișoara. Seria științe filologice LIV: 27–35*.
- REW = Meyer-Lübke, Wilhelm ³1935. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- Ribarić, Josip 1940. Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. *Српски дијалектолошки зборник IX: 1–207*.
- Rocchi, Luciano 1990. *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*, Udine: Campanotto.
- Rohlf, Gerhard 1971. *Romanische Sprachgeographie. Geschichte und Grundlagen, Aspekte und Probleme mit dem Versuch eines Sprachatlas der romanischen Sprachen*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Rosamani, Enrico 1975. *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata. A cura di Mario Doria*. Firenze: Olschki.
- Rosamani, Enrico ²1999 [1958]. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*. Trieste: Lint.
- Salvioni, Carlo 1914. Centuria di note etimologiche e lessicali. *Romania* 43/171: 371–402.
- Seiler, Guido 2010. Investigating language in space: Questionnaire and interview. Auer, Peter / Schmidt, Jürgen Erich (ur.). *Language and Space*.

- An International Handbook of Linguistic Variation. Vol. I. Theories and Methods.* Berlin: De Gruyter, 512–527.
- Selman, Alexander 2006. *Mali funtanjanski rječnik*. Funtana: vlastita naklada.
- SES = Snoj, Marko ³2015. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>>
- SHDA = *Srpskohrvatski dijalektološki atlas*, neobjavljena građa.
- SDLA-SI = Cossutta, Rada / Crevatin, Franco 2005–2006. *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre*, I–II. Koper: Založba Annales.
- SEJP = Boryś, Wiesław 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- SLA = Škofic, Jožica *et al.* 2011 –. *Slovenski lingvistični atlas*, 1–. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 1.1 (2011); 1.2 (2011); 2.1 (2016); 2.2 (2016). <<https://www.fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas>>
- Simonetti, Nini Antonio 2012. *Čakular kaštelirskoga govora klašika*. Kaštelir: Sintel consulting.
- Šimunić, Božidar 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Šimunović, Petar 1985. Mozaik istarskih govora. *Istra* XXIII/3–4: 66–72.
- Šimunović, Petar 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Štrekelj, Karel 1904. *Zur slawischen Lehnwörterkunde*. Wien: C. Gerold's Sohn [= *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe* 50/III].
- Tagliavini, Carlo 1963. *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi*. Brescia: Morcelliana.
- Tekavčić, Pavao 1958. Terminologia viticola e vinicola nel dialetto istrioto di Dignano. *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia* 5: 67–76.
- Tekavčić, Pavao 1976. Per un atlante linguistico istriano (con speciale riguardo ai dialetti istroromanzi). *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia* 41–42: 227–240.
- Tekavčić, Pavao 1978. Istroromansko *zor*, hrvatsko i slovensko *žor*, *žur* itd. »surutka«. *Filologija* 8: 333–340.
- Tekavčić, Pavao 1986. Lessicografia istroromanza ieri, oggi, domani. *Revue de Linguistique Romane* 50: 5–35.

- Tekavčić, Pavao 1988. L'istroromanzo in una recente pubblicazione linguistica. *Linguistica* 28: 111–124.
- Telmon, Tullio 2016 [1989]. Principi di geolinguistica regionale: l'esempio dell'ALEPO. Canobbio, Sabina / Cini, Monica / Peyronel, Stella / Regis, Riccardo (ur.). *Tullio Telmon. Pagine scelte*. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 93–111. [Izvorno u: *Atlanti regionali: aspetti metodologici, linguistici e etnografici. Atti del XV Convegno del CSDI (Palermo 7-11/10/1985)*. Pisa: Pacini, 573–592].
- Terracini, Bevenuto / Franceschi, Temistocle (ur.). 1964. *Saggio di un atlante linguistico della Sardegna in base ai rilievi di Ugo Pellis. II. Testo*. Torino: Stamperia editoriale Rattero.
- TLIO = *Tesoro della Lingua Italiana delle Origini*. <<http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/>>
- Tokić, Nikola / Magaš, Ivan 2018. *Rječnik sela Popovića*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Ursini, Flavia 2002. La Dalmazia e l'Istria. Cortelazzo, Manlio / Marcato, Carla / De Blasi, Nicola / Clivio, Gianrenzo P. (ur.). *I dialetti italiani. Storia, struttura, uso*. Torino: UTET, 357–372.
- Vajs, Nada 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Velčić, Nikola 2003. *Besedar Bejske Tramuntane*, Mali Lošinj / Beli / Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Cres – Lošinj / Tramuntana / Adamić.
- VEV = *Vocabolario storico-etimologico del veneziano*. Diretto da Lorenzo Tomasin e Luca D'Onghia. <<http://vev.ovi.cnr.it/>>
- Vidossi, Giuseppe 1948. Pro e contro le teorie di M. Bartoli. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa. Lettere, Storia e Filosofia* 17/3–4: 204–219.
- Vrandečić, Josip / Bertoša, Miroslav 2007. *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranom novom vijeku*. Zagreb: Leykam International.
- Vranić, Silvana 1995. *Za dijalekatnu kartu čakavskih ikavsko-ekavskih govora u Istri. Riječ* 1/1–2: 71–82.
- Vranić, Silvana 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vranić, Silvana 2013. Pripadnost govora Račica čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18: 301–318.
- Vranić, Silvana 2017. Refleksi **q* u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21: 283–297.

- Vranić, Silvana 2019. Jezična raznolikost kroz dijalektne karte hrvatskih narječja (u usporedbi s *OLA* kartama). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 23: 121–145.
- Vranić, Silvana / Oštarić, Ivo 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja / Rijeka: Grad Novalja / Ogranak Matice hrvatske u Novalji / Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Vuletić, Nikola / Bazina, Hrvoje 2021. *Caparin* ‘čioipa’. *Croatica et Slavica Jadertina* 17/1: 279–301.
- Vuletić, Nikola / Skračić, Vladimir 2018. *Leksik morske faune u sjevernoj Dalmaciji. Prvi dio: rječnik pučkoga nazivlja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Wieling, Martin / Nerbonne, John 2008. Bipartite spectral graph partitioning for clustering dialect varieties and detecting their linguistic features. *Computer Speech and Language* 25/3: 700–715.
- Wieling, Martin / Montemagni, Simonetta 2016. Tracking linguistic features underlying lexical variation patterns: a case study on Tuscan dialects. Côté, Marie-Hélène / Knooihuizen, Remco / Nerbonne, John (ur.). *The Future of Dialects*. Berlin: Language Science Press (Language Variation), 117–134.
- Žic, Ivan 2001. *Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji*. Rijeka / Zagreb / Krk: Adamić / Institut za etnologiju i folkloristiku / Povijesno društvo otoka Krka.
- Вендина, Татьяна И. 2014. *Типология лексических ареалов Славии*. Москва: Нестор-История.